

TOLNAI

A VILÁGHÁBORÚ TÖRTÉNETE

1914-1918

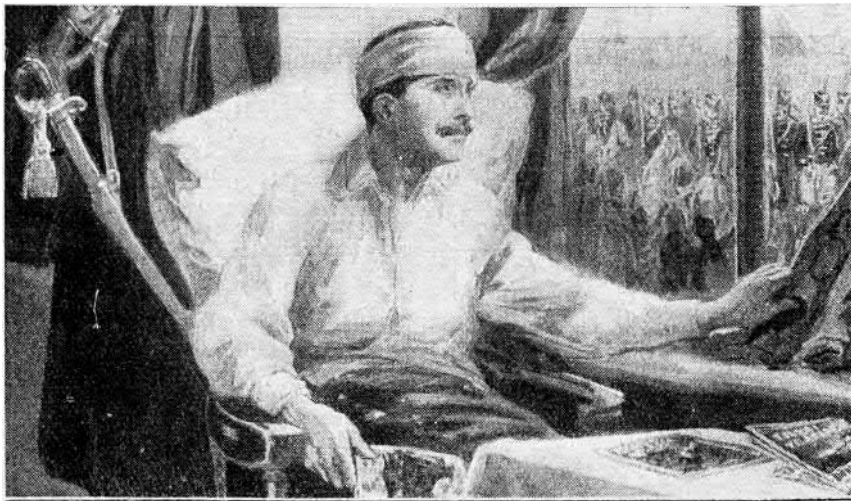
DIPLOMÁCIAI OKIRATOK, HIVATALOS JELENTÉSEK, SZEM-
TANÚK HITELES FÖLJEGYZÉSEI ÉS EREDETI ADATOK NYOMÁN

TELJESEN ÁTDOLGOZOTT II. KIADÁS

TÖBBSZÁZ KÉPPEL, EREDETI FELVÉTELEKKEL ÉS TÉRKÉPEKKEL

III. KÖTET

BUDAPEST,
TOLNAI NYOMDALMŰ INTÉZET ÉS KIADÓ VÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA

Az orosz háború

A kárpáti betörés

A falevelek lehullottak . . .

Beállott a korai ős Galíciában és a Kárpátokban.

Éjszakánként már fagyott.

És a falevelek hullása, az éjszakai fagy beállta mintha csak azt szimbolizálta volna, hogy már elhervadtak a bizakodó reménységek, amelyek a háború gyors bevégződéséhez fűződtek.

Vilmos német császár augusztusban azzal búcsúztatta egyik gárdaezredét:

Fiaim, mire a falevelek lehullanak, dicsőségben hazatértek . .

A falevelek lehullottak, de nem tértek még haza sem a porosz gárdisták, sem a magyar honvédek. Vilmos császár reménységeit is elhervasztotta az őszi szél. Levelek hullására voltaképpen csak a milliós hadseregek gyors felvonulása történt meg: a gigászi hadseregek hadászati elhelyezkedése ment végbe. Nyugaton a marneparti nagy csata kimenetele megakasztotta a viharos német előretörést, felborította a gyors sikerre számító német haditervet és a német-francia fronton megkezdődött az álló harc.

A falevelek lehullása idején a világháború súlypontja az orosz frontra terelődött. Az ántánt-hatalmak közös haditerve a nyugati német

A Kárpátok távlati képe, az Uzsoki-szorostól a Duklai-hágóig. (Az Uzsoki-szorostól nyugatra eső kárpáti hegyvidék)

előnyomulás megállítását követően az volt, hogy az orosz hadsereg, a „gőzhenger” a maga rettenetes túlerejével kíméletlenül hengerelje le a magyar-osztrák haderőt, zúduljon végig Galicián, lendüljön át a Kárpátok sziklafalán, hódítsa meg Budapestet, Magyarországot, a központi hatalmak éléstárát és azután egyesülve a szerb hadsereggel, törjön Németország ellen: Bécs és Berlin meghódítására.

Nagy koncepciójú haditerv volt ez.

A német haderő legnagyobb részét lekötötték az egyesült francia-angol-belga hadseregek. Hindenburg a tannenbergi és mazuri diadalok után egyelőre kénytelen volt beérni a porosz határ biztonságba helyezésével. Az ötszörös orosz túlerő, amely rázúdult a magyar-osztrák hadseregre, nagy önbizalommal számíthatott Magyarországra gyors meghódítására.

És szeptember második felében már riadtan gondolt minden magyar ember a kárpáti határra, a kárpáti szorosokra, ahol az orosz csapatok ijesztő tömegükkel ekkor már megjelentek.

Többnapos némaság után lesújtóan hatolt a sajlófőhadiszállás szeptember 27-iki jelentése, amely ekként hangzott:

„Az Uzsoki-szorosnál szeptember 26-án pár ezer főből álló orosz sereg betört. Malomrét, Fenyvesvölgy és Csontos községek közt seregeink visszaverték őket. Máramaros megyében Toronyénál szintén folyik a csatározás az ott betört orosz csapatok és határvédelmünkre kirendelt seregünk között. Az oroszok 27-én is több helyen átlépték a határt Ung megyében. Az otlévő csapatok a betörő ellenséget föl tartóztatták.“

Tehát az orosz haderő egy része már magyar területre jutott, magyar földön folyt a harc a rettenetes orosz túlerő ellen.

Az oroszok betörtek Magyarországra!

A riasztó híradás villámgyorsan terjedt és részben csiiggedést, részben elkeseredést váltott ki a közvéleményben. A kishitűek kétségbeestek, hogy most már mindennek vége van, mert az oroszok elárasztják Magyarországot; a bátrabbak azonban hallani se akartak erről.

A bizalomra éppen a megpróbáltatások idején volt a legnagyobb szükség.

A Kárpátokba való visszavonulást az általános hádihelyzet kívánta meg.

Magyar földön . . .

A harcosok közül senki sem értette, miért kell visszavonulni?

Visszavonulni, a magyar határ felé haladni, amikor a magyar csapatok elszántan állták a galíciai harcot, amikor minden ütközetben fényesen megálltuk helyüket és ezrével ejtették foglyul az oroszokat.

A taktika, a harci erő kímélésének és megőrzésének magasabb szempontja kívánta ezt a lehangoló, fájdalmas visszavonulást, melynek iránya

Galícia fagyos sármezőiről a Kárpátok ragyogó hókoszorúza bércei felé mutatott.

A hadoszlopok folytonos csaták között egyre jobban közeledtek a magyar határ felé.

„Ütközetről ütközetre, tűzből tűzbe járt ezredünk — írta egy százados. — Hogy a magyar fiúk hogyan verekedtek, micsoda emberfeletti, példátlan hősiességgel harcoltak, azt alig lehet szavakban kifejezni ... A nehéz felszereléssel hátukon és vállukon száz és

Tábori mise a Kárpátokban. Egy domb tetején volt elhelyezve az oltár. A katonák áhítatosan hallgatták a lelkész hazafias szentbeszédét s buzgó imában kérték a Mindenhatót, hogy segítse győzelemre a magyar seregeket

száz kilométert masíroztak panaszszó nélkül . . . Minden egyes magyar baka tudta, hogy sokkal nagyobb ügyről van szó, semhogy fáradtságra lehetne gondolni . . . És amikor ütközetre került a sor? . . . A galíciai sártengerben oroszlanok módjára küzdöttek a magyar bakák, akiknek önfeláldozó vitézségére, végsőkig kitartó erőfeszítésére nem tudok meghatottság nélkül gondolni . . . Napról-napra megismétlődő győzelmes összecsapások, egymást követő részletdiadalok után mindig nyugati irányban kellett visszahúzódnunk. Ha egy nap negyed kilométer-

nyire nyomultunk előre, elhódítva az orosz állásokat, még aznap éjszaka legalább tíz-húsz kilométerre kellett visszavonulnunk a Kárpátok felé. A frontcsapatoknál nem igen lehet tudni és ismerni a hadvezetőség számításait és terveit, de csak arra lehet gondolni, hogy a hadseregparancsnokság bizonyára a Kárpátokat választotta ki arra a célra, hogy ennek sziklafalán zúzza össze homlokát az orosz . . .

Egyre inkább a Kárpátok felé tolták ezredünket, sőt egész hadosztályunkat. Már elértük a Kárpátok keleti hegyoldalát. A nagy szélben, ködös, esős időben haladtunk a hegyi utak emelkedésein fölfelé a Kárpátok gerince felé, közeledtünk a ponthoz, ahol már a magyar határnak kell kezdődnie. Valósággal a felhők között jártunk egész éjszaka meg hajnalban. Csontig fázva, elgémberedve, borongós hangulatban ballagtunk hegynek föl és most már a legvidámabb bakának sem jutott eszébe a nóta. Már hat óra lehetett és a köd még mindig nem akart felszállni. Ekkor azonban különös dolog történt — igazi csoda. A zászlóalj segédtsíztje, Bálint főhadnagy lóháton nyargalt végig a sorok mellett és közölte:

— Fiúk, magyar földre lépünk! . . .

És ebben a pillanatban hirtelen, mintha csak millió ágyúval lőtték volna szét, fölszakadt a köd és ragyogón, szikrázva tündöklőit fejük fölött a felhők fodrai közül előtörő hajnali nap.

A fiúk szinte önkívületben kiabáltak:

— Hurrá! . . . Éljen! . . . Éljen a haza! . . .

Az ezred megállt.

A legények leborultak és könnyes szemmel csókolgatták a földet. Aztán hirtelen fölzendült a Himnusz és az egész regiment — tiszt és, s közlegény — szent áhitattal, elfogódottan és lelkesen énekelte:

... Nyújts feléje védő kart — Ha küzd ellenséggel...

Sok éneklő hang elcsuklott a feltörő zokogástól.

Ilyen érzelmeket még a nemzeti imádság is csak kevésszer fakaszthatott.

A galíciai sáros pokol véres forgatagából feljutottunk a magyar Kárpátok szüzi fehérségű, hólepte bércére és mindnyájunk szívét meg-
rázta a gondolat, az elhatározás:

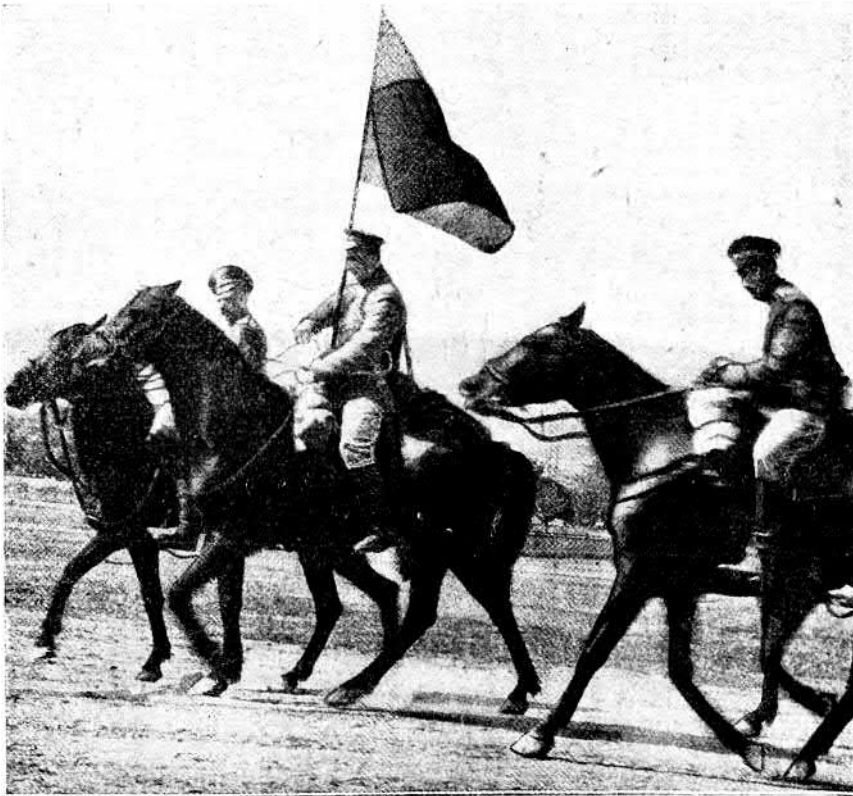
— ... Itt élned és meghalnod kell! . . .

Az Uzsoki-szorosban voltunk. Szemben velünk az orosz áradat. Mögöttünk veszélybe jutott édes hazánk. Kezünkben a szurony, mellyel meg kell védenünk a magyar földet, melynek érintése megacélozta minden izomrostunkat, felkorbácsolta minden idegszálunkat...

Megérkeztünk az Uzsoki-szorosba. Magyar földön voltunk és szilárdan élt mindnyájunkban az elhatározás, hogy ill győznünk vagy meghalnunk kell . .

Tudták, érezték, hogy kezükbe van letéve a magyar haza sorsa, a magyar nemzet sorsa. Tudták, érezték, hogy sokmillió magyar asszony és gyermek, sokmillió fegyverviselésre már képtelen aggastyán, a haza apraja-nagyja kétségbeesetten figyel a Kárpátok felé. Meg tudja-c állítani a magyar katona az orosz áradatot? Be tud-e hatolni a magyar rónaságra Nikolájevics nagyherceg serege, mint 1849-ben Paskievics orosz herceg armádiája? . . .

Tudták, érezték mindezt a magyar fiúk és hatványozott szeretettel szorították magukhoz a fegyverüket, elkészülve a minden eddigit felülmúló, elszánt harcra.

A kárpáti harcokból. Orosz lovascsapat előretolt része. A kárpáti havasokon át, büszkén, zászlóval közeledtek a kiűrt helység felé

Szeptember 24-én értek a monarchia csapatai a kárpáti szorosokba és három nap múlva már a hivatalos jelentés megemlítette az Uzsoki-szorost.

Az orosz áradat már megpróbálta a betörést.

Az uzsoki harcok

A hivatalos jelentésben említett Uzsoki-szoros, amely az orosz hadjárat legvéresebb és leghősibb eseményeinek a színhelye leli, a Lembergbe vezető vasútvonal legészakibb .magyarországi pontja. A legendássá vált kárpáti szoros a kis Ung-folyó mellett, mintegy 1200 méter magas hegyormok alján nyúlik el. A Kárpátoknak ezen a részén, a vasútvonal mentén csak kisebb csapatok haladhatnak át, ellenben körülötte egész sereg túrista- és cserkészúton lehet átjönni magyar földre.

Toronya község, Máramaros vármegye egyik legészakibb határszéli falva, szintén égre törő, magas hegység lábánál fekszik, ahol a Nagyág-folyócska ered. Környékét sűrű erdőségek — javarészt fenyvesek — borítják, úgyhogy nagyon kis részében járható vidéke. ILL töri ál a Kárpátok sziklafalát a Vereckei-szoros, melyen át Stryj felé halad a munkácsi vonat... Szeptember 26-án itt is betörték az oroszok, úgy-

Rutén kémekek vezették a kozákokat titkos mesgyéken és vadász-ösvényeken a határon keesztül

hogy három északkeleti vármegyénk: Ung, Bereg és Máramaros már megérezte a háború borzalmaiból, szenvedéseit, a menekülés, az otthon pusztulásának szörnyűségét.

Az a biztonság és tájékozottság, amellyel az oroszok egyszerre 25—30 helyen is átlépték a Kárpátok szinte járhatatlan hegycsúcsait, megdöbbenetette az egész országot, de meglepte a hadvezetőséget is. A kozákok — mert ezek voltak a Kárpátokban megjelenő ellenség előőrsei — ismerték a legrejtettebb hegyutakat, a csempész-ösvényeket és nemcsak a járhatóbb utakon nyomultak előre, hanem a nehéz hegyi-terep titkos ösvényein is átszivárogtak és valósággal előzönlöttek az egész hegyvidéket. Ennek az oka az volt, hogy a pravoszláv érzelmű rutén lakosság között akadtak „muszkavezetők”, akik jó pénzért, vagy fanatizmusból megmutatták a betörő hadnak a titkos ösvényeket.

Így törtek be az oroszok a Kárpátok sziklafalán és pedig időrendben, először Sianki felől, az Uzsoki szoroson keresztül. Miután az ellenség elől kitérő és visszavonuló magyar-osztrák csapatok egy része Drohobyc és Turka felől szintén az Uzsoki-szoroson vonult vissza Homonnára, mingyárt valószínű volt, hogy a visszavonuló seregünket üldöző orosz hadak is megkísérik az átkelést a hágón. De ekkor már lövészárkok szántották fel Uzsok környékét és a lövészárkokban magyar bakák, osztrák népfölkelők és lengyel légionáriusok figyelték a szomszédos magaslatokat.

Az Uzsoki szoros voltaképpen széles völgyé alakuló hágó, amely a galíciai Siankitól lefelé Uzsokig erősen lejtős. Ez a körülmény nagyon kedvez a támadásnak, a védelmet ellenben megnehezíti. Ezért a hadvezetőség már előre gondoskodott arról, hogy a szoros mögött, magyar területen megfelelőbb védelmi vonal épüljön. Ugyancsak intézkedés történt, hogy még az orosz csapatokkal való megütközés előtt a határvédő csapatok tüzéséget is kapjanak.

A szoros mentén ázott árkokban feszülten figyeltek a katonák. A fenyőágak minden kis zöreje megdobbantotta a szíveket. Itt az orosz! Magyar földön! De napokig nem történt semmi.

Az előőrsök sehol se láttak lovas őrzásokat, nem tűntek föl sehol az orosz gyalogság elővédjei vagy összekötői és az őrhelyen, ahol egy népfölkelő hadnagy parancsnokolt, már le is mondtak arról, hogy szeptember 24-én itt csata legyen, mikor egyszerre csak megmozdult az erdő köröskörül és: mintha varázslat lett volna, hirtelen kikanyarodtak az oroszok . . . Elöl egy kozák lovasosztály, utána hosszú oszlopban a gyalogság: s amikor az országútra kanyarodtak, a kozákok lóháton

ülve füttyültek, a gyalogság pedig énekelt mögöttük. Olyan volt az egész, mint egy színpadi kép és előttük a mély, zöld fenyvesekkel borított Kárpátok és azon túl Magyarország ...

Hirtelen és váratlanul bukkantak föl a szorosban az oroszok.

Délelőtt tíz óra lehetett ekkor s a népfölkelő hadnagy rögtön ágyúkért telefonált, mialatt a lövészárkok elszánt katonái, a honi rögtön védő magyar bakák megkezdték az előőrsi csatározást az oroszokkal. A kozákok rögtön leugráltak a nyeregből, lovaikat védett helyre terelték, ők maguk rajvonalba fejlődtek és nyomban megindították a tüzelést, melyet a lövészárkokban elhelyezett gyalogságunk viszonzott. Körülbelül másfél óráig tartott ez a puskaharc, mellyel a kozákok az orosz gyalogság fölfejlődését biztosították; tizenegy óra tájban már hosszú rajvonalban feküdtek az orosz gyalogság első csapatai és ugyanekkor két orosz gépfegyver berregése is beleszólt már a harcba. Félórával később megérkezett

A Fenyvesvölgyre vezető országút. Az Uzsoki-szoroson áttörve, itt, az Ung széles völgyében vonultak fel az orosz hallák

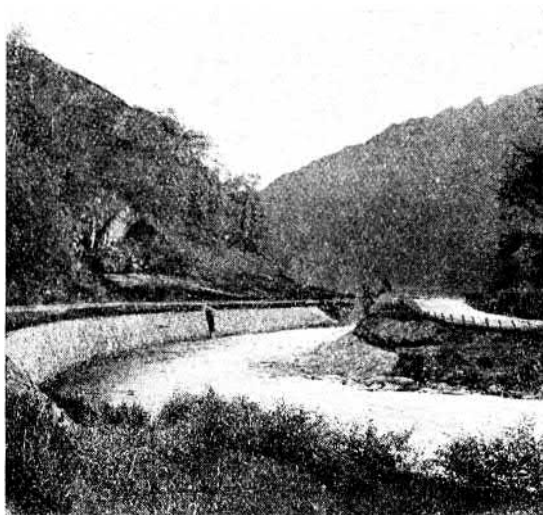
az oroszok tüzésége is és nyomban lövöldözni kezdte csapatainkat, valamint a hátuk mögött fekvő Uzsok községet . . .

Rettenetes, véres, pusztító harc fejlődött ill ki. Déltájban az orosz rohamozni kezdett. Rohamra roham következett. A védősereg gyengének bizonyult az egyre növekvő túlerővel szemben, de a lövészárkok kitartottak körömszakadtáig.

Este hat óráig tartották magukat csapataink a szorosban és csak napszállat után vonultak vissza, amikor az oroszok abbahagyták a tüzelést, alulról pedig megjött a híre, hogy főserégünk már megszállta a megerősített védelmi vonalat Csontos és Malomrét között.

A megtizedelt uzsoki védősereg, amely fél napon át a legnagyobb

hősiességgel verte vissza az orosz rohamokat, felsőbb parancsra visszavonult. Kiürült a sáncárok az Uzsoki-szorosban, melyben csak az elesett hősök tetemei maradtak vissza. A hegyek között elhallgattak az ágyúk, a kozákok újra felültek lovaikra és indultak lefelé a vasút szerpentin-útján, lefelé a szoroson ... a magyar földön. Apró falvak estek az útjukba — szép magyar nevű községek: Kiesvölgy, Ligetes, Erdőludas, Patakujfalu, — és az oroszok mentek, siettek lefelé, dalolva, újjongva,

A csonlosi völgy-szoros Uzsok felől nézve. Kiülte terület ei Malomról, ahol sikerült az oroszokat feltartóztatni

mert azt hitték, hogy már az övék az ország, amikor aztán Csontos alatt egyszerre az ének-szóból halálordítás lett, az újjongás ágyúdör-gésbe vészett s a kozákok és orosz gyalogosok vagy ittmaradtak némán és véresen a magyar Kárpátok alján vagy fejvesztve menekültek vissza az uzsoki úton.

Csontosnál ugyanis a védelemnek kedvez a terep és nem a támadásnak, mint Uzsoknál. Mert míg Uzsoknál a széles hágó megkönnyítette az ellenség kifejlődését és előnyomulását,

addig Csontosnál tüzérségünk, mely az összeszűkülő völgy torkolatában foglalt állást, uralkodhatott a völgy egész hossza fölött.

Ebben a kitűnő pozícióban fogadták csapataink szeptember 28-án az előrenyomuló orosz sereget, amelynek soraiban irtózatos pusztítást vittek véghez a domboldalon fölállított gépfegyverek.

De még ebben az előnyös pozícióban is nehéz volt megállítani az orosz sereget, mely az uzsoki szoroson át újabb és újabb erősítéseket kapott.

Három napig szünet nélkül, éjjel-nappal folyt az elkeseredett, leírhatatlanul elszánt harc, amíg szeptember 30-án a hadvezetőség a rendkívül véres uzsoki csatáról azt jelenthette, hogy „Uzsok körül sikerült kiverni az ellenséget, amelyet csapataink a galíciai Siankiig

szorítottak vissza. Az egész uzsoki hegyszoros újból birtokunkban van.”

Uzsoknál gyorsan győzőit a magyar hősiesség, a magyar elszántság, amely sok-sok vérrel áztatta Fenyvesvölgy vadregényes vidékét, de végül visszaszerezte az uzsoki hágó birtokát védőseregünknek és e fontos ponton megvédte a magyar határt.

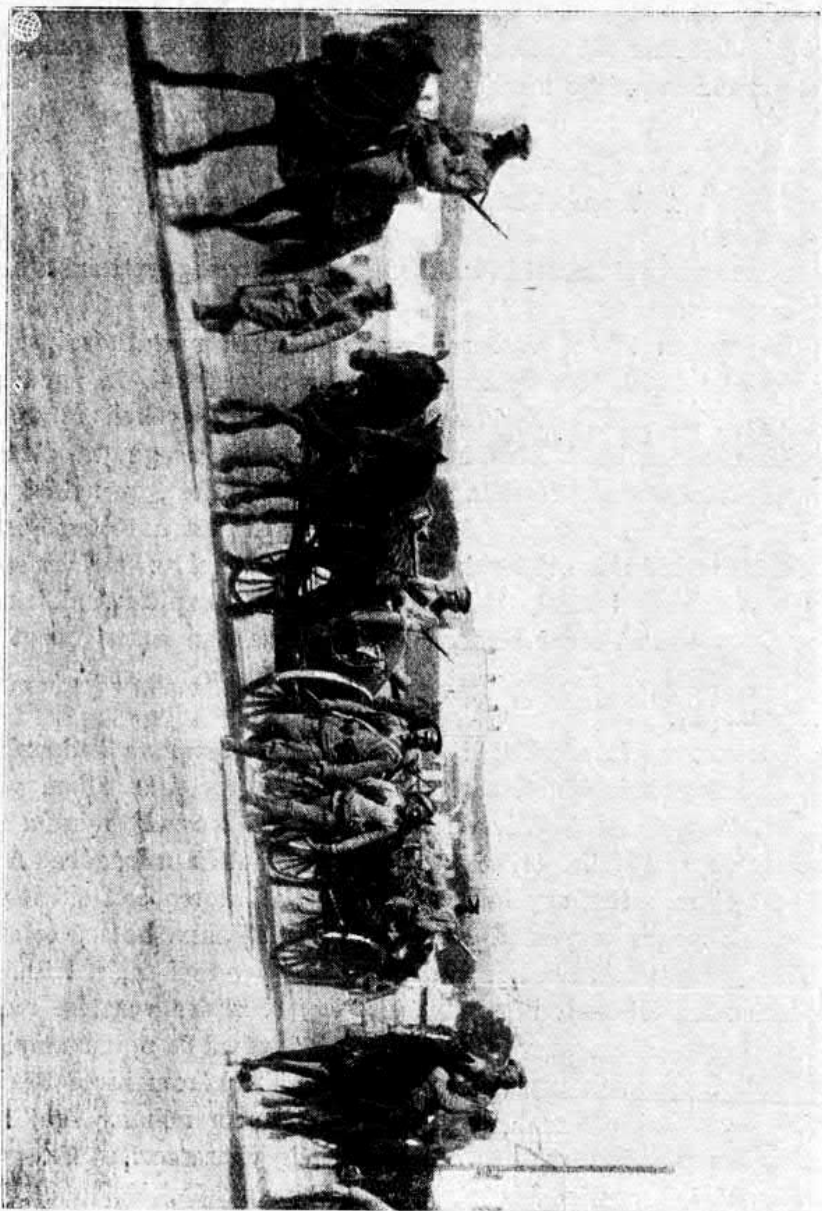
A Vereckei-hágón is kiverjük az orosz

A beregmegyei határt is csakhamar sikerült megtisztítani a betörő orosz csapatoktól.

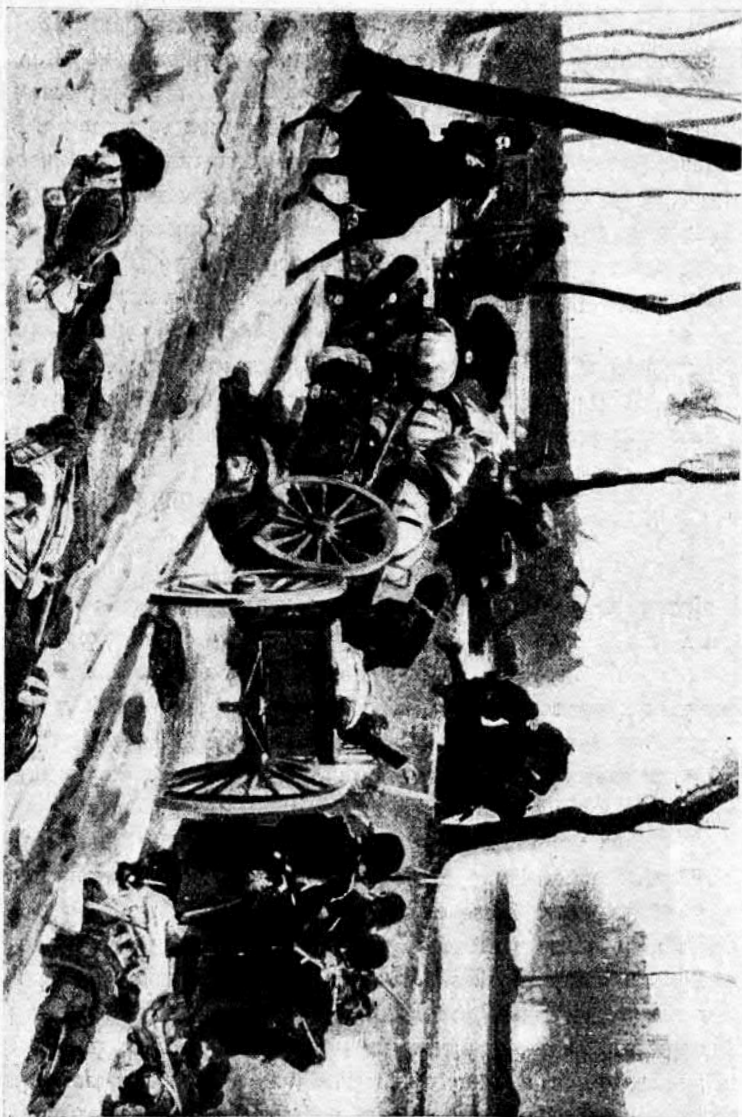
Szeptember 27-én, vasárnap reggel kezdtek mutatkozni az oroszok Verecke táján. Két gyalogezreddel, ezer kozákkal, 25 ágyúval és gépfegyverekkel jöttek. Cserkészutakon, titkos mesgyéken és vadászösvényeken törtek be. Kitűnő kémeik voltak, akik megmutatták a nehezen járható utakat. Mielőtt elérték Alsó-Vereckét, a határt védő kisebb népfőlkelő-csapatunk föltartóztatni igyekezett a többszörös túlerőt. Az első találkozás ott történt az oroszokkal, ahol az ezeréves emlékoszlop és Dobozy Dániel, 1848-ban elesett hős kapitányunk sírköve állt. . . A túlnyomó orosz sereggel szemben azonban a kis csapat nem tudott megállni és visszavonult Alsó-Vereckére, ahol este hat óráig tartotta magát.

A visszavonuló népfőlkélok Alsó-Vereckén innen, a kedvező magaslatokon foglaltak állást, segélycsapataink ekkor már útban voltak I bisztrói, Munkácsról és Vásárosnaményból. Az oroszok, miután Alsó-Vereckét megszállták, óriási tömegben nyomultak a hágóba. Az országút itt 40 m. széles, egy helyen keresztezi a Latorca, két oldalt pedig a Kárpátok magas hegyláncá övezi. Ez az út $3\frac{1}{4}$ km. hosszú és csapataink ott gyülekeztek, ahol az országút Felső-Vereckéhez ér. Körülbelül 4500 emberünk lehetett, négy ágyúval, egy alezredes vezetése mellett, míg az oroszok száma vagy 12.000 volt, 25 ágyúval és ugyanannyi gépfegyverrel. Csapataink rajvonalba fejlődtek s a háromszoros túlerővel támadó oroszokat nemcsak megállították, hanem néhány órai heves küzdelemben meg is verték és Alsó-Vereckéig visszaszorították.

Csapataink ezután táborni ütetek Almamezőn, Volóc alatt, az ellenség azonban ki akarta használni fáradt embereink pihenőjét és újból megszólaltatta a magaslatokra fölvontatott ágyúkat. Mivel időközben orosz segítség is érkezett, a harcoló csapatok parancsot kaptak,

Az oroszokkal vívott magyarországi harcokból. Orosz hegytűtleg, a kárpáti harcokban való felvonulás közben

A Vereckei-szoroson át betört orosz csapatok menekülése és pusztulása az Ákos és Polena közti fekvő völgyben. Az ügyesen beke-
rtett oroszok csaknem mind egy lábíg odaveszttek.

hogy vonuljanak vissza Szolyvára. Az orosz csapatok utánanyomultak csapatainknak, de ekkor elkezdtek dolgozni a hegyoldalon két oldalt elrejtett ágyúk és gépfegyverek. A pusztítás iszonyú volt; százával maradt holtan az orosz a szorosban, ahonnan szinte lehetetlen volt menekülni, mert a golyószórók úgyszólván minden utat elzártak. Ez a győzelem sokkal teljesebb volt, mint az uzsoki, mert az oroszok nagy része holtan maradt a csatatéren vagy foglyul esett. Különösen Ákos és Polena között szenvedtek nagyobb veszteséget; ebben a völgyben ugyanis bekerítették őket, úgyhogy az ideszorult csapatok csaknem mind egy lábíg elvesztek. A megvert orosz sereg maradványai négy völgyben menekültek, sok foglyot, sebesültet, ágyút és gépfegyvert hagyva hátra, míg a mi veszteségünk csak jelentéktelen volt.

A Vereckei-hágón benyomuló orosz sereget véres fővel verte vissza hadseregünk. Nem volt könnyű a harc a hatalmas túlerővel, de a magyar csapatok hősi lendülettel küzdöttek, a haza veszedelme megacélozta az izmokat, lángra lobbantotta a lelkek tüzét és az orosz hadak rohanva menekültek vissza a Vereckei-szoroson, Galícia földjére.

A Vereckei-hágót újra birtokunkba vettük. Az orosz visszavonult, hogy újabb erősítéseket várjon és azután újra kezdje az előretörést . . .

A huszár főhadnagy és a „pucser”

Keserves, nehéz feladat volt megbirkózni az oroszokkal és átkergetni a Vereckei-hágón Galícia földjére. Nagy túlerővel kellett itt is megküzdeni és a legendás szoros visszahódításáért sok drága magyar vért kellett ontani.

A galíciai Lavoczne és a magyar Volóc között emelkedik a szoros, amelynek birtokáért ádáz küzdelmek folytak. Volóc felől a csata közben és a csata után sebesültek hosszú sora húzódott Szolyva és Munkács felé. Betegszállítószekereken és vöröskeresztes vonatokon. A sebesültek nem panaszkodtak, nem a sebük fájt, hanem az, hogy nem harcolhatták végig a harcot és nem lehettek ott, amikor a Vereckei-szoros újra magyar kézre jutott.

A vonalok robotgattak a sebesültekkel hazafelé, Magyarországra.

Az egyik teherkocsi korlátjának támaszkodva egy honvédhuszár állott. Menté a vállán, kardja az oldalán, kis piros sapkája a szemébe húzva. Barna magyar gyerek volt, hetyke bajusza szabályosan kipödörve, kanala a csizmájába szúrva, a szájában verginia.

De a szivar nem égeti. Keservesen rágt a huszár, időnként ráragyújtott, de csak nem akart égni a verginia. Ellenben ő maga nagyokat fohászkodott és könnyökével meg-megtörülte a szemét. Beteg huszárló feküdt a szalmán. Alkalmasint érte búsult a huszár.

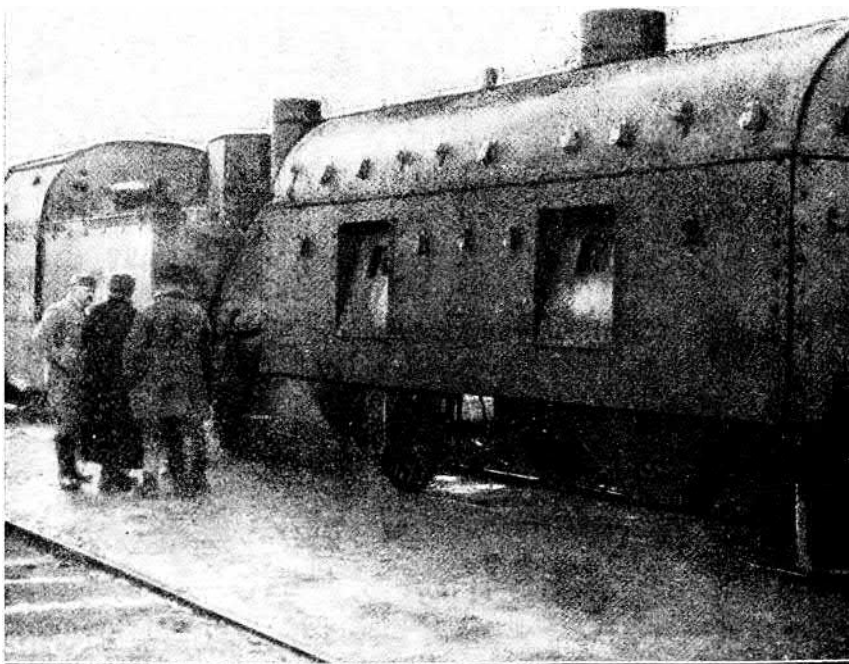
— Mi baj, vitéz úr? — kérdezték tőle.

A huszár nem felelt. Sóhajtott és hallgatott. De a szemét döntötték hirtelen a könnyek . . .

Egy huszár, aki sír! Ez már aztán különös látvány.

Végre megszólal.

— Elemészttem magam mondja. Inkább veszttem volna a gazdámval, minthogy most nélküle menjek abba a Pestbe!

Magyar páncélos vonat a Kárpátokban. A vasúti kocsikat minden oldalról beborító páncéllemezek lehetővé tették, hogy a vonat egészen megközelítse az ellenséges hadállásokat s az ellenség erős tüzelése között is eredményes felderítő szolgálatot teljesíthessen. A kocsikon a gépfegyver és a puskacsövek számára nyílások voltak, amiket belülről zárni lehetett

— Kié a ló? — kérdezik tőle.

— A gazdámé. A főhadnagy úré voll.

Aztán megoldódik a nyelve és előadja az „eset”-et.

— A svadronyunk ott állott a szoros előtt, egy domb mögött. Már hajnal óta ültünk az árnyékban. Istentelenül gyűlölködtek az ágyúk, mikor jött a parancs, hogy ereszkedjünk a völgybe, mert muszka lovas-ság özönlik az erdőből kifelé. Nyergeltünk, megeresztettük a kantárt és galoppban indultunk előre. Az én főhadnagyom vezetett bennünket, ezen a sárgán, aki itt nyöszörög a kocsiban. Elérjük az erdőt, karéjba szakadozunk — mars — mars! . . . A muszka megsejtette, mi készül mert egyszerre sortűz dördül és a kozákok eltűnnek, akár a kámfor. Két huszár lefordul, egy faluba való komák. Keresem a főhadnagyot. . . Látom, hogy ingadozik a nyeregben, elereszti a kantárt és balkezébe kapja a kardot. Odaugratok:

— Jelentem alássan a főhadnagy úrnak, megsebesülni tetszett?

— Tetszett az ördögnek! mondja mérgesen. — Átlótték a karomat.

Hát a jobbkarja csakugyan úgy feküdt a ló nyakán, mint a beteg madár.

— Gyerünk a hilfplacra (kötözőhelyre), főhadnagy úr, hogy be-kötözzék — mondok, — mert hogy átvérzi a blúzát és nem megy ki a folt. . .

Könyörögtem neki, mert nem mozdult egy tapodtat sem. Még rám is ripakodott:

— Ne locsoj, Józsi! Inkább húzd ki a zsebemből a noteszt, add ide a plajbászt. Hadd írok a feleségemnek. Te meg hazaviszed a levelet. Éjjel indulsz: megértted?

— Parancsára, főhadnagy úr. Már hogyne érteném! . . .

Adom a noteszt meg a plajbászt. A főhadnagyom kínlódik, verejtékezik, amíg balkézével megírja, hogy az orosz átlótte a jobbját, de azért nincs baj, mert nem is fáj, két hét múlva biztosan megint lóra ülhet . . .

Idáig jutott az írásban. Mert éppen hogy a nevét akarta alakanyarintani, hát jön egy veszekedett gránát, bevág mellettünk. Olyan volt a svungja, hogy engem levetett a lóról, az orrom vére elindult, a gondolkodásom is elvesztettem . . . Mikor föltápaszkodom és körülnézek, hát látom, hogy a főhadnagy úr olt hever a földön, kizuhant a nyeregből, fejét felhasította a gránátszilánk. Kezében görcsösen szorongatja a plajbászt meg a levelet, a sárga kanca nyakából ömlik a vér, mint hogyha csajkából öntik a meleg levest. Ott állt gazdája teteme fölött, nem moz-

dult. Panaszosan nézett rám, mintha csak segítséget kért volna mozduatlan gazdája számára. Hát nem volt már segítség! . . .

Éjszakára bevagónióztak, most megyek Pestre, átadni a levelet, akinek a gazdám címezte.. De mit mondjak annak a szegény asszonynak, a főhadnagy úr feleségének? . . . Azt írja a gazdám, hogy fájdalmai nincsenek, meg hogy két hét múlva megint lóra ülhet. Hát fájdalmai nincsenek, Isten nyugosztalja, de lóra bizony nem ül többet, ha csak a más-világon nem vezet attakot! . . . Mit mondjak majd a gazdám feleségé-

Orosz sebesültek visszavonulás közben. Az első segélyt már megkapták a kötözőhelyen

nek, ha megörül a levélnek, hogy nincs komoly baj és borral, kaláccsal kínál, hogy beszéljek az uráról? . . . Mit hazudjak neki, mikor az igazat nem tudom elmondani?! . . .

A huszár nekidőlt a teherkocsi rácsának és nem röstelte, hogy úgy patakzott a könnye, mint a síró gyermeknek. Hiába volt piros nadrágban, prémes mentében, hiába függött oldalán a véres kard, az edzett-szívű, kemény huszárgyerek keservesen siratta a gazdáját, mert hát mit is mondjon most annak a szegény asszonynak?

És hány ilyen szegény magyar asszony volt, hogyan tudassák kíméletesen, hogy a férjük, a halt a bátorság mezején . . .

Hány jeltelen tömegsír hantja borult a galíciai és a kárpáti csatatereken a férfiak földi maradványaira, akiket szívszorongva vártak valahol messze, a bánat lakóhelyévé vált magyar otthonokban, ahová sohasem érkezett hír a várva-várt, szeretett fiú vagy családfő sorsáról.

Le fogja-e szárítani a Sors az éjjel-nappal omló könnyáradatot a szenvedő anyák szeméről? Megadatik-e a vígasztalás a feketébe öltözött özvegyeknek, hogy az imádott férfi vére nem hiába omlott a hazáért? . . .

Ki tudja azt megmondani?

Egyelőre: az orosz rém ott kísért a Kárpátok bércein; aki férfi, lelkes tűzzel száll szembe a vésszel.

Ki sajnálja életét?

Az egyéni panasz, a családi búbánat eltörpül, elhallgat a Haza veszedelmének láttára.

Háromnapos orosz uralom Máramarosszigeten

A máramarosi betörés

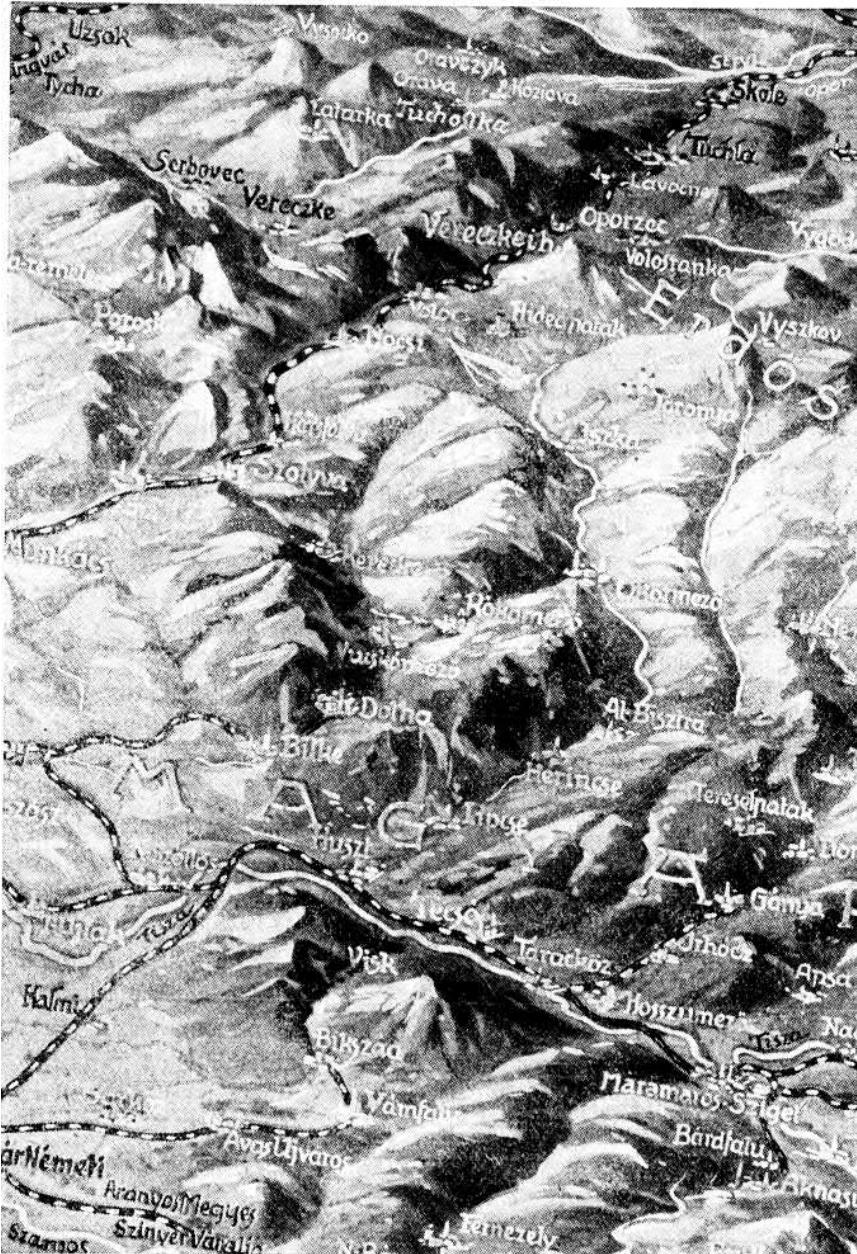
Sokkal veszedelmesebb és jóval nagyobb arányú volt az orosz betörés a máramarosmegyei országhatáron.

A máramarosi Ökörmező környékére főként a Vereckei-szorosnál szétverri orosz haderők töredékei jutottak el, amelyekkel a határvédő hadsereg könnyen elbánhatott volna.. Nem is itt volt a komoly veszedelem, hanem Kőrösmezőnél, a Fekete Tisza forrásvidékén, ahol az oroszok rettenetes túlerővel léplek át a Beszkidek és a Máramarosi havasok közt levő Tatár-hegységen és Kőrösmező elfoglalása után megkezdték a harcserű előnyomulást Máramarossziget felé.

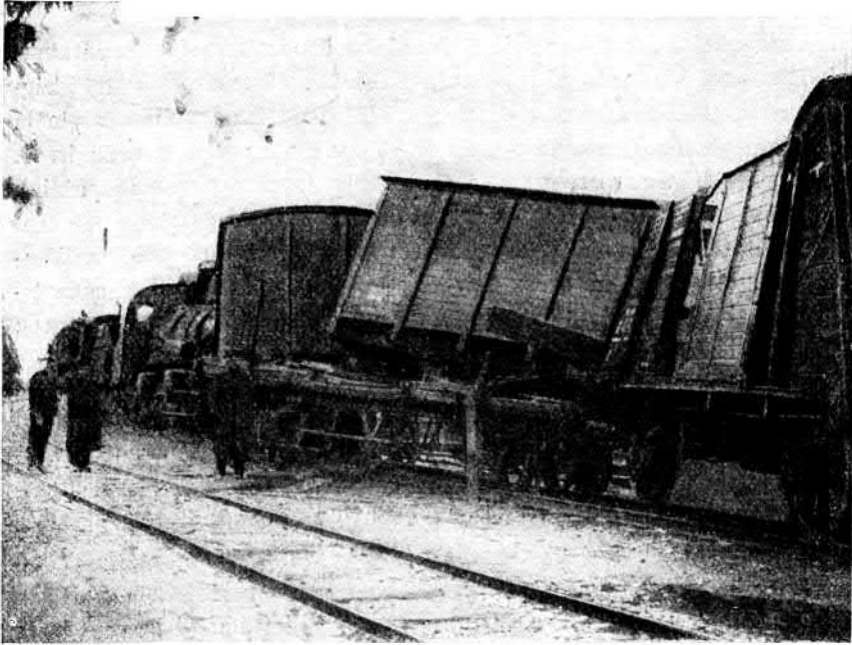
A Jablonkai-hágón indult be az orosz túlerő és a magyar csapatoknak Kőrösmezőnél kifejtett hőies ellenállása után a Tisza völgyében ereszkedett le a Havasokból. Kőrösmezőnél tizenhét óráig tartóztatta fel az aránylag kicsiny magyar haderő az ellenséget, amely roppant veszteségeket szenvedett és kétségbeesett erőfeszítéssel igyekezett fölvontatni ágyúit a Kőrösmezőt környező magaslatokra. Lovakkal és emberekkel vontatták föl ágyúikat az oroszok a járhatatlan sziklák között, de a mi tüzéségünk mindannyiszor megakadályozta szándékukat és halomra lötte tüzéségüket, mely maga állt a hámba, hogy fölhúzza az ágyúkat a lovaktól se járható utakon. Az oroszok kétszer szuronvrohamot intéztek a zászlóalj hadállásai ellen, de mindannyiszor véres fejjel voltak kénytelenek menekülni. Még szeptember 30-án éjjel is tartott a harc és bár az ellenség egy lépésnyi teret se nyert, a magyar haderő még se tarthatta meg hadállását a túlerővel szemben.

Csapataink tehát megkezdték a visszavonulást, kiürítették Kőrösmezőt és visszavonultak Hahó felé a Tisza mentén.

A rahói szűk völgyben ismét rajvonalba fejlődtek visszavonuló csapataink és másodszor is megkísértették az orosz betörés visszaverését. Itt azonban az a kellemetlen meglepetés érte őket, hogy a Kőrösmezőn

A Kárpátok távlati képe, az Uzsoki-szorostól a Jablonkai-hágóig. (Az Uzsoki-szorosról keletre eső kárpáti hegyvidék)

Mikor az oroszok közeledésének híre eljutott Máramarosba, a lakosság azonnal menekülni igyekezett. A vonatokon alig tudták elhelyezni a sok menekülőt. Az egyik vonatof Nagybocksónál szerencsétlenség érte útközben; összeütközött egy másik vonattal s több kocsija összetört.

át bejött oroszok új erősítéseket kaplak, mert csatlakozott hozzájuk az a másik tömeg, mely Cserna-Hórán át tört be és hátbatámadással fenyegetett.

A sereg tehát, miután háta mögött fölégette a hidat, Rahóról is visszavonult Bocskó felé és Vissó-völgy és Nagybocksó között alkalmas terepen további hat óráig tartóztatta föl az ellenséget és csütörtökön este (október 2-án) visszavonult Máramarossziget felé . . . Ekkor már csaknem teljesen ki volt ürítve Máramarossziget, mert a lakosság menekülése már kedden (szeptember 30-án) délben megkezdődött. Szatmár, Debrecen és Nagybánya meg Budapest uccáin hemzsegték a máramarosi menekültek, akiket különvonatok szállítottak az ország belsejébe, szerdán pedig már a törvényszék és a közigazgatás is átköltözött Husztra. És ugyanezen a napon (október 3-án) a következő jelentést tették közzé:

„Az egyedüli orosz hadoszlop, amelyik még az ország területén van a Körösmezőnél betört orosz csapat, amelyik még a mai napon is

csak kisebb határvédelmi osztaggal találta magát szemközt. A mi védelmi csapatainknak vissza kellett vonulniuk Hosszúmezőig. Csapatainknak Hosszúmezőre való visszavonulása folytán Máramarosszigetet ideiglenesen ki kellett üríteni és a vármegye közigazgatása Huszton folytatja rendes működését mindaddig, míg az oroszok visszaverése után ismét visszatérhet Máramarosszigetre. A többi kárpáti szorosokban csapataink mindenhol győzelmesen nyomulnak előre . . .”

Ez a jelentés, noha nem mondott újat, mert a menekülők villámgyorsan széthordták az orosz betörés rémhíreit, mégis fájdalmasan lesújtotta a közönséget. Hivatalosan is megerősítést nyert a szomorú hír, hogy az orosz bordák betörték hazánk területére és megszállták északkeleti Magyarország egyik legszebb, legnagyobb városát. Bármennyire magyarázta is a hadvezetőség, hogy „az igazi harctér Galíciában van” és hogy „az orosz betörés katonailag egyáltalában nem fontos”, a megdöbbenet nemzet öszlönyszerűen megérezte, hogy ezek a frázisok csak bizonyos mulasztásokat takarnak és inkább csak a közvélemény megnyugtatására törekszenek. Alert „az igazi harctérnek” — vagyis Galíciának — kétharmadrésze ekkor már orosz kézen volt; a kárpáti betörés tehát „katonailag” is fontos kellett, hogy legyen, mert harcterré avatta Magyarországot is, ami nemcsak politikailag, hanem morális szempontból is nagyon deprimáló hatások forrása lett.

Elhallgat az ágyúszó . . .

Ebből a szempontból ítélte meg a helyzetet gróf Tisza István miniszterelnök is, aki a kárpáti orosz betörés hírére nyomban Bécsbe utazott és erélyes intézkedéseket sürgetőit legfelsőbb helyen az oroszok kiűzésére.

Gróf Tisza István erélyes sürgetésének lett is foganatja, meri a hadvezetőség megfelelő csapatösszevonásokkal azonnal hozzáfogott Felső-Magyarország megtisztításához, az oroszok azonban egyelőre megszállták Máramarosszigetet. Nyegre László főispán október 1-én, csütörtökön este, 9 órakor közölte az addig még bizakodó lakossággal, bogy itt van a közveszély esete. A hatóságok fejei és a tisztviselők, összecsomagolva a pénzkészleteket és fontos iratokat, eltávoznak a városból; elmenekült, bár igen nagy nehézséggel és általános rémület közepette, az intelligencia legnagyobb része is, különösen az úriasszonyok és leányok. A vasútnál igen nagy torlódás volt; kevés vonatot lehetett

Menekülő rutén parasztesalád, mely mindenét prédiaul hagyta, csakhogy pusztá életét megmenthesse

indítani, úgyhogy a poggyász majdnem mind lemaradt. A pénzügyigazgatóság tízmilliónyi pénz- és értékkészlete, magával az igazgatóval együtt, csak egy nehezen előkerített, nyitott kavicszállító lórén kapott helyet s így utazott a hideg esőben és szélben Szatmárig. Mások kocsi-kon menekültek; akik pedig ezt se kaphattak, azok gyalog vágtak neki a hegyeknek. A legszomorúbb látvány azoknak a síró, jajgató szegény embereknek a tábora volt, akiknek az elmenekülés semmiféle módjára se voltak anyagi eszközeik . . .

Másnap, október 2-án, még nagyobb volt az izgalom és kétségbeesés azok között, akik még a városban maradtak. Ekkor már nyitva állott az út az orosz csapatoknak Máramarossziget felé, noha Felső-Vissó és Nagybocksó között még mindig verekedtek népfölkelőink. Még az iparososztály is elmenekült, a kereskedők is becsukták boltjaikat, úgyszólván üres és kihalt volt már az egész város. A hatóságok mind elmenekültek már, csak a főispán volt még a városban, meg a határrendőrség, néhány orvos, meg a vasutasok. Ezek mind a vasúti állomáson ültek és várták a híreket. De az állomáson már ott állt akkor a befutott mozdony, hozzákapcsolva az utolsó, hosszú vonat készen a menekülésre . . .

Délután fél öt felé egyre ritkábban dördültek meg az ágyúk Bocskó felől. Míg azelőtt folyton rezegetek az ablakok bömbölő dörgésüktől, most csak elvétve szólalt meg egy-egy, tompa dörrenéssel ... Az állomáson összegyűltek dobogó szívvel figyelték az elmaradozó ágyúszót. Mintha a haldokló kimaradozó szívverését lesnék, úgy állt és várt szívszorongva mindenki. Az egyik vasúti tiszt szüntelenül hívta a távírvonalon Nagybocksót, de onnan már félórája nem jött válasz. Tudták jól, hogy ez mit jelent, de még mindig vártak és reméltek ... Öt óra után aztán teljesen megszűnt az ágyúdörgés, és hat óra tájban poros, véres, elcsigázott népfölkelők jöttek Bocskó felől, majd újabb menekülő katonák vonultak keresztül a városon, végül pedig tüzéségünk is keresztülvonult nyugatnak, Szatmár felé. És a katonák azt a hírt hozták, hogy az oroszok már a szomszéd községben, Veresmarton vannak. Itt a muszka! Zúgott végig a rémült városon a vészkiáltás . . .

Máramarossziget orosz kézen

Három napig tartott mindössze az oroszok máramarosszigeti pünkösdi királysága.

Október 3-án zajlott le az orosz bevonulás. Ekkor már elmenekültek a városi tisztviselők, a vasutasok, az összes hivatalos személyek és a város polgármesterségét Dobay Sándor nyugalmazott gimnáziumi igazgató vette át, aki a polgári bizottsággal elindult a szomorú útra: az orosz sereg fogadására.

A Kamara-erdőnél bukkant fel az első orosz lovas csapat. Az élen lovagló kozák kapitány első kérdése az volt:

— Van-e katonaság a városban?

— Nincsen — hangzott a válasz.

— Ha a mi katonáinknak nem esik bántó/lásuk, mi is biztosítjuk a polgárság nyugalmát és a rendet — jelentette ki a kozák kapitány és közölte, hogy a parancsnokié Bruszila tábornok csak a bevonulás után kíván a polgármesterrel tárgyalni.

Aztán bevonutak az oroszok Máramarosszigetre. Dél előtt fél Tizenegy óra tájban a kamarai út sarkán befordult egy orosz lovas a Fő-tér felé, jobbkezeben lövésre készen tartott karabély; utána 50 lépésnyire három, újabb 150—40 lépésnyire nyolc lovas közeledett és ezek mögött aztán két teljes szotnya vonult be. Ezek a városháza előtt állottak föl és kisvártatva aztán megjött a főcsapat is, utolsónak pedig, fehér ménlovon, a fején fehér báránybőr kucsma, a tábornok léptetett a városba. Megérkezve a Fő-tér közepén levő kúthoz, fogadta a városi ideiglenes hatóság emberei s rövid beszédben figyelmeztette őket, hogy katonái a legkisebb törvényei-

A máramarosszigeti Kamara út, amelyen az oroszok bevonultak és amelyen később megfutamodtak.

lenes cselekményt vagy bántalmazást a város elpusztításával fogják megbüntetni. Elrendelte, hogy három vendéglőt nyissanak meg, de szeszestalt senki se merjen adni az ő katonáinak. Egyebekben biztosította jóindulatáról a várost és fölhívta a hatósági közegeket, hogy gondoskodjanak a rendes polgári és gazdasági élet megindulásáról . . .

Kozákbosszú. Máramarosszigeten úgy rendezkedtek be a kozákok, mintha sohasem akarnának onnan kimenni. Mikor aztán sietve menekülniük kellett, dühükben nekiestek a kaszárnyában talált mannlichereknek s azokat darabokra törték

A formaságok elintézése után a parancsnok átment a Koronaszállóba, amelynek erkélyére kitűzette a vöröskék-fehér orosz lobogót. Még a bevonulás napján (október 3-ikán), pontban déli 12 órakor fogadta a tábornok Dobavt és néhány társát a főispáni hivatalban. Leültette őket és mosolyogva, barátságosan mondta:

— Örülök, hogy a város ilyen békés. Ez nagyon okos, ez nagyon jó. Nem is kell tőlünk félniök; mi csak a katonákkal verekszünk, polgárokat nem szoktunk bántani. Hol a főispán?

— Én helyettesítem — mondta Dobav.

— Na, mindegy! Mert arról van szó, hogy 160.000 korona sarcot vetek ki a városra . . . Mi is tanultunk valamit a németektől — mosoly-

góid hamiskásan a tábornok éls fürkészve nézett Dobavra.

— Akkor tessék bombáztatni a várost — felelte szomorúan Dobav. A tábornok meglepetten nézett a helyettes polgármesterre, aki elszántan folytatta:

— Igen, kegyelmes uram. Mert honnan vegyek én 160.000 koronát,

mikor minden pénzt elvittek innen? . . . Nincs nekünk, uram: 160 koronánk se! . . .

A bizottság és a tisztek aggódva lesték a tábornok arcát. Ez azonban joviális katona lehetett, mert nem haragudott meg, hanem derűs hangon felelt:

— Hogy bombázhassam a városi ? . . . De hiszen nem vagyok én

A máramarosi orosz betörés színhelye. Ezen a távlati képen jól láthatók a hágók, hegyi utak és folyamvölgyek, melyeken keresztül az oroszok elárasztották a határszéli vármegyét

vadállat! Ha nincs pénz, hát nincs pénz és punktum! Hanem ... — és itt fenyegető lett az arca — ennyi zabot, ennyi szénát, ennyi lovat és ökröt, meg százezer cigarettát. . . Ezt muszáj. Szóval, rendben van. És a rubel 3 koronát ér, vagyis 3 rubel 10 korona . . .

A tábornok fölkelte és fölálltak vele a többiek is. Dobay Sándor pedig, mint helyettes polgármester a városi hatóság nevében még aznap kiragasztatta a következő hirdetményt:

„Máramarossziget város közönségéhez! A jelenleg főnálló hadi-állapotokból kifolyólag tudatom, hogy városunkban csupán három szálloda tartható nyitva. A többi szállodák és italmérések legszigorúbb tilalom mellett zárva tartandók. A katonaságnak alkoholos italokat, bort, sört, pálinkát adni tilos, még pedig a legszigorúbb büntetés terhe mellett. Polgári egyéneknek este 9 órától reggeli 5 óráig az uccákon járni és tartózkodni tilos. A katonai parancsnokság kijelentette, hogy a város irányában ellenséges indulattal nem viseltetik, de viszont elvárja, hogy a közönség is jóindulattal legyen a katonaság iránt: annál inkább, mert az ez ellen előfordulható viselkedés, a város közbiztonságának rovására, nagyon veszélyessé válható módon fog megtoroltni.“

Három stáció

Az orosz katonaság elszéledt az uccán. Mindegyiknek rövid karabély, széles kardja, továbbá handzsárja volt az övében. Lovaik nem voltak elsőrendűek, bár itt-ott akadt köztük láthatóan igen jó is, de nagyobbára elcsigázott állatok voltak, a patáik össze-vissza töredezve, úgyhogy még Szigeten sok meg is döglött. De a legénység hamarosan otthon érezte magát a városban. Jártak-keltek az uccákon és nagyon boldogok voltak. A tisztek, akik csaknem valamennyien jól beszéltek németül, úgyszólván kivétel nélkül előzékeny úriemberek voltak és iparkodtak fegyelmet tartani; akadt azonban köztük is egy-kettő, aki elnézte a legénység egy részének kihágásait.

A tüzérütegek legénysége, mely lapos tányérsapkát viselt, még a bevonulás estéjén hangos énekszóval vonult föl a Korona-szálló elé és éltette a tábornokot. Énekükhöz a „karmester” kancsukával ütötte a taktust. A tábornok kijött az erkélyre és hangosan fölkiáltott: „Éljen a cár, miénk a város! . . .” Ezután több más lovascapat is odagyülekezett az erkély alá és a jelenet megismétlődött, mire a katonákat elszállásolták a közös- és honvédkaszárnyákba. A legénységet láthatóan boszszantotta, hogy az üzletek legnagyobb része be van zárva s a Kamara

úton több boltot föl is törtek, amelyekből csizmákat meg élelmiszereket vittek el. Azokban az üzletekben azonban, amelyeknek tulajdonosai otthon maradtak, mindent készpénzzel fizettek, még pedig többnyire arannyal.

Bruszila, a parancsnokló tábornok vasárnap reggel átköltözött a megyeházára, a főispán lakására, ahol igen jól érezte magát, a tisztjeit vendégül fogadta, vacsorát főzetett a számukra és aztán zongoraszó és ének mellett folyt a mulatság hajnalig. Ezek a vacsorák és ebédek

Kalmük katonák az orosz hadseregben. A Kárpátokban sok ilyen ázsiai harcos esett fogságba

nagyon kedélyesek voltak, de nem sokáig tartottak. A tábornok tósztozott, pohárköszöntőket mondtak a tiszt urak és állandóan éltették a cárt. . . Egy ízben — mondta Szendrey, a főispánt hajdú, aki ottmaradt a megyeházán — kiterítették a térképet is és nézték.

— Nincs messze — mondta valamelyik tiszt.

— Tudom, Dimitrij — bólintott a tábornok. — Három állomás: Szalmár, Debrecen, Budapest. . . Nem sok; három hét múlva Budapesten leszünk.

— Esetleg két hét múlva — jegyezte meg az adjutáns.

— Esetleg két hét múlva bólintott a tábornok, is eldobván a végigszívott cigarettát, leült a zongora mellé, végigfuttatván ujjait a billentyűkön . . .

De nemcsak a tábornok, hanem a tisztek és a legénység is folyton úrról kérdezősködtek a városban, hogy messze van-e még Budapest és hány napi járőföld Szerbia? . . . Arra a kérdésre pedig, hogy miért nincs velük gyalogos katonaság, azt felelték, hogy hárommillió jön utánuk. Közben azonban egyre kutattak pénz és ékszerek után. Az egyik törzstiszt még vasárnap (október Kikén) bejárta az összes középületeket. Mindenütt pénzt keresett, de sehol se talált, A Wertheimkasszák mindenütt üresen és nyitva álltak, csak az adóhivatalban nem; ott meg is próbálták, hogy feltörjék, de ez nem sikerült.

A pünkösdi királyság vége

Ám a pünkösdi királyság csak három napig tartott. Mert október 6-án, kedden már látni lehetett, hogy valami baj van az oroszokkal, Még nem volt 11 óra, amikor a „Korona“ erkélyéről behúzták az orosz lobogót, Szlatina felől egyre-másra érkeztek a jelentést hozó kifiz futárok.

A tisztek izgatottan szaladgáltak, megkezdődött a szedelőzködés a vármegyeház előtt készen állott az orosz parancsnok kék automobilja, amelyen Bruszila tábornok két órákor kirobogott a városból, arrafelé, ahonnan jöttek; Veresmart és Bocskó irányában. Utána, minden föl-tűnést kerülve, ötös-tízes csoportokban kihúzódtak a városban levő katonák is. Majd a Szarvaszó felé előnyomult orosz csapatok is visszavonultak a városon át Veresmart felé, ami annak a jele volt, hogy a reggel megkezdett ütközetet elvesztették. Szlatina irányából, ahol szintén erősen állt a csata, esti kilenc óráig hallatszott az ágyúzás, de az ott harcoló oroszok már be se mentek többé Máramarosszigetre, hanem hanyatt-homlok menekültek a Tisza túlsó partjára.

Október 7-én jelentette a főhadiszállás Máramarossziget visszafoglalását, ami országszerte nagy örömet keltett.

A Máramarosba betört orosz sereget a katasztrófa az úgynevezett „halálkatlan“-ban érte. A máramarosi oroszok, még a téésői összecsapást megelőzőleg, járatlan hegyi utakon kísérelték meg, hogy Nagybányára jussanak. Az Aknasugatagra vezető vicinális vasút mentén, Máramarosszigettől déli irányban, átkeltek a Kohálon, azután belekerültek az 1291 m. magas Plesca Maré, az 1301 m. magas Rozsály és az 1447 m. magas Gutin háromszögébe, ahol Krácsfalva község fekszik. Ez tökéletes zsákucca volt, igazi „halálkatlan“, amelyből nem volt

menekvés. A Nagybánya körül összevont magyar népfölkelő csapatok, melyek addig a várost ellátó vízvezetékhez vivő kitűnő hegyi utat tarlollák megszállva, mintegy 20 km.-es vonalon ereszkedtek le észak felé a fenn nevezett hegyektől formált háromszögbe, ahol meglepték az ellenséget. Csapatunk elővédje a 2000 főből álló lengyel légió volt és ez nyitotta meg hősies támadásával a csatát. Ez az ütközet is hétfőn (október 5-én) éjjel kezdődött, de még kedden délelőtt is tartott és az oroszok irtóztos vereségével végződött. A löbbezer főnyi orosz sereg nagy része elpusztult vagy fogságba került az életben maradtak pedig kétségbeejtő rendetlenségben menekültek a Mara völgyéből az Iza völgyébe, ahol új katasztrófa várt rájuk.

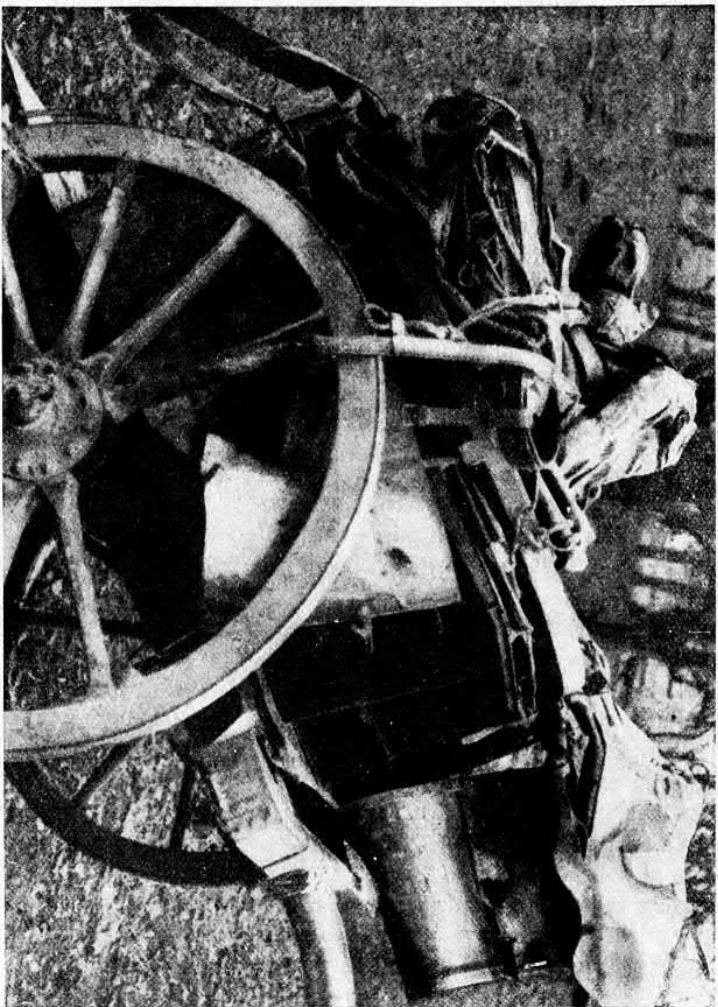
A krácsfalvai csatával egyidejűleg ugyanis Vissó felől szintén előnyomultak csapatunk, úgyhogy az oroszok Máramarosszgetcn is szorongatott helyzetbe jutottak. Attems tábornok csapatai Szigetnél hirtelen rajtaütöttek az ellenségen, mely rövid ellenállás után vad futással menekült s a mintegy 17 km.-re fekvő Nagybecskóig húzódott vissza. Az oroszok menekülése oly pánikszerűen történt, hogy még ágyúikat se vihették magukkal, hanem nagy részüket a Tiszába dobták. Tetézte még az ellenség vereségét az is,

hogy csapatainknak Vissó felől történt előnyomulása miatt csak nagy nehézséggel menekülhetett vissza azon az úton, amelyen bejött, úgyhogy a teljes megsemmisülés veszedelme fenyegette. És, hogy ez meg nem történt, csakis azon múlt, hogy támadó csapataink négy-ötszörös kisebbségben voltak a túlnyomó orosz haderővel szemben.

Az orosz sereg, természetesen, kisebb csapatokkal és őrségekkel biztosította baloldalát is, nehogy katonáink Erdély felől megtámadhassák. Így kerültek az orosz seregek Beszterce-Naszódba és a szomszédos vármegyébe, ahová azonban rögtön elegendő haderő vonult

Lengyel legionáriusok is résztvettek a kártyai harcokban. Képünkön balról egy gyalogos, mellette egy lovas lengyel harcos látható

Az oroszok oly rendellen futással menekültek Maramarosból, hogy ágyúkat és munitiójukat se bírják mind megmenteni. Egy részüket elásták, vagy a Tiszán hányták, más részüket elhagyták az erdőben.

ellenük, úgyhogy az oroszok előnyomulása ott mingyárt kezdetben megakadt.

Ezalatt a Máramarossziget körül megvert orosz ellenség több irányban vonult vissza. Az egyik oszlop a Tisza völgyében Nagybocksó felé hátrált, onnan azonban csapataink erélyes támadással tovább űzték Lonkáig. Itt újabb heves és véres csata fejlődött ki, melyben csapataink győztek és az oroszok most már Rahóig hátráltak. Egy második, gyen-

Nagybocksó a Tisza-híddal. Ennek a hídnak nevezetes szerepe volt a Nagybocksónál vívott harcban. Mikor az orosz csapatok megjelentek Nagybocksó közeiben, tüzérésünk hatalmasan kezdte ágyúzni a hídról. Pusztító hatása volt az ágyúzásnak s az oroszok sok halottat és sebesültet hagytak a csatatéren

géhben orosz csapatok a Nagyág völgyébe szorult, ahol magyar honvédcsoportok fogták üldözőbe és csakhamar egész Majdánkáig szorították vissza apróbb csoportjaikat.

A harmadik orosz hadoszlop volt az, amely Beszterce-Naszód és Szolnok-Doboka vármegyékbe igyekezett betörni, de onnan kiveretvén, ismét Máramarosba szorult és Felsővissón gyülekezett. Itt azután a támadásba menő magyar-osztrák csapatok bekerítették és részint megsemmisítették, részint foglyul ejtették őket.

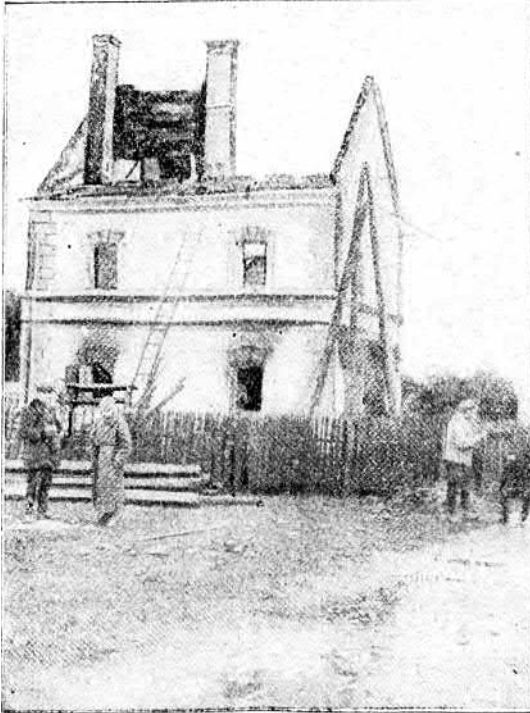
Visszavonul a „gőzhenger“.

Ettől kezdve már gyors tempóban haladt az oroszok kiverése a Kárpátokból. A minden ponton szétvert orosz sereg kisebb csapatai, szerteszét kalandozva a zordon bércek között, kétségbeesetten keresték a kivezető utat a hóborította hegyeken át. Egy rendezetten visszavonuló, nagyobb orosz csapat megállapodott Toronyénál, hogy biztosítsa a visszaözlő főszereg hátát. Ez az úgynevezett utóvéd bevárta csapatainkat, de nem nagy sikerrel vette fel a harcot. Már az első összecsapásban megingott az orosz harcvonal. Október 13-án kora reggeliül késő délutánig tartott a harc, melyben csapataink három oldalról támadtak nagy lendülettel.

Az oroszok kezdetben elszánt kétségbeeséssel védték állásaikat, hogy fedezhessék visszavonuló főszeregük visszavonulását, de az egyre

erősödő rohamoknak nem tudtak ellenállni. Erős tüzérségi előkészítés után délután sor "került az utolsó nagy rohamra, amely felbomlasztotta az orosz vonalat. A megvert orosz sereg több tagra oszolva menekült: egyik része átlépte a galíciai határt, melyen túl csapataink hevesen üldözték.

Az ország határai mentén menekülő másik orosz csapattest Rahó felé húzódott vissza és csapataink a községen innen, Berlebás határában érték utól. Heves ütközet fejlődött ki itt is. Másfél órai ágyúharc után az oroszok meggyöngyülve, de még rendben vonultak vissza Rahó

A máramarosi orosz betörés alatt az orosz seregek ingó és ingatlan vagyonban jelentékeny kárt okoztak. Képünkön a gyertyánligeti vasúti állomás rommá lőtt épülete látható

A toronyai csata, okt. 13-án. Kora reggelről késő délutánig tartott ez a harc, melyben az oroszok megsemmisítő vereséggel szembesültek három oldalról támadó csapatainktól.

mögötti, elsáncolt állásaikba. Itt fejlődött ki azután a döntő ütközet.

A zápor módra hulló gránátok és srappellek nagy veszteséget okoztak az ellenségnek és annyira megtörték erejét, hogy éjjel már szuromrohamra kerülhetett a sor. Az oroszok nem állták a rohamot, most már vad futással menekültek az ország határai felé. Utolsó állomásuk Kőrösmező volt, ahol az erősen megfogyatkozott orosz sereget még egyszer megverték seregeink és véres veszteséggel űzték az ország területéről.

A Rahóról menekülő orosz csapatok felrobbantották a bilini hidat, hogy megállítsák üldözőiket, de utászaink ideiglenesen helyreállították a hidat, amelyen csapataink sietve keltek át és tovább kergették a menekülő orosz hadat Kőrösmezőig, ahol a döntő csapást mérték rá.

A kőrösmezei döntő csata teljesen megtörte a Magyarországra betörő orosz had erejét és a „gőzhenger” visszavonult.

Október 20-án büszkén jelentette a sajtófőhadiszállás:

— Máramarosból is kivertük az oroszokat, már egyetlen orosz katona sincs magyar területen.

Megkönnyebbülten sóhajtott fel minden magyar lélek e jó hír hallatára. A lidércnyomás, mely minden lelket megült, eltűnt és helyét a bizakodó reménység foglalta el.

A Kárpátok sziklakoszorúja megvédte a magyar hazát.

Seregeink legnagyobb része Galíciában és Lengyelországban harcolt az első orosz betérés idején. A legfontosabb stratégiai pontokon. Azokon a pontokon, amelyekről az orosz túlerőt csak a fegyveres erővel lehetett feltartani és amelyeket a német szövetségessel vállvetve kellett védenie a magyar-osztrák hadseregnek.

A magyar határ védelmére, a Kárpátokba kevés katona jutott csak.

De a kárpáti bérceken véresre zúzta homlokát az orosz, akármilyen túlerővel és szilaj elszántsággal akart is lezúdulni a magyar rónaságra.

Emberek a nagy viharban...

Epizódok az orosz betörés idejéből

A Kárpátok szikla vára és csapataink hősiessége megóvta Szent István birodalmát attól a veszedelemtől, hogy termékeny Alföldjét, mely dús kalászkokban ontja az acélos magyar búzát, sivatag ugarrá taposhassák a kozáklovak patái.

Több mint egy hadtest, közel 50.000 orosz tört be a Kárpátokon át szeptember végén hazánk földjére és október derekán, amikor vert hadseregük foszlányai szétszaladtak, ennek az óriási tömegnek négyötöde ittmaradt nálunk, de nem mint győztes hódító, hanem mint halott vagy legyőzött fogoly.

E fényes eredmény oroszlánrészét derék népfölkelőink vívták ki, akik katonai kiképzésüket jóformán a harcmezőn, öldöklő csaták tűzvonalában fejezték be. Valamerre csak támadtak — még többszörös túlerővel szemben is — mindig győzelmes volt a rohamuk, melynek az adott diadalmas lendületet, hogy az édes anyaföldet, a kenyéradó szent hazát és az otthonhagyott családot védelmezik. Mint ahogy Herkules se bírta Antaeusszal, valameddig a levegőbe emelve meg nem fojtotta: úgy az orosz kolosszus is hiába birkózott a magyar néppel a haza földjén, melynek édes ölelése még akkor is új erőt adott katonáinknak, ha sebektől vérezve roskadtak le rá. És a személyes bátorságnak, a hősiességnek, a hősies önfeláldozásnak ragyogó példái váltakoztak ebben a határvédelmi harcban, mely kudarcot kudarc után hozott a támadó orosz hadseregére. Véresre zúzta homlokát az orosz a kárpáti bérceken, ugyanakkor, amidőn Przemysl várfokain is megtörött seregeinek rohanó áradata . . .

A nagyszerű munkából és dicsőségből azonban rész illeti a német szövetségeseket is. Ahogy Lüttich és Namur, valamint Brüsszel és Antwerpen ostromában a magyar katonák is osztoztak a németekkel a győzelem babérjain, éppen úgy kell együtt magasztalnunk a birodalmi német katonák hősiességét is a magyarokéval. Xylander tábornok német csapatai testvéri hűséggel operáltak együtt Attems tábornok magyar

népfölkelőivel, mert a Nagyg és a Tisza meg az Iza és a Tarac habjai nemcsak a magyar, hanem a német katonák véréből is piroslottak, mikor lassú morajlással hömpölygették lefelé az orosz halottak százait . . . De a magyar nemzet hálás is volt ezért a német szövetségesnek és amidőn a Vöröskereszt vagonjaiból egy-egy sebesült német katonát emeltek ki, viharzó lelkesedéssel zúgott föl az üdvözlés szerte az országban, a magyar földön sebesült német katona felé.

— Hoch Deutschland! . . .

A másik szövetséges, aki a magyar szabadsággal együtt a saját politikai felszabadulásáért is harcolt, a lengyel légió volt. A légionáriusok, ahogy ezt a vezérkari jelentés is hangúlyozta, hősiessen harcoltak az oro-

Az első ebéd a főtéren Máramarosziget visszavétele után

szók kárpáti betörése alkalmával és nagy részük volt abban, hogy ezt a veszedelmes betörést oly fényesen vertük vissza. Különösen a Máramaroszigetre küldött lengyel zászlóaljok oldották meg nagyszerűen a földadatukat. Csatlakozva az ott küzdő népfőkelőkhöz, energikus offenzívába léptek át és a técsői ütközetben, a krácsfalvai csatában meg Rahó határában igazi oroszlánok módjára küzdöttek.

Vasutasok hőstette

Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy a háború megnyeréséhez nem elég egy ország aktív hadserege, bármilyen óriási is az. Az egész országnak, az egész lakosságnak szívvel-lélekkel együtt kellett éreznie a front harcosaival és szükség esetén adott esetekben mindenkinek teljesítenie kellett háborús kötelességét. Látunk a négy folyó és a hármas hegy határain belül dunai hajóskapitányokat és kormányosokat, akik született hősként álltak az ellenséges golyózápport és nyugodtan végezték a rájuk bízott földadatot.

Látunk pénzügyőröket, akik Werndl-puskával álltak meg a szent kötelesség mezején és nem hátráltak meg a túlnyomó ellenség ismétlőfegyvereinek gyilkos tüze elől. Látunk rendőröket, csendőröket és határőröket, akik egy-egy Leonidászként vérezték el az országhatár védelmében vagy olyan tetteket vittek véghez, amelyeken elámult ország-világ. Látunk az ekeszarva, a műhely- vagy íróasztal mellől fegyverbe szólított népfőkelőket, akiket a megtizedelt és rémülten menekülő kozákfantázia „kék ördögökének keresztelt el, mint ahogy a satanovi huszárbravúr hőseit „vörös ördögökének titulálta. És a

Lengyel lövészifjú mint előrs. Ezek a katonailag képzett ifjak önkéntes csapatokat szerveztek s a magyar-osztrák csapatok mellett harcoltak

máramarosi betörés ismét fölszínre vetette a polgári hősiesség kél ragyogó példáját, két vasutas-hőst, akiknek feje körül glóriát font a hazaszeretet tüze és a kötelességtudás legnagyobb erénye . . .

Hirschler Béla főmérnök a huszti osztálymérnökség vezetője volt s amikor csapataink kiverték az oroszokat Máramarosszigetről, Huszton állították össze az első vonatot, mely visszavitte a hivatalnokokat és a főispánt a vármegye székhelyére. Máramarosszigetre be is értek rendben, de a vonaton lévő kapitány ekkor parancsot adott, hogy a mozdonynak a szerelvénnel együtt tovább kell mennie mindaddig, ameddig csak lehet. Délután két óraker összeállították a vonatot, melyen a következők foglaltak helyet: a kapitány, kél csendőr, egy pályafőlvigyzó, Vaday mozdonyvezető, a fűtő és Hirschler Béla főmérnök. A vonat kigördült

Tábori csendőreink egy erdő szélén. A kárpáti harcokban különösen kitűntették magukat a vitéz csendőrök, akik levették a kakastollas kalapot meg a csendőrök uniformisát s helyette katonasapkát és csukaszürke ruhát öltöttek

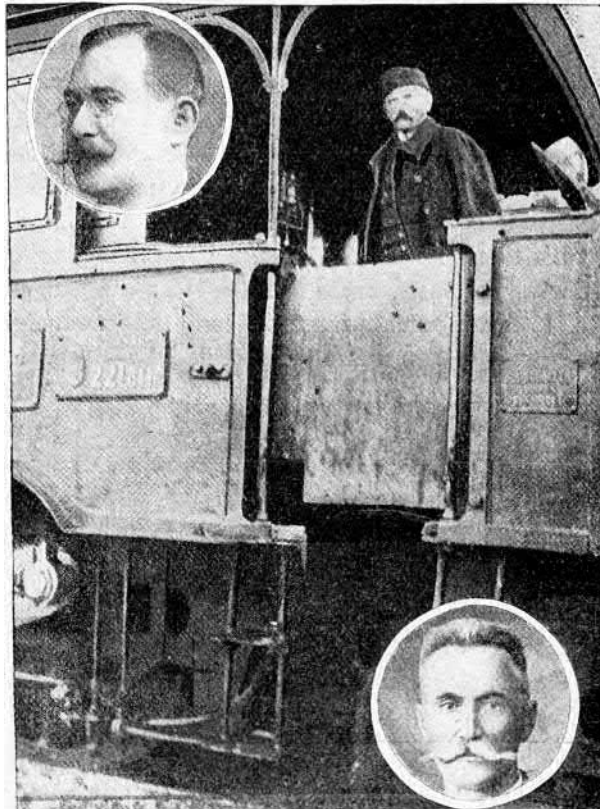
a szigeti állomásról s 5—6 kilométerig baj nélkül ment előre. Ekkor azonban, közvetlenül a pályatest mellett, vagy 30 kozák bukkanat föl s abban a pillanatban, mikor a mozdonyról észrevették őket, már el is sütötték a puskájukat. Hirschler főmérnököt, aki a mozdonyból kihajolva kémlelte a pályát, 17 golyó járta át és azonnal meghalt; halálos sebet kapott Vaday mozdonyvezető is, aki a főmérnök mellé roskadt a gépre.

A kapitány, a két csendőr és a fűtő nem vehették föl a harcot a harminc kozákkal, futással igyekeztek

menekülni. Leugrottak a mozdony másik oldalán, de az oroszok utánuk lőttek; az egyik csendőr meghalt, a másik és a fűtő pedig megsebesült, Egyedül a kapitány menekült meg ép bőrrel. . . Szigetén ezalatt izgatottan várták a vonat visszaérkezését.

Teltek az órák, de a vonat csak nem jött. Késő este már sejteni kezdték, hogy baj történt vele; elindították hát a keresésére egy másik vonatot.

Ez találta meg éjfél tájban a halottakat és sebesülteket és vitte be őket Szigetre. A hős főmérnököt katonai gyászpompával helyezték örök nyugalomra.

A huszti kémvonat lokomotívja, amelyet az oroszok golyózáporral árasztottak el Nagybocskó alatt. Hirschler Béla magyar államvasúti főmérnököt e mozdonyon érte hősi halál Vaday mozdonyvezetővel és egy csendőrrel együtt.
Hirschler (I) és Vaday (II) arcképe

Derűs pillanatok a nagy viharban

De voltak a máramarosi orosz betörésnek vidámabb epizódjai is. Amikor a muszkák már kezdtek visszavonulni, az egyik menázsi-tiszt a front mögül maga ment föl a hegytarajon verekedő századhoz, hogy fölvigye a menázsit a tiszteknek. Ő maga lóra ült, a szakácsot az ebédrel fölrakatta egy parasztszekérre, a gyeplőt ineg az ostort kezébe nyomta a tisztiszolgájának, aztán: Előre! . . . a zezugos szerpentin-úton föl- felé. Jó darabig simán ment minden; mikor azonban egy kanyarulathoz

Farkaslakoma a harc után, Nagybocksó tájékán

érték, ahol az útra széles völgytorok ásított a meredek sziklafalak közül, hirtelen megcsörrent az ág a főhadnagy feje fölött — kétszer is egymásután — és valami eldöngött a sapkája mellett... Itt hát ellenség rejtőzködik.

— Lekanyarodni jobbra!

A parasztkocsi nagy zökkenéssel vágott le az útról az árokba s a főhadnagy is mingyárt

utánaugratott.

— Nincs semmi baj? — kérdezte a kocsistól.

— De van . . . Hátbavágtak.

És kiejtette kezéből a gyeplőt. A főhadnagy nyomban leszállt a lováról, gyorsan egy sziklakiugrás mögé rángatta a kocsit, aztán a sebesült-höz sietett. Az egyik golyó hátban súrolta a kocsist, a másik átütötte a karját, valamivel a könyöke fölött. A főhadnagy bekötözte és biztatva mondta:

— No, nem halsz bele!

— Azt hiszem én is, hogy nem — bólintott a kocsis bizakodva. — Még fegyvert is tudnék fogni.

— Hát csak fogj és nyisd ki a szemedet. Te is, meg a szakács is. De ne lődözzetek, csak ha bajba kerültök. Aztán várjatok, míg én szét-nézek, hogy mi is történt itt a völgyben . . .

A főhadnagy óvatosan kezdett lemászni a völgybe a meredek hegy-oldalon, melyet puha bársonyszőnyeggel borított be a haragoszöld

pázsit. Rovásról rovásra ereszkedett lefelé a sziklapárkányon s egyszerre csak megpillantott valami barna gömbölyűséget, amely olyan volt, mintha ujjnyi vastag ág nőtt volna ki a sziklafalból . . . Puskacsó volt. . . A főhadnagy két marokra kapta, nekivetette a lábát a hegyoldalnak és nagyot rántott rajta. A következő pillanatban egy kalimpázó muszka szakadt a nyakába. Menten ráfogta a revolverét és elkezdett vele tótul diskurálni:

— Hányan vagytok?

— Négyen, uram, csak ne bánts!

— Hol vannak a többiek?

— Elmentek utánatok, megnézni, hogy meghaltatok-e már.

— Ah, hát ti lőtetek ránk?! . . . Nos, mikor ettél utoljára meleg ételt?

— Régen, uram.

Oh, Bozse, van annak már egy hete is!

— Hát ide hallgass. Te most itthagyd a fegyveredet és ideadod a tarisznyádat is . . . Úgy . . . Aztán elmégy a többiek után és megmondod nekik, hogyha ők is ideadják a fegyverüket, akkor meleg ebédet kapnak tőlem. Te aztán idehozod

a három fegyvert, hmitt várlak addig. Ílo, előre! . . . De ha soká jössz, akkor idekiabálom a katonáimat. Azok többen vannak és akkor aztán mingyárl másképpen beszélünk!

A muszka nekilódult a sziklatetőnek, a főhadnagy pedig visszahúzódott a csalitosig és várt. Jó tíz perc múlva előbukkant az orosz, de fegyverek nélkül. A főhadnagy ráfogta a revolverét:

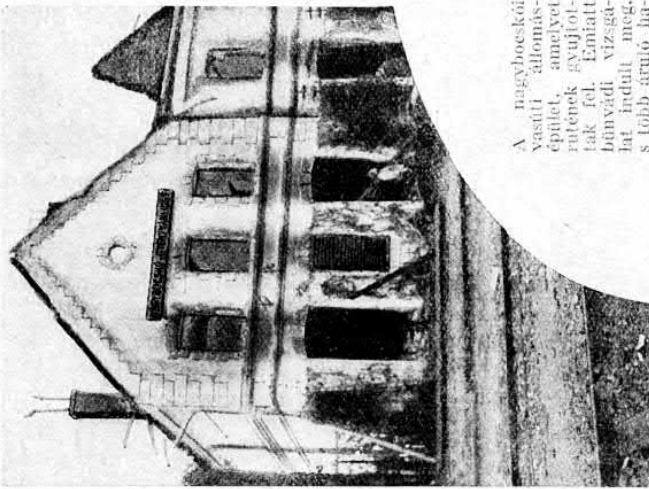
— Hol vannak a fegyverek?

— Odalenn, nálatok vannak, uram, csak ne bánts. Már ott vannak mind a három. Nem lőttek, uram. Egyet se lőttek a te katonáidra. Ott vannak és szépen várnak téged.

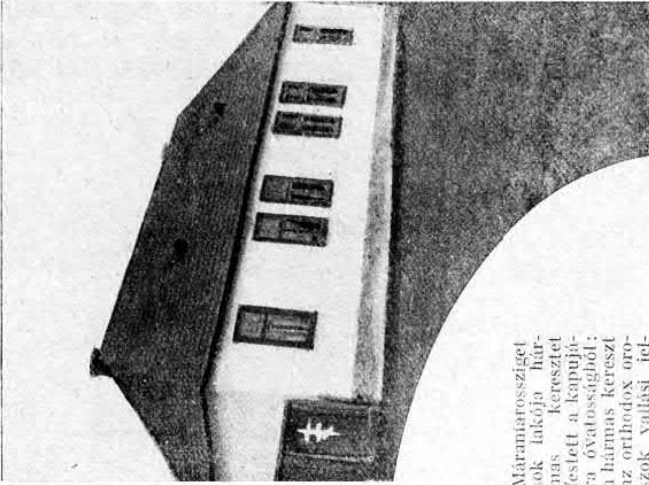
A főhadnagy gyanakodott és előre kergette a jámbor muszkát:

Magyar honvédtiszt saját tábori butykosából itat meg egy sebesült orosz tisztet a Harctéren

A nagybooskői
vasúti állomás-
épület, amelyet
fűtőterek építje-
ltek fel. Emiatt
bányavári vizsgá-
lat indult meg,
s több arató ha-
laltal lakott

Máramarosziget
sok lakója har-
mas keresztel-
tett a kapuja-
ra óvatosságból:
a hármast keresztel-
tették az orthodox or-
szok vallási je-
lével

— Elöttem mégy és keresztüllőlek, ha megcsalsz!

Így kapaszkodtak föl ismét a hegytetőre, elől a muszka, utána revolverrel a főhadnagy. Amikor túlértek a csalitoson, az orosz nevetve mutogatott le az árokba, ahol a szakácsot körülülve, már vígan füstölt három cimborája. Mikor a főhadnagy közibük ért, mind a három tisztelegve fölugrott.

— Hol vannak a puskák?

— Itt alattam. Rajtuk ülök — mondta a sebesült kocsis diadalmasan.

— No hát éhesek vagytok-e? — kérdezte a főhadnagy a feszesen álló oroszokat.

— Oh, Bozse! . . . Hát hogylene lettek volna éhesek! Meg is ettek négyen vagy tíz emberre valót. . . De, ahogy jóllaktak, elkezdtek tanakodni s aztán előlépett az egyik:

— Mégis csak szégyen az, hogy ti, uram, csak ketten vagytok katonának, mi pedig négyen. Hát azt gondoltuk, hogy adjátok vissza a puskáinkat és mi aztán elmegyünk. Hanem az ebédet megháláljuk. Mutatunk nektek két ágyút, itt jobbra, a szakadékban. Egészen jó ágyúk. A mieink betakarták gallyakkal. . .

És odavezették a főhadnagyot, ahol a két orosz ágyú valóban el volt rejtve a lombok alatt.

— De most, úgy-e, visszakapjuk a puskáinkat? — könyörögtek az oroszok.

— Vissza.

Amikor a konyhához értek, a főhadnagy rákiáltott a szakácsra:

— Kitálalni négy nagy porció csuszát!

A túróscsusza finom illata beleütött az oroszok orrába. Mind közelebb húzódtak a konyhához. A főhadnagy csak ezt várta és megszólalt:

— Na, jelentkezék, akinek túróscsusza kell. Mert aki csuszát akar, az nem kaphat puskát.

Az oroszok a csuszát választották . . . Így mulattak a máramarosi havasok közt az „öreg” hosszúszakállas, húszéves hadnagyok, akiknek vígan asszisztáltak a „fiatal” negyvenéves zászlósok. Akik hat hét óta — tiszta ing helyett — csak raj vonalat váltottak.

Akik „abbahagyták” a háborút

Igen jóízű és jellemzően érdekes „esetek” történtek az oroszok „fogyulejtése” körül. Amikor a magyar és orosz ágyúk vívták szörnyű párviadalukat a Kárpátok hegyormain, előretolt gyalogságunk annyira megközelítette az ellenséget, hogy a néhány magyar népfelkelőből álló járőr el is fogott vagy tíz orosz gyalogost. Amikor a foglyokkal hazatértek, a kapitány jutalmul öt-öt koronát adott minden egyes népfelkelőnek. Volt a foglyok közt egy, aki alig bírta a jókedvével s a kísérő magyarok beszéltek, hogy amikor szuronyok közé fogták, táncolt és dalolt örömeiben. A kapitány tolmács útján megkérdezte a foglytól, hogy igaz-e ez? . . .

— Hogyne volna igaz! — bizonykodott erősen az orosz. — Hiszen öt rubelt adtam az őrmesternek, hogy engem küldjön előőrsi szolgálatra, mert így lehet legkönnyebben fogságba jutni. Hát hogyne örültem volna, mikor ilyen jól sikerült? És mindössze — öt rubelért! . . .

A kárpáti harcokban foglyul ejtett oroszok vagónszámra indultak a foglytáborok felé

Az oroszok nagy általánosságban szívesen adták meg magukat, bár eleinte féltek, hogy a fogságban rossz dolguk lesz és a magyarok verni, kínozni fogják őket. Holott a valóságban olyan jól bántak velük, hogy a hadifoglyok nem kíváncsoztak haza. Mikor az egyik népfőlkelő-század az első kozákokat elfogta, úgy vigyáztak erre az eleven „győzelmi jelvény”-re, mint a szemük fényére. Etették-itatták minden jóval: főtt étellel, ha volt és káposztával, nyers krumplival, ha egyéb nem akadt. A kozák pedig a tábori konyhán tüzelt és főzte a katonák menázsiját.

Az orosz fogolytáborból. A Kárpátokban elfogott öreg cserkesz-katonák, akik jobban érezték magukat Zalaegerszegen, mint a lövészárokokban

A század annyira megszerette a kozákokat, hogy akkor se szállította be a fogolytáborba, mikor a foglyok már úgy megszorodtak, hogy el kellett okol szállítani . . . Hiszen ez volt az első! . . . És azon a címen, hogy nagyszerűen tud tüzet rakni, valóban sikerült is „hadi szolgálatra” ott tartani a kozákokat a századnál. Ettől fogva leli csak gyöngyélete a fogolynak. Külön kellett ebédelnie minden szakasszal, mert az „öreg csontokénak jobban esett az étel, ha velük evett a kozák . . . Hízott is a kozák, hogy majd megrepedt, de egy napon nagy alázattal megkérdezte a hadnagyot:

— Soká tart-e még a háború és ittmarad-e ő addig, míg vége lesz?

— Talán rossz dolgod van nálunk, hogy elkívánczol? — kérdezte a hadnagy megütődve.

— Nem azért kérdeztem — rázta a fejét sunyi vigyorgással a kozák. — Hanem úgy olvastam egyszer egy könyvben, hogy valamikor régen harminc esztendeig is eltartott a háború. Gondoltam, hogy hátha ennek se lesz előbb vége . . .

Ekkor már vagonszámra szállították az orosz foglyokat az ország belsejébe s a közönség, mely búcsújárást rendezett a pályaudvarokra, hogy a sebesülteket lássa, érdeklődéssel nézte az orosz foglyokat is. Az egyik ilyen szállítmányból kivált egy magas orosz katona, aki büszkén állt meg olívizöld köpönyegében a perronon. A köpönyeg nagyon tetszett mindenkinek s egy úr nyomban oda is lépett a fogoly harcoshoz, hogy megveszi tőle . . . Megalkudtak: az orosz tíz koronáért eladta a köpönyeget. A vásár után visszament a vasúti kocsiba s a következő percben ismét a perronon állt. Egy másik olívizöld köpönyeg volt rajta. S amint egy úr vágyakozó pillantásokkal közeledett feléje, mingyárt kijelentette:

— Tíz korona!

A köpönyeg nyomban lekerült az orosz vállairól s így ment ez a vásár négyszer-ötször egymásután. Ekkor már figyelmes lett az „üzlet”-re Kovács Aladár, a mentők igazgatója is, aki a sebesültekekkel vesződtött a pályaudvaron és megkérdezte a daliás termetű, olívizöld oroszától:

— Mondja, mi volt maga a polgári életben?

— Handlé — hangzott az önérzetes válasz.

Az ország belsejébe hosszú-hosszú katonai vonatok vitték a a foglyokat. Megbékélt, szelíd emberek voltak ezek, akik tízezer-számra kerültek a hadifoglytáborokba.

A háborút befejezték a maguk részéről.

Örültek, amikor a fabarakok foglytáborából — az ottani élet egyhangúságából — munkába mehettek.

Gyárakban, műhelyekben, a mezőgazdaságban egyre több orosz fogoly dolgozott az idő előrehaladtával.

Apró esetek a nagy háborúból

Jellemző a következő kis apróság arra a gondtalan bátorságra, mellyel a magyar katona hozzátörődött a háború izgalmaihoz és veszedeleméhez. Tudjuk, hogy a tartalécsapat a második lövészárookban helyezkedik el, néhány száz lépéssel a tűzvonál mögött. Innen szállítják a muníciót, az élelmet és a pótlásokat azoknak, akik lövöldöznek: és . ha sorra kerül, a tartalécsapatok váltják föl a rajvonalat is. Elöl, a

tűzvonalban még csak mozgalmas az élet és van szórakozás a lövöldözésben, de hátul már unatkoznak a legények. Várni, egyre csak várni, míg rájuk kerül a sor: ez igazán lelket ölő unalom !

Összebújnak hát és elkezdenek kártyázni, mialatt körülöttük, a

Mára maroszigetre visszatérő menekültek. Az oroszokon aratott nagy diadalunk híre hamarosan elterjedt mindenfelé és a Máramaroszigetről elmenekült lakosság megnyugodva tért vissza otthonába

fejük fölött zúgva, sísteregve csapdos a srappell meg a gránát. Mintha csak a pesti kávéházak muzsikája szólna, nem is igen ügyelnek rá, csak ütik a blattot nagy buzgósággal. Csak nagynéha néznek föl, mikor az orosz golyók szemtelenül az arcukba szórják a földet... Az egyik játékos önkénytelenül is félrekapja a fejét: nagyon közel bűg hozzá az a bolond golyóbis, még utóbb vaktába eltalálja ... De ráfordul a szomszédja: — Csak ne szimulálj, komám! Tudom én jól, hogy nem a golyó

niáll kapkodod a fejedet, hanem azért, mert bele akarsz pislantani a kártyámba!

A vakmerő hőstettek egymást érték a harcmezőn és jöttek a kitüntetések: a signum laudis (dicséret jele), a vitézségi érmek, a kis és nagy érdemkeresztek. Egy huszárkapitány, aki béke idején a magyar főváros egyik lelegegásabb tisztje volt, erősen megviselt gúnyában jött vissza szolgálati ügyben a kárpáti frontról. A ruháján, mely ugyan-csak össze volt gyűrve és kefe után kívánczolt, nagyon meglátszott a tábori élet nyoma, de azért a kapitány betért az egyik előkelő kávéházba, ahol régi barátai ujjongva fogadták. Persze, nyomban faggatni kezdték háborús kalandokért s a kapitány beszélt is, de közben egyre nagy buzgósággal dörgölte, tisztogatta poros zubbonyának a balmellét. Sokáig elnézték ezt, míg végre az egyik barátja megkérdezte:

— Mondd csak, mi bajod van neked azon a helyen a zubbonyoddal?

— Tisztogatom a kitüntetés helyét — felelte a kapitány.

A sebesült katonák kórházaiban a megható és vidám történetek egymást érték. Egy komoly, öreg népfelkelőnek a lábát lőtte át a muszka golyó, de a sebe szerencsére nem veszedelmes. Nagyszerényen elmondja, hogy mindössze 310 lövést tett a máramarosi harcokban, de csak azok-ról az esetekről tudja, hogy talált, amikor előőrsi szolgálaton volt. Mert a patrull látja, hogy elesik-e vagy nem, akit célba vesz . . . Hát ő is csak tizenöt-ről tudja biztosan, hogy azokat lelőtte... Aztán könyörögve fordult az ezredorvoshoz:

— Alássan megkérem az ezredorvos urat, mikor mehetek vissza a frontra?

— Visszamégy, fiam, nemsokára — vigasztalja az orvos, — de talán nem is olyan sietős?

— Éppen csak az a baj, hogy nagyon is sietős — felelte sóhajtva a sebesült. — Mivelhogy mondták ám nekem, hogy annyi sok a muszka, hogy minden magyarra ötven jut belőle. Akkor pedig nekem még harmincöt van hátra, és sietnem kell, hogy ledolgozhassam ezt a restanciát.

Mellette egy fiatal, jóképű baka feküdt, aki vígan szívta a vastag szivart, amellyel az egyik részvevő látogató kínálta meg. És beszélt a csatákról a hegyek közt, ahol úgy hullott a muszka, mint ősszel a légy ... Az egyik érdeklődő úriembert meghatotta ez a sok hőstett és azt kérdi a bakától, hogy nem kíván-e valamit? . . . A baka erre kissé sunyi képet vágva, azt felelte, hogy csak annyi füstölt kolbászt szeretne, amennyi az egyik fülétől a másikig ér. A jószívű látogató nyomban meg-

nyugtatta a hadfit, hogy ezt a kívánságát igen szívesen és azonnal teljesíti, mire a sebesült megfogta a balfülét és így szólt:

— Az egyik fülem az itt van, kérem, de a másik Nagybocksónál maradt. . .

Sebesült orosz foglyokat kötöztek át az egyik vidéki város kórházában. Mialatt ez a kötözés folyt, a kórházi orvos felesége éppen hatalmas köcsög tejet vitt az egyik magyar bakának. Az orosz sebesült a kötözés fájdalmában is észrevette a tejet és szomorú vággyal sandított a köcsög felé. De a magyar baka is meglátta ezt a vágyakozó pillantást és lassan odaszólt a doktornénak:

A viszontlátás. A család meglátogatja a hőöket a hadikórházban. A kisleány néma áhítattal nézi sebesült apját, aki a hazát védi. . .

- Ne érmékéin lessék adni.
- Hát kinek?
- Annak a szegény muszkának.
- Aztán miért adjam annak?
- Mert megérdemli. Jól viselte magát: öt magyar golyó van benne ...

Statáriális tárgyalás

A máramarosi orosz betörés legszomorúbb emléke az a statáriális megtorlás volt, mellyel a katonai hatóságok az oroszbarát rutén lakosság árulását és kihágásait büntették ... „Mikor az oroszok kemény harc után bevonultak Nagybocksóra — írta Aage Madelung; a „Berliner Tageblatt” haditudósítója, — a rutén lakosság örömmel fogadta őket mint testvéreit. Különösen a már évek óta ismert ruszofil elemek ujjongtak az „orosz megváltó” eljövetelén s rögtön az ellenség szolgálatába szegődtek, mint kémek és árulók a magyar haza ellen. De aztán, mikor az oroszok véres fejvel visszavonultak és a kerekkalpagos kakastollas magyar csendőrök ismét megjelentek a faluban, sok arcot fakóra festett a félelem. A falu bírája a hegyek közé menekült, számos cinkostársával együtt; akik azonban elkéstek a szökéssel, azok a hadbíróság elé kerültek.

Az ügy tárgyalása október 11-én kezdődött. Hazaárulással vádolt négy rutén paraszt került kihallgatásra, köztük két testvér, a falu legmódosabb és legtekintélyesebb gazdái. A hadbíró-százados röviden közölte velük a vádat. A parasztok tagadtak és esküdöztek, hogy ártatlanok. Az egyik, aki asztalos volt, magas, szikár ember, ravasz és fanatikus, rejtelmes arcú fickó, körülményesen és megkapó drámai színekkel festette viszontagságait: hogy a durva kozákok elfogták, megkorbácsolták, össze-vissza kínozták s aztán lóra kötve kényszerítették, hogy mutassa meg nekik az utat a hegyeken át Máramarossziget felé. A százados metsző logikával mutat rá vallomásának az ellenmondásaira és megállapítja, hogy a rutén hazudik. A vádlott kétségbeesetten erőlködik, új meg új hazugságokat talált ki védelmére s amikor ismételten rásül, hogy nem mond igazat, nagy csöppekben gyöngyözik homlokán a halálos veríték, mely mély barázdákat szántva gördül végig fakó arcán. Most a két testvér kerül sorra. Elszántan és röviden ismétlik, hogy nem láttak és nem tudnak semmit; ők nem raboltak, sőt ott se voltak a rablásnál. Alibit igyekeznek bizonyítani, ami azonban nem sikerül. Ugyanígy véde-

Gyamus emberek. Magyar esendörök vizsgálatot tartanak rutén parasztoknál, akiket az ellenséggel való összejátszással gyanusítanak

kezik a negyedik is és egyedül ennek az arcán csillan föl időnként az élet reménye . . .

Félóra múlva kész az ítélet; az öt bíró megegyezett, mert a halálos ítéletnek egyhangúnak kell lennie. Közben már megérkezett a két önkéntes hóhér is: egy őrmester meg egy szakaszvezető. Az udvarban, mindenki szemeláttára készítik elő a köteleket, szakszerűen olajozzák a hurkot... Az ítéletet még jóvá kell hagynia az altábornagynak is. Ez két órába kerül s ekkor kihirdetik az ítéletet, mely három vádlottat halálbüntetéssel sújt, de a negyediket fölmenti . . . És ez a negyedik, mintha nem is történhetett volna másként, egészen természetesnek találja, hogy elmehet; részvétlenül, közömbösen hátat fordít cimboráinak és szótlanul kiballag az udvarból, behúzza a nyakát, de mihelyt az uccára ér, nyomban szaladni kezd!

A halálraitéltek félórát kapnak, hogy meggyónhassanak és végrendelkezhessenek . . .”

Ez mindennél jobban igazolja, mennyire jogos és igazságos volt az a máramarosszigeti szíma-pör, melynek vádlottjait a törvényszék elítélte. A russzofilok államellenes izgalásai éppen úgy megmetelyezték a felsőmagyarországi ruténeket, mint ahogyan az orosz rubel is megtántorította Galícia egyes vidékein a lengyeleket. De se a rutének és lengyelek árulása, se a nagyszerbek és délszlávok összeesküvése, se a cseh ezredek magatartása nem sodorta katasztrófába a monarchiát, mint ahogy ezt a hármás ántánt remélte. Mert minden árulás megtört a magyar nép hősi elszántságán, a poklokkal is dacoló vitézségén, lángoló hazaszeretetésén. A magyar nemzet volt az a „rocher de bronze” — bronzból öntött szirt — amely rendületlenül állta a szláv tenger viharzó ostromát. Hiába zúdult neki a tömérdek orosz hadsereg négyszer-ötször, hiába özönlötte el Galíciát és Bukovinát, hiába ostromolta Krakót, hiába éhezette ki Przemyslt, minden dühe és erőfeszítése megtörtött a magyar nemzet hősi elszántságán, mely acélkarokkal és törhetetlen erővel védelmezte a Kárpátok sziklavárát. Itt kellett elvéreznie az orosz kolosszusnak a „Kárpát szent bércein”, ha nem is ebben az első betörésben, amely készületlenül ért bennünket; mert ekkor már nyilvánvaló volt a mi ezeréves, nagy nemzetünk történelmi missziója. Hogy amint századokon keresztül a mi édes hazánk volt védőbástyája Nyugatnak a törökök ellen: úgy lettünk most védőbástyája és oltalmazója a kultúrának az orosz áradat ellen!

A lidércnyomás véget ér

Szeptember 27-étől október 20-áig tartott a szörnyű lidércnyomás. Ezalatt az idő alatt nem volt magyar ember a széles hazában, aki nyugodtan tudta volna átaludni az éjszakát. Hiába érveltek a szakértők hogy taktikai érdekek kívánták a Kárpátokba való visszavonulást és

Temetés a tömegsírba. Orosz katonák elesett bajtársukat sírba helyezik

a legyőzhetetlen sziklabérceken előbb-utóbb összeomlik az orosz túlerő támadó ereje, ezek az érvek senkit sem győztek meg a lelke mélyén.

Az a keskeny határsáv, amelyen az orosz megvetette a lábát, szörnyű lehetőségek rémképeit idézte fel az emberekben. Nem lehet letagadni, hogy kezdett az ijedség úrrá lenni a magyar főváros lakossá-

gán is és a gyengébb idegzetűek borzadva gondoltak rá: mi lesz, ha az orosz „gőzhenger” lezúdul a Kárpátok bércéről és megjelenik Budapest határában? . . . Hivatalos helyek mindent megtettek a kedélyek megnyugtatósára, gróf Tisza István miniszterelnök határozott, férfias nyilatkozataival nagyban hozzájárult a reszkető ideges hangulat legyőzéséhez, de azért szívük mélyén a kishitűek hitelt adtak a rémhírterjesztőknek, akik valótlan híreszteléseikkel el tudták hitetni, hogy az orosz már útban is van Budapest felé . . .

Az izgalmat és feszültséget csak növelte az a körülmény, hogy a hadvezetőség — minden eshetőségre felkészülve — elrendelte a fővárost uraló budai hegyeknek, így elsősorban a Jánoshegynek katonai megerősítését. A budapesti helyőrség osztagai lövészárkokat vájtak a pesti közönség kedvelt kirándulóhelyén, drótsövényeket raktak a sáncok elé és szabályszerű, hatalmas erődítést csináltak a legmagasabb budai hegyből, melynek tüzérségi állásaiból eredményesen lehetett volna az ellenséges támadást feltartóztatni, ha ez a támadás elkövetkezett volna,

De erre — hála Istennek — nem került sor.

Október 20-án vitéz csapataink kiverték Magyarország területéről az utolsó orosz csapatokat, melyek a Tatár-hágón át menekültek Galíciába, miután a határ közelében lévő Kőrösmezőn a vasúti állomást, a fűrésztelepet felgyújtották és tizenhat magánházat is fölperzseltek. Csapataink Kőrösmezőről egyenesen a Tatár-szoros felé szorították a ellenséget, melynek utolsó járőre is átvonult a hágón október 20-án a galíciai földre. Ezen a napon a Tatár-hágóba küldött magyar őrszolgák már jelentették, hogy már ott sincs ellenség. A hágóról látni lehetett, hogy az oroszok felgyújtották Jablonicát és sietve menekültek tovább északnyugatnak, Galícia belseje, felé.

Még ugyanaznap galíciai területre léptek a mi csapataink is, hogy tovább üldözzék az országból kivert ellenséget.

A hátráló oroszok sem Vereckénél, sem Uzsoknál nem tudtak megállni lendületesen előretörő csapataink előtt, a monarchia győzedelmes serege az egész vonalon átkelt a hágókon és mindenütt Galícia területén folytatta az ellenség üldözését.

E hírek hallatára felujjongott az ország.

A lidércnyomás megszűnt.

Az arcok felragyogtak, bizalom, remény költözött a szívekbe, a rémhírterjesztő vészmadarak elhallgattak.

Október 20-án éjszaka már nyugodtan aludt mindenki.

Az orosz rém nem kísértett többé.

A lesújtott kétségbeesés helyét egyszerre a szárnyaló bizakodás foglalta el.

A „Hinterland” úgy érezte, hogy az orosz túlerőt már sikerült legyőzni a kárpáti diadallal és egy-kettőre vége lesz a háborúnak.

Pedig az igazi nagy megpróbáltatások még csak ezután következtek.

Az orosz túlerőt leapasztani: nem volt olyan könnyű és egyszerű feladat, mint ahogyan azt a „kávéházi Conradok” elképzelték.

Az őszi nagy offenzíva Oroszország ellen

A legszomorúbb népvándorlás

Azokban a gondterhes, komor napokban, amikor seregeink visszavonultak Przemysl mögé és Krakó előtt meg a Kárpátokban helyezkedtek el új védelmi állásokban, az oroszok nagy diadallal vonultak be Galícia városaiba és községeibe.

Az orosz hadsereg felvonulása valóságos népvándorlás volt, amint a milliós hadsereg végeláthatatlan tömege keleti irányból egyre zúdult nyugat felé.

Ennél a népvándorlásnál csak egy szomorúbb népvándorlás volt: a galíciai menekültek fejesztett, rémült futása otthonukból.

Ez volt a legszomorúbb népvándorlás, amit a világ valaha is látott.

Az orosz invázió fenyegette vidékekről megindult a népvándorlás, a menekülés. Kis városokba, melyek közel voltak a csaták színhelyéhez, befészkelte magát a kozákoktól való rettegés. Ha egy részeg ember lármásan dülöngött az uccákon, már azt hitték a lakosok, hogy itt az ellenség s ha egy automobil pneumatikja elpukkant — már „lövöldöztek” a főtéren az ellenségre.

Rémület szállta meg a lelkeket.

Ha aztán valaki, akár elővigyázatosságból, akár mert megriadt a vad rémhírektől, összecsomagolt az ilyen kis városban és befogatván kocsijába, elhajtattott, a többi lakosokkal már nem lehetett bírni. Másnap már elutazott a lehetséges polgárok nagy része s aztán a többiek is fölkerelkedtek.

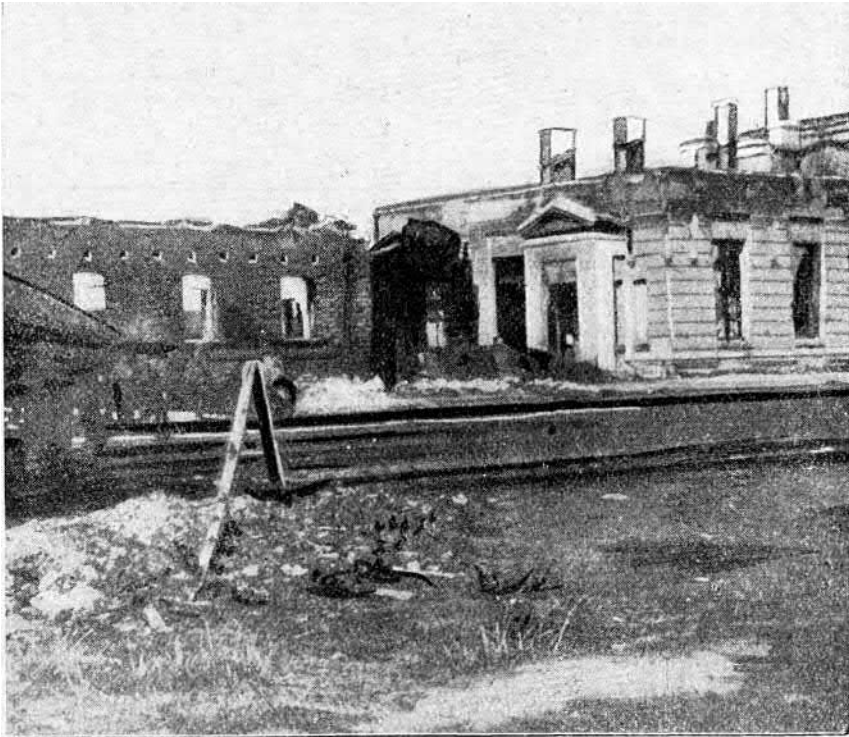
A rémület lett úrrá! . . .

El innen, csak el! . . . Ha éjszakákat is kell tölteni a pályaudvarokon, a várótermek szennyes padlóján. Mert, ha csak megpillantják az állomást, a vasutasokat, ha csak a mozdonyok füttyét hallják: már biztonságban vélik magukat. Mert legalább látják a menekülés útját,

a messzeségbe vesző, csillogó síneket, amelyek Budapest és Bécs felé futnak . . .

A szegényebb emberek menekülése különösen szomorú látvány volt. Ez már rettentő csapás, igazi menekülés volt, mert amikor ezek a szegény emberek eltávoztak otthonukból, a legteljesebb bizonytalanság, új és ismeretlen sors felé vették útjukat.

Igazi földönfutók . . .

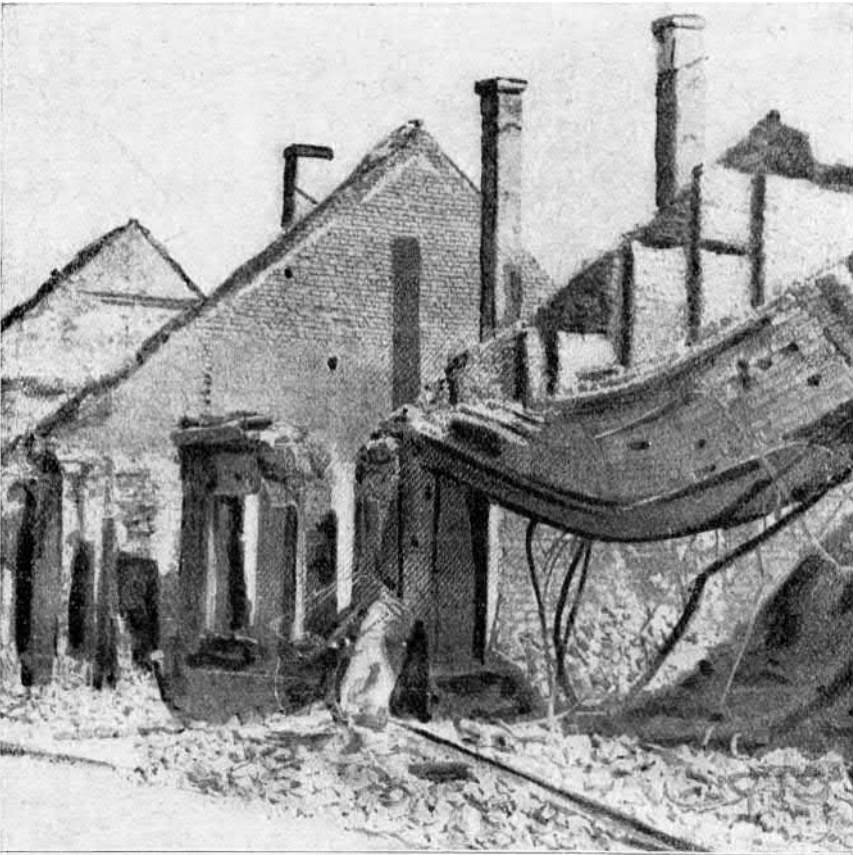
Ahol oroszok járlak. Az orosz csapatok harcmodoráról szomorú tapasztalatokat szereztek Galícia szegény lakosai. Számtalan községet földig leromboltak és képiükön is egy ilyen község vasútállomása látható, melyet az oroszok pusztítottak el.

Családjukat szétszórta a vihar. A fiúk elmentek a csatába. És most nekik is menniük kell. Még nem tudják, hogy hová ... De már menekülnek, mert nincs maradásuk. .. Mert a szomszéd is elmenekült már.

A tűzhelyen még piroslik a parázs, melynél megfőtt az ebéd, de ezt már csak futtában eszik meg. Pedig, ki tudja, mikor jut nekik megint tűzönfőtt, meleg falat? . .

De mindegy: menni kell! . . . A férfiak még egyszer betekintenek a templomba, ahol ma még az Isten békéje az úr s aztán befogják a lovakat. Az országúton lovasság vágat, tüzérség vonul át a földeken és a távolban gyalogság masírozik . . .

„A poros országutakon — írta egy haditudósító — egész falvak vándorolnak. Üresek a házak, csak egy-egy otffelejttet tehén bődül el szomorúan. Az egyik állomáson, a mellékvágányra tolt teherkocsikban asszonyokat és gyermekeket pillantottam meg. Menekültek voltak, akik a teherkocsikban találtak szállást. Egész sereg teherkocsi állt a vágányon. Valamennyiben laktak: mindegyikben egy-egy család. A kocsik ajtai széttolva; látszanak a derékaljak, melyeken a menekültek alsza-

Az oroszok útja. Fölperzselt falvak, romhalmazok jelezték az utat Galiciában mindennütt, amerre az orosz seregek elhaladtak. Ez a képünk egy galíciai város elpusztított utcáját ábrázolja

nak. Az egyik kocsiban, kifeszített kötélén fehéremű szárad; egy gyermek gondtalanul játszik a bábujaival és az anyja, egy vasúti alkalmazott felesége, éppen fésülködött a teherkocsi falára akasztott tükör előtt. . .

Vonatunk megállt egy reggel a nyílt pályán. Velünk szemben, a másik vágányon személyvonat közlekedett. Az ablakain át látni lehetett a keringek módjára összepréselt zsidókat, amint fehér imaköpenyekben — a kezükön és a homlokukon imaszíj — ájtatoskodtak. Menekültek voltak . . . Mindenüket az otthonukban hagyták, amit nem bírtak elég gyorsan összeszedni — csak az imaszíjukat és az ezüsthímzéses imaköpenyl hozták magukkal. Egy öreg zsidó szeme fölé tartja a kezét, hogy tisztábban lássa a masírozó katonákat. Tudja, hogy a kisfia is ott van köztük és ezek a katonák meg fogják bosszulni őt. — Biztosan megbosszulják! . . .”

„Ez Galícia...”

„ . . . Nyugat-Galiciából tízezzrel jönnek a menekülők — írta erről a szívbemarkoló népvándorlásról Aage Madelung, a „Berliner Tageblatt” haditudósítója. — Egyesek hetekig ültek kocsin, mások még sokkal hosszabb ideig jöttek gyalogszerrel, ismét másokat a vonat hozott. Oroszok vértanúival is találkozom. A kórházban egy egészen fiatal leány — egy gyógyszerész leánya — fekszik, akit Galiciában megkínóztak az oroszok. Egy a sok közül: mert hányról még csak hírt se hallunk, mi&l nem bírtak elmenekülni.”

Majd így folytatja érdekes tudósítását:

„ . . . Galiciáról különben keveset hallunk most, teljesen elzárták a világtól. Przemysl még áll: hullámverte sziget az országban, az orosz áradat közepén. Lemberg messze van. Mondják, hogy az oroszok hatalmasan megerősítették. Óriási, kész betöntömböket hoztak vasúton és ezekkel erősítették meg védőműveit, mert errefelé, ebben az évszakban nehezen szárad a beton ... És mit művelnek az oroszok a többi városban? . . . Itt-ott megnyitották a nafta ciszternák csapjait és kifolyatták a nyersolajat. Ezzel talán már felhagytak, mert azt hitték, hogy Galícia véglegesen a kezükön marad.

És másutt sem rombolnak, pusztítanak úgy, mint eddig.

Gróf Racynski gyönyörű kastélyát Zavadán teljesen kifosztották és fölégették. Tizennyolc szekér drágaságot vittek el onnan és a tisztnek

— aki mint rablóvezér vezette a fosztogatást — nemcsak ezekről, de a krakói városi múzeum műtárgyairól is pontos jegyzéke volt. . . Oh, az oroszok alapos előmunkálatokat végeztek! Már békeidőben alaposan megrágták kiszemelt zsákmányukat, hogy annál könnyebben lenyelhesék, ha rákerül a sor.

Jól előkészítették a háborút egész Galíciában mindenütt. Földalatti telefondrótok azonnal jelezték ütegeink állását, mihelyt valahová bevonultunk; várágyúink hordtávolságában kápolnácskák álltak, hogy

Mezei tüzérezred tábor a Galíciában. Éppen ebédhez készül az ezred; az előtérben, balra látható is a mozgókonyha, melyet tréfásan „gulyáságyú“-nak kereszteltek el csapataink*

ezeket túl előre ne nyomuljanak az oroszok; ha csapataink megmozdulnak, nyomban harangok szólaltak meg, ablakok nyíltak és záródtak — és ez mind jel volt, amivel az árulók értesítették az oroszokat. Ezért minden faluban, ahová csapataink bevonultak, első dolog volt: bitót ácsolni — amely aztán nem is maradt üresen! És tisztjeink annyira el voltak keseredve, hogy tanácsos volt óvatosnak lenni a közelükben . . . Az úton, ahol csapataink átvonultak, áll például egy ember. Mogorva arcot vág és elgondolkozva rázza a fejét. Majd akaratlanul, félhangosan dörmögi:

— Menjetek! . . . Csak menjetek, majd elbánnak veletek a mieink...

Egy tiszt meghallja vagy inkább talán csak megsejti a gaz kíván-

ságot — hirtelen előrántja revolverét, céloz... és az ellenséges russzofil vérezen harap a fűbe.

A magyar csendőrök két hosszú sorban állnak a sanoki pályaudvar hosszú perrónján. Sötétzöld kakastollak lengenek a kerek kalpag fölött. A legidősebb altiszt fölhívja a neveket és szagगतottan cseng vissza a sorból: — „Jelen! Jelen! . . .” De az is megesik néha, hogy senki se felel s a hívásra nem visszhangzik a „jelen . . .” Rövid szünet. Az altiszt

Magyar-osztrák tábor Galiciában a tűzvonál mögött. Jellegzetes, hatalmasan meg-
rakott szekerek, füstölő tábortüzek, sürgő-forgó katonák. Elül, baloldalt a Szűz-
anya képe. Előtte imádkoznak a harcosok. — Magukért, családjukért, a hazáért...

jelet rajzol a noteszébe és tovább olvas, ameddig kitudódik, hogy ki van jelen és ki nincs.

Szemeim akaratlanul is az őrnagyot keresik, akivel tegnap beszélgettem. Egy egész hadosztályt vezet föl harctéri szolgálatra. Kemény, vad vonású férfi — csupa dac és erő — de minél többet beszél csendőrjeiről, annál jobban enyhülnek a vonásai — 20.000 ember, egy fél hadtest, kiszolgált katonák, a legjobb anyag, amely béke idején is örökös harcot viselt a rablókkal és gyilkosokkal . . .

Az őrnagyot keresem és alig ismerem meg sötétzöld köpenyében,

kerek kalpagjával, melyen harci vágtyól lengenek a kakastollak. Arcán a barázdák még mélyebbek, vadabbak és keményebbek, mint tegnap. Föl és alá járkál az arcvonal előtt. Feszesen és dacosan áll csizmába szorított lábain, balkeze a kard markolatát szorítja . . . Most mond valamit. Nem értem, mert magyarul beszél, csak látom, hogy az arca még sötétebb, mint az imént volt és hogy a kakastollak minden szavára meg remegnek. Ahogy elvégezte rövid beszédét, egy pillanatig még állva maradt, keményen szemébe nézett az embereinek s aztán megint némán, dacosan járt föl s alá az arcvonal előtt.

A galíciai harcokban elfogott tipikus orosz katonák. Báskírok, kirgizek, tatárok.

— Ugyan mit mondott? — kérdem egy honvédtisztől, aki mellettem állt.

És a fiatal honvédtiszt megismételte az ércbe való szavakat.

— Bajtársak! Hallottátok, hogy a hívásnál tízen hiányoztak. Tízen közülünk nem felelhettek a hívásra. Tudjuk, hogy nem adták meg magukat; hanem mikor elfogyott az utolsó golyójuk is, a puszta szurronnyal védekeztek tovább. Ha a legközelebbi fölhívásnál újra hiányoznék közülünk valaki, reményelem, hogy ugyanazt mondhatjuk el róla: „Az utolsó golyó, aztán a puszta vas! . . .”

El kellett fordulnom, hogy ne lássák meg arcomon a mély megindultságot, mely szinte könnyeket sajtolt a szemeimbe. A világtörténelem legnagyobb hadvezérei — Themistocles és Epaminondas, Caesar és Hannibal, Blücher és Napoleon — nem mondhatták volna el szebben és közvetlenebbül a haza szent védelmének kötelességét. És hogy villog-

lak a szemek, hogyan borultak lángba az arcok, mikor pattogva és keményen pörögtek a súlyos szavak az őrnagy ajkairól. Ebből a rövid beszédből egyszerre megértettem a magyar hősök rajongó hűségét és odaadó szeretelét a tisztjeik iránt; parancsolójukat, de egyúttal apjukat is látták ezek a barnaképzű, okos fiúk a tisztjükben és soha meg nem történetelt velük az, ami — sajnos! — elégszer megtörtént a csehekkel, hogy cserbenhagyták állásaikat, tisztjeiket, velük egy sorban vérző bajlárskáikat s elhanyagolva a fegyvert, kibontott lobogóval, sőt akárhányszor teljes fegyverzetben is, — politikai okokból — egyszerűen átsétáltak az ellenséghez. A magyar meghalt, de nem adta meg magát, amíg reménye volt arra, hogy győzhet vagy legalább is áttörheti az ellenség szorító gyűrűjét. És nem hagyta el a tisztjét, aki őt „fiá”-nak szólította, életét is föláldozta bajtársáért, aki neki „testvér” vagy „koma” volt — sőt még az elfogott ellenséggel is megosztotta mindenét, sokszor az utolsó falat kenyerét is.

Láttam aztán ezeket a „foglyokat” is. A hosszú tehervonat minden egyes kocsija, mint valami börtön, komoran állt a síneken, csukott ajtaja mögött rejtegetve szomorú titkát... A nagy marhaszállítókocsi ajtaját félretolják és egy katona bevilágít a lámpásával. Sorban fekszenek falócáikon a foglyok, mohaszínű köpenyeikbe burkolózva, melyeknek színe annyira hasonló a földéhez és a hervadt, őszi pázsithoz. Lengyel nyelven kiáltanak nekik oda:

— Fölkelni! . . . Tea! Kenyér! . . .

Félénken, hitetlenül emelik föl a fejüket. Arcukról leolvasom a háború nyomait: elesigázottság, fatalizmus, belső üresség. Vonásaik petyhüdtek és mégis mély barázdák szántják az arcot, különösen a száj körül. Atlétatermetűek csaknem mindannyian. Vagy csak a harcterek sarától és porától megfakult csizmák keltik a nagy arányok benyomását? . . . Mindegy, akárhogyan van is; ám az bizonyos, hogy kiszakadtak soraikból, a szurony, az ólom kitepte őket csapattestükből — amputált, elhalt tagok ők, már csak volt katonák — foglyok, akik csupán éhes, fáradt, fegyvertelen rabszolgáknak számítanak. Azt hiszik, hogy álmodnak, hogy lázas képzeletük szülötte a hívás: — „tea” és „kenyér” — de újra és most már parancsolóan csendül föl a szózat kiéhezett gyomrukhoz. Néhányan már álomittasan, egyenesen ülnek a falócán — nehézkesen, testük egész súlyával, mintha már lábuk se volna. De valamelyikük hirtelen megérti, hogy még életben van és hogy legyőzői ezen az éjszakán túl is elismerik az élethez való jogát. Egyetlen lódulással fölemelkedik és támoiyogva megy négy-öt lépést a kocsi ajtajához. Ott

letérdel, megvakítva a lámpafénytől, mely egyenesen tágra nyílt szemébe világít. És kérve — nem: inkább koldulva — nyújtja ki egyik kezét, majd kitarja mindkét karját és félhangosan, szenvedélyesen, gyötrő félelemmel, hogy a kívánsága esetleg nem teljesül, fölhangzott alázatos ajkairól a szó, mint az Úr imádságának első szava, melyet még az édesanyjától tanult:

— Chleb! . . . Chleb! . . . („Kenyér! . . . Kenyér!”) . . .

És most már nem ő az egyedüli. Mögötte térdepelnek vagy állnak a társai, előrehajolva, kinyújtott kezekkel, szintén elvakítva a lámpafénytől — és mindnyájan ugyanazt a szót ismétlik:

— Chleb! . . . Chleb! . . .

A galíciai harctéren elfogott orosz katonák. Csupa szálas ember, kitűnő fölszereléssel. Aránylag nyugodtak, sőt elégedettek is. Ahogy látni való, nem veszik nagyon szívükre a hadifogságot

Egyik katonánk fölmutatja a hosszú kenyeret — egy pillanat alatt darabokra szeli és a drága eleség a kinyújtott kezek martaléka lesz . . . Aztán új kenyeret kap a mögötte álló katona kosarából; föl-darabolja és szétosztja ezt is, meg a harmadikat, negyediket és ötödiket is . . . Tétovázva ragadják meg az ujjak a drága kenyeret tétovázva húzódik vissza a testhez a kar — tétovázva emelkedik föl az ajkhoz, amelyen még ott reszket a gyönyörű szó: „kenyér! . . .” És a szegény, epedő ajkak bensőséggel, boldog gyönyörúséggel csókolják a szent kenyeret — s a fogoly katona csak aztán kel föl a térdeplésből, hogy helyet engedjen többi baj társainak, akik még nem kaptak kenyeret.

Talán a húst is odaadnék nekik? mondja szinte magának

az állomásparancsnok, mintha az elfogott ellenség nyomorúsága végképp meglágyította volna a szívét.

— Van elég gulyás és feketekávé: jut nekik is — mondja az ezredorvos.

Senki se felel. Végre megszólal a fogolyszállítmány parancsnoka:

— Azt hiszem, a foglyoknak elég lesz a kenyér meg a feketekávé. Minket egy kórházvonat követ. A gulyást tartjuk meg a sebesülteknek. Azok mégis jobban megérdemlik . . .

Megindul a támadás

A meghódítóit Galíciában és Bukovinában berendezkedett az orosz uralom. Mintha csak végérvényesen a cár tartományai közé akarták volna bekebelezni a két országrészt. A Kárpátok havas és vérrelborított bércein megállott a „gőzhenger” előretörése és szörnyű ember áldozatok után tanulhatta meg Nikoláj nagyherceg, az orosz generalisszimusz, hogy a magyar alföldet mégsem olyan könnyű clözönlteni.

Az orosz hadvezetőség bizonyára úgy gondolkodott, hogy Galicia és Bukovina elfoglalása kárpótolja azokért a rettenetes veszteségekért, amelyeket Hindenburg keletporoszországi óriási győzelmei során szenvedett. De az elkövetkezendő események csakhamar megdöntötték az orosz bizakodást.

Szeptember végén a magyar-osztrák hadsereg a kárpáti fronttól északra a duklai szoros, Gorlice, Tarnow és a Nida-folyam vonalán foglalt állást és készülődött az előnyomulásra, Kelet-Galicia: Przemysl felszabadítására és Lemberg visszafoglalására. Ezen a vonalon voltak azok a fontos stratégiai pontok, amelyek miatt nem lehetett elegendő számú hadsereget küldeni a magyar városok védelmére és nem lehetett megakadályozni a kárpáti betörést.

De viszont a hadvezetőség úgy számított: ha északon győzelmet arat az egyesült német és magyar-osztrák sereg, akkor a visszazúduló orosz vonal magával rántja a kárpáti orosz seregeket is.

A nagy támadásra megtörténtek az előkészületek. Egységes haditervet dolgoztak ki a szövetségesek és Hindenburg egész új hadsereget szervezett, az újonnan kiképzett felsősziléziai 9. számú hadsereget, mely a legkitűnőbb csapatokat foglalta magába. Ehhez az új német hadsereghoz két magyar-osztrák lovas hadosztály is csatlakozott. Viszont a

Az oroszverő Hindenburg tábornagy, a mazuri-tavak legendás hőse

Hötzendorfi Conrad báró, a magyar-osztrák hadsereg vezérkari főnöke

magyar-osztrák hadvezetőség parancsnoksága alatt ott állott a német Woysch-hadosztály, mely már eddig is nagy érdemeket szerzett.

A nagy hadi terv az volt, hogy a német sereg előretör Ivangorod és Varsó felé és teljesen leköti az Ivangorod—Przemysl-vonalon gyülekező orosz túlerőt. Ezalatt pedig a magyar-osztrák hadsereg, amely önállóan működik, előrenyomul, áttör a Samfolyó vonalán, felmenti Przemyslt az ostromzár alól és ha lehet, visszafoglalja Lern bergét is.

Az erős offenzíva feladata tehát a magyar-osztrák hadseregre várt.

kis október első napjaiban a közös haditerv alapján megindult a hatalmas offenzíva.

A német vezérkar és a magyar-osztrák vezérkar, Hindenburg tábornagy és Hötzenborfi Conrad báró vezérkari főnök dolgozták ki a nagykoncepciójú haditervet.

A német hadsereg Kielce és Tomaszów felé nyomult előre, egyenesen Ivangorod és Varsó irányában. Ezen a vonalon október 4-én már hatalmas ütközet fejlődött és a németek az egész vonalon győztek, úgyhogy eljutottak a Visztula közelébe és elérték Ivangorod nyugati külső erődítéseit.

A nagy győzelem után, amelyet Hindenburg serege Augustovnál aratott, az előrenyomulás tovább folyt. Nyilvánvaló lett, hogy az oroszokat a német és magyar-osztrák haderők orosz Lengyelországi váratlan előnyomulása meglepte. Igaz ugyan, hogy Galíciából nagy erőket toltak észak felé, de ezeket az erős segédcsapatokat a szövetségesek visszavetették a Visztulán, amikor az átkelést megkísérelték. Október 6-án a németek hősiességgel elfoglalták a Sandomierz melletti orosz hídfőt.

Ugyanezen a napon megkezdődött nagy eréllyel a galíciai offenzíva is. A főhadiszállás csak szűkszavúan annyit jelentetett, hogy „Galíciában tervszerűen előrenyomulunk.” Pedig ez az előrenyomulás mingyárt nagyjelentőségű volt, mert seregeink csakhamar átlépték a Wysloka folyót és miközben Przemysl védőserege hősiességgel kirohanásokkal igyekezett gyengíteni az ostromló sereg erejét, megindult a nagy felszabadító offenzíva. Az offenzíva megindításának napjától kezdve nem múlt el éjszaka, nem múlt el nappal, hogy Przemysl védőserege ne vívta volna a legelszántabb küzdelmet az ostromló sereggel, amely mindenáron birtokába akarta venni a várat. Október 7-én és 8-án a bekerített őrség fényesen visszaverte az ostromló seregek rettenetes veszteségekkel járó, heves támadásait.

A várba bezárt hős védősereg nem is tudta, hogy a felmentő sereg közeledik. Pedig akkor már rohamosan törtek előre a diadalmas csapatok és zúdultak vissza a San mögé a megvert orosz haderők. Október 8-án már a Przemysl felé vezető műút mentén Baricsnál folyt a csata és ugyan-ezen a napon sikerült visszafoglalni Rzezsovot. Ezen a diadalmas napon ezer és ezerszámra ejtették seregeink a foglyokat.

Minden perc közelebb hozta a legendába illő hősiességgel védekező Przemysl fölmentését.

Az orosz áradat közepén dacoló sziget

A magyar Przemysl

Az orosz áradat körülözönlötte, bekerítette a kettős monarchia leghatalmasabb erősségét.

Przemysl a maga erejére maradt.

A furcsa nevű vár, melynek kiejtését nehezen tanulták el a magyar ajkúak, de alaposan eltanulták, mert ugyancsak sokszor emlegették, nos, ez a furcsa nevű vár és város a háborúban valósággal magyar hellyé lett.

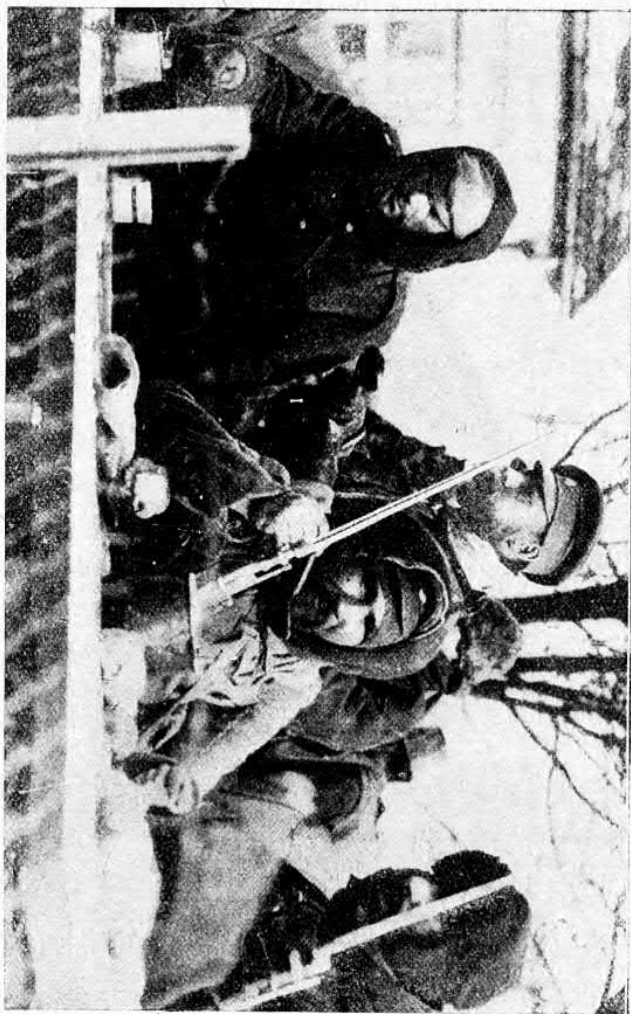
Egy város jellegét nemcsak a neve adja meg.

A parancsnokság távozásra szólította föl a vár környékén lakó népet, valamint a városi lakosságot is. A jómódú polgárok kilenczted része el is távozott s így a város lakossága leolvadt 10—12 ezerre, akik jobbára lengyelzsidók voltak: élelmiszerkereskedők, kávéosok és vendég-lősök, cipő-, ruha- és gyógyárúkereskedők, akik felsőbb rendelethez maradni voltak kötelesek, meg leányok és asszonyok, akik öröskeresztes szolgálatot teljesítettek. Ez a lakosság azonban elveszett Przemysl igazi népe, a katonaság között, mely nagy csoportokban járt-kelt a polgári lakosságtól árva uccákon.

Így ekkor Przemysl csaknem teljesen magyar város lett, mert a katonaság kilencztedrésze magyar volt: honvédek és népfölkelők. Az őrség: magyar népfölkelők, alig néhány osztrák-német és rutén zászlóalj; a főtartalék honvéd. A vár parancsnoka Kusmanek Hermann altábornagy, a várőrségé Tamássy Árpád, aki az utolsó napon érkezett, amikor a közlekedés még lehetséges volt a várba. A város harsogott a lármától, kocsizörgéstől, patkócsattogástól és a szem szinte szédült a tömérdek lovas- és gyalogos-katonától. Járőrök, lovasok és gyalogosok, szakadatlanul jártak földérésre. A lovas ordonáncok nyergükre hajolva igyekeztek kipihenni a napokig tartó lovaglást és szinte éjjel-nappal ott állottak a várparancsnokság sárga épülete előtt. Zalaegerszegi öreg

Przemyslnél elfogott oroszok. A körülzáró orosz sereg semmire se tudott menni az erős várral és annak vitéz védőseregével szemben. Ellenkezőleg, a bátor védők időről-időre kirohanásokat rendeztek s ilyenkor számtalan foglyot ejtettek

Przemysl körüli elfogott szibériai lövészek. A fagyóvihar-állomáson emni adnak az oroszoknak, akik a sok mérkőzés miatt, a szakadatlan harcok alatt sokat éheztek

népfölkelő-huszárok voltak ezek, akik egy kerek hónapig minden nap orosz golyók zápora közt nyargaltak föl és alá a halál mezején.

Az első összeütközések

Szeptember 18-án tűntek föl az első orosz csapatok; ezek lovasok voltak, de már másnap erős gyalogság és tüzérség is érkezett s az ostromló hadsereg csakhamar hatalmas vasgyűrűvel fogta körül az egész vártelepet. Ekkor kezdődtek meg a kirohanások, hogy nyugtalanítsák az oroszokat és megzavarják az elhelyezkedésüket és hogy, kifejlődésre kényszerítvén őket, megállapítsák az erejüket. Eleinte csak kisebb erőkkel történt ez a kirohanás, de később már dandárok és egész hadosztályok szálltak ki harcolni. Egy délután, egy ilyen kitörő csapatunkat üldözve, két'orosz zászlóalj egészen az erődítési művekig jutott el a védővonal déli frontján. Az erődök ágyúi nem szólallak meg. A gyalogság puskái és különösen a gépfegyverek végeztek a kelepcebé került oroszokkal. Föltorlódtak az elesettek és a két zászlóaljból alig menekült meg épségben néhány tucat ember . . .

Különösen a Medyka előtti magaslatokért folyt sűrűn a harc. Az oroszok megszállták ezeket a magaslatokat s a mi csapataink ismét visszafoglalták őket. Sárosán, fáradtan tértek vissza a kitörésekből, de énekeltek és zeneszóval vonultak be a várba. De az egyre szélesebben hőmpölygő orosz tömegek áradata miatt nem lehetett meggátolni az ostromló csapatok végső elhelyezkedését. A nyugati erdős vidéken kozák- és ulánushadosztályok, köröskörül pedig az orosz sereg válogatott ezredet, köztük néhány gárdaezred, de a nehéz orosz ostromágyúk még Grodeknél küzködtek a feneketlen sárral. De már ekkor mintegy négy hadtestnyi orosz haderő kerítette be a várat és előerődjeit.

Az első napokban csak egy esemény játszódott le: az orosz rettenetes tüzérségi erőfeszítése után fel kellett adni az egyik előerődilést: Jaroslaut, ahonnan a védősereg bevonult Przemyslbe. Ezzel a vár teljes bekerítését befejezték az oroszok, akik nem törtek ekkor tovább előre nyugat felé és nem keresték az összeütközést a 3-ik magyar-osztrák hadsereggel, melynek vezénlysét ekkor már Boroevics Szvetozár tábornok vette át.

Az orosz hadseregnek ez a része Przemyslt akarta elfoglalni.

Es csakhamar óriási erővel indult meg a külvilágtól elvágóit, minden oldalról körülzárt vár ostroma.

Szeptember 21-én egyszerre csak megdobbant a föld: eldőrdültek az orosz ágyúk a külső védőművek ellen. Bent a városban csak este

Boroevics Szvetozár hadseregpapancsnok, aki a Visztula és Bug közötti harcúterén döntőleg szőit bele csapataival a harcba

ágyúink s ettől fogva szakadatlan dörgés közben aludt a város, amit azonban a lakosság csakhamar teljesen megszokott. Sűrű gránáthullás között folyt a szolgálat odakint is, a sárba ásott földözékek és az erődök közt, amikor pedig az ember bejött a városba, csodálkozva látta, hogy míg a levegő reszket a dörgéstől, a piacon asszonyok káposztára alkusznak...

„Szeptember 21-én volt a legnehezebb napom — írja egy vezérkari százados. — Bikovánál egy dombon teljesítettem előőrsi szolgálatot 262 emberből álló századommal. Nyakig ástuk magunkat a földbe, de mikor délután öt óra tájban fölfedezték rejtekünket az oroszok, záporként hullott ránk a srappell; 1200 méterről három orosz üteg ágyúzott ránk, 2000 lépésnyiről egy osztag kozák, 1500 lépésnyiről pedig hét zászlóalj gyalogság. Az oroszoknak külön kiképzett osztaguk van, amely a legkiválóbb céllövőkől áll. Századomból, kívülem, csak egyetlen egy zászlós maradt meg, a többi tiszt mind elesett. A dombon 36 órát töltöttünk és éjjel két órakor kezdődött meg a fölváltás. Egyenként kúszott föl a dombon minden katona és így három óráig ta tott a fölváltás . . .”

Przemysl ágyútűzben

Az oroszok 20 cm.-es ágyúkkal bombázták Przemysl külső erődjeit, nekünk azonban sokkal nagyobb és nehezebb ostromütegeink is voltak: a harminc és felesek, amelyeknek testvérei oly sok dicsőséget szereztek már Namur, Antwerpen és Maubeuge ostrománál. Ezek az ostromágyúk most egyszerű védőszolgálatot teljesítettek. Előhozták őket raktáraikból és ahogy végiggördültek az uccákon: automobilmozdonyaik alapjaiban rengették meg a házakat. Kint aztán a földözékek és erődök mögött, betonba falazták talapatukat és úgy várták a munkát... Az elfogott orosz katonák mondták, hogy amikor meghallották a harminc és feles mozsarak hangját, keresztet vetettek és remegtek a félelemtől. Mikor a golyó — amelyben 68 kg. ekrazit van — kiröpül a csőből: olyan hangot ad, mintha egyszerre nagyon sokan sírnának. Ez a síró hang megfagyasztotta az ember ereiben a vért. . .

Az egyik orosz üteg állandóan bombázta egyik katonai raktárunkat s vagy harminc gránátot lőtt ki rá. Ha fölvontatott a tüzérség egy harminc és feles mozsarat és csak egy lövést is leadott: azon a helyen, ahol előbb az orosz üteg állott, csak nagy, fekete gödör látszott a földben; minden egyéb, ember és ló, eltűnt azon a helyen a föld színéről.

Egyszer a gránát beleszapott az orosz trénbe s a tüzérek messzelátóval figyelték a hatást. Néhány perc múlva hatalmas porfelhő támadt a trén helyén s a trén már nem volt sehol; a porfelhő azonban jórészt kocsi-, ló- és emberdarabokból állt. És az ostrom előrehaladtával egyre sűrűbben dolgoztak a harminc és felesek; egyenként 80—100 lövést adtak le,

Szalmakazalba elrejtett ágyú, melyet az ellenséges járőrök és repülőgépek nem láthatnak meg

többnyire éjszaka, amikor rémes süvöltéseiik és rettenetes robbanásuk csak még szörnyűbb félelmet okozott az ellenségnek.

Nélkülözést a körülzárt városban nem ismertek. A parancsnokság minden készletet lefoglalt; a csekély polgári lakosság gondosan meg volt rostálva és aki polgár a városban maradt, három hónapra el volt látva élelemmel, a katonákról pedig a parancsnokság gondoskodott. Csak cigarettája nem volt a polgári lakoságnak, meg a gyújtóval kellett takarékoskodni, úgyhogy — amint ezt egy öreg, budapesti népfőlkelő

tréfásan mesélte — mindennél nagyobb baj volt az, hogy minden ember azt kérdezte a vele szembejövőtől, hogy: „Van-e zapalko?” — azaz gyújtó . . .

Przemysl régi terei és templomai közt, ágyúdörgés zenéje mellett folyt a mindennapi élet. Ha az ágyúzás hevesebb lett, kinyíltak az ablakok: valami történik most, valami fontos ... és asszonyok, emberek az ablakokba könyököltek, mintha láthatnák az eseményt.

Köröskörül özönlő ellenség, időnként kábítóvá dagadó dörgés: félelmetes helyzet, melynek titokzatossága megüli, szorongatja a nyugtalan lelket. Mert csak hallani és érezni lehet a szörnyű harcot, amelytől szinte reng a levegő, de egyébként láthatatlan a küzdelem.

Kint, a városon kívül, az erődök és földőzekek mögött, föltárni a titokzatos láthatatlanságnak az a képe, amit a modern ütközet nyújt. Fehér felhőcskék, mint úszó léggömbök a magasban — a magjuk tűz —

Orosz lőszerkocsik. Egyik csapatunk Przemysl mellett zsákmányolta ezeket a lőszerkocsikat. A szuronyrohammal elfoglalt kocsikat aztán beszállították Przemyslbe, és a város főterén állították föl

Kaukázusi orosz típusok. Przemysl környékén estek fogságba, a körülzárás idején folyt csatározásokban

ezek a srapnellek. Sokáig olt függenek a fehér gömböcskék az esőszitálla légből, míg lent a földön fekete porfelhőket vernek a gránátok . . . Aztán a srapnellek és gránátok megrögződnek egy kis erdőre, amelynek mélye néha megvillan, mintha onnan intézné a félelmetes színjátékot valami titokzatos varázsló és vágatva törtet ki az erdőből a tűzéség, fis megint nem látni lelket, ameddig a tekintet ér, csak a domb alján szedegeti a répát két jámbor paraszt. A messzeláló azonban megmutatja, hogy a távoli erdő szélén, mint apró hangyák, ide-oda futkosnak a katonák. Majd bealkonyodik, a ropogás enyhül és megritkul az ágyúdörgés, amelynek villanásai most már lánggal lobbannak a sötétben. Az alkonyat csöndjében kocsizörgés hallatszik; a lefüggönyözött kocsi bakján a katonakocsis pipázva beszélget a pajtásával. A sebesülteket hozzák, mint aratóeslécn a szekerek, mikor napszállatkor begyűjtik a termést . . .

De vannak rémes epizódok is, amelyeknek hallatára végigborzong a hideg az emberen és eltölpül a legmerészebb fantázia is . . . „Két század honvéd egy hegylejtőt tartott megszállva — beszélte egy altiszt — és közöttük voltam én is. Az volt a parancs, hogy az utolsó emberig védeni kell a lejtőt, amelynek túlsó oldaláról tűzéségünk szórta az ellenségre a srapnelleket. Bennünket egyre erősebben támadtak az orosz gyalogosok, akik szabaddá akarták tenni az utat a tűzerekhez: de mi sem engedtünk. Három teljes óráig álltuk a rettenetes tüzet, már forró lett a puskánk csöve és bizony egyre szaporodott sebesülteink száma

Végre aztán elunták az oroszok a tüzelést, amely közöttük is nagy pusztítást vitt véghez és óriási túlerővel támadtak ránk. Mi csak váltig tüzeltünk és álltuk a harcot, de nyilvánvaló volt, hogy nem bírunk velük. Nem telt bele egy negyedóra s az orosz áradat körülfogta azt a legénységet, ami a két századból még megmaradt. . .

A muszkák lefelé nyomtak bennünket a hegyről. A mi ágyúink egyre jobban bömböltek onnan túlról; hullott is a muszka garmadával, de hát annyian voltak, hogy csakúgy feketéllett tőlük a hegyoldal. . . Mi tehát szorultunk lefelé, de mikor a hegy tövéhez értünk, egyszerre iszonyú dörrenést hallottunk, mintha az ég szakadt volna ránk, mintha ezer meg ezer istennyila csapott volna le mellettünk. Úgy éreztük, hogy itt az ítélet napja: valami rettenetes erő fölkapott bennünket. Repültünk. Mikor fölcsúdtunk, láttuk, hogy sehol nyoma sincs az oroszoknak. A hegyoldalban csupa szét szagatott hulla, összetört puskák, egyenruhafoszlányok hevertek a túlsó oldalról pedig egyre bömböltek a mi ágyúink és szórták a halált a muszka táborra. A kötözőhelyen aztán megtudtuk, hogy a hegyoldal alá volt aknázva és amikor mi levonultunk a hegyről, a mieink fölrobbantották az aknákat. Ki tudja, hány száz vagy ezer muszka pusztult el ottan! . . .”

Az első orosz rohamok

Az oroszok jóformán még hozzá se kezdtek Przemysl körülzárásához, amikor, szeptember 24-én, egyszerre vagy ezer magyar-osztrák ágyú fogott bele a földöntúli menydörgésbe. A máskor csendes bástyák lőréseiből a sáncablakokból, mint Pompeji pusztulásakor a láva, úgy hullott, özönlött a tűz a srapelletekből, gránátokból és gépfegyverekből. Amerre csak látott a szem: lángban álltak a mezők és mintha csak hatalmas elemi erők működtek volna a föld mélyében, mindenfelől remegett a talaj s a visszhang kétszeresen adta vissza a szünet nélkül való dörgést. Ágyúink a legkülső erődítéstől öt kilométernyire voltak belőve, úgyhogy a golyók szakadatlanul csapkodtak erre a vonalra. Ezen a vonalon indult támadásra az előnyomuló, zöld uniformisos orosz gyalogság. Ezer és ezer apró pont, amint hangyabolyként mozog a terep hullámai között. Az ágyútűz elsodorta a sorokat: jöttek helyére újabb sorok. Már garmadában hevertek a mozdulatlaná vált pontok, a zölduniformisos katonák és az egész mező a pusztulás szimbóluma lett, de azért csak előrajzoltak az újabb és újabb sorok . . .

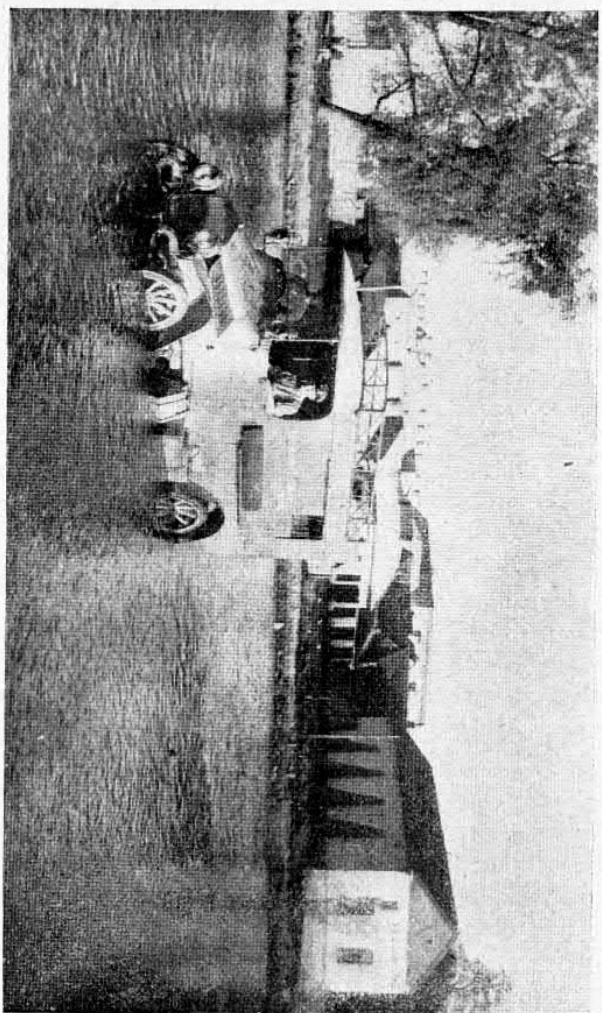
Mert az oroszok siettek, mindenáron, erőszakolt rohamokkal akarták bevenni Przemysl. Egyik zászlóalj a másik után kergették rohamra. Mikor pedig a katonák menekülni próbáltak a bizonyos halál elől, akkor hátuk mögött megszólaltak az orosz gépfegyverek és halomra gyilkolták a szerencsétlen embereket! Előttük a halál, és hátul is a halál: mindenképpen el kellett pusztulniuk, akár rohamra mentek, akár meg-hátráltak . . .

Szeptember 27-ikén délelőtt egyszerre csak hirtelen megszólalt a várnak jóformán valamennyi puskája és gépfegyvere. A sortüzek és a gépfegyverek diócsörgése közti szünetekben világosan lehetett hallani a gépmadár berregését . . . Orosz repülőgép keringett a város fölött a felhőkben. Néha leszállt 700—800 méterre, hogy jobban megfigyelhesse a vár ütegeinek elhelyezését s egy-egy ilyen vakmerő aláereszkedéskor a messzelátón ki lehetett venni az egyfődeles gép fehér hasát s a fehér szárnyak alján egy-egy fekete kört: az orosz hadigépek jelét. Mindenütt, amerre a keringő ellenség elszállt, parancsot adtak a tüzelésre és a kaszárnya-udvarokon szétvetett lábakkal, az égnek szögezett puskával állottak a válogatott lövészek ... Az orosz gép azonban megint fölszállt ezer méteren túlra és vakmerően keringett tovább. Hol távolabbról, hol megint közelebről hangozott a zúgása a felhők közül.

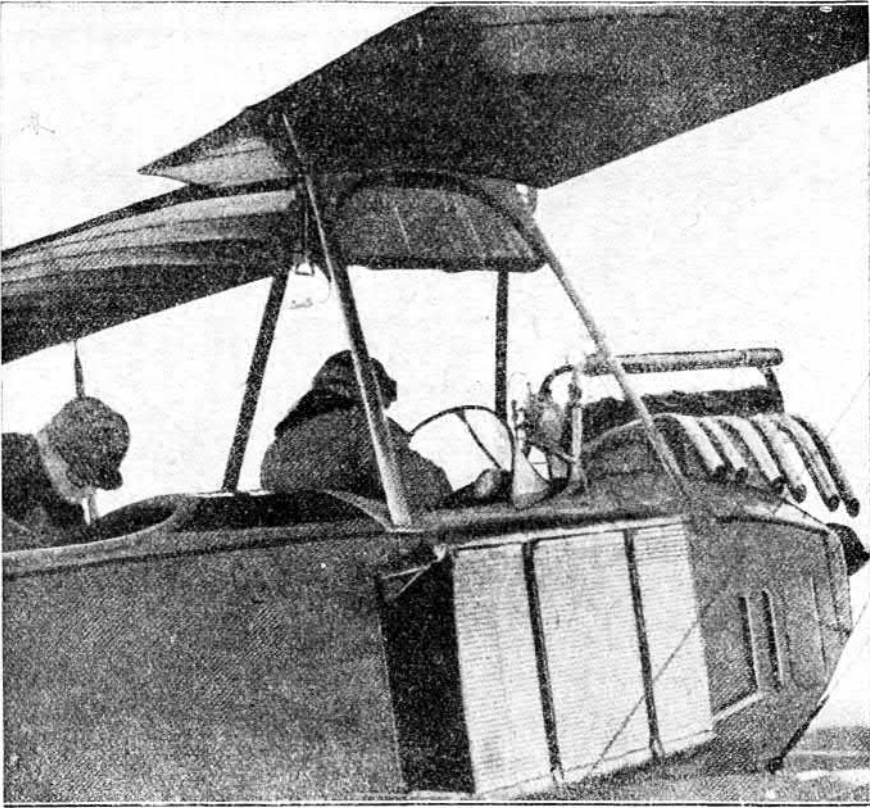
Két óra hosszáig kémlelődött a vár fölött az orosz gépmadár. Mikor azonban, távozóban, az erődművek fölé került, az ágyúk vették célba. És a fehér gép körül megjelentek a srappellek tűzbélű, kis, fehér léghajói. Hol előtte, hol utána támadtak a füstfelhők a levegőben, üldözöbe vették és nem volt menekülés . . . Egyszerre aztán eltűnt az orosz repülőgép. Mikor a várparancsnokságnak jelentették, hogy sikerült lelőni a gépmadarat, autók mentek ki a keresésére. Egész nap keresték és nem találták. Végre másnap akadtak rá úgy, hogy az északi erőd-vonalon kívül, egy fa alatt, haldokló orosz tisztet találtak. A fa ágain fönnekadva a teljesen szétroncsolt gép és benne holtan egy másik orosz tiszt.

Üzenet a külvilágból

Október 1-én egy magyar-osztrák repülőgép is érkezett Przemyslbe. Messziről, a főhadiszállásról jött a világtól elzárt városba s amint a magasságból, csavarköröket írva, lebecsátkozott, az utolsó kör lendülete csaknem kivetette a várövön kívül, az orosz állások fölé. Hirtelen kellett leszállania és éppen ott ért földet, ahol kevéssel előbb csapott le

A tábori posta a hercegen. Tábori postakocsi keresztülhajt egy gállicai folyón, hogy min-élőbb a csapatokhoz érjen

Tábori pilóták érkezése Przemyslbe. Az oroszoktól körülzárt Przemyslbe megérkeztek gépeiken hadipilótáink, s miután átadták a parancsokat, ismét visszaröptek. Ilyenkor tábori levelezőlapokat is vittek magukkal honvédcíntől

egy orosz gránát a sárlengerbe . . . Szél fűjt és szakadt az eső. A két-főilelű Albatros-gépből két fiatal katonatiszt szállt ki; az egyik vezérkari liszt volt, a másik Taussig Aladár pilóta-főhadnagy, a hadsereg egyik legkitűnőbb tábori pilótája, aki 1913 őszén Bécsújhelyről Boszna-Bródra repült egyfolytában.

A repülőgép két óra alatt jött a főhadiszállásról. Vakmerő vállalkozás volt a különösen rossz időben, ellenségen keresztül. A főhadiszálláson is érezték a dolog veszedelmét, mert az idő viharos volt, várni azonban nem lehetett. Új chiffret (titkos íráskulcsot) kellett vinni a vár dróttalan távirója számára és egy vezérkari tisztnek is okvetlen el kellett jutnia a várba, hogy főszeregünknek offenzíváját összhangba hozza a vár védőszeregének működésével. Az önkéntes jelentkezők közül

a sors Taussig főhadnagyrá esett, aki aztán el is indult a veszedelmes útra egy vezérkari századossal.

Amikor a repülőgép az erődöket bombázó ütegek fölé ért, rettenetes tüzelés fogadta. A srappnellzápor kezdetben csak a gép mögött robbant föl, később azonban egészen közel süvöltöztek hozzá a lövedékek. Háromszor el is találták, de a golyók és szilánkok mindig csak a repülőgép szárnyfelületét érték. Később egy srappnellzilánk húsz centiméterre csapott be a vezérkari tiszt mellett, de szerencsére nem sebesítette meg. Így aztán a pokoli tüzelés dacára is baj nélkül jutott át a repülőgép az ostromló sereg fölött. A várórség, mely lélegzetét visszafojtva leste a pilóták vakmerő vállalkozásának kimenetelét, nagy ovációval fogadta a leszállókat, akik friss híreket, újságokat is hoztak. Taussig főhadnagy október 6-ikáig maradt a várban, mert az időjárás rossz volt s ekkor ismét visszarepült a főhadiszállásra. Ez a repülése még veszedelmesebb volt, mint az első, mert alighogy az orosz tüzérség fölé ért, az összes tűzvonalban levő ágyúkat reáirányították. Nyolc lövés találta a gép szárnyait, egy srappnelldarab pedig megrongálta a benzinvezető csövet is, úgyhogy ezt a rést ujjával fogta be a főhadnagy, hogy a motor ne maradjon benzin nélkül. . . Aztán kétszer hóföregtetegbe került a gép s a bátor légi utasok csak négyórai kemény munka után értek vissza a főhadiszállásra.

A várat megadásra szólítja fel az orosz

Október 2-án délután 3 órakor fölkoszorúzott, föllobogózott automobil robogott végig a piszkos, sáros Mickievic uccán — az egyik védőkerület vezérkarának parancsőrtszti automobilja — és túlkölve állt meg a várparancsnokság épülete előtt. A parancsőrtszt melleit orosz törzstiszt ült zöldes-szürke egyenruhában, a szeme fehér kendővel be-kötve. Wandam alezredes volt, Radko Dimitriev parancsnokló tábornok követe.

Wandam alezredeset fölvezették Tamássy Árpád altábornagy szobájába, ahol egyelőre várnia kellett, mert Kusmanek várparancsnok ebéden volt. Az alezredes szeme még mindig be volt kötve, de az altábornagy, mihelyt belépett, azonnal levétette róla a kötést és megkérdezte tőle, mit kíván? Az orosz szótlánul átnyújtotta küldője levelét. . . Mire az altábornagy elolvasta a levelet, megjött Kusmanek várparancsnok is. Az orosz alezredes az ő kérdéseire se válaszolt. Hiába hívtak tolmácsot, hogy talán nem tud németül, szótlán maradt mindvégig. Semmi

egyebet nem akart, csak feleletet Radko Dimitriev tábornok levelére, mely a következőképpen hangzott:

„Parancsnok Úr!

A császári és királyi hadsereget elhagyta a szerencse. Csapataink legutóbbi eredményes harcai lehetővé tették nekem, hogy a Nagyméltóságodra bízott Przemysl várát körülzárjam. Lehetetlennek tartom, hogy kívülről valami segítséget kaphatna a vár. Hiábavaló vérontás elkerülése végett időszerűnek tartom, hogy a vár átadására felől való tárgyalásokat indítványozzam Excellenciádnak, mert ebben az esetben módomban

Wandam alezredes, mini Radko Dimitriev követe,
fölszólítja Przemysl védőit a vár föladására

állana az ön számára és a helyőrség számára a legfelsőbb főparancsnokságnál tiszteletteljes föltételeket kérelmezni. Ha Nagyméltóságod a tárgyalásokat meg akarja kezdeni, úgy szíveskedjék közölni föltételeit Wandam alezredessel, a mi megfelelően meghatalmazott megbízottunkkal. Megragadom az alkalmat, hogy Excellenciádnak nagyrabecsülésemet kifejezzem.

Dimitriev Radko tábornok,
a Przemysli ostromló hadsereg
parancsnoka”.

Kusmanek tábornok nyomban az alezredes előtt lediktálta rövid és kemény válaszát, amely katonás egyszerűséggel így szólt: „Parancsnok Úr! Méltóságomon alulinak tartom, hogy szégyenletes föltevésére érdemleges választ adjak. A przemysli vár parancsnoka”. Aztán kikísér-

lék az alezredest, künn újra bekötötték a szemét és beültették az autóba. Itt végre megtalálta szavát az alezredes; cigarettára gyújtott és a kendő alól mosolyogva így szólt, még pedig németül:

— Auf Wiedersehen! . . . A viszontlátásra!

A „Kis Napoleon“ határidős ostroma

Érdemes itt röviden kitérni a Przemysl ostromló orosz hadsereg fővezérére. Radko Dimitriev nem régóta szolgált az orosz hadseregben. Bolgár volt és már hazájában is elég sokra, vitte. A balkáni háború előtt hadtestparancsnok volt a bolgár hadseregben és Sumla erődben székelt. Nem sokkal a balkáni háború kitörése előtt várostrommanővereket gyakorolt a bolgár hadsereg Sumlában: készült Drinápoly ostromára. Már ekkor nyilvánvaló volt, hogy Radko Dimitriev kedvenc taktikája: szuronyroham, kellő tüzérségi előkészítés nélkül. A bolgár hadoszlopok félelmes előretörése, a „Na nos!” azaz: „bicskára” kiáltással szomorú és véres emléke a Balkán-háborúnak. Drinápoly ostrománál óriási áldozatába került, amellyel Radko Dimitriev a szuronyrohalmokat erőszakolta. Ferdinánd cár kinevezte őt a bolgár hadsereg vezérkari főnökének s a tömzsi tábornokot „kis Napoleon”-nak hívták szízlársai. A bajonettharc makacs erőszakolásával tényleg győzött is Kirk-Kilissze és Csorlu mellett, de a lüleburgaszi és visai rohamok már véres veszteségekkel omlottak össze . . . Kevés volt az ember, nem úgy, mint az oroszoknál, akik sohasem törődtek pár ezer katona életével, ha ilyen „lsekély” áldozattal remény kínálkozott valamelyes siker elérésére. Radko Dimitriev tehát elemében voll . . .

Dimitriev Radko, bolgár tábornok, aki az oroszokhoz pártolt. Ő vezette Przemysl ellen vakmerő ostromra az oroszokat, s itt valósággal mérsárszékre vitte katonáit.

Az orosz hadseregbe úgy került a „kis Napoleon”, hogy a balkáni háború után bolgár nagykövet lelt Szent-Péterváron, azzal a megbízatással, hogy mint fanatikus pánszláv igyekezzék eloszlalni és elsimítani azokat az ellentéteket és félreértéseket, melyeket Bulgária magatartása a balkáni háború alatt a Néva partján keltett. Midőn azonban a világ-

háború kitört, Radko Dimitriev oly szenvedélyesen agitált Bulgária beavatkozása mellett Oroszország érdekében, hogy állása megingott. Mikor pedig engedélyt kért arra, hogy mint aktív tábormok beléphessen az orosz hadseregbe: Ferdinánd cár egyszerűen elbocsátotta őt a szolgálatból . . . Amire az orosz cár, természetesen, azzal felelt, hogy nyomban tábormokká nevezte ki a „kis Napoleon”-!, Nikolájevics Nikoláj nagyherceg pedig megtette őt hadtestparancsnoknak és rábízta Przemysl ostromát.

Mikor Przemysl hős védői visszautasították a vár feladására vonatkozó ajánlatot, az oroszok ismét megkezdték a bombázást, még pedig oly arányokban, hogy azt már szinte lehetetlen volt tovább fokozni. Különösen a keleti és a délkeleti fronton támadtak példátlan heveséssel az oroszok, mért a Redl ezredes által elárult tervek itt mutatták leggyöngébbnek az erődöveget, holott azóta a hadvezetőség éppen ezt a

Redl Alfréd, volt cs. és kir. vezérkari ezredes, a prágai hadtest vezérkari főnöke, aki Oroszország kénye volt. Mikor az árulás kiderült, Redl föbelőtte magát 1913 júniusban. Przemysl erődítéseinek titkos tervrajzát is eladta Oroszországnak, azért hadvezetőségünk az erődök védelmi berendezését teljesen megváltoztatta

legjobban. Ez az erődítési vonal körülbelül félhordalakú, begörbített ellipszisben fogta körül Przemyslt. Legközelebb húzódott a városhoz délnyugaton, legtávolabbra esett tőle keleten. Legsűrűbben azonban északnyugaton és délkeleten sorakoztak egymás mellé az erődök, míg a nyugati részen kevesebb volt az erőd, mert a sűrű erdők miatt arrafelé úgy se igen mozghattak szabadon az ostromlók. Mindössze harminc és egynéhány erőd volt a védelmi vonal gerince; ezekben többnyire néhány gyorstüzelő ágyú volt, meg aztán gépfegyverek és megfelelő gyalogság. A legtöbbet úgy építették, hogy az ellenség, ha rátört, akkor csapdába került, mert még az erőd belső falai mögött is megsemmisíthető volt. A védővonalon belül pedig, elrejtve az erődökben, vízmosásokban, domb-

hátak mögött, körülbelül ezer ágyú lesekedett s mint prédára éhes fenevadak a dsungelben: sötétben húzódtak meg a ledöntött fatörzsekből sáncokból összekombinált és jól elrejtett állásaikban . . .

Október 4-én a várórség megünnepelte a király nevenapját s a parancsnok szikratávíró útján juttatta a király elé a várórség hódoló üdvözlését, amelyre még ugyanaznap megjött a válasz. Gróf Bolfras sürgönyözte, hogy: „Ő császári és királyi apostoli felsége különös örömmel és legkegyesebb hálával fogadta Przemysl parancsnokának és várórségének mai hódoló táviratát. Ő Felsége bízik benne, hogy az erőd bevehetetlenül és biztosan fog megmaradni a küzdő seregek birtokában”.

A király nevenapja vasárnapra esett és ugyanezen a napon erős hadosztály vonult ki az ostromlók ellen. Alig hagyták el katonáink a védőterületet, máris ellenségre bukkantak. A gyalogság és tüzérség csak emberföltre erőfeszítéssel tudott fölfejlődni a sárban, de azért két napig tartó harcban viaszorította az oroszokat észak felé. Es ezzel megkezdődtek azok a nagyszerű napok, melyek örök dicsőséget hoztak Przemysl védőire, akik közt elsősorban váltak ki a magyarok . . . Ekkor már ott álltak a koncentrált orosz ütegek a délkeleti front előtt, melyet irtóztos tüzelés alá fogtak. Ott vonták össze legjobb csapataikat is, amelyeknek külön napiparancsban adták tudtára, hogy a várat minden áron el kell foglalni, még ha az utolsó ember belepusztul is! Most már nyilvánvaló volt, hogy az ostromló sereg minden erejét megfeszíti, csak-hogy, a roham erőszakolásával, minél előbb elfoglalhassa a várat, még ha vértengert kell is érte ontania.

A kíméletlen tömegyilkolást, egész századok, zászlóaljok és ezredek feláldozását jelentette ez, amit a cárnak abból a szikratávíratából magyaráztak, melyet éppen október 5-én fogott el a vár parancsnoksága. E táviratban a cár külön, határozott parancsot küldött Radko Difnitriev tábornoknak, hogy október 7-ig „el kell foglalni” a várat . . .

A kétségbeesett ostrom

Hogy mennyire a szívükön feküdt az oroszoknak, hogy sikert arassanak, kitűnik abból is, hogy azokat a csapatokat, melyek a várat körülzárták, a legnagyobb csöndben és titokban oly más csapatokkal cserélték ki, amelyeket különösen a várvívársra képeztek ki. Ezeket a válogatott ezredek azután kíméletlenül küldték a tűzbe és nem kíméltek semmi áldozatot a sikerért. Halálmegvetéssel ismételték meg újra

és újra a heves támadásokat, melyek azonban mind megtörték a mi honvédcink hősiességén. Pedig az orosz várívó csapatok nagyszerűen használták és értették a japán háborúban eltanult harcmódot. Lényege

Orosz roham a drótkadályok ellen. A védőrség géppuskái valósággal iekaszabolták ezeket a biztos halálba kergetett katonákat

ennek az volt, hogy a rajvonalból hirtelen előugrott egy katona s miközben acélfedőlapot használt fejjvédőnek, villámgyorsan beásta magát. Őt követték egymásután a többiek s aztán az így megásott lövészárkok-

bői kerekedtek föl rohamra. Így dolgoztak a gyakorlott várívó csapatok, míg csak el nem érték az akadályzónát, amelyet új rohammal lámadtak meg. A drótsövény elpusztítására hosszú és nagy ollóik voltak, melyeket a puskákra erősítettek, ezekkel vagdosták el a drótokat s így meglehetősen közel jutottak egyik-másik védőműhöz.

Kitűnően dolgozott az orosz tüzérség is. Köröskörül minden erődre és védelmi vonalra hullottak a gránátok, a süvöltés és dörgés éjjel-nappal szakadatlanul tartott, mert október 5-ike óta az oroszok már éjszaka se pihentették az ágyúikat s nem törődtek azzal, hogy a villanások elárulják ütegeik állását. Ők már tudták, hogy alig pár napjuk van a győzelemre, mert közeledik a fölmentő sereg; minden erejüket megfeszítették tehát, hogy ezalatt a pár nap alatt kierőszakolják a győzelmet. De a várvédők sem pihentek; hihetetlen éberséggel, elszántsággal és energiával verték vissza a támadásokat. Tüzérségünk, mivel az ágyúk be voltak löve minden távolságra, csodálatos pontossággal dolgozott és irtózatosságot vitt véghez az oroszok soraiban; százával pusztultak el az ostromlók az aknamezőkön, a szárazföldi torpedóktól és a drótsövényeken is, úgyhogy egynémely erő elött egész hulladombok emelkedtek. A kézitusában, a szuronyharcban, honvédeink napról-napra a legnagyobbszerű hőstetteket vitték véghez. Az oroszok, ahogy a japánoktól tanulták, valósággal beásták magukat a földbe, úgy kúsztak mindig előbbre és előbbre. Az egyik erőnél az oroszok már-már a legelső vonalba kerültek, amikor honvédeink megkerülték a támadókat és a drótsövénynek szorították valamennyit. . . Mintha egy gigászi acélpók hálójába kerülve vergődtek volna!

Közben a város körül terpeszkedő orosz erőkről izgató híreket hoztak a földérintésen járó tiszték. Hogy sajátságos mozgások láthatók. A trén vonul a Przemysl körüli utakon és messzelátóval valóban látni is lehetett a külső werkekből, hogy az erdőtisztásokon és a dombok mögött hogyan gomolyog rendetlen összevihaságban a sok kocsi, tábori konyha, ágyú és csapat. A várvédők találgatták, hogy mit jelenthet ez a szakadatlan mozgás; az egyik párt azt hajtogatta, hogy az oroszok csak most rendezkednek be igazán az ostromra és ezért átcsoportosítják haderejüket, míg a másik párt szerint az oroszok már menekülnek. A várparancsnokság, noha tudta, hogy ez már a visszavonulás, egyelőre még hallgatott és csak október 6-án közölte hivatalosan, hogy az egyesült magyarosztrák és német seregek győzelmet arattak az oroszokon a Visztula mellett, minek következtében az ellenség megkezdte a visszavonulást.

A körülzárt, város azonban nem sokat tapasztalt ebből a vissza-

Orosz tüzérség, ahogy fölvonul Przemysl ostrománál

vonulásból. Sőt az ágyúzás, a támadások egyre elszántabbak lettek és kitörő csapataink mindig hatalmas orosz erőkre bukkantak. Leghevesebben ostromolták az oroszok a keleti frontot, amelynek központja Siedlicka falu. Itt is különösen három külső és egy beljebb fekvő erődöt, meg a köztük húzódó gyalogsági állásokat marcangolták az oroszok gránátjai. És az öreg népfőlkelők, a honvédek meg a néhány szakasz népfőlkelő huszár, akik srappell- és gránátzaporban álltak ezeken a pontokon és vonalakon, most már szakadatlan tűzben voltak napokon és éjszakákon át. Pusztultak, de nem tágítottak .

„A fölmentő sereg útban van ...“

A várvédők sejtették, hogy a heves ágyúzást gyalogsági roham fogja követni, de csak pár nap múlva várták a szuronytámadást, mert hiszen az erődök még távolról se voltak megrongálva, az útegeket pedig nem tudták elhallgattatni. Október 6-án, a támadás második napján, buzdító kiáltványt osztogattak ki a legénység előkészítésére, hogy bátran állja a rohamot és ez a történelmi nevezetességű okmány így szólt:

„Magyar Katonák! Tudjátok meg, hogy miről van szó, nem titkolózunk többé. Hadseregünk győzedelmesen nyomul előre: egy pár nap alatt itt lesz és a vár föl lesz mentve. Mit gondoltok, miért siet annyira ellenségünk a vár megrohanásával? . . . Semmi másért nem,

mint azért, hogy könnyebben vonulhasson vissza győzedelmes hadseregünk által megvert főerejével! Mert ez a vár, amelyet mi védünk, majd nem összes használható útjait elzárja. Ezért küldi embereit mézárszékre és ezért siet annyira!

Magyar Katonák! Tartsatok ki férfiasán, mert nyert ügyünk van. Ha beengeditek az ellenséget valahol, mindnyájan ólombányákban mint rabszolgák tengethetjük életünket. Hazánkat, feleségünket és gyermekünket elveszítjük, soha többé nem látjuk. Maradjatok hát helyeiteken férfiasán és magyar katonákhoz illően! Mikor az ellenséges gyalogság

Fényképészeti műhely a przemysli várban. A „Világháború Története“ számára több érdekes kép készült ebben a műhelyben

állásokat felé merészkedik: pusztítsátok, ne kíméljétek. A dróthálón nem fog átmerészkedni egy se, az is bizonyos! Bennetek meg, se a tüzésége, se a gyalogsága kárt nem tehet. De, hogy mennyi vesztesége van az ellenségnek, arról sokat mesélhetnek azok a derék katonák, akik a tegnapi és mai támadást dicsőségesen visszaverték. Tartsatok ki ti is, legyetek méltók őseitekhez. Pár nap múlva találkozni fogtok hadseregünkkel és akkor büszkén elmondhatjátok, hogy a legnagyobb dicsőség mégis a tiétek! Ezt közli veletek bajtársatok, 1914 október 6.

Kapitány Gyula,
vezérkari százados.

Ez a kiáltvány úgy hatott, mint a lidércnyomásból való ébredés. A katonák mohón, boldogan olvasták a gránátok robbanásai alatt, és bizonyára ennek is nagy része volt abban, hogy honvédeink és öreg népfölkelőink oly fényesen kitartottak az éjszakai rohamban. Mert az október 6-ról 7-re virradó véres hajnalon az oroszok egy hajmeresztőén kétségbeesett támadásra szánták el magukat. Két erődöt rohantak meg egyszerre, a közbeeső gyalogsággal együtt, a váröv keleti részén, anélkül, hogy a várakon kellő tüzéségi rombolást végeztek volna! A „kis Napoleon” e kegyetlen elhatározásának kettős oka volt: vagy sikerül a várat ezzel a véres rohammal bevennie s akkor megakaszthatja itt fölmentésre siető seregeink előnyomulását; vagy, ha ez nem is sikerül, mindenesetre fedezheti a támadással az orosz seregek megkezdett visszavonulását.

A Siedlicka erőd véres éjszakája

A vakmerő rohamot voltaképpen már október 5-én kezdték előkészíteni az oroszok. A bombázást a következő kaliberű ágyúkkal végezték: 18 darab 15 centiméteres, ugyanannyi 21 cm.-es és több 8 cm.-es hajóágyúval, melyek mind a délkeleti front 1-ső számú (Siedlicka) erődjét lőtték. Az ostrom 6-án érte el tetőfokát és eltartott 8-án délig, tehát teljes 72 óráig. A várórség azonban hősiezen ellenállt; miután igen gyorsan megszokta a bombázást, az orosz ágyúk leghevesebb tüzelése közben se vesztette el a nyugalmát.

A Siedlicka-erőd főparancsnoka Sverljuga tüzérfőhadnagy volt, az erődött 175 öreg honvéd népfölkelő védte megfelelő — és ugyancsak népfölkelő — cseh meg isztriai tüzéséggel. A bombázás már erősen meggyöngítette az erődöt, melynek a legénysége is megfogyott, sőt ki kellett cserélni már ez egyik ágyút is, mikor az október 6-ról 7-re

virradó éjszakán a népfőlkelő hadnagy őrségre ment öreg honvédéivel a vár tetején levő gyalogsági mellékvédekre. Sötét éjszaka volt, az erőd reflektorát nem lehetett használni, mert igen nagy árnyékot vetett s így akadályozta a biztos célzást; a figyelő őrség tehát csak a világító pisztolyok hulló csillagainak fénye mellett figyelhette meg az előtte fekvő terepet.

Sverljuga főhadnagy már 5-én éjjel észrevette, hogy az erődtől balra fekvő erdőben két orosz ezred gyülekezik. Körülbelül 3000 lépésnyire voltak az erődtől s a főhadnagy nyomban gránáttal lövette őket,

Vért és életet nem kímélve rohantak az oroszok a Siedlicka-erőd ellen, melyet maroknyi népfőlkelő-csapat védett

mert az, erdőben a gránát-tüzelésnek van a legnagyobb morális hatása. De az oroszok a leghevesebb tüzelés dacára se tágitottak, bár nem csak a gránátok, hanem a rájuk zuhanó faóriások is irtózatot pusztítást vittek véghez a soraikban. Így tartott az 6-án egész nap és egész éjjel, úgyhogy időnként olyan borzalmas gránát- és srappelleső szakadt az erődre, amelyhez foghalóL semmiféle fantázia cl nem képzelhet.

Egyszerre csak vakító fény vetődött az őrség szemébe. Orosz reflektor világította meg az erőd tetejét. A fénysáv egyenesen a népfölkelők szemébe világított és olyan tökéletesen volt irányítva, bogy az erőd előtti egész térséget teljesen sötétben hagyta, az őrtálló katonákat pedig megvilágította és elvakította . . . Tán félperccig pihent rajtuk az orosz tüzérségnek kutató szeme, azután pedig süvöltözve jöttek a gránátok és srappellek, melyek gyilkos golyózapot árasztva robbantak föl az őrség feje fölött.

Órákig folyt ez így: fölillant a vakító fénysáv és nyomában jött a srappellek és gránátok özöne. Sebesültek és halottak egymás után kerültek le az erőd kórházzszobájába. Valami félelmetes volt ez, mikor szabályos időközökben megjelent a reflektornak a csóvája, és az öreg népfölkelők tudták, hogy mingyárt aztán kegyetlen következetességgel érkezik a golyózapor . . .

És a bátor népfölkelők mégis állták a tüzet, amely hajnaltájban volt a legirtózatosabb. Ekkor már elérte célját az orosz reflektor. A sértő és erős fénytől elvakított őrség ugyanis nem vehette észre, hogy — mialatt szemébe sütött az éles világosság — a sötétben hagyott térségen, közvetlenül az erőd előtt, nagy orosz tömegek mozognak ... A népfölkelők rögtön tüzeltek a csúszkáló alakokra, de ekkor hadnagyukat a combján érte egy srappell, úgyhogy vértől patakozó sebesülésével le kellett őt vinni az erőd belsejébe s az őrség vezetését altisztek vették át.

Hajnali félnégy órakor azonban vad ordítással rohant elő az egész orosz tömeg a várárokból, közvetlenül az erőd fala mellől, a jobb-kéz felé eső földsánra. Az őrségnek még fenn levő emberei azonnal tudták, mi a teendőjük ... Be az erődbe és elzárni a vasajtót!... Egy pillanat alatt benn is voltak s ekkor már ott termett az ajtónál Sverljuga főhadnagy is, aki hangos szóval terelte, vezényelte befelé az őrséget. . . Becsapták a vasajtót és rögtön eltorlaszolták gerendákkal, faoszlopokkal, ami a kezük ügyébe esett. Legfőbb ideje volt, mert a oroszok már dorongokat feszítettek az ajtónak és egy kis nyilast csakugyan sikerült is nyitva tartaniuk az eltorlaszolt, de egészen be nem csukott ajtóban.

Rettenetes küzdelem kezdődött ekkor. A sikátorban, melyre az erőd kazamatáiból lőrések nyíltak, eszeveszett ordítózással tolongtak az oroszok; a sikátor végében derékszögben forduló vasajtót pedig döngették és a nyíláson bedugott puskacsövekből süvöltözött az orosz golyó . . . Ekkorra már, minthogy az oroszok rohammal támadták az

A várvédő legénység hosszú, irtózatos küzdelem után beszorult az erőd hosszú lépcsőzetes folyosójára

egész vonalat, a kerületben parancsnokló tábornok vezérkara már mindenhová küldött segítséget. Így érkezett a veszedelemben levő erődbe is egy hadnagy két szakasz népfölkelővel és honvéddel. Ezek hátbatámadták a sikátorban összezsúfolt oroszokat és aki még életben volt közülök — lehették vagy kélszázan, — az megadta magát. Még szörnyűbb volt a pusztulás abban a mély árokban, mely az erődtől derékszögben nyúlt le az előterepig. Ezt ugyanis végigpásztázták beigazított gépfegyvereink. Amikor tűz alá fogták gépfegyvereink a drótakadályok területét, a muszkák nagy része itt keresett menedéket. Százan és százan ugrottak be oda, abban a tévhitben, hogy a golyók majd a fejük fölött süvöltenek el. De mikor az árok már jócskán megtelt oroszokkal, egyszerre csak kattogni kezdtek a beigazított gépfegyverek és elvégezték öldöklő munkájukat.

Így verte vissza a vitéz védősereg a legvéresebb, legelszántabb ostromot.

Przemysl legendába illő hősi napjai ezzel korántsem értek véget.

A támadások — a felszabadulásig — még sokszor megismétlődtek.

De a viharfelhői, komor égen már felvillant a remény derűsebb sugara.

*

És a reményre nemcsak Przemysl hősi védőinek volt szüksége.

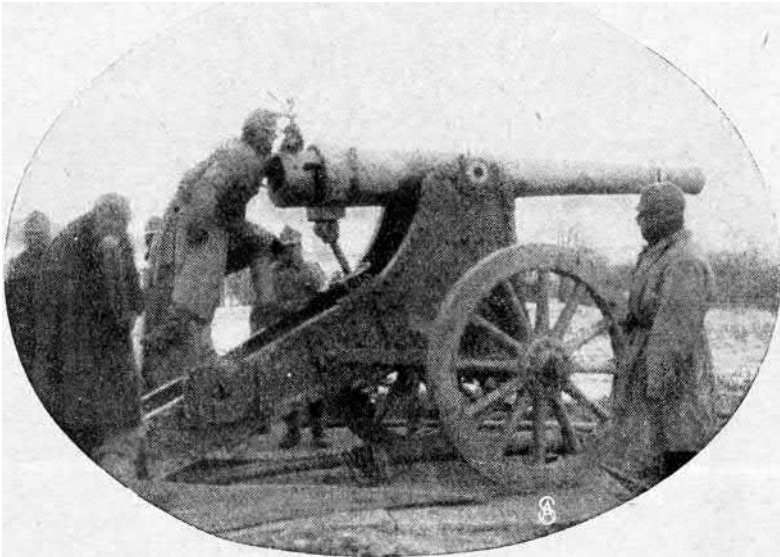
Szüksége volt rá az egész monarchiának, de különösképpen Magyarországnak, amelynek keleti határvonalára rázúdult az orosz lavina.

Rettenetes, gond terhes napok voltak ezek!

Már szeptember 26-án a Dukla-szorostól délre foglalt állást Böhm Ermolli hadserege és a frontvonal így alakult ki: Tarnow—Gorlice—Dukla-szoros—Lupkow—Uzsok—Yereczke.

A harc Magyarország határán, a Kárpátok gerincéért folyt.

Az orosz túlerő a szorosokon és hágókon keresztül le akart zúdulni a magyar földre. El akarta foglalni a központi hatalmak éléstárát, le akarta igázni Magyarországot és meg akarta semmisíteni a monarchiát.

Egy ágyúnk a tűzvonalban

Az ántánt hadi terve győzelem előtt állott.

Magyarországon nem volt egyetlen ember sem, aki nyugodtan tudta volna azokban a napokban álomra hajtani fejét.

Nyugaton a német előretörés megállót. Kialakult a várostrom-szerű állóharc.

Délen nem lehetett döntésre juttatni a szerb háborút. Csapatokat kellett elvinni innen Galicia és a magyar határ védelmére.

Észak-Keleten és Keleten pedig teljes erővel tört előre az orosz gőzhenger!

Honnan lehetett itt segítséget várni?

Miből lehetett itt reményt meríteni?

Már csak csodákban lehetett bízni!

És ezek a csodák — a hősiesség, a zseniálítás csodái — elkövetkeztek . . .

Przemysl fölmentése

A 72 órás ostrom

Közvetlenül Przemysl felmentése előtt zajlott le az a 72 órás ostrom, amelyhez foghatót keveset ismer a hadtörténelem. Ekkor írták föl nevüket a dicsőség aranykönyvébe a magyar honvédek és népfölkelők, akik legendás vitézséggel védelmezték a siedlickai erődesoport 1-1. számú erődjét, mely a hírhedt „halálroham” központja volt. Ekörül az erőd körül csaplak legmagasabbra az orosz düh hullámai, itt omlott ki a legtöbb vér. A „halálrohamról” így számol be az ostromlott erőd egyik sebesült védelmezője:

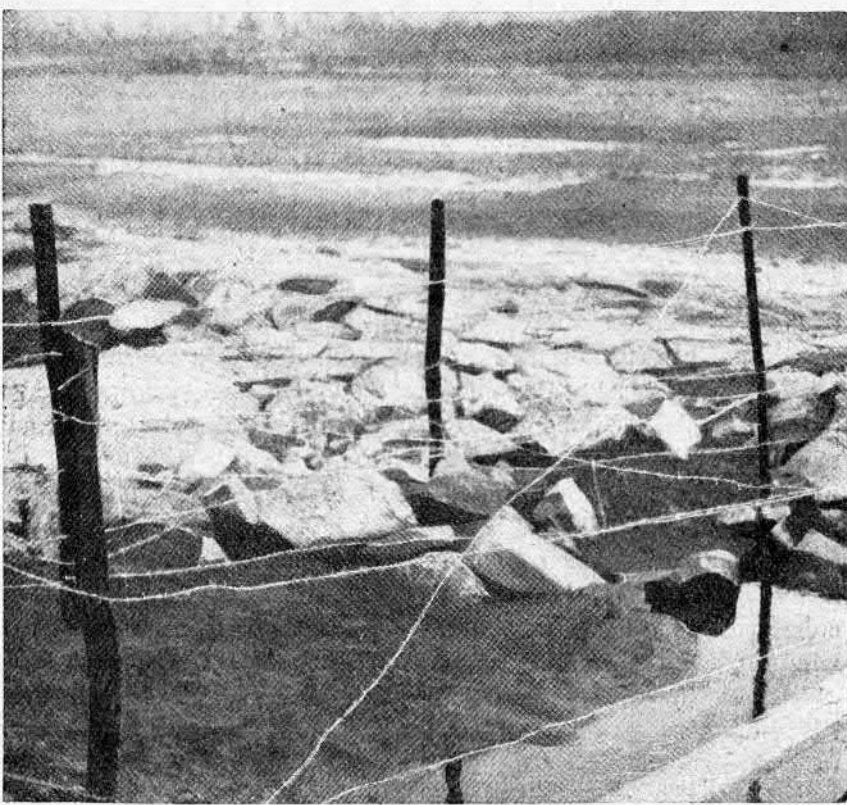
„Október 6-án az oroszok már kora reggel iszonyú ágyútűzzel árasztották el erődünket és a mellettünk jobbra-balra fekvő gyalogsági állásokat. Ez a borzalmas ágyútűz még a napok óta tartó erős ostromban is szokatlan volt. Láttuk, hogy valami készül ellenünk, mert az orosz gyalogság, hosszú és ritka rajvonalba tört előre az erődünk felé, minden pillanatban a földre vetve és beásva magát. Az előttünk fekvő „Vielki las” nevű nagy erdőből rajzoltak ki. Ennek az erdőnek a szélén voltak az orosz tüzérségi állások is, ahonnan a rettentő golyózápor erődünkre zúdult.

Egész nap özönlöttek az oroszok az erdőből kifelé s elhaladva az általuk megszállva tartott Medyka-magaslat mellett, bevették magukat a szintén előttünk, de már közelebb fekvő és kisebb „Na Bloniu” erdőbe, részben pedig a tőlünk jobbra eső magaslatokat szállották meg, ahol aztán röglön be is ásták magukat. A rettentő ágyútűz ezalatt egyre tartott, még a délen át is. Parancsnokunk, dr. Bielek István, népfölkelő hadnagy, megritkította ugyan sorainkat, hogy mindnyájunkat ne pusztítson el a szörnyű ágyútűz, de még így is sok derék bajtársunk esett össze holtan vagy súlyos sebbel . . .

Végre leszállt az alkony. És abban a pillanatban, hogy a napvilág bukott a sötét erdő mögött, mintegy parancsszóra elhallgattak az ágyúk,

is. Mindenki fölélezett és reménykedve gondolt arra, hogy hátha ez az egész napi ágyútűz mégse jelent éjszakai támadást? . . .

A pokoli sötétség kísérteties csöndjét csak az ólmos eső csobogása meg a szélrohamok süvöltözése zavarta meg. Holott jól tudjuk, hogy közelünkben ezerszámra bujkál és ólálkodik az ádáz ellenség.

Mesterséges akadály Przemysl környékén, nászaink felhasogatták a földet, árkokat ástak és drótkerítéseket vontak melljük, hogy amíg az orosz csapatok át akarnak jutni rajtuk, katonáink golyózápporral megritkíthassák a soraikat

Azonban sokáig nem történt semmi. Csak a szél süvöltött félelmetesen és az eső paskolta körülöttünk a mellvédeket. Egyszerre aztán, éjjel két óra tájban, vakító fénykalászás lobbant föl a tőlünk jobbra eső magaslaton — az orosz reflektor fénye — s ahogy káprázó szemmel önkénytelenül visszahökkentünk, dörögve szólaltak meg az ellenséges ágyúk, melyek pihent erővel szórták ránk a srappellek és gránátok gyilkos zuhatagát. Nappali világításban álltunk ott, mint eleven cél-

táblák: s az orosz golyózápor vérfagyasztó pontossággal csapódott le közénk, az erőd tetejére és mellvédjére.

A vakító fényességtől elvakultan, minden fedezék nélkül álltuk a rettenetes tüzet, a fejünk fölött robbanó srapeltek golyózáporát, a közibénk csapkodó gránátok rémes pukkanásait és láttuk egyúttal a kígyómódra, óvatosan közelgő oroszokat, akikkel pár perc múlva talán gyilkos kézi harcban vívunk élet-halálharcot.

A Siedlicka-cród udvarába vezető alagút, a 72 órás ostrom után

A mellvédeken fölállított gépfegyverek kattogni kezdtek, végigsöpörve a terepet keresztül-kasul és mi is heves tűz alá fogtuk az előnyomuló oroszokat, akik 8—10 soros, ritka rajvonalban egyre közeledtek. Mint a hangyák népvándorlása, úgy mászott előre ez a raj; ha el is maradt belőle 10, 20, 50, 100: mi volt ez ahhoz a sokezerhez, aki a mögöttük feketéllő erdőben lappangott és csak arra várt, hogy az első sorok ránk törjenek!

Jöttek sötéten és lassan; jöttek föl nem tartható kényszerűséggel, mint a halál; méterről-méterre egyre közelebb és közben az ellen-

scges ágyútűz egyre fokozódóit. Süvöltve zúgtak a gránát- és srappnell-szilánkok, zizegtek az ércdarazsak; s a rettenetes pokol borzalmait fokozta még elesett bajtársaink halálhörgése, a sebesültek fogcsikorgalása és jajveszéklése. Különösen az erőd udvarának jobbfelét tartották iszonyú tűz alatt az oroszok, amiből parancsnokunk jól sejtette, hogy oda tervezik a rohamot. Bizonyára azt gondolták, hogy vagy elpusztulunk mind ebben a golyózáporban vagy pedig földadjuk azt a veszélyes helyet és akkor ők egy hirtelen rohammal betörhetnek az erődbe.

Bielek hadnagy azonban csak 10—15 embert vitt föl a mellvédekre és ezeket is minduntalan főiváltatta, úgyhogy a szörnyű ágyútűz megritkította ugyan sorainkat, de a pozíciót azért mégis megszállva tartottuk. De a pusztítás egyre irtózatossabb . . . Halottak hevernek szanaszét; a sebesültek jajgatva könyörögnek segítségért; futva visszük be őket az erődbe, és megint kirohanunk, elflmladtan, lélekszakadva és szorongó félelemmel, hogy nem törtek-e be az oroszok, mialatt mi odabenn jártunk az erődben? . . . Már az udvaron égő petroleumlámpásokat is lövés éri: csörömpölve hull a földre mind a kettő és kialszik az utolsó világosság is. A koromsötétben rémes üvöltés tör felénk az egyik gépfegyver-állomástól . . . Telitalálat érte s a fölrobbanó gránát szét-

Dr. Bielek István
népfőlkelő főhad-
nagy, a prezemysli
Siedlicka erődben

rombolja a gépfegyvert, a melléje rendelt katonákat pedig mind egy szálíg megöli. Berohanunk az erődbe és új gépfegyvert hurcolunk a mellvédre, majd tüzelni kezdünk a világító pisztolyokkal s ezeknek fényénél adunk sortüzet az oroszokra.

Az oroszok nagy tömege, az egymás mögött kúszó raj vonalak sűrű sorai, ijesztően közelednek. Az első sorok leássák magukat; a fejükreL páncéllal védik, hirtelen előre szaladnak pár ugrással és gyorsan fedezéket ásnak. Aztán ismét fölugranak és előre futnak, mire a mögöttük levő sorok az ő elhagyott fedezékeiket foglalják el: így jönnek egyre közelebb. Már csak néhány lépésnyire vannak az erődöt övező nagy sánctól és drótsövénytől, mi pedig csak néhányan vagyunk a mellvédeken, mert a többit megölte a srappnell meg a gránát. . .

Az orosz tüzéség, mintha tudná ezt, most már tűz alá fogja a középső kaput is, a mellette húzódó hosszú folyosóval együtt, amelyből jobbra is, balra is nyílik egy ajtó az erőd udvarára. Úgy látszik, el akar vágni bennünket az erődtől, hogy se mi ne menekülhessünk oda, se

pedig nekünk onnan segítség ne jöhessen ... De parancsnokunk, el-
takarva szemeit a karjával, még egyszer berohan a rémes golyózaporba,
hogy meggyőződjék: rendben van-e minden? . . . És kiadja a paran-
csot, hogy amikor kiáltani fogja: „Becsukni! . . .” bezárják és eltör-
laszolják az utolsó, még nyitva álló kaput is. Aztán, összeszedve az
utolsó, maroknyi em-
bert, ezeknek élére áll
és megint fölrohan a
mellvédekre.

A kis csapat —
megtántorodik a tö-
mérdek halott láttára
és habozva áll. Tudják,
látják, hogy a biztos
halálba rohannak s az
életösztön megbénítja
egy percre az akaratu-
kat. A válságos pillá-
natban belérecseg a
vad harci zajba Bielek
hadnagy rekedt ordítá-
sa:

— Előre, fiúk!
Együtt halunk meg
mindannyian! . . .

Elszánt ordítás-
sal, mint egy ember,
rohan kifelé a kis csa-
pat, rohamra mar-
kolva fegyverét. De

Az oroszok egy része elérte a várfalakat

alig érnek az erőd udvarára, meghökkenve hallják az oroszok éneklő
üvöltését az erőd belső részéből . . . Időközben az ellenség elérte az
erődöt, áttörte jobbra a gyalogsági állásokat, széjjelvágtá a drót-
sövényt, melyet az erős ágyútüzelés már úgyis megrongált s így jutott
el addig a helyig, ahonnan az erőd legjobban és legkönnyebben meg-
rohanható volt. Keleten szürkülni kezdett az ég, de nekünk most
alkonyodott be igazán. Az orosz áradat körülzajlotta már az erődöt
minden felől; vadul özönlöttek felénk már balról is, bár olt a drót-
sövények még megállították őket.

De ahogy körülnéztünk: tombolva hullámozott az orosz tenger mindenfelől: — a támadók ezreit láttuk rohamra készülődni a ködös hajnalon . . .

Fölrohanunk a mellvédekre, még egyszer sortüzet adunk az oroszokra, Bielek hadnagy is vadul lövöldöz rájuk a revolveréből — de ekkor közvetlenül mellette fölrobban egy srappell és parancsnokunk, négy másik, súlyosan sebesült katonával, véresen roskad össze.

A kézitusa irtózatossá volt. Az erődre fölkapaszkodó legelső oroszok öt-hat szuronydöfést kapnak s halálhörgésük vad káromkodásba vész . . . Parancsnokunk ekkor bezárja az utolsó vasajtót is, mert nyilvánvaló, hogy a rettentő orosz tömeget már nem tudjuk föltartóztatni. Fölcsap az ellenség hulláma az erőd tetejére, onnan lezúdul az udvarra — és most kezdődik az utolsó fölvonás. Szilaj elkeseredés tombol mindnyájunk lelkében, a halálraszántás lobogó dacossága, hogy inkább mind egy lábíg elpusztulunk, de se magunkat, se az erődöt föl nem adjuk.

És benn, az erődben, megmozdulnak még a súlyos sebesültek is. Egymással versenyezve sietnek a kapukhoz, ablakokhoz s a nyitva hagyott lőrésen át szedik le a rohanó oroszokat. Majd kattogni kezdenek a gépfegyverek is, és kaszálják az udvaron, az árkokban tolongó ellenséget. Fönn, az erőd tetején, csákányok dolgoznak, a kéménybe dinamitot dugnak az orosz árkászok — szerencse, hogy nem robban! — lenn a sikátorokban a kapukat döngetik, egyesek már ássák az erőd falait: s a pokoli zürzavarban, a rémes harci zajban golyók százai és százai pattognak az ajtóknál, ablakok vaspáncéljain. Senki se törődik a halállal, a küzdelem mámorára szállja meg a lelkeket, valami öntudatlan harci láz, mely a végsőkig feszít minden energiát. Kivész az öntudatból az idő mértéke — senki se tudja, meddig tart ez a szilaj dulakodás . . . mikor egyszerre csak hangos üdvivalgás tör át a puskaropogáson. A honvédek ezek — a várva várt segítség, — s ahogy a hír futótűzként terjed ablaktól ablakig, irtózatossá diadalordítás rázza meg az erődöt, hogy szinte beléreszketnek a falak!

— Honvédek, népfölkelők, bátran előre! . . . Mi is honvédek vagyunk! — ordítják az erődbe szorultak és vad lelkesedésükben ki akarnak törni, hogy két tűzbe fogják az ellenséget.

Kinn most kezdődik a véres, késhegyre menő viaskodás. Az oroszok egy része, akiket golyóink még le nem terítették, fönn volt a mellvédeken és onnan tüzelt a közeledő honvédekre. Másik részük beásta magát az erőd közelében és onnan adott sortüzet, míg az erődben el-

elég volt nekik ez a véres lecke, melynek tandíját az erőd előtt heverő sokszáz orosz az életével fizette meg! . . .“

És aztán még két napig hullott az orosz bomba a siedlickai erődítésekre, mert az oroszok még mindig reménykedtek. De érezték, hogy sietniük kell, ha valamit el akarnak érni, mert a fölmentő magyar-osztrák sereg már közeledett. A következő éjszaka tehát megismételték a vakmerő szuronyrohamot a kél erőd ellen, de újra sikertelenül. Ezzel a véres kudarccal azonban válságosra fordult az oroszok helyzete Przemysl előtt. A fölmentő sereg már csaknem elérte a San-vonalat. Nem maradt más hátra, mint visszavonni az ostromló csapatokat Przemysl nyugati frontjáról, amivel együtt járt az is, hogy az oroszok egyelőre nem gondolhattak Przemysl elfoglalására. Sőt iparkodniuk kellett, hogy minél gyorsabban oly erősített hadállásokba vonuljanak kelet felé, ahol megállíthatják az előnyomuló magyar-osztrák hadsereget.

Przemysl fölszabadul

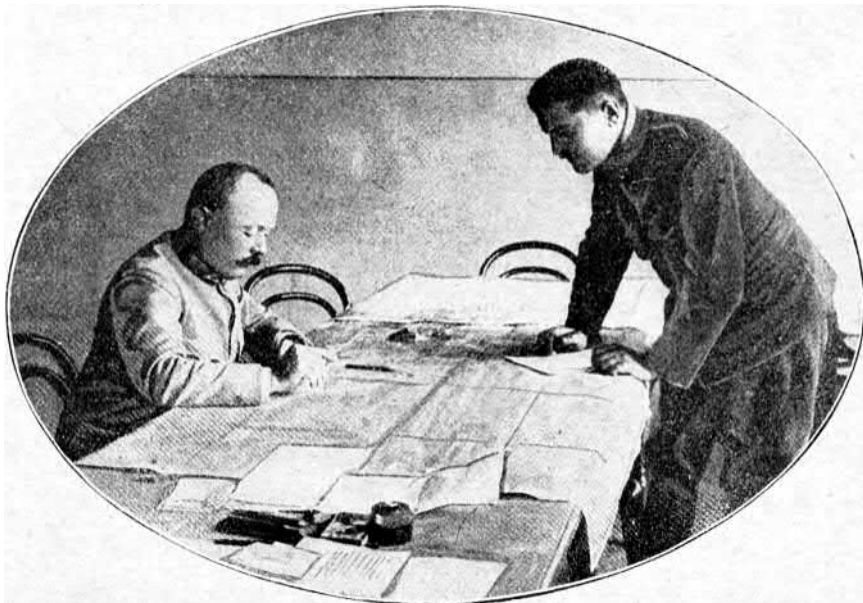
Október 9-én Höfer vezérőrnagy már hivatalosan jelentette, hogy „Előnyomulásunk kényszerítette az oroszokat, hogy alábbhagyjanak Przemysl ellen kifejtett hiábavaló erőfeszítéseikkel, melyek október 8-án érték el tetőpontjukat és az ostromlóknak retentő áldozatokba kerültek. Tegnap délelőtt már gyengült a tüzéségi tűz a vár ellen és a támadó megkezdte erői egy részének visszavonását . . .”

Október 10-én délben pedig már arról szólt a hivatalos jelentés, hogy: „A tegnapi napon az ellenség még egy rohamot kísérelt meg Przemysl délkeleti vonalán; ezt azonban a védősereg, a támadóknak ismét súlyos veszteségeket okozva, visszaverte, mire az oroszoknak a vártól való hátrálása futássá vált. A nyugati vonalról teljesen el kellett takarodniuk és lovasságunk oda már be is nyomult. Az orosz-lengyelországi és galíciai hadműveleteink gyorsaságától zavarba ejtett ellenség megkísérelte ugyan, hogy a vár ellen intézett támadását egyes seregrészeknek nyugatra való kitolása által fedezze, de gyorsan előnyomuló seregeinkkel szemben nem volt képes helytállani.”

A keményen ostromlott vár végleges fölmentését október 12-én jelentette Höfer vezérőrnagy. „Offenzívánk sokszoros és mindvégig győzelmes harcai közt csapataink elérték a San-folyó vonalát — mondta a jelentés, — Przemysl várának végleges fölmentése befejeződött. A vártól északra és délre az ellenséges körülzáró sereg maradványait tá-

madjuk. Jaroslau és Lezajsk már birtokunkban van. Sieniavától pedig erős ellenséges haderők vonulnak vissza . . .” Ekkor már futottak az oroszok Lancuttól és Dynovtól is s miután az utolsó roham is kudarcot vallott a vár délkeleti frontján, szétpattantak nyugati láncszemei annak a gyűrűnek, mely Przemysl körülzárta.

Przemysl fölmentése, ami már nagy sikere volt galíciai új offenzívánknak, őszinte örömet és méltó lelkesedést keltett a monarchiában és Németországban mindenütt. Szembeállították a vár hősie és ered-

Boroevics tábornok a főhadiszállásán, térképtanulmányozás közben. Vele szemben áll az adjutánsa

ményes védelmét Antwerpen elestével, amely éppen ekkor következett be és ez a párhuzam a magyar csapatok vitézségének osztatlan dicsőítése volt. Még jobban fokozta a reménységet Boroevics Szvetozár hadseregparsancsnoknak, Przemysl zseniális fölmentőjének biztatóan komoly nyilatkozata, mely tíz nappal a fölmentés után történt, az orosz hadsereg állandó visszaszorításának és csapataink győzelmes előnyomulásának idején. „Jól tudom — mondta Boroevics tábornok október 20-án, — hogy a közvélemény bizonyos fokig csalódottnak érzi magát, mert eddig nem haladtunk győzelemről győzelemre, ahogy azt várták. Én a csalódottságnak ezt az érzését annak tulajdonítom, hogy a közvélemé-

nyünk tökéletesen tájékozatlan a modern háború lényegét illetően. A rossbachi csata félóraig tartott, a gravelottei egy délutánon keresztül, a sedani csata egy napig és mind ezek a csaták az egyik fél katasztrofális vereségével végződtek. Ezzel szemben az ostromok hosszú ideig tartottak a múltban. Párizs és Sebastopol ostroma hat hónapig elhúzódott, míg most 4—5 napig tart egy-egy erőd ostroma. A háború technikai probléma lett és a seregek viaskodása, ahogy Franciaországban látjuk, 5—6 hétig is eltarthat. Ha az oroszoknak olyan gyalogságuk volna, mint nekünk: már Bécsben lennének; s ha viszont nekünk annyi tűzértségünk lenne, mint az oroszoknak: már régen Kievből volnánk. De csak a háború technikai eszközei változtak: az ember ugyanaz maradt. Éheznek, ha a trón nem érkezik meg idejében és szenved a rossz időtől. Ám most mégis sokkal, de sokkal inkább megviseli idegeit a háború, mint régebben, mert a hadseregek viaskodása is sokkal hosszabb ideig tart. Én Tomaszovnál két napig verekedtem, Lembergben pedig öt napot át, míg a helyzet tisztázódott. . .

Kezdetben körülbelül az volt az arány, hogy egy emberünk öt oroszral harcolt, aztán lassanként leszállt az arány háromra az egyhez, míg ma már (1914 október végén) egy emberünk csak kettővel áll szemben és végül az arány majd egy lesz az egyhez. Ha ez elkövetkezik: akkor megtörténhetik a végleges, katasztrofális döntés. Amíg azonban el nem jutunk eddig az arányig, addig a közvéleménynek csak azt mondhatom: Türelem, türelem, türelem . .

„Ők csináltak mindent . . .

Hadvezetőségünk megállapítása szerint az oroszok Przemysl ostromának ideje alatt több mint 40.000 embert vesztek halottakban és foglyokban. Ez a hatalmas szám bizonyítja a legjobban az ostromlott várba zárt védőőrség hősiességét és elszántságát.

Przemysl fölmentésének a híre friss bizakodással töltött el minden lelket. A sok szorongás és aggodalom után jól esett az új reménység.

De különösen jóleső és felemelő volt a tudat, hogy a legendába illő, de testet-lelket kimerítő hősi harcok után egy kis pihenőhöz, egy kis nyugalomhoz jutott a védőőrsereg.

Hány komor éjszakát, hány véres napot töltöttek ezek a derék harcosok a vár lankadatlan védelmében!

Hányszor néztek bátran szembe az orosz fegyveres tömeg szuronyrohamával!

És hányszor mentek maguk rohamra, amikor a vár szigetéről kirohanást rendeztek az acéltenger hatalmas áradatába!

A derék fiúkra alaposan ráfért egy kis pihenő, egy kis lelki nyugalom, amit biztosított Przemysl fölmentésének világraszóló diadala.

Amikor a vár fölmentése után Károly trónörökös ellátogatott Przemyslbe és megtekintette a minden képzeletet fölülmúló harcok színhelyét, könnyes szemekkel, meghatottan mondott köszönetét Ferenc József király nevében a védőseregnek önfeláldozó hősiességéért.

Mikor a haditudósítók a fölmentett Przemysl várparancsnokának szobájában állottak, egyszerre csak lennről egyenletesen menetelő csapatok lépéseinek dobbanása hallatszott be. Kusmanek Hermann altábornagy az ablakhoz lépett, kinyitotta mind a két szárnyát s lemutatva a várudvarra, így szólt:

„Ők csináltak mindent Przemyslben ...” A lenn menetelő csapatok pedig egy magyar honvédhadosztály ezredei voltak. És amidőn Győr városa, ahol egykor Kusmanek mint vezérőrnagy a helyőrség állomásparancsnoka volt, Przemysl fölmentése alkalmából távirattal üdvözölte egykori térparancsnokát: a vitéz katona „mélyen meghatva” hangsúlyozta válaszában, hogy „a

Kusmanek tábornok végigvezeti Károly Ferenc József főherceg trónörököst a Siedlicka-erődben, Przemysl fölmentése után

vár ellen intézett vad és elkeseredett részük volt Magyarország vitéz fiainak, hősiességgel s halálmegevetéssel harcoltak . .

Przemysl fölmentése, mint galíciai

„Ők csináltak mindent Przemyslben!” — mondta Kusmanek Hermann altábornagy s egy magyar honvéd-hadosztály menetelő ezredeire mutatott

Szegény bizakodó anyák, asszonyok, reménykedő apák, testvérek, hogyan is láthatatok volna a sors rejtelmes fátyolai mögé? Hogyan is tudhattátok volna, mit hoz a közel jövő? Mennyi komor gondot, mennyi gyászt, mennyi kétségbeesést!

Most, Przemysl fölmentése nyomán a győzelem diadalmas hangulata szállotta meg a lelkeket.

Bárcsak adná a Sors, hogy a hangulat maradandó legyen, hogy a reményések beteljesüljenek!

rohamok visszaverésében nagy akik mindnyájan a legnagyobb

új offenzívánk első nagy sikere, őszinte örömet és méltó lelkesedést keltett a monarchiában és Németországban.

Bizakodva kezdett tekinteni mindenki a jövő felé.

Feltámadtak a már-már elfagyott reményések. A kétségbeesett, sötét pesszimizmus helyét a szárnyaló optimizmus váltotta fel. Gyors diadalt, gyors befejezést várlak a hozzá nem értők. Az volt az elgondolásuk, hogy ha Przemysl alól seregeink el tudták űzni az orosz áradatot, ipi sem szolgálhat akadályul, hogy Lemberg visszafoglalása is bekövetkezhessék.

Az orosz hadsereg letört, gondolták, a rettegett túlerőnek vége, úton vagyunk a döntő diadal felé.

Előre!... Előre!...

Lemberg és Varsó felé!

A sikeres offenzíva csakhamar érez Lelte hatását az egész vonalon. Przemysl felmentésével csaknem egyidejűleg a magyar föld is lerázta magáról az ellenséget és Bukovinában is sikerült visszafoglalni az oroszoktól Szerethet, a romániai határvárost.

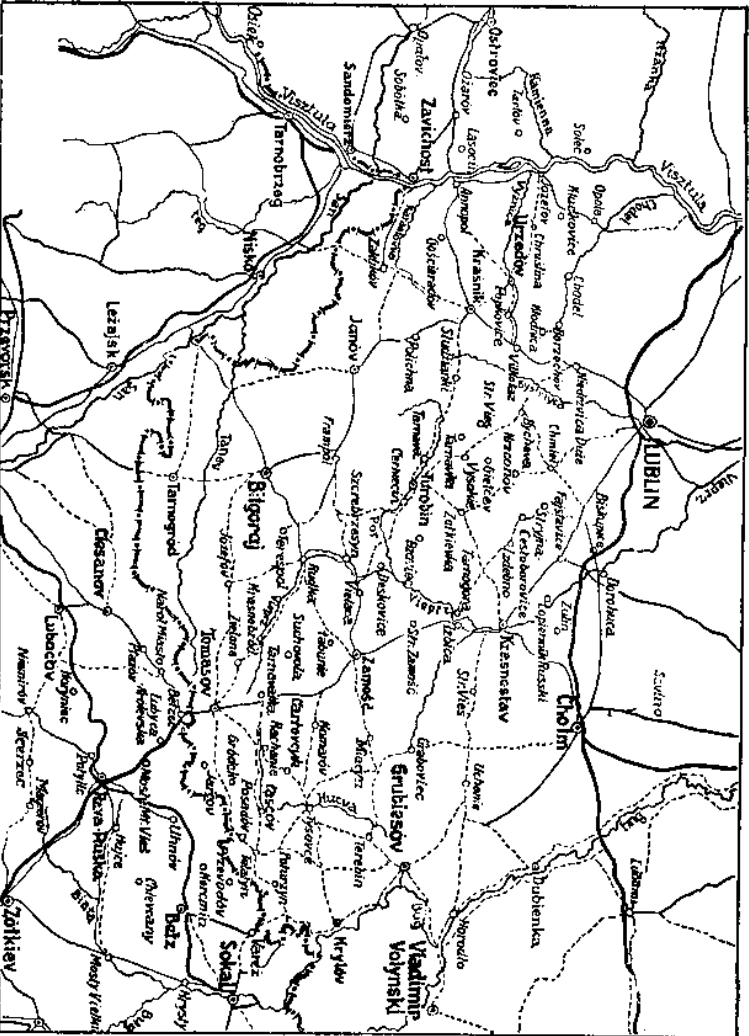
A németek Varsó és Ivangorod felé, a monarchia seregei pedig Lemberg felé igyekeztek előretörni.

Ám az oroszok megálltak a San-folyó túlsó partján és nemcsak ezt a frontjukat erősítették meg várszerűen, hanem azt a másik hadállásukat is, amely Przemysltől délkeletre magaslatokon húzódott a Medyka-Stary-sambori vonalon. És ezt az egész arcvonalat, mintegy 300 km. hosszúságban, elkeseredett szívóssággal védelmezték. Ok ló bér 17-ike óLa heves harcok fejlődtek itt ki, szinte életre-halálra menő birkózás, melynek során hol az egyik, hol a másik félnek sikerült betörtnie az ellenség arcvonalát, úgyhogy a hadiszerencse folyton ingadozott.

Ezalatt azonban a Visztulánál küzdő német és osztrák haderők, melyek az orosz áttörést gátolták a Visztulán keresztül, nehéz helyzetbe kerültek.

Azokból a jelentésekből ugyanis, melyek arról szólnak, hogy úgy a San-folyótól, mint a birodalom belsejéből, nagy orosz erőket szállítanak Varsóba, továbbá abból, hogy a Lovic-Skierniewice-grojeci vonalon és a Pilica torkolatánál erős, hídfőszerű hadállást építenek az oroszok, kétségtelen volt, hogy az ellenség nagy offenzívára készül Varsó irányából a német balszárny ellen.

„. . . Megállapítható volt — írta a német nagyvezérkar összefoglaló jelentése ezekről a harcokról, — hogy az oroszoknak az volt a tervük, hogy körülbelül öt hadtesttel Ivangorod fölött és alatt a Visztulánál lekössék a németeket, a több mint tíz hadtestből álló főerő pedig számos tartalékhadosztállyal Varsón és Novo-Georgievskén át előre-

Offenzivink hadszíntere, a Bug- és Vistula-folyókák közl. által meglátványtunk az orosz hadseregeket.
 A ponti-vonalas (---) vonal jelzi a gólydai halált Órosország felé

törve benyomja a németek balszárnyát. Ezt a szándékát csak a Varsó ellen intézett gyors előretöréssel lehetett megghiúsítani. Ha sikerül az oroszokat megakadályozni a Visztulán való átkelésben, akkor a magyar-osztrák hadseregek, melyek még mindig a San-szakaszért harcoltak, időt nyernek arra, hogy végrehajtsák az átkelésért küzdő oroszok balszárnya ellen a Visztula jobbpartján tervbe vett előretörést. . .”

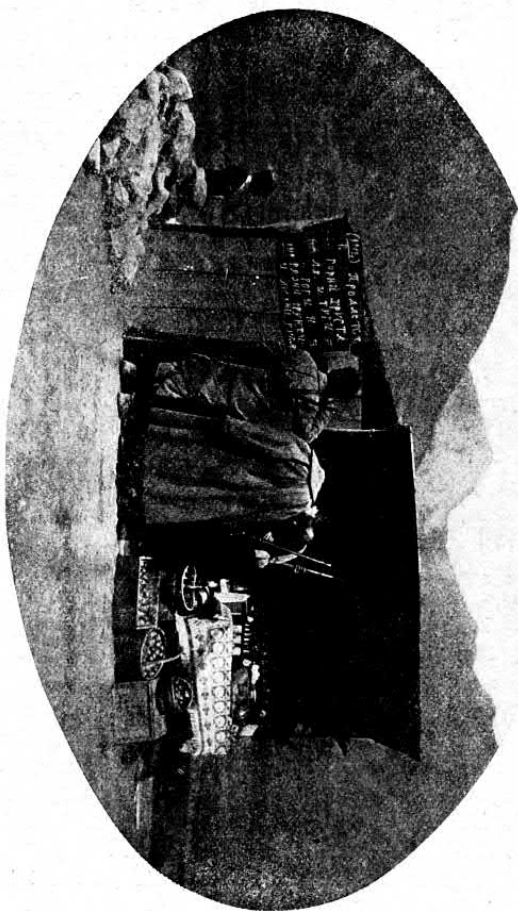
Megint egy újabb húzás a véres sakkjátékban, mely szinte óráról-órára szélesedett ki és nagy arányaival már-már döntő ütközteté fejlődött. Az a hősiesség, mellyel a magyar-osztrák csapatok megrohanták az erős orosz állásokat s az orosz ellentámadások bravúros visszaverése örökké fényes lapok maradnak a magyar-osztrák hadsereg történetében. A csapatok páratlan önfeláldozással és csodás halálmegvetéssel harcoltak. És sikerült is előrenyomulniuk a roppant túlerő dacára, mert a balszárnyon visszanyomták az oroszokat. Növelte a monarchia hadseregének — különösen a magyar csapatoknak — szilaj lendületét az is, hogy más csapatok éppen ekkor verték ki az utolsó oroszokat a Kárpátokból és megtisztították a magyar földet az ellenségtől.

„A Chyrovtól és Przemysltől keletre folyó csatában — jelentette Höfer vezérőrnagy október 19-én, — a tegnapi nap újólag nagy eredményeket hozott. Különösen elkeseredett volt a harc Myzyniecnél. A Magiera-magaslatot, mely eddig az ellenség kezében volt és előnyomulásunkat jelentékenyen megnehezítette, a tűzéréség hatalmas, bevezető harcai után, délután csapataink elfoglalták.

Myzyniectől északra — folytatta a jelentés, — egészen rohamtávolságig közelítettük meg támadásunkkal az ellenséget, Przemysltől keletre pedig Medyka magasságig jutottunk. Déli csataszárnyunkon az oroszoknak különösen a Sary-Sambortól délnyugatra fekvő magaslatok ellen is folytatott támadásait visszavertük.

A Stryj és Svica völgyében csapataink harcolva nyomultak előre...” Ekkor már több mint egy hét óta folyt a makacs és elkeseredett küzdelem Przemysl körül. Október 10-én aztán az ellenséges sereg főtőinege — nyilván az egész hadsereg, — nehéz ostrom ágyúk fedezete alatt a Radymno, Novomiasto, Dobromil és Chyrov háromszögének magaslatain, másrészt pedig Medyka körül foglalt állást, ott nagyszélesen elásta magát és szívósan védelmezte pozícióját a mi katonáink halálmegvető offenzívája ellen.

Ágyúk titáni csatája volt ez. Nappal és éjjel borzalmas dörrenésektől zengett a bérces vidék, mely az Ivangorodtól a Kárpátokig terjedő nagy harci frontnak csak 30 km.-nyi, de annál fontosabb részlete

Kozak előrsök a Marjetera-hegység körül egy labort maroktanácsnál időzödnék

Oroszok pusztulása a gallicai csatában. Megsemmisített orosz tüzérek. Az oroszok egy lánya mégigü foglalták állást s voltokas
üzetparabajt vették a mükkel. A nagy küzdelem, ami tüzérek győzelmével végződött. Összeroholtak egyide, halottak és sebe-
sültek százai borítottak kuzdelem után a csatateret.

volt. A pokoli koncertben résztvettek Przemysl északi, keleti és déli erődövének sokkilométerig ható mozgó ütegei is. Szakadatlanul bombázták az ellenséges állásokat, melyeket a hősiességben hozzánk méltó ellenfél védelmezett.

A Magiéra körüli harcok súlypontja Novomiasto volt. Egész tüzérségünk innen bombázta Magierát, az orosz hadállás kulcsát.

Tüzelésünk kezdetben szinte hatástalan volt, mert az oroszok itt is mesterien elsáncolták magukat. Mivel ugyanis már Przemysl sikertelen ostroma idején számoltak a visszavonulás eshetőségével, jó előre megerősítették a Magierát. Valóságos erődöt csináltak belőle. A gyalogságnak kitűnő, majdnem bombamentes sáncokat ástak, tüzérségüknek pedig betonfalúkkal védeti, kitűnően elpalástolt állásokat építettek.

Október 16-án, amikor a Magiéra ellen a közvetlen akció megkezdődött, a helyzet ez volt. A przemysli orosz hadállás jobbszárnya Medykára támaszkodott. A Magiera-hadállás ettől délre volt és kívül esett a váreződ ágyúinak lőtávólából.

Az ágyúharc október 18-án folyt legnagyobb vehemenciával mindkét oldalon. A meg-megújuló ágyúdörgésektől szakadatlanul remegett a föld s ha voltak pillanatok, amikor a tüzérség szünetelt, akkor tisztán lehetett hallani a puskaropogást és gépfegyver kattogást. Délután félkettő tájban érte el tetőpontját az általános tüzérségi akció és ekkor már gyalogságunk megkezdte lassanként az előrenyomulást.

Az orosz ágyúk fokozólt gránát, srappell és kartácstűzzel igyekeztek megakadályozni a gyalogsági rohamot, de ez sem járt már eredménnyel: a mindkét oldalon legerősebb harc időpontjában döntő súllyal lépett harcba átkarolásra szánt hadosztályunk. Tüzérségünk újabb nehéz ütegekkel erősödött meg és most indult meg az igazi pergőtűz, nem kevesebb mint 128 ágyú öntötte rettenetes tüzét a Magiéra orosz állásaira és naplementekor — mikor az orosz ágyúk már elhallgattak, — csapataink már teljesen urai lettek a helyzetnek. Estére pedig élszánt szuronyrohamok után ezredeink ott táboroztak a szétlőtt hegyháton, melynek birtokáért négy hosszú napon át folyt a véres csata . . .

Sok-sok ezer magyar katona véste emlékébe a Magiera-magaslat körül vívott nagy küzdelmeket. Mivel ez a magaslat nagyon megnehezítette seregünk előnyomulását, elfoglalása az offenzíva eredményessége szempontjából is nagyfontosságú volt.

Október 19-én foglalták el a magyar csapatok a Magierát és másnap, 20-án sikerült visszaverni az orosz ellentámadást, mely hatalmas

erővel indult meg a magaslat birtokáért. Ugyanaznap volt ez, amikor a főhadiszállás azt jelentette, hogy Máramarosból sikerült kiverni az utolsó orosz katonát is. Az ellentámadás visszaverése után csapataink tovább nyomultak kelet felé, támadásunk állandóan tért hódított és ennek az előrenyomulásnak a főiránya: Lemberg volt!

Harc a Magiera-magaslatért

Plasztikus, eleven színekkel írta le egy haditudósító Novemiasztó bombázásának és a Magiera-magaslat elfoglalásának izgalmas részleteit. Ez a leírás egyúttal a modern csata lefolyását is szinte kézzelfoghatóan érzékíti meg:

„Az uccákon katonaság táborozik. Többnyire ulánusok. A templom körül rettenetes dördülések. A kerítés mellett nyugodtan áll két altiszt, fülükhöz szorítják a táborig telefon kagylóját és hangosan ismétlik a parancsokat harmadik társuknak. Most már mindnyájan, akik a faluban vagyunk, állunk, fekszünk vagy a házakban ülünk. Isten kegyelmében vagyunk. Mert az orosz ütegek a faluban sejtik municióközpontunkat — húsz perce már, hogy csak erre céloznak — félkörben hull a gránát, most kapja le egy parasztház bádogtetejét, mint a pelyhet, míg a falak összeroppannak irtózatos ereje alatt.

A hegyek mögül füst száll föl — ez már a mi ágyúink hatása — nem messze lángolnak a tanyák meg a csűrök: ideérzem a pernye szagát. Orosz foglyok transzportja közeledik; elől szuronyos népfőlkelő-honvéd, utána 138 orosz, hátul három kísérő katonánk. A foglyok között több sebesült; egyik csupaszképű, fiatal orosz elnyúlik a porban — nem bírja tovább. A honvéd káromkodik; végre kézmozdulatokkal ráparancsol az oroszokra, hogy emeljék föl elesett társukat és vigyék a kötözőhelyre.

Az uccákon néhány rutén paraszt lézeng; kisírtszemű asszonyokat is látok.

— Istenem, Istenem: mi lesz velünk? . . .

A templom köré. gyülekeznek. Letérdepelnek a kőlépcsőre, a lányok arccal a földre vetik magukat.

Sűrűbben hullanak a gránátok. Negyven lépésnyire dördülés vörös fény — a roppant légnyomás szinte belegyűr bennünket a sárba: a gránát jó három négyszögméternyi gödröt vágott — sírnak is megfelelően, olyan mély és tágas. A másik gránát nem robban. Csak sisteregve

befürödik a földbe. A porhányós, áldott, fekete föld füstöl, de a gránát elalszik.

— Meghóttál, nyavalyás! . . . — mondja egy huszár megvetően. Mintha az egész orosz tüzérség Novemiasztót lőné. Az alvég kigyúlt, a házak bedőlnek — ki gondol oltásra? . . . Újabb sebesültek. Megkérdem a szanitéckáplártól:

— Mi van odafönn?

— Sturm! . . . Éjszakára mienk a Magiéra. Ha siet, eléri a brigadérost. . .

Hogy sietek-e? . . . Futok a házak között, átugrom a gránátok gödreit — még csak néhány füstölgő ház és a mezőségen vagyok. Egyszerre fülsiketítő robbanás. A lélekzet a torkomra fagy. Novomiasztó legszélső házát derékban találta két orosz gránát. Pedig ide igyekeztem. Elérem a kerítést, átvetem magam rajta; az ajtót kitepte a légnomás — benézek — a tető beomlott, a szoba bútorzata szilánkokra forgácsoldott. Csak az asztal maradt épen, amelynél egy ételmezési tiszt ült és levelet írt. A fejét valósággal szétloccsantotta a gránát. A megkezdett levél ott hever a földön. Az utolsó szavak:

... aber heute isi . . . („... de ma ..“)

Nincs tovább ... Az ágyon egy zászlós feküdt — aludt szegényke — és álmában ment át a másvilágra; vonásai nem tükröznek halálfélelmet, a melléből szívárog még a vér: egy gránátszilánk végzett vele. A kemence mellett egy paraszt guggolt — talán a tűzre akart tenni, talán a kezét melengette — most hideg és nincs az a lobogó tűz, amely újra fölmelegítené. Az ágyúk bömbölése távolodik. Túl a kerteken, egy pajta mögött magyar huszarak pipáznak a fűben.

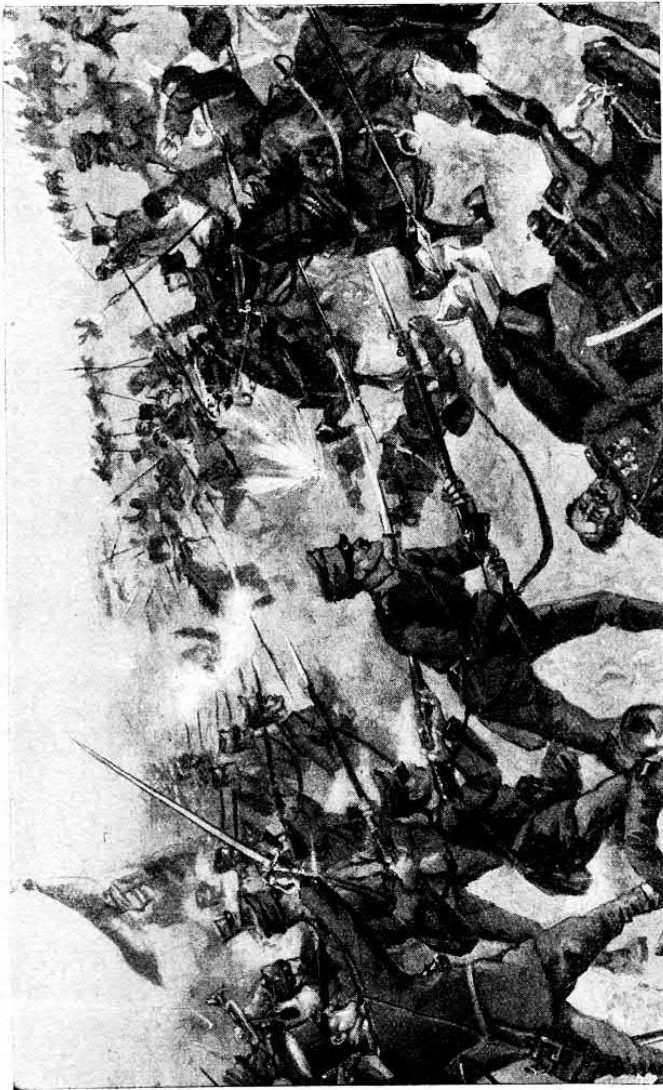
— Tessen a völgyön átsétálni — magyanázzák készségesen az utat, — az első emelkedés oldalában már a gyalogságunk arcvonala fekszik . . .

Negyedórái út. Tisztán kivehető a puskák tompa zaja és a gépfegyver kattogása. Ahol járok, még az éjszaka orosz lövések fedezéke volt. Hol vagyunk már azóta?! . . .

Az erdőből hosszú sor orosz foglyot vezetnek. A népfölkelő-honvéd fölvilágosít:

— Frissek még! Nincs félórája, hogy előkerültek az árokból. Még akkor is lövöldöztek, mikor a mieink már a nyakukra ugráltak! . . .

Lehettek vagy háromszázan. Elöl négy tiszt. Magas, karcsú, elegáns férfiak. Komoran lépkednek és elkerülik pillantásainkat. Annál derűsebbek a közlegények. Most már vígan vannak: ők már befejezték a háborút — békekötés nélkül is . . .

Csatakép. Honvédeink és bakáink sortűzzel fogadják a rohamra jövő orosz lovasságot. A csata legizgalmasabb pillanata

— Régen megadtuk volna magunkat — kiabálja egy besszarábiai román — de az. . . (és a tisztre mutat) revolverrel fenyegetett bennünket.

Az orosz tisztek hátra se néznek, de magukban bizonyára gondolják, hogy „ilyen” csapatokkal nehéz csatát nyerni a mi elszánt, bátor és harcrakész katonáink ellenében.

Óvatosan átlépünk a tábori telefonvezetéken és bemegyünk az erdőbe.

— A hadosztályparancsnok lakása! . . .

Zöld gallyakból összerótt szellős sátor — a puszta, hideg föld szálmával beszórva. Harminc lépéssel odább ritkul az erdő, jobbkézre tisztás következik, ahol egy századunk elásta magát és éppen rohamra indul. Előbb csak puskacsöveket látok egy sorban vagy kétszázötvenet — aztán kilopózik egy baka — körülnez, tíz lépést előregrik, a hátáról lekapja az ásóját és egy perc alatt újra elássa magát. Így mennek előre, tíz lépésnyi ugrásokkal — golyók füttyülnek körülöttük — az egyik elmarad, de a többi, úgy tetszik, törhetetlenül tért hódít, lépésről-lépésre. Nyolc-tíz kilométeres fronton folyik hasonló munka: az idegek tornája ez, a türelemé, a szívósságé, a fizikumé. Hátsó szárnyunkkal egy vonalban golyók kopognak a fejünk fölött — oldalt a földre is csapódik néhány — befürödik a fatörzsekbe, csörtetve szántja föl a száraz avart...

— Milyen messze lehetnek az oroszok?

— Kétszáz lépésnyire . . .

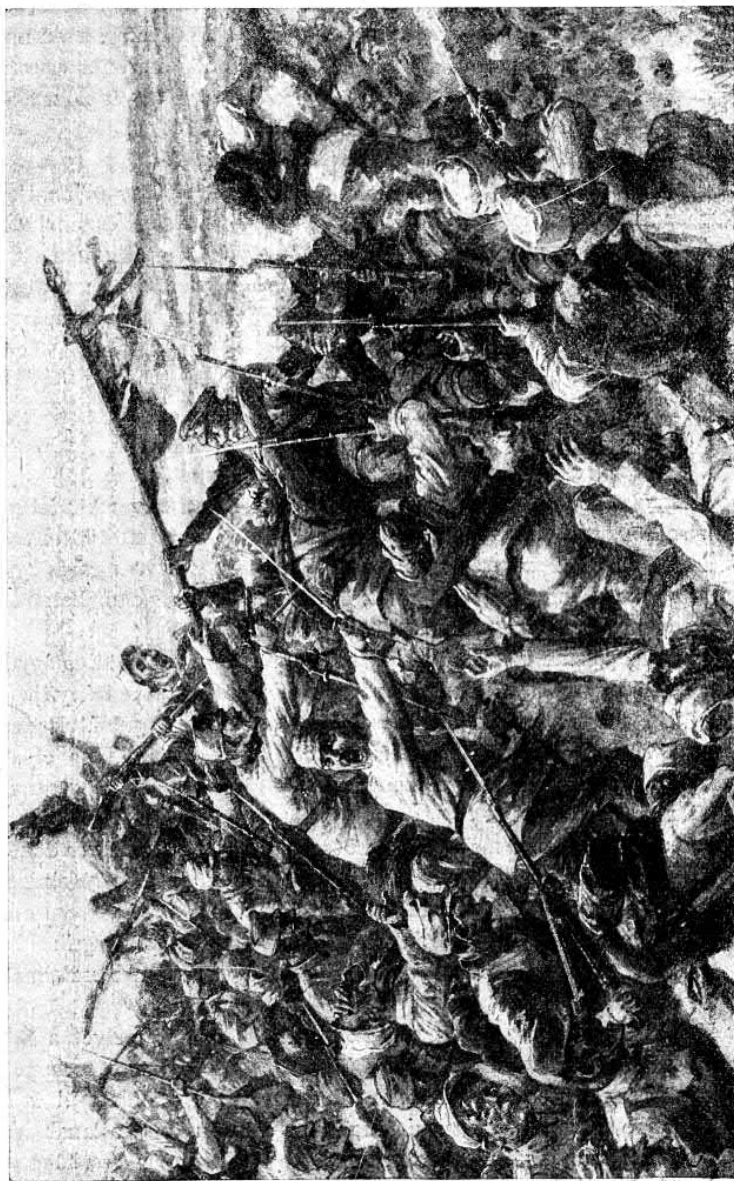
Az adjutáns jelenti:

— A dandár győzelmesen nyomja az ellenséget — az orosz tüzéség is hátrál — ütegeink telefonálják, hogy a lövések előttük csapnak le, folyton távolodva, ami a visszavonulás jele. A könnyű hegyi ütegek srappellel követik nyomon a hátráló ellenséget. . .

— Sturm! — hangzik a rohamot parancsoló vezényszó.

A kürtszó harsogva adja tovább a parancsot az összes lövészárkokba. Ez az utolsó erőfeszítés — a nap bágyadt fénye kíséri a káromkodva rohanó bakákat — s mire az est teleszórja csillagaival az eget: a Magiéra a miénk. A hegy lábánál állok; a lovak, reszketve a nehéz teher alatt, düledt nyakkal vontatják föl ágyúinkat. Acélcsovek, mint ezüstpikkelyes halak, muníciós szekerek — sötét monstrumok — vergődnek a sziklák között az alkonyat homályában. Mintha az ősvilág szörnyei mozognának ottan . . .

A mozsarak még szakadatlanul tüzelnek. Hat ágyú, kerülék-alakba beásva, előttük göröngyökből összecsapott fedezék — tüzerek járnak-

Catakép. A közelharc szörnyű pillanatai. Ember, ember ellen küzd és a csata sorsát most már a személyes bátorság dönti el

kelnek — közömbös mozdulatokkal végzik munkájukat. Egy gödörben a telefonkagylót hallgatja a parancsnok és Leli torokkal ordítja a vezényszót . . . Percenként tüzelnek. A fülemhez kapok. A dörrenés egészen konsternál — egy lépésre az ágyúktól! Nyakig sárosán bújik elő a hadnagy a gödörből. Mielőtt föl váltják, még rekedten üvölti:

— Muníciót! Muníciót! . . .

Már hozzák. Az egyik ló elesett; azért késett néhány pillanattal. A marcona tüzértiszt leül a földre; újságpapírosból törmelékcokoládét halász ki és jóízűen majszolja. Föl se tekint — mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga — mikor az adjutáns ujjongva adja ludtul:

— Kivertük a muszkát! ... A Magiéra-magaslat most már a miénk! . . .”

A csatatér halottai

Ugyancsak a Magiéraért vívott harcok közben történt.

A Magiérától délre elnyúló magaslatokért folyt a heves küzdelem. A szomszéd magaslatról két orosz üteg ontotta tüzeit a mi állásunkra. A mi hat tarackunk szorgalmasan felelgetett az orosz ágyúszóra és egyszerre csak az ellenség szalvéja nyolc lövés helyett már csak hetet ad le: egy orosz ágyút megsemmisítettek tüzeink.

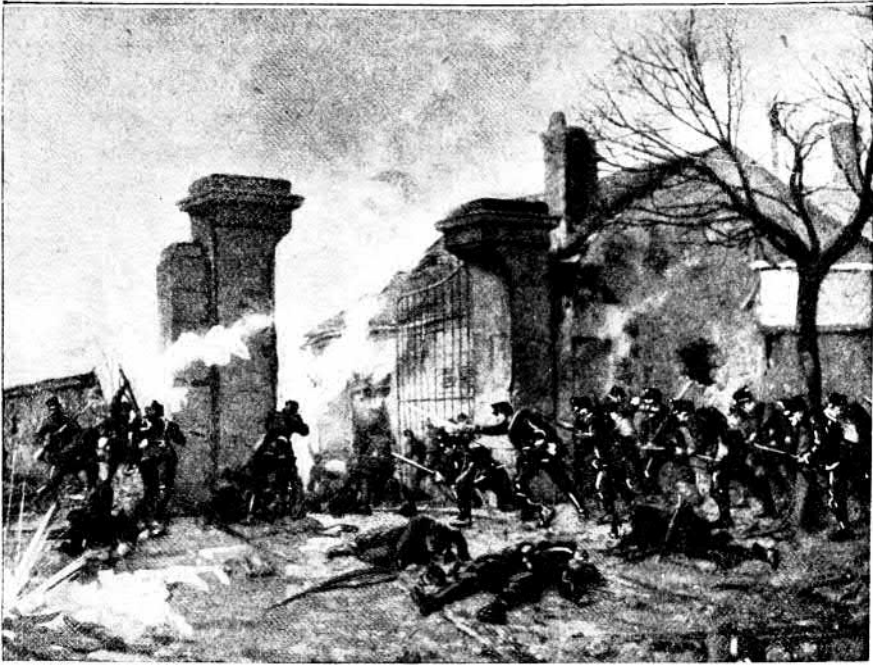
Az üteg parancsnoka zsákokkal megrakott trénkocsin ül és ágyúnak is beillő messzelátón kémleli az oroszok hadállását. Ő irányítja a tüzet, ő jelzi a távolságot és föl se veszi, hogy az ellenséges gránátok százszázötven lépésre csapnak le a fölszántott domboldalon. Épp olyan fatalisták a tüzerek is — csupa magyar fiú — akik tudják, hogy sorsát senki el nem kerülheti. . .

Délutáni félkettőre meleg lett az ütegek körül . . . Egyszerre dühös szélroham kerekedik, a számum lehet ilyen! A levegőt sístergő zizegés tölti be s a rettentő légnomástól mindenki oldalt dől. . .

— Telitalálat! . . . — ordítja rekedten a kapitány és fölugrik,

— Az utolsó ágyú előtt! — kiáltja a főhadnagy és már szaladnak is arrafelé.

Két méterrel a legénység mögött hatalmas gödör, melyet a fölrobbant gránát vágott. Három tüzér a földön fekszik behunyt szemmel, a sipkájuk húsz lépéssel távolabb. A tűzmester az ágyú alatt ül és a hátát fájlalja. A kapitány meg a főhadnagy a tüzerekre hajlanak, az egyiknek föltépik az ingét — sértetlen, nem vérzik. Percek múlva tápászkodnak föl. Körülnéznek, meglátják a gránátvájta gödröt.

Csatakép. A galíciai város uccáin folyik már a harc. Honvédeinknek minden házat külön kell megostromolni

— Azt hittem, megholtam — sóhajtott az egyik.

A másik kettő nem akarja elhinni, hogy még él ... De ez csak pár pillanatig tart s a következő percben csak annál szilajabb szorgalommal lövik az orosz állásokat.

Ugyanekkor a rakovai tölgyerdőből szuronyrohammal verték ki az oroszokat a tiroli vadászok. Húsz percig tartott az egész. Három sortűz, aztán előre! . . . Gyöngye, kiéhezett legénység tartotta megszállva az erdőt; már a tüzelésre hátráltak s egy egész század, még a roham előtt, fehér kendőt kötött a szuronyára.

— Kleba! Kleba! . . . („Kenyeret! Kenyeret!”) — kiabáltak messziről.

Ezek a szegény oroszok ugyanis négy napja nem ettek egy falatot se, mert élelmezési csapataik nem tudtak keresztülvergődni a mieink ágyútűzén. A tiroli zászlóalj, a sikerült roham után tovább nyomult előre és száz méterre az erdő előtt elásta magát. A szanitécek megkeresték a sebesülteket; ezeket el is látták, de a halottak szállítására, temetésére nem volt idő.

Az erdő tisztásán tarthatták magukat legkeményebben az oroszok. Hét halott feküdt ott a földön, távolabb a nyolcadik, egy tiszt. Az első féloldalt dőlt; a hasa tájékán megaludt, fekete vérfoltok. Úgy összerántotta tagjait a görcs, hogy olyan, mint a béka, mikor ugrásra készül. A második szelíd, simára borotvált szőke fiú, a ruhája tiszta, csinos, valaki majd nagyon sír utána otthon. Bal halántékán fűrődött be a golyó — rögtön kiszenvedett, — fájdalom alig látszik az arcán; kék szeme üveges, de még a halálban is összehúzza tartja, mintha célozna ... A keze hosszúkás és jól ápolt: talán önkéntes, akinek a helye most is üresen áll a családi asztal mellett s az anyja, a testvérei, meg a kedvese talán épp e pillanatban sóhajtvá gondolnak rá!

A harmadiknak négy sebe van; tagbaszakadt óriás ez, kiálló arccsontokkal, rettenetes markában még mindig görcsösen szorongatja a szuronyát. A vállát golyó tépte meg, a mellén két szúrás nyoma, a karja átlöve. Nadrágzsebéből barna papirosban hullott ki a dohányja . . . A negyedik a hasán fekszik, arccal a puha mohában; olyan, mint a fáradt mezei munkás, aki déli álmát alussza a mezőn.

Az arcvonásai borzalmas halálküzdelmet tükröznek, a fogait vicso-
rítja, körmeit mélyen bevájta a földbe. A szája nyitva maradt, egy arany plomba kísértetiesen fénylik a félhomályban, akár a szentjánosbogár . . . A hatodikat szíven lőtték; végignyúlt, vége volt. Fölötte elszáradt a százados tölgy lombja és az Isten kék ege mosolyog reá. A hetedik alacsonytermetű, idősebb ember. A tarkója öszül és borostás arcán is fehér szakáll ütközik. Futásközben két golyót kapott; az arca, a keze sárga: egyik golyó a nyak-ütőerét szakította át és ezen a seben minden vére elfolyt.

A tiszt hátul állhatott. Az arca szigorú, engesztelhetetlen; a kezében lovaglós-ostor. Talán ezzel kergette előre a katonáit — és most is, mintha még vezényelne . . . Hat helyen fúrta át kabátját a puskagolyó . . . négy a mellét találta. De azért az utolsó pillanatig szemben állott az ellenséggel — nem fordult meg — körülötte a gyökerek letaposva: még estében is küzdött; így kaphatta szívébe a kegyelemdőfést. . .

Friss halottak; holnap éjszaka kerülnek a meszesgödörbe. Együvé mind a nyolcán. Bár ez a tiszt megérdemelné, hogy külön temessék el — a kardjával együtt.

Körülbelül ilyen volt a többszáz kilométeres front külső képe, egy-egy csata után és minden ütközet bővelkedett megkapó, szinte romantikus epizódokkal.

És minél nagyobb lendületre kapott galíciai offenzívánk, annál

több volt a romantika, az élénkség, a hadikaland, mert a mozgó háború az, ami meglepetésekkel szolgálhat.

Győzelemről győzelemre haladtak előre seregeink.

Przemysl fölmentése, az oroszok kiverése a Kárpátokból, a galíciai további előnyomulás: mind olyan diadalok és stratégiai előnyök voltak, amelyeket már nem lehetett „epizód“-oknak számítani az orosz tömegek harcában. MerL ha külön-külön helyi sikereknek is mondjuk ezeket az eredményeket, mégis az orosz hadsereg kudarcát jelentették.

Frigyes főherceg a főhadiszálláson. Hötzendorfi Conrád vezérkari főnök (a középén) társaságában meghallgatja egy tiszt jelentését

A térkép nyomban megmagyarázza az elszigetelt sikerek nagy jelentőségét, ha a frontvonal összefüggésében vizsgáljuk azt. A San és a Strviaz-folyók közt, Medykából pompás műút vezet Grodek felé, Felstynből pedig, ugyancsak kelet felé, egy másik műút Samborig szalad. Ha az eddigi eredmények alapján csapataink elérhetik a grodek—sambori vonalat, akkor nyitva előttük az út Lembergbe.

A nagy küzdelem tehát voltaképpen Lemberg birtokáért folyt.

Lemberg visszahódítása volt a célja a nagy őszi galíciai offenzívának.

De Lemberg birtokáért folyt a küzdelem Bukovinában is és a Kárpátok hágóin is; mert Csernovicból Kolomeán át Stanislauba vezet az út, tehát ugyanabba a városba, ahová a Kőrösmezőnél kivert oroszokat üldöző csapataink Delatyn irányában előretörtek.

Lemberg biztonságát veszélyeztette már a magyar-osztrák offenzíva, ezért volt a harc mindkét részről a végsőkig elszánt és elkeseredett.

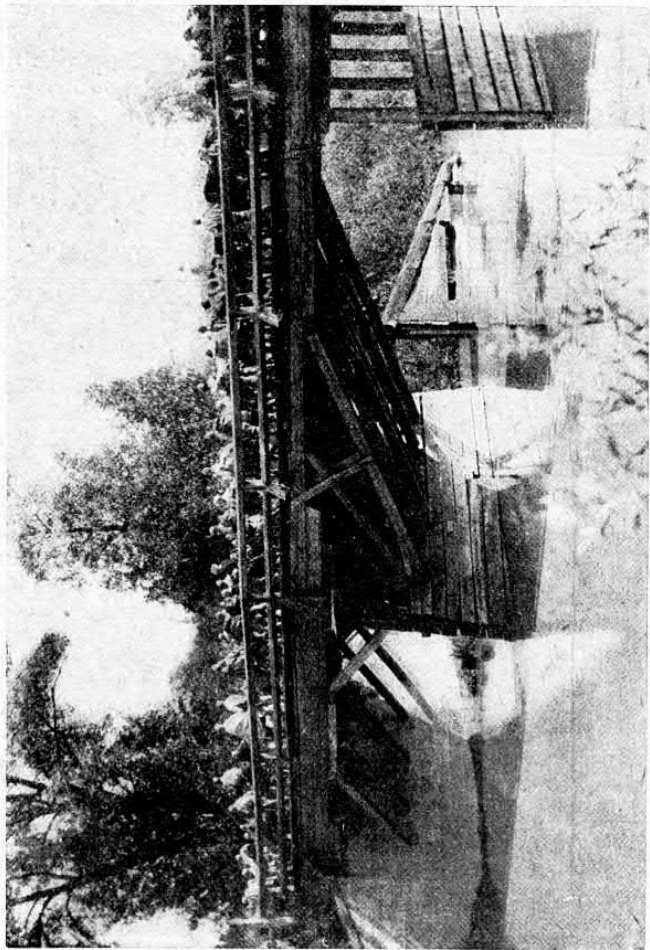
Az orosz sereg erősítést kap

Ekkor már csapataink a német haderőkkel kapcsolatosan, csaknem megszakítás nélkül állták a harcokat azon a hosszú fronton, mely a Keleti-Kárpátok északi lejtőiről Stary-Samboron át, végig keletre a Przemysl előtti terepen, továbbá a San alsó folyásán és a lengyel Visztulavidéken keresztül egészen Plock környékéig húzódott.

Oroszország összeszedte minden nélkülözhető tartalékát és frontra küldte, hogy megállítsa sikeres offenzívánkat. Végeláthatatlan katonavonatok ontották a csapatokat Lembergen át Nyugat-Galícia felé, Varsón át pedig Ivangorod felé és a Visztula-vonalra.

Közép-Galiciában újult erővel tört ki a harc és a Kárpátokból előtörő csapatainkkal egyre nagyobb tömegek szálltak szembe, míg a varsó—ivangorodi vonalon Kaukázus, Szibéria és Turkesztán elitcsapatai vonultak föl. Az itt vívott harcok — többnyire őrző rohamok és véres kézitusák — szinte minden képzeletet meghaladtak, oly elszánt és elkeseredett volt a késhegyre menő küzdelem az egymásra törő felek között.

..... Még éjszaka van — írta egy honvédfőhadnagy ezekről a borzalmas napokról. — Keleten félköralakban világosodni kezd az ég és már nincs messze a hajnali szürkület. A levegő hűvös és a mocsaras völgyek fölött szürkés ködfelhők úszkálnak. A hullámos dombvidék

Átkelés a Bug-folyón Gallienában, ahol a folyó partján napokig tartó, elkeseredett küzdelem folyt a nagyszámú orosz csapatok ellen.
Hősi harcok után bátor katonáink visszavonulásra kényszerültek az ellenséget s egy rögtönzött hídron átkeltek a Bugon

tarló és megszedett krumpliföld köröskörül. A háttérben sötét erdő körvonalai és jobbra is az erdőszél látszik. A vidék csöndes, mint a temető.

Az ezred hadállása két kilométer hosszúságban húzódik végig a dombháton, mely mindkét végén lankásan lejtősödik a sík terepre, míg a közepén két alacsony domb, mint ikerpár, emelkedik. A lövészárkok pompásan voltak megásva, mert a honvédek már megtanulták, mit jelent a jó „takarás” az állóharcokban s éppen ezért szívesen dolgoztak, mert tudták, hogy saját bőrüket védik, ha jól megássák a lövészárkokat. A két ikerdomb valóságos kis erőd volt, hatalmas mellvértekkel, melyeknek pontosan vágott lőréseit krumpliszárakkal oly nagyszerűen leplezték, hogy 20 lépésnyiről se lehetett meglátni őket.

Az utolsó napok fárasztó harcai és erőiteleit meneteléseit után tiszték és legénység egyformán mélyen aludtak. Egy részük benn horlyogott a lövészárkokban, a többiek pedig künn a földön, a gúlákba rakott fegyverek mellett. Kevés szalma, amelyre a sálorlapokat ráterílték — vánkosnak a borjú — így aludtak a derék fiúk teljesen felöltözve, hogy a legelső jeladásra talpon és harcra készen lehessenek. Halotti csönd a félhomályban. Egyszerre csak mintha éles ostorpaltogás hallatszott volna a front előtt, vagy mintha a lecsapó fejsze reccsenve hasította volna ketté a fahasábot...

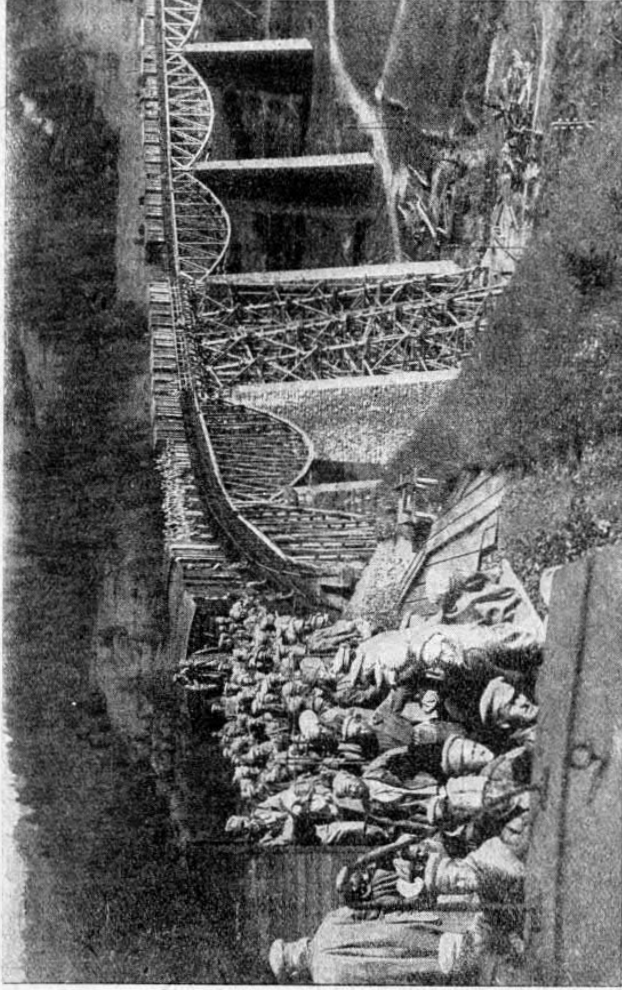
Ez puskalövés volt! . . .

És jobbra is, balra is megisméltődött az éles csattanás, mint figyelmeztető, hogy valami készül.

Most hirtelen futó árnyak tűntek föl a hajnali szürkületben. Szinte lihegve szálltak a föld felett és kettesével-hármasával ugráltak be a lövészárkokba. Figyelő előőrseink voltak — ők lövöldöztek az imént — és most felverték az ezredet vészkiáltásukkal:

— Itt vannak a „muszik! . . .”

Mintha földrengés támadt volna, oly hirtelen mozdult meg és ugrott föl az alvó tömeg. Némelyek úgy pattantak föl, mint a szarvasok, mások csak féltüstükkel emelkedtek föl és álmosan dörzsölték a szemüket. Majd egész csapatok rohantak le a lövészárkokba, mások torkuk szakadtából „alarm”-ot kiabáltak, mire megharsant a kürt is — a fiúk egy szempillantás alatt kézbe kapták fegyvereiket és a következő percben már tiszték és legénység mind a helyükön voltak — a pompás lövészárkokban. És aztán, mikor mind elhelyezkedtek, ismét csönd lett — nyomasztó, kellemetlen csönd — melyet csak itt-ott tört meg a tiszték figyelmeztető szava:

Hozzák az orosz foglyokat. A gallicai harcokban elfogott orosz katonákkal zsúfolt vonat a Kárpátokban, útban az ország belsejébe

— Ne lőjjetek, fiúk, amíg csak tüzet nem vezényelek! És jól célozzatok! . . .

És jöttek az oroszok . . . Még nem láttuk őket, csak hallottuk a fegyvercsörgést, a sokszáz csizma tompa dobbanását, egy-egy félhangos vezényszót. . . Aztán sötét árnyak tünedeztek föl, határozatlan körvonalakban — előbb csak egyes alakok, majd sűrű sorok és végül hatalmas tömegek — mintha egy egész temető képe imbolygóit volna a hajnali ködben.

De még mindig nem lehetett jól látni őket. . . Most közelebb érlek és lassanként kibontakoztak. Láttuk, amint felső testükkel előre-hajolva, óvatosan, habozva és vonakodva jöttek. Meglátszott rajtuk, hogy nem szívesen jönnek . . . Mikor már vagy 100 lépésnyire lehetek csak tőlünk, valamelyik „urrá”-t kiáltott (az oroszok nem „h”-val kiállják a „hurrá”-l), amit elnyújtva üvöltött utána több ezer torok.

Lövészárkainkban élesen füttyültek a tisztek és altisztek jelzősípjai mire végig a fronton ropogni kezdtek a fegyverek. A puska-csővekből kivillanó apró lángok egyetlen, hosszú tűzvonallá fonódtak végig a lövészárkokon.

Az orosz tömeg leveti magái a földre, egymásmögötti sűrű rajvonalakban és válaszolnak a mi tüzelésünkre. Gépfegyvereik is megszólalnak.

Pár percig tart ez a lövöldözés, azután újra sötét tömegek rohannak felénk. Újra kezdődik a fegyverropogás. Újra levetik magukat a földre. Szabálytalan, hosszú frontban törtetnek előre a sűrű embercsoportok, itt is, ott is felugrik egy orosz raj, aztán ismét a földre veti magát. . .

Így közelednek egyre jobban.

Pár percre ismét megáll a roham. De sokan vannak és a tömegelő tudata vakmerővé teszi őket. Ismét felugranak és közelebb jönnek. Most már jól látjuk őket. Előrehajolva jönnek, kezükben a szuronyos puska.

Ijesztő pillanatok.

Ha egy soruk elhull puskatüzelésünkben, már jön a második, a harmadik, a negyedik sor . . .

A mi katonáinkat is mintha megbénítaná ez a szörnyű pillanat. A halálos ellenség „testi közelsége” szinte hipnotikus erővel fogja meg az idegeket — ámde csak egy pillanatig. Mert a következő pillanatban, amikor az orosz szuronyroham eléri állásunkat, már minden honvédnek helyén van a szíve. A következő pillanatban kezdődik a dráma, a vad dulakodás. A szörnyű közelharc. A mellvédeken, a lövészárkokban egy-

másba kapaszkodott embergombolyagok fetrengenek. Tíz-tizenöt ember kapaszkodik össze, dühödten marják, fojtogatják egymást.

Amott éles csattanással sújt le egy ököl az ellenség arcába — szuronyok tompa recsenéssel fűrődnek be az emberi testbe — puskaagyak recsegeve törik pozdorjává a kemény koponyákat. Az egyik honvéd beledőf szuronyával a dulakodó orosz tömegbe és egymásután elsüti a puskájába dugott öt töltést. Két-három, négy ember összeroskad — a többiek észre se veszik — tovább dulakodnak a vonagló testeken.

Egy galíciai győzelmes ütközet után ez maradt az oroszok helyén

A vad küzdelemben csakhamar senki se ismeri már meg, hogy ki az ellenség és ki a jóbarát. A levegő megtelik vérszaggal — halálhörgés, kínos jajgatás, vad káromkodás minden oldalon. Az egyik főhadnagy vadul verekszik, vagdalkozik a kardtokjával — amelyben benne van a kard! Az egyik altiszt a tábori messzélátójával védekezik, egy másik fölkap egy göröngyöt a földről és azt vágja a dulakodók közé. Az árok fenekén dühösen vergődnek a letiportak s még a földről is szúrnak, lönek, harapnak . . .

Leghevesebb őrzöngéssel folyik a tusakodás a két ikerdomb körül, ahonnan gépfegyvereink tizedelték az ellenséget. Dühös ordítással rohanak föl az oroszok — egyszerre tíz, húsz, ötven kéz is nyúl a magasba, hogy lerántsa onnan a védőket. Ám ezek elkeseredetten védekeznek — szuronnyal, ököllel, puskatussal. Néhányan fölkapják a gépfegyverek

súlyos védőlemezeit és ezzel verik fejbe a támadókat.. Itt is halálhörgések, fogcsikorgatás, jajszavak és káromkodások szállnak a levegőben — de a dulakodás annál szilajabban tart tovább. A helyzet válságos lesz.

Az oroszok egyre sokasodnak, mintha a földből nőnének ki. A túlerő irtózatos, újra pihent csapatok jönnek, míg a mi erőnket már lankasztani kezdi a hosszú küzdelem.

Ekkor . . . egetverő hurrá-kiáltás rázza meg a levegőt: az ezred tartalékja, mint az orkán belezúdul a lövészárkokba. A lankadok fölujjonganak — izmaikat megacélozza a segítség, a diadal közelségének érzete — és a véres kézi harc újult erővel indul meg. Ismét és ismét felharsan a rohamjel. A lisztek rekedten ordítják:

— Rajta, honvéd! Szorítsd! . . .

És a derék fiúk ugyancsak „szorítják . . .” Az oroszok hanyatlanak, egyenként hagyják abba a dulakodást, bukdácsolva, botorkálva hátrálnak, a sebesültek mászva menekülnek, majd hirtelen — rengeteg veszteséggel — hanyatt-homlok hátrálni kezd az egész támadó vonal. De a mieink is fáradtak. Pár pillanatig meglepetve állnak, mintha nem tudnák, hogy mi történt és csak aztán jut eszükbe, hogy. utána is kellene löni a menekülő ellenségnek! . . .

Mindössze talán húsz percig tarthatott az egész boszorkánytánc, de nekünk úgy tetszett, mintha órák hosszán át verekedtünk volna. Diadalittasan borulunk egymás nyakába — össze-vissza kiabálunk, magunk sem tudjuk, hogy mit — talán a fölkelő napot köszöntjük, mely éppen most küldi szét első sugarait. És, mintha az első tűzvörös fénykévék föllobbanása lett volna a jeladás — egyszerre dördülnek meg az ágyúk előttünk és mögöttünk is — a tüzérpárbaj megkezdődött és most már napestig fog folyni . . .”

Ütött a döntés órája?

Az oroszok Stary-Sambor vonalára szorultak már vissza, ahol hatalmasan kiépített, erős állások vártak a visszavonuló orosz hadseregre, amely a sambori fronton friss csapatokkal megerősítve, újult erővel vette fel a harcot a diadalmasan előnyomuló magyar-osztrák hadsereggel. Lemberget mindenáron meg kell védeni: ez volt az orosz hadvezetőség jelszava.

A magyar-osztrák hadvezetőség haditerve az volt, hogy erős tárna-

dúsával felgöngyölti az orosz front balszárnyát, amely a Kárpátok galíciai oldalára támaszkodott és amelynek kilendítése megrendítette volna a többszáz kilométeres, a Kárpátoktól a Visztuláig, a Vereckei-hágótól Varsóig elnyúló hatalmas orosz frontvonalat.

Meg is indult teljes erővel a harc Turka és Sambor között. Mindkét helységet hősiesen elfoglalták csapataink és éjjel-nappal folyó folytonos harcokban támadták az egyre nagyobb és nagyobb erősítéseket kapó orosz seregeket. Közben a negyedik hadsereg, amelyet ekkor József Ferdinánd főherceg vezetett, Jaroslaunál tört előre hősies küzdelemmel. A magyar-osztrák hadsereg balszárnya, mely az Ivangorod és Varsó alatt álló német hadsereggel tartotta fenn az összeköttetést, a Visztula vonalán küzdött.

Példátlanul erős, példátlanul elszánt és nagyarányú volt ez a csata, amely a rettenetesen hosszú frontvonalon szinte percnyi szünet nélkül tombolt. Az oroszok már tűzbe dobták a szibériai, turkesztáni, kaukázusi tartalékseregeiket, de még jöttek utána az ázsiai tartalékadosztályok is. Millió és millió katonára állott szemben egymással, a harc a végletekig elkeseredett volt. Már-már úgy látszott, hogy megtörténik a döntés . . .

A kilátások biztatóak voltak: A németek Varsó alatt állottak, seregeink Ivangorod alatt és egész Galíciában győztesen nyomultak előre, Bukovinában pedig csapataink október 22-én bevonultak Csernovitzba!

De még koraiaknak bizonyultak a reménységek.

Az erő fizikai törvényének érvényesülnie kellett.

Az orosz hadsereg még óriási túlerőt jelentett a többi fronton lekötött német és magyar-osztrák seregekkel szemben.

Ezt a túlerőt a győzelem előtt még erősen csökkenteni kellett a véres harcokban, hogy az erőegyensúly helyreálljon

József Ferdinánd főherceg, a 14. hadtest parancsnoka

Dankt Viktor, az innsbrucki (14.) hadtest parancsnoka

A halál birodalma

A szerencsétlen Galicián végigrobogott Mars hadisten halálszekere. A zakatoló, dübörgő vasszekér, melynek nyomán pusztult az élet, arattott a halál.

Már alig volt város vagy község Galiciában melynek határában ne zajlott volna le véres ütközet, alig volt domb, hegyhát, folyópart, melynek birtokáért ne vívtak volna késhegyre menő, elkeseredett csatákat a szembenálló felek.

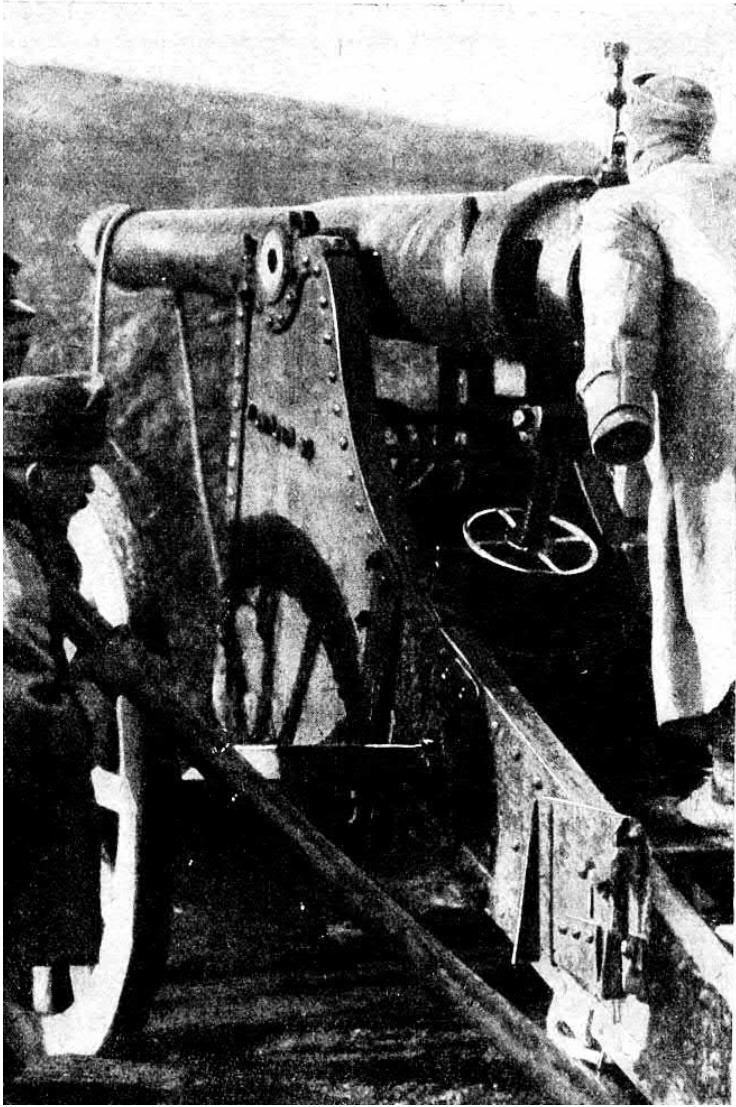
Pusztuló városok, megüszkösödött falvak, lövészárkokkal fölszántod mezők hirdették mindenfelé, hogy az egész Galícia egyetlen egy nagy hadszíntérré lett.

Temető volt már ekkor egész Galícia. Végig az országutak mentén, a Kárpátok végső kiágazásainak tövében, a folyók partjain és a gránátoktól fölszántott ugaron mindenfelé katonasírok domborultak. Oroszok és magyarok, lengyelek és osztrákok, horvátok és románok, bosnyákok és lótok — mind olt fekszenek az omlós hant alatt, ahol éppen földhözvágták őket a golyó.

Valameddig ellát a szem a földült tartomány földjén mindenütt a csaták hulladékai, a véres harcok szennyese, elhullott barmok és emberek roncsai, tört fegyverek, ágyúk és szekerek maradványai borítják a földet. Itt-ott egész erdőket kitépett a gránát s a halott fák alatt vérükbe fagyva alszanak a halott katonák.

A kopár hegyek némák, mint a tövükben megásott katonasírok . . . Ők szólni és érezni tudnának a Magiéra mohos szikláit: zöld szemükből kibuggyanna a könny és jajgató sírásuk megrágná eget és földet. Ők tudják, mi történt a rovátkos bérceken — rajtuk robbantak a gránátok és a srappellek, róluk zuhantak a halálba a katonák — kik nyugszanak a zordon sziklák alatt, jeltelen katonasírokban? — Tegnap még egyszerű parasztok, a csata reggelén mesebeli hősök, estére halottak. Sarzsíjuk nincsen: de melyik halottnak van sarzsíja? . . . Az Életnek és Halálnak mindenható Ura előtt mindnyájan, mint közkatona jelentkezünk raportra — ha ütött az óránk és napszámunk lejárt!

A szanitécek megásták a gödröt, jól összekeverték mésszel a göröngyöket és ezekbe a hideg, fehér ágyakba fektették a halottakat. A gödrök mélyek és szélesek — kinyújtózhatnak kényelmesen bennük, akik alszanak — méternyi dombot hordanak a sírok fölé, az omlós földbe

Nehéz Agyúnk a tűzvonalban. Eppen most igazítják ce ha, aztán eldördül és több kilométernyire ontja a halált

hirtelen összetákolt fakeresztet szűrnak és a somfaágra keresztbe szegezett lécen tinlaceruzával írott nagy ákom-bákomok hirdetik:

**ITT NYUGOSZNAK A MAGYAR
HARCOSOK
KIRÁJÉRT! HAZÁJÉRT!**

De a sziklák nem beszélnek — épp olyan némák, mint a halottak. Az őszi dér piros és sárga levelek tarka szemfedőivel borítja be a galíciai katonatemetőket. A hegyoldalak, a fák, az ég alja mintha véresek volnának, mikor a nap aláhanyatlak a szemhatáron . . . Aztán fehér takaró lepte be a sírokat. A kereszték kidőltek, besüppedtek, az ákom-bákomok elmosódtak és a sír eggyé lett a mezőkkel, rétekkel, kocsiutakkal. És ahogy a kocsik, szekerek hosszú sora végigdöcögött a dérlepte tájakon, a lengyel paraszt, a magyar katona sohase India, miért nyikorog a szekere ... A lovak felhorkantak, a bóbiskoló kocsis fölriadt, a kerék nagyot zökkent: talán épp most ment keresztül a testvére, a rokona, a bajtársa sírján . . .

Az élők de hamar felejtene!

Menekülők visszatérése Jaroslauba, melyet Przemysl fölmentése után megszálltak csapataink

Galicia a halál birodalma lett.

Egy-egy újabb offenzíva, a frontszakaszok megmozdulása, az ellenséges seregek egymásra rontása a halottak újabb és újabb légióit jelentette. Újabb és újabb tömegsírok zárták mélyükbe a névtelen hősök néma seregeit. . .

Akik járták Galicia szörnyű harctereit, sosem felejtették el a fekete varjúhadakat, melyek ellepték a csatatér környékét. Szokatlanul nagyra nőtt, szokatlanul kövérre hízott madarak voltak ezek a borzalmasan fekete, kísértetiesen károgó varjak.

A halál madarai voltak.

A halál birodalmában.

És akik a pusztulásnak ebből a birodalmából sebesülés árán kiszabadultak, nagyon keveset tudtak mondani Galiciáról. A pusztulás egyformasága egyformává tette az egész tartományt.

Amikor az őszi offenzíva idején sebesültszállítmány érkezett Budapestre, a keleti pályaudvarra, kisiettek az újságírók, hogy megtudjanak egyet-mást a Galiciát járt katonáktól.

A könnyű sebesülteket próbálták kikérdezni.

— Galiciából jönnek?

— Onnan.

— Könnyű sebe van?

— A karomat lőtték át. Nem is fáj!

Az újságíró előveszi a jegyzőkönyvet és máris szorgalmasan jegyezni kezd.

— Tudna beszélni? — kérdezi mohón.

— Hogyne! — feleli a baka.

— Hát először is: Kinek a hadseregében harcolt? . . . Boroevics? . . . Böhm-Ermolli? . . .

A baka nagyot néz és méltatlankodva mondja:

— Én Őfelsége hadseregében harcoltam.

— De hol?

— Hát Galiciában.

— Többet nem tud?

— Dehogy nem! Fölvittek minket, megállt velünk a vonat a mezőn, kiszálltunk, maséroztunk egész éjszaka, aztán hasrafeküdtünk lövöldöztünk, megint maséroztunk egész éjszaka, egész nap, megint lövöldöztünk, rohantunk előre, megint maséroztunk.

— Merre jártak?

— Nem tudom én, uram, hogy hol voltam. Minden falu, minden város egyforma volt. Romokból áll az az egész Galicia.

— És hogy sebesült meg?

— Maséroztunk, aztán megint hasrafeküdtünk, aztán meglőtték a karomat. Most itt vagyok. Csak azt az egyet sajnálom, hogy ott is voltam, meg is lőttek — aztán a háborút mégse láttam.

Az újságíró sietve eltette a noteszt, adott egy szivart a bakának és elment más sebesültet keresni. De azzal se ment sokkal többre — mert a galíciai háború valóban „ilyen” volt . . .

A lengyel főváros felé!

Varsó alatt

A nagy őszi offenzíva sorsa nem (ialieial)an, nem a magyar-osztrák fronton, hanem Varsó alatt, a németek vonalán dőlt el. A körülbelül 700 kilométeres front minden pontján folyt a nagy csata, az oroszok minden veszélyeztetett, fontos szakaszra tudtak erősítéseket dobni és nyilvánvalóan az volt a céljuk, hogy minél több német sereget vonjanak magukra, hogy ezáltal tehermentesítsék a nyugati harctéren angol és francia szövetségeseiket.

Ezenfelül pedig Nikolájevics Nikoláj döntő győzelmet akart vívni, ligeti, a vágtyól, hogy Berlinbe, Budapestre, vagy Becsbe bevonulhasson.

Hindenburg hadserege már október 12-én Varsó és Ivangorod alatt állott. Ez az előrenyomulás óriási katonai teljesítmény volt, mert ilyen kedvezőtlen őszi időben, gyakran térdig érő sárban és folytonos, véres küzdelmek közölkettel ezt a felelte nehéz előnyomulást folytaim.

Az oroszok az októberi offenzíva kezdetén még nagyon el voltak foglalva Przemysl ostromával és a kárpáti betöréssel, továbbá a Kelet-Poroszsország határán folyó harcokkal, úgyhogy meglepd ésszerűen érte őket az új német hadsereg támadása, amely most már nem Lublin, hanem egyenesen Varsó s Ivangorod felé nyomult előre. Oly hirtelen jött ez a támadás, hogy az oroszok már nem tudtak úrrá lenni a Viszlna mindkét partján, kénytelenek voltak a Visztula keleti partjairól végignézni a szövetségeseik felvonulását.

Az orosz hadvezetőség több ízben megkísérlte az átkelést a folyón — még pedig mindig 7-8 hadtesttel, de a szövetségeseik mindig visszaverték őket. Varsó védelmére Galíciából egész hadtestek vonultak Varsó elé és a birodalom belsejéből minden tartalékot Lengyelország fővárosának a védelmére vezényeltek'.

Négy hadtestre, körülbelül kétszázezer főnyire emelték föl lázas gyorsasággal Varsó helyőrségét s ugyanakkor félelmetes tömegek gyüle-

keztek Novogeorgievszkben is, ahonnan az oroszok átkaroló támadást terveztek a németek ellen . . .

Október 11-ike vasárnapra esett és Varsóban már mindenki tudta, hogy jönnek a németek. Az uccák hemzsegttek a menekültektől és sebesült katonáktól. Éhező, elcsigázott, fülíg sáros és lerongyolódott csapatok özönlöttek a városba éjjel-nappal. Volt köztük tömérdek szőkevény, fegyvertelen katona is, a harcokban szétugrasszott ezredek maradvékai. És ezek hozták hírül, hogy a németek már Jaziorna és Pruszkov előtt állnak; mind a kettő kis város volt: az első 15 km.-re Varsótól délre, a második meg éppen csak 12 km.-re délnyugatra.

Az oroszverő hős. Hindenburg tábornokot küldte Vilmos császár a Kelet-Poroszországba betörő oroszok ellen és Hindenburg nemcsak hogy rövidesen kiverte őket Németországból, hanem a vert orosz seregeket sikeresen üzve, diadallal nyomult be orosz területre is

A város lengyel lakossága örült a híreknek, de csak titokban s a bizalmas barátok összevillanó mosolygásában visszatükröződött a belső, elfojtott újjongás: — jönnek a főlzabadítók, közelnek a németek! . . .

Varsó jelentőségének megértéséhez tudni kell, hogy Orosz-Lengyelország fővárosát egyik legnagyobb és legfontosabb erődítményükké építették ki az oroszok. Varsó a Visztula-vonal várrendszerébe tartozik, melynek jobbszárnya Novogeorgievszk, centruma Varsó,

szélső balszárnya pedig Ivangorod volt.

E három vár közül Varsó volt a legerősebb. Orosz-Lengyelországnak ez a legnagyobb városa a Visztula bal (nyugati) partján épült egy fennsíkon; a jobbsparton csak a Praga nevű előváros fekszik. Majdnem minden oldalról nagyobb, gondozatlan erdők fogják körül, melyek sok helyen mocsarasak is. Mint erődítmény táborvárat és kettőshídfőt

A cár (balról) és mellette Nikolájevics nagyherceg, orosz főparancsnok. A hosszú Nikoláj“ magyaráz valamit az unokaöccsének, aki derült ábrázattal hallgatja

alkot, csaknem teljesen a legmodernebb követelményeknek megfelelően kiépítve, úgyhogy orosz meghatározás szerint „1. osztályú vár“-nak számított. A vár erődövének kerülete 47 km., az erődök 2—4 km.-re vannak egymástól és 8—6 km.-re a várostól. Varsónak a Visztula bal-

partján 12 erődje a jobbraton pedig 6 gyűrűerődje volt. Maga a Visztula, nagy szélessége és jelentékeny mélysége miatt, már igen hatalmas katonai akadály, amit még csak növel, hogy a folyó gyakorta kiárad és nagy területeket borít el, úgyhogy nem is igen lehet rajta másutt átkelni, mint ahol az orosz várak és hídfők vannak. Ezért erősítették meg az oroszok oly hatalmasan a Visztula-menti várakat és legkiváll Varsót, melyet 1500 ágyúval és 50.000 főnyi helyőrséggel is megraktak.

Az elszánt roham

A németek október 13-án érkeztek Varsó alá. Itt az volt az első dolguk, hogy hadállásaikat megerősítették s aztán nyomban munkához láttak az ütegeik. Ekkor azonban már átkeltek az orosz csapatok a Visztulán Varsó előtt és megállván a hídfőszerűen kiépített erős állásokban, elszántsággal tartóztatták föl a németek rohamát, hogy időt adjanak a Novogorgievskben gyülekező orosz főerőnek, mely több mint tíz hadtesttel és számos tartalék-hadosztállal akarta rávetni magát a németek balszárnyára . . . Ez a hídfőszerű hadállás, melyet az oroszok kifogástalan haditechnikával építettek és erősítettek meg, jobbszárnyával Lovicnál, a Bzurára (a Visztula egyik mellékfolyója) támaszkodott, onnan pedig Skiernievicén és Grojecen át vonult délkelet felé és balszárnyával ott támaszkodott a Visztulára, ahol ebbe a Pilicáfolyó torkollik.

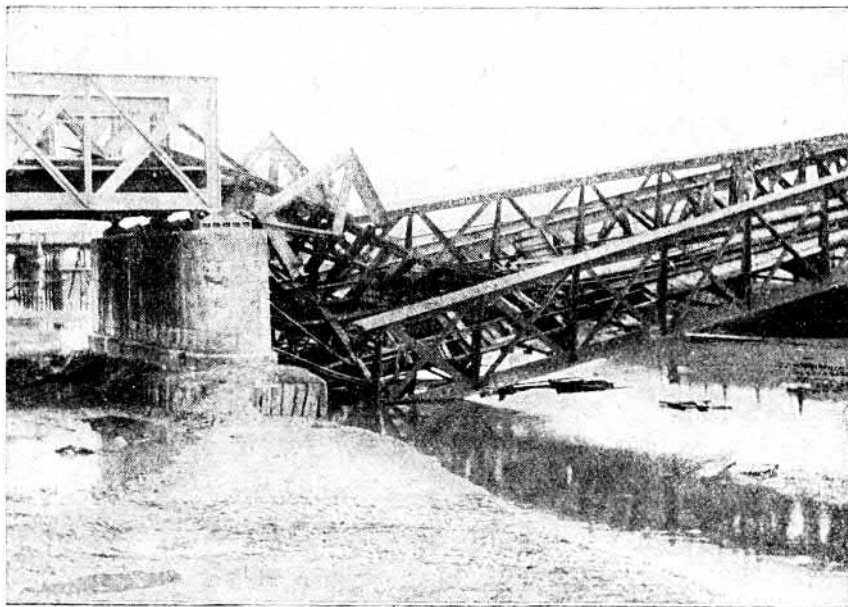
Egyidejűleg azonban a boroszló—poseni szakaszon is fölkészült egy második német hadsereg, mely dacolva a járhatatlan utak nehézségeivel, oly gyorsan nyomult előre, hogy előcsapatai már október 12-én elérték a Visztulát. Ám az oroszok, akiket ez az új támadás is meglepett, azonnal ráeszméltek arra, hogy ez a fölvonuló német hadsereg veszedelmesen fenyegeti egész lengyelországi hadállásuk centrumát, sőt magát Varsót és közvetlen oldalerodjét, Novogeorgievsket is s azért nagyhirtelen összegyűjtötték minden nélkülözhető tartalékjukal, melyet aztán az északdéli vasutakon rohamosan a Visztulwonalra szállítottak.

A német hadsereg helyzete eszerint fölötte aggasztó és válságos lett Lengyelországban s úgy látszott, hogy a sikernek minden reménye az orosz fegyverekre mosolyog. De Hindenburg ismerte csapatainak teljesítőképességét s egyúttal tudta azt is, hogy valameddig magyarosztrák csapatok állnak Ivangorod alatt, a szárnyakon orosz támadás

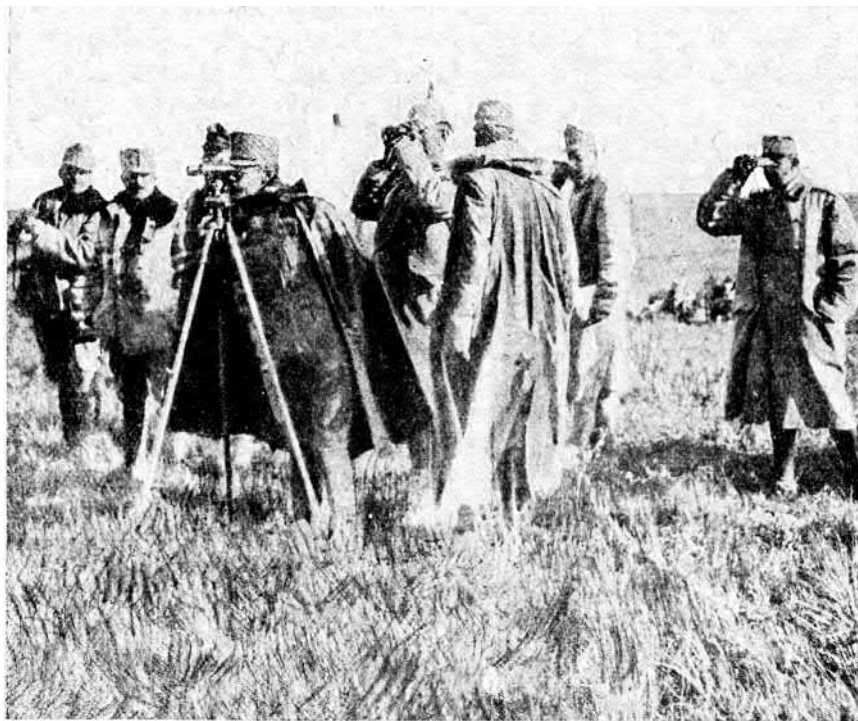
meglepetése nem érheti. E két pozitívumra támaszkodva és számot vetve minden más körülménnyel, hirtelen elhatározással és zseniális vakmerőséggel döntő csapást akart mérni az oroszokra és balszárnyára gyűjtvéen főerejét, váratlanul megrohanta Varsót. . . Mialatt tehát a jobbszárnyon a magyar-osztrák csapatok páratlan vitézséggel hiúsították meg a túlerőben levő orosz hadsereg minden erőfeszítését, mellyel ez a Visztulán való átkelést igyekezett kierőszakolni: addig Hindenburg megtámadta a Lovic—Pilica-torkolat vonalán álló orosz hadsereget.

A németek elszánt, heves rohama irtózatos volt s mivel ez az előretolt orosz hadsereg számra nézve is gyengébbnek bizonyult, azonfelül pedig az orosz hadvezetőség ilyen nagyarányú és gyors támadásra nem számított — a németek győztek, az orosz sereget kivetették állásaiából.

E páratlan, nagy sikerrel majdnem egyidejűleg még egy győzelmet arattak a németek. Több orosz lovashadosztály felderítő szolgálatot végzett a Visztula balpartján. Az orosz lovas sereg találkozott a német lovassággal. Váratlan, gyors ütközet fejlődött ki. Másfél óras, dúló harc után a megvert és szétszórt orosz lovascapatok véres fejjel, hanyatt-homlok menekültek vissza a Visztula túlsó partjára . . .

Felrobbantott vasúti híd a Visztulán. A menekülő oroszok, hogy megállítsák az üldöző német csapatokat, felrobbantották maguk mögött a hidat

Vezérkari lisztek — a mieink és a németek közösen — távcsövön figyelik a tüzérség munkájának eredményét és irányítják a tüzelést az orosz-lengyelországi harctéren

Az út szabad volt Varsó felé!

Sőt most már megnyílt az út — legalább ebben az irányban — Varsó külső erődítményei felé.

A német csapatok, kihasználva lovashadosztályuk győzelmét, valóban gyors lendülettel előre is törtek az erődív déli frontjáig — úgyhogy valósággal Varsó kapui előtt állottak . . .

A haditudósítók ekkor már „Varsó ostromáról” írtak, ami nagy lelkesedést váltott ki a központi hatalmak országaiban. Mindenki remegő izgalommal várta a varsói híreket az ostrom előhaladásáról, a hírt: Varsó elestéről.

Holott voltaképpen csak arról volt szó, hogy Hindenburgnak sikerült a Varsóhoz vezető utakat megszállni és a Visztula balpartján épített védőműveket körülfogni. De rendszeres ostromról — aminő Antwerpené vagy Przemysłé volt, — már csak azért sem lehetett szó,

mert maga Hindenburg tudta a legjobban, hogy seregét úgy észak, mint dél felől ekkor már a körülzárás veszélye fenyegette.

Október 13-án és 14-én az oroszok még tisztán csak a védelemre szorítottak és így jutottak el a németek Bloniebe és Pruszkovba. Blonie mellett, amely mintegy 24 kilométernyire van Varsótól, 12 kilométernyire erődövétől, borzalmas volt a harc: egymást érték a szuronyrohamok, a kézitusák, amelyekben úgy az oroszok, mint a németek rengeteg embert veszítettek.

De a következő napon, október 15-én már az oroszok támadlak; szilaj lendülettel vetették rá magukat a még egészen ki sem épített német hadállásokra és sikerült is az első támadás lendületével Blonieból és Pruszkovból elűzniök a németeket. Másnap azonban a németek már újból támadásba kezdtek és legalább részben ismét visszafoglalták döbbenő hadállásaikat és ettől kezdve éjjel-nappal szünet nélkül tombolt a gyilkos és szenvedélyes harc Varsótól nyugatra és délre, de légióként délnyugatra. Október 17-én a németek Karcev alatt átkeltek a Visztulán, de a folyó jobbpartján álló hatalmas orosz sereg visszavonulásra kényszerítette őket.

Tombol a harc Varsó alatt

Napokon át a legszilajabb szenvedéllyel viharzott a harc Varsó alatt. Az oroszok egyre nagyobb tömegeket vetettek a frontra és többek közt nehéz tüzérségüket is megerősítették 20 nehéz mozsárral. A legvéresebb csata október 20-án kezdődött, amikor mindkét fél csapatai új hadállásokban helyezkedtek el. . . „A németek — írta ezekről a harcokról maga az orosz nagyvezérkar — három napon át tartották pozícióikat közvetlenül Varsó alatt s az oroszok számtalan ellentámadását visszaverték a blonie-pruszkovi, úgyszintén a blonie-pidzecnei vonalon is. Ezután pedig, nehogy balszárnyukat elvágják a sereg zömével, a sochacev-lovici vonalon helyezkedtek el, ahol tovább ellenálltak...”

A szakadatlan összecsapások során rendkívül heves volt egy éjjeli szuronyroham Varsó alatt, a mocsidlovki nagy erdőségekben, ahol a XVII. és XX. német hadtest a szibériai ezredek egy részét megsemmisítette. A németek részéről viszont a II. Vilmos császár nevét viselő vértesezrednek volt legtöbb vesztesége. Nikolájevics nagyherceg legjobban meg volt elégedve a kaukázusi hadtesttel és hadseregszolgálatban rendelte el, hogy a hadtest minden egyes ezredében száz-száz darab Szent György-rendet osszanak ki.

Fokozta a német csapatok harci kedvét és önbizalmát az is, hogy egyidejűleg a magyar-osztrák csapatok szintén komoly sikereket értek el Ivangorod alatt. Többször kirohanásra kényszerítették az ostromlott erődök helyőrségét, melyet azonban minden egyes alkalommal véresen visszavertek. Különösen a magyar-osztrák tüzérség harcolt páratlan

Magyar csapatok, döntő szurony harc után utcai harcban kiverik az oroszokat Ivangorod külvárosából

sikerrel s nemcsak az erődöket tartotta állandóan megsemmisítő tűz alatt, hanem az erődök közt levő hidakat is annyira megrongálta, hogy az orosz csapatok mozdulatai teljesen megbénultak, a Visztulán való átkelésre pedig az ellenség még csak nem is gondolhatott.

„ . . . Hadseregünk egyes részei — jelentette Höfer vezérőrnagy október 23-ról — váratlanul Ivangorod alatt termettek, ott megverték két ellenséges hadosztályt, 2600 oroszot elfoglak, egy zászlót és 15 gép-

fegyvert zsákmányoltak.” Ez a győzelem, valamint az Ivangorod körül vívott harcok általában, szoros összefüggésben voltak a németek Varsó alatti hadműveleteivel, mert fődözték a németek jobbszárnyát és lekötve tartották azt a nagy orosz haderőt, mely Ivangorodnál, a Visztula jobbpartján gyülekezett ellentámadásra.

Október 20-ig úgy látszott, hogy úgy a galíciai, mint a dél-lengyelországi hadihelyzet megengedi a varsói sikerek teljes kiaknázását, mert a szövetségesek fegyverei minden vonalon győzelmet arattak. De Oroszország még mindig nem merítette ki roppant, embertartalékát, amelyet most újra, lázas erőfeszítéssel gyűjtött össze. Egyre újabb és újabb tömegeket vetett a harcba — valamennyit ugyanarra a frontra: a Bug és Visztula közére — arra a szakaszra, mely két szélső szárnyával Novogeorgievszk és Varsó erődjeire támaszkodott. Ilymódon az oroszok számbeli túlsúlya napról-napra növekedett s félő volt, hogy tömegével egyszerűen elsöpri, elnyomja a német hadsereget.

A német nagyvezérkar tehát új intézkedéseket tett, hogy a varsó-novogeorgievszki vonalról fenyegető orosz támadás veszedelmét elhárítsa. Mindenekelőtt újabb magyar-osztrák csapatok vonultak föl a Visztula balpartján, hogy az Ivangorod alatt harcoló csapatokat erősítsék, illetőleg pótolják azokat a német hadtesteket, melyek északra sietlek Hindenburg tábornok segítségére. Ezzel egyidejűleg a Varsó előtt küzdő német hadsereg visszavonult a rava-skiernievicei vonalra.

A varsói harcok poklában

Izgalmas napok voltak ezek.

Varsó elfoglalása nemcsak katonai sikerrel kecsegtetett, hanem nagy politikai előnyökkel is. A lengyel főváros meghódítása erősen befolyásolta volna Olaszország, Románia, Bulgária és Görögország magatartását, mert ezek az államok, ha a semlegesség álláspontjára is helyezkedtek, feszült figyelemmel lesték a hadihelyzet kialakulását, hogy a kedvező pillanatban érdekeik szerint az egyik vagy másik küzdő tábor oldalán beavatkozzanak a háborúba.

Ha a központi hatalmak 1914 őszen döntő győzelmet tudtak volna aratni az orosz túlerő fölött, vagy ha legalább is el tudták volna foglalni Varsót, ez a diadal megváltoztathatta volna a világháború lefolyását.

Érezte a varsói csata fontosságát a szövetséges hadvezetőség, de érezte az orosz is. A szövetségeseknek csak korlátolt nagyságú csapat-

Nemzet géplővegyszer-osztály a Liza—Ravvka szakosztályon, egy erdő szelén lüzel az oroszokra

testek álltak rendelkezésükre. Nikolájevics nagyherceg valósággal ontotta és zúdította a friss tartalékseregeket a varsói front erősítésére.

Éltre-halálra menő, elszánt csata fejlődött ki a fronton.

Varsótól mintegy hatvan kilométernyire, délnyugati irányban, a Bzura és Rawka folyók közti frontrészen tombolt a leghevesebb harc.

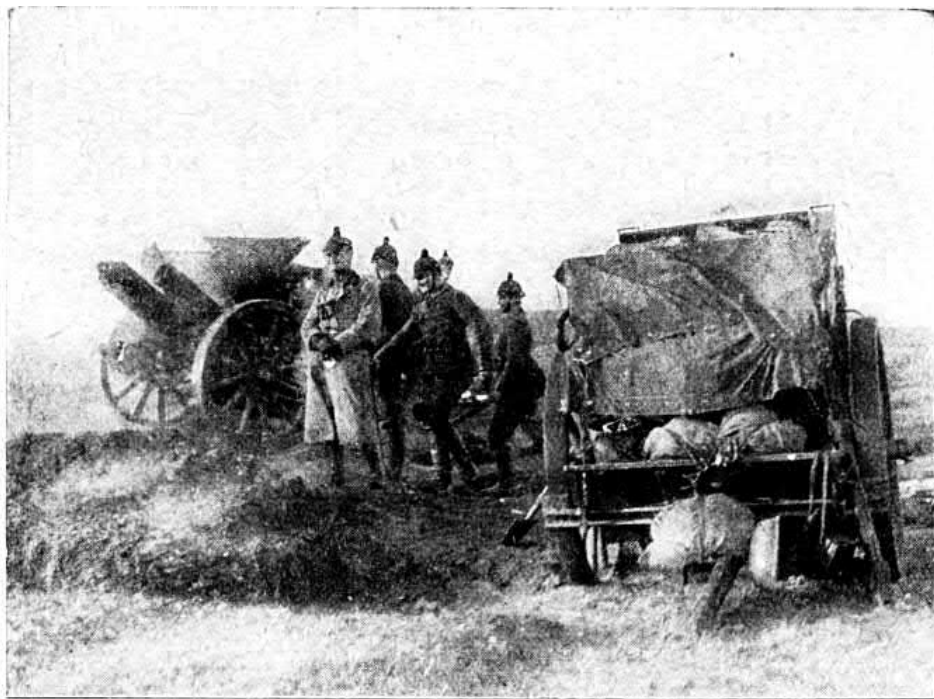
„Már három napja dörgött szakadatlanul az ágyú — így számolt be egy kitűnő író a Varsó alatti harcok legizgalmasabb részleteiről írott haditudósításában. — A Bzura-Rawka szakaszon, aránylag keskeny fronton, nem kevesebb mint négyszáz ágyú ontotta tüzét, acél és vas özönével árasztotta el az ellenséges arcvonal minden talpalatnyi helyét. Hótakaró fedte a végtelen orosz lengyelországi mezőket, de olyankor, mikor fölharsant az ágyúk irtóztató kardala, a szemhatáron egyszerre véget ért a nagy fehérség. A sorban lecsapódó és felrobbanó gránátok fekete füstje mintha vastag, áthatatlan falat teremtett volna köztünk és a füstfal mögött folytatódó fehér mező között.

Valahányszor oszlani, fosztani kezdett a füst, gomolyagokba terebélyesedett, elszürkült és olyan lett, mintha álombéli fasor lombjai kúszalódnának egymásba. Így tartott ez percekig . . . Fújt a kemény téli szél, elhajtotta a füstlombokat; most szakadozó fátyolnak tűnt az egész. De még mielőtt végleg szétmállott volna, már új *salve* robbant a bronztorkokból s a szemhatáron magasan fölfreccsent a hó. A fekete gránátfüst megint tömör falba verődött.

Így volt ez három nap óta, kora reggeltől est leszálltaig és azontúl is, míg csak az éjszaka el nem takart mindent. Akkor fekete lett körül az egész világ, csupán a hó világított és az ég alatt úszó fehér, duzzadt hófellegek.

Messziről, a lövészárkok tájékáról végefogyhatatlanul tartott a puskaropogás, a gépfegyverek kattogása. Céltalanul süvöltözött ott golyók özöne. Innen és túl, vaktában volt a nagy lövöldözés, csak egy esetleges rohamot akarlak elhárítani vele azok, akik a mi árkaikban voltak és azok, kik az orosz árkokban kuporogtak. A fegyverek a házőrző kutya mélabús szerepét vették át; csaholtak, hogy a settenkedő árnyakat riasszák ... Az ágyúzással töltött nappalok után így lellek el a hosszú éjszakák.

Reggelre kelve megint az ágyúk vették át a szerepet. Szó ami szó, az oroszok nem maradtak adósok a válasszal és gránátjaik akárhányszor alig kétszáz méterre csapódtak le attól a parasztviskótól, amelynek agyaggal tapasztott deszkafalai között a hadosztálytörzsünk lakozott. A gránátok zuhanásai, szörnyű robbanásai valósággal megdübörögtek-

Német nehézágyú Varsó előtt, tüzelés közben. Ennek a háborúnak egyik legfényesebb fejezete volt a németek gyors előretörése Varsó felé

lék a földet, házunk ablakai remeglek, rezeglek rozoga keretükben és valami olyan zizegő muzsikát adlak, mint amikor selyempapírral fődött fésűn fujdogál melódiát a gyerek. Nem egyszer, mintha az egész ház alapjában rendüli volna meg. Szinte, vártuk, mikor válnak szét egymástól, engedelmesen és alázatosan, a sárral összetartott deszkák.

Kgyyszer aztán ritkulni kezdett az orosz ágyúk felelete. Minél haragosabban és szaporábban repült a mi gránátunk az orosz állás felé a felelet annál gyérb leik egyre szerényebb. Már nem párméközés volt ez, hanem részünkről egy folytonos fenyegetés. Az orosz ágyúszó, ha nagyritkán még bömbölt, már inkább csak felhördüléshez hasonlított: a sebzett vad fölemeli fejét, beleüvölt a világba, aztán megint magába roskad. Ágyúpárbajoknál a muníció fogytát szokta jelteni ez az el-lanvhulás, vagy azt, hogy az állás megérett a sturmra. Mikor ezt megállapították a németek, szétment a parancs, hogy másnap reggel még rendületlenebből löjék az ellenséges lövőárkot, körülbelül délelött tizenegy óráig s aztán rohamot kísérelnek meg.

...Még az este egy utászcsapattal kimentem lövőárkainkhoz, hogy tanúja legyek a rohamnak.

A Borzymow és Humin közli szakasz volt előttünk.

A tisztek, kikhez a lövőárokból beállítottunk, megostromollak külvilági hírekért és ugyancsak csodálkoztak rajta, mikor mesélő kedvemnél nagyobb volt kíváncsiságom, hogy ők hogyan élnek, mit csinálnak, napjaik hogyan múlnak? Hinni se akarták hogy egyáltalán lehet beszélni, mesélnivalójuk. És noteszkönyvekkel kellett meglámogatniok memóriájukat, mikor a harcokkal lelt napok története felől kérdezem őket. Az ő napjaik egyetlen káoszba folynak össze, nincsen a napjaiknak reggele, dele, estéje. A reggelük: ha előre mennek, az estéik, amikor új árokba ássák be magukat. És a beásástól az újabb előrehaladásig egyetlen nap az egész idő, még akkor is, ha hónapok teltek el közben.

De azért érdekesen beszéltek el az óriási küzdelem történetét, amelyet itt január óta Borzymow birtokáért folytattak. Hullámzó harc volt Borzymowért s a kastély, a körülötte elterülő park s hátrább az erdőség majdnem naponta változtatta gazdáját; hol az oroszok voltak benn, hol a németek. Támadás ellentámadást követett, mialatt lassan az enyészetnek adódóit át minden: a gránátosó pusztította erdő, a park, a romokban heverő kastély. Egy alkalommal borzymowi állásukat olyan sűrű ködben ürítették ki a németek, hogy az egymás mellett küzdők se látták egymást. Másnap visszahódították árkaikat és most is itt

Varsó: a lengyel nemzeti színház. Gyönyörű, klasszikus épület, pompás oszlopszarnokokkal

vannak újra ebben az állásban, amely Borzymow mellett húzódik végig. Félköralakú ez az állás s a félkör közepe alig hetven méternyi távolságra van az oroszokétól. Balkézfelől, északra kilencvenméteres magaslat emelkedik, amelyre állandóan hevesen tüzelünk; északkeletre a ledőlt vagy még megritkulva álló fatörzsek jelölik az egykori sűrű erdőség helyét. Itt vannak az oroszok fedezékei. A falu melletti nagy birtokon húzódik végig a két ellenséges lövészáró, a miénk és az oroszoké.

*

. . . Mégis csak az a legnagyobb meglepetés, milyen hihetetlenül nyugodtak a katonák a lövészárókban. Nem egykedvűség és nem közömbösség ez az ill uralkodó nyugalom. Ellenkezőleg. Az emberek jókedvűek, tréfáloznak, talán nevetnének is, ha szabad lenne. De a felesleges lármát kerülni kell.

A lövészárókban természetesen csak meghajolva lehet járni, mert valóságos csodákat hall az ember az orosz vadászokról, kik minden lövészárókból mutatkozó fejet célbavcsznek és el is találnak. Különösen az egyik vadásznak van nagy híre: a németek „*Rettenetes Iván*”-nak nevezik. Rettenetes Iván soha egyetlen golyót sem pazarol. Minden lövése talál és jaj annak, akinek csak sisakját megpillantja! Néhány katona a lövőlyukaknak támaszkodik, mások a fedezékekben pihennek. Bámulatos a nyugalmuk. Mintha nem is a nagy varsói csata poklában volnának: A téma, amiről beszélnek, nem nagyon választékos: bolhák-ról és egyéb férgekről folyik a szó. Egész hihetetlen, hogy ezt a soványka témát hányféleképpen tudják variálni. Beszélnek róla prózában és versben. Mert a rengeteg piszkot, amit e szegény katonáknak el kell viselniük, több humorral, mint vízzel mossák le. Az ember tréfás megjegyzéseket hall. És itt, a halál küszöbén olyan jókedvet, olyan gyermeki kedélyt találtam, mint sehol másutt kinn az életben.

. . . A hadosztálytörzstől a brigádtörzshöz, onnan az ezredtörzshöz, innen ismét a zászlóaljhoz, a zászlóaljtól a lövészárókhoz jutott el telefonon a parancs, hogy a délelőtt folyamán, tizenegy óra körül rohammal meg kell támadni az oroszokat. A támadásban két ezred vesz részt, az a két ezred, melynek különítménye a borzymowi lövészárókban fekszik. Az ágyúdörgés még hevesebbé válik, egyik szalvé a másik után robbant el, a gránátok leütöttek, mint valami ellenállást nem tűrő vasökök. És ebben a menydörgésben érkezett a távbeszélő finom dróttján a generális utasítása:

— A legénység óvatosan előrenyomul. . . Ha egy lövészárkot elfoglaltak, nem rohannak rögtön az utána következőre, hanem nyugodtan berendezkednek az elsőben.

Az utasítás telefonon érkezik, oly nyugodtan, sőt még sokkal nyugodtabban, mint ahogyan a bankár adja parancsait tőzsdei ügynökének. Pedig forró, nagyon forró nap vár ránk a lengyelországi havon. Itt a fedezékben egy liszt ül a készülék mellett, felírja a tábornok parancsait és a drót másik végén talán maga a tábornok diktál. Hol vannak ma már a régi csataképek, a dombon figyelő vezénylő generálissal, aki fehér paripán ül, körülötte fényes vezérkar, míg előttük az ütközet zajlik. A regényes és festői elem eltűnt a háborúból. Kemény munka lett a háború, amelynek főtenyezői az idegrendszer, a szívósság, a kitartás, mint ahogyan ezek a főtenyezői egész modern életünknek. Az ütközetet nagyjában ma a gép vívja; a telefon, repülőgép, az automobil, az ágyú, a nehéz mozsár. Az ember, a lövőárkok elleni rohamo-

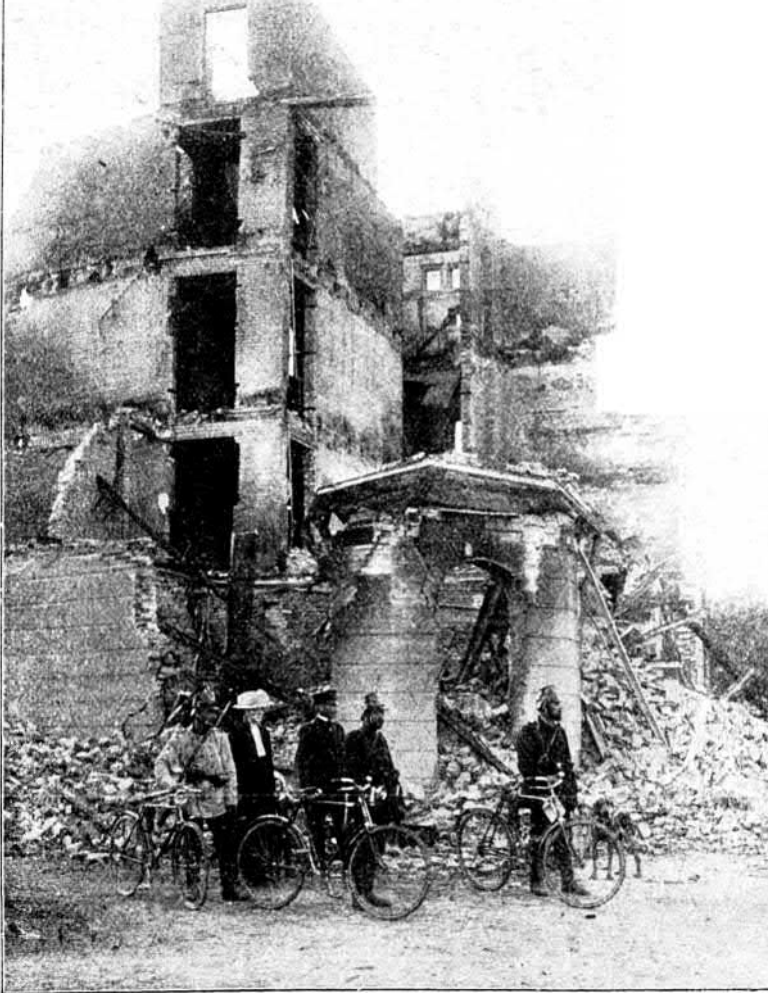
Varsó: Szűz Mária temploma; egyike a város legrégebb templomainak

kon kívül csak annyira vesz részt benne, amennyire a gép kezeléséhez ember szükséges. Az ütközet pedig nem más, mint villámszerű jelenség. Egyetlen gyors vagy-vagy. Egyetlen idegremegés. Egyetlen hazard tét; dupla vagy semmi.

Nagy izgalom fogott el a gondolatra, hogy ezek az emberek, akiket magam körül látok, nemsokára meg fogják támadni az ellenséget. Most még mindnyájan oly szépek, egészségesek, erősek. Vájjon melyikük alakjára vetette szemét a sors? Kinek a teste marad élettelenül a hóban, ki tér vissza sebbel? És ki lesz oly szerencsés, hogy győztesen foglalja el az ellenséges árkot? Hiszen e p Hallatban mind oly egyformáknak látszanak, mintha testvérek lennének! A derék katonák, mintha csak ünnepségre készülének, úgy tisztogatják sisakjukat, úgy tűzik föl szuronyukat, nyugalommal, valami magasztos emelkedettséggel.

Lelkük, mint a diadalmi zászló, már ott leng az ellenséges lövész-
árok feleli.

Folytonos ágyúdörgés közben végre támadásra kerül a sor. Tíz
perccé mull tizenegy óra. Embereink három szakaszra oszolva az úgy-

nevezett *Sappenausgangok* felé tartanak s ezeken a sikátorokon át jutnak ki az állásaikon túl, túl a drólső vénykerítésen. A sikátorok peremén, azLán előbb a puskájukat fektetik le, majd kiugróinak a mélyedésből és a következő pil anatan rajvonallá fejlődve, már igyekeznek is a három szakasz három különböző irányban az ellenséges árok felé. Elsőnek azt az árkot támadták meg, me v csak hetven méternyi távolságra volt a mi külső lövőárkunktól. Ezenkívül még jobbra és balra is megtámadtak egy-egy lövészárkot.

Tak, tak, tak!

Orosz gépfegyver kattog. Az ellenséges árok drótsővénykerítése össze-vissza van szabdalva. Éjszaka utászok kúsztak ki oda és elvágják több helyen a drótot. Úgy kunkorodik most égnék az elszabdalt szöges fonál, miit valain nagybögő elpattant húrja.

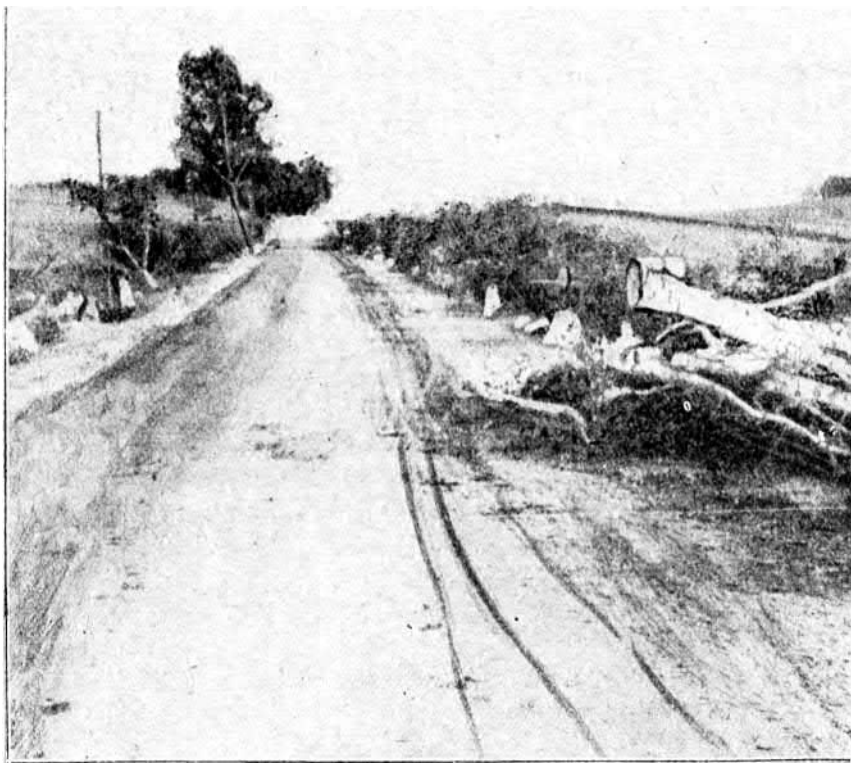
Tak, tak, tak!

Így hangzik ez szakadatlan. A német katonák rohamos futásuk közben egyszerre énekre gyújtanak. Foszladozva és egyre halkabban érkezik el hozzánk a dallam és a szó. Közben emberek esnek el. A puská kihull a kézből és a hóban heverő ember két kitárt karjával olyan, mint valami kidőlt fekete kereszt. A betvenméteres távolság, amelyet folytonosan szemmel larlok, végtelennek látszik. Soha, soha nem fogunk végigfutni rajta.

Most más oldalról hallom:

Tak, lak, lak!

A gépfegyverek kereszteződésben lövöldöznek rohanó és ritkuló rajvonalunkra. Ugyanakkor, túl a gépfegyvereken és halálon, elszánt-ságon és fogcsikorgatáson, dalon, remegésen és izgalmon, túlharsogva mindent — áldás-e vagy átok? — megszólalnak az ágyúk. Ah! Az embereink oda értek! Pillanatig ott állnak, az orosz árok előtt. Mintha maguk is csodálkoznának vakmerőségükön, megállanak előtte, szinte dermedten, akkor azután akár a békák a vízbe, egymásután beleugranak az ellenséges lövészárkba. Bizony, nem tudhatjuk, mi történik odabenn. Mészárlás? Szuronyharc? Ember ember ellen? Fogak és körmök csatája? Vagy megadja magát az ellenség? Vad összeviasszaság lehet ez. liztek állanak mellettem és távcsövön figyelik az eseményeket. Állandó telefonos összeköttetésben vagyunk a brigád törzsszel, majd minden második percben megy jelentés. Tiszta képet kell adni a tábornoknak a küzdelem legcsekélyebb részletéről is. Ő ugyan ott ül szobájában, de a távbeszélő eljuttat hozzá mindent. Még azt is, hogy a jobb-oldali lövészárk ellen indított támadásnak a vezetője elesett. Ezt a

A Varsó elleni főlvonulás ilyen utakon történt. Az oroszok a fákat is kidöntötték, hogy a németek előrenyomulását megakadályozzák

tábornok két perccel azután tudta meg, hogy elesett a rohamozók derék parancsnoka . . .

Baloldalról, a 90 méter magas domb lövészárkai felől jön a jelentés, hogy az oroszok az árkaik mélyén fekszenek, félig vízben, egy sereg halott között. Nem lőnek, de nem is akarnak kibújni árkaikból. Mi itt a teendő? A kérdésre nyomban megérkezik a brigádtól a telefonos utasítás:

— Gépfegyvereket felállítani és mindnyájukat lelőni,
Így is történik.

Ez volt az utolsó *tak, tak, tak!*

A jobboldali lövészárkok ellen intézett támadásunkat azonban visszaverték az oroszok. Következett a második, a harmadik támadás. Elkeseredett harc. A puskaropogás, gépfegyverkattogás nem szűnik.

A második századot is harcba vetjük, de ennek vitézei már nem támadnak valamennyien. Néhányan elmaradnak a rohamozó raj vonal mögött, és gyorsan árkot ásnak. Hamar, hamar ... Az árok meglehetősen ferdén húzódik, keresztben, mintha át akarná szelni az ellenséges lövészárkot. És mikor a támadás meghiúsul, csapataink ebbe a hevenyészve felhányt állásba húzódnak vissza.

A küzdelem eredménye: a tőlünk hetven méterre fekvő lövészárkot elfoglaltuk, a baloldali árkot szintén, jobboldalon pedig az ellenség közelébe beástuk magunkat.

Ma már nem igyekszünk előbbre.

Az elfoglalt állásokat berendezzük a magunk céljaira és megerősítjük az ellenség támadásai ellen.

Régebbi állásainkból szürkeruhás, vöröskeresztes katonák mennek ki a térségre, melyen imént a roham történt, összeszedik halót tóinkat és elszállítják a hátulsó állások felé a sebesülteket.

Új árkokat is ásnak, folyosókat, melyek az imént előretolt lövészárkokat hátrábbi állásainkkal összekötik.

És élet és vér árán így közeledtünk ismét néhány méterrel Varsóhoz.”

Így folyt a nagy harc, melynek végső eredményét izgatott figyelemmel leste, várta az egész világ.

Megakad az offenzíva

A nagy visszavonulás

A kitartó, komoly sikereket hozó, őszi nagy offenzíva sorsa Varsó alatt dőlt el; a németeknek a rettenetes orosz túlerő felvonulása is harcba zúdulása elől ki kellett térniük.

Vissza kellett vonulni!

Vissza kellett vonulni az ötszörös túlerő támadása elől, mert a harc folytatása nem kecsegtetett semmiféle reménnyel, felesleges emberpazarlással járt volna és a csapattestek megmentése, új védelmi állásban való elhelyezése sokkal fontosabb volt, mint a további ütközetek erőszakolása.

Az orosz túlerő még nem csökkent meg eléggé. Még nagyon is nagy szerepe és hivatása volt a stratégiának, a taktikának, az ügyes visszavonulásnak, a kikerülő mozdulatoknak, az átcsoportosításoknak.

A közös haditervvel és közös taktikával dolgozó német és magyar-osztrák hadvezetőség feladata magaslatán állott, amikor még idejekorán megálljt vezetényelt és nem erőszakolta tovább sem Varsó ostromát, sem a Lemberg felé való előretörést.

A további offenzíva katasztrófát jelentett volna.

A visszavonulás pedig a harci készség megőrzését jelentette a központi hatalmak szempontjából.

A német visszavonulás a magyar-osztrák seregek visszavonulását is jelentette.

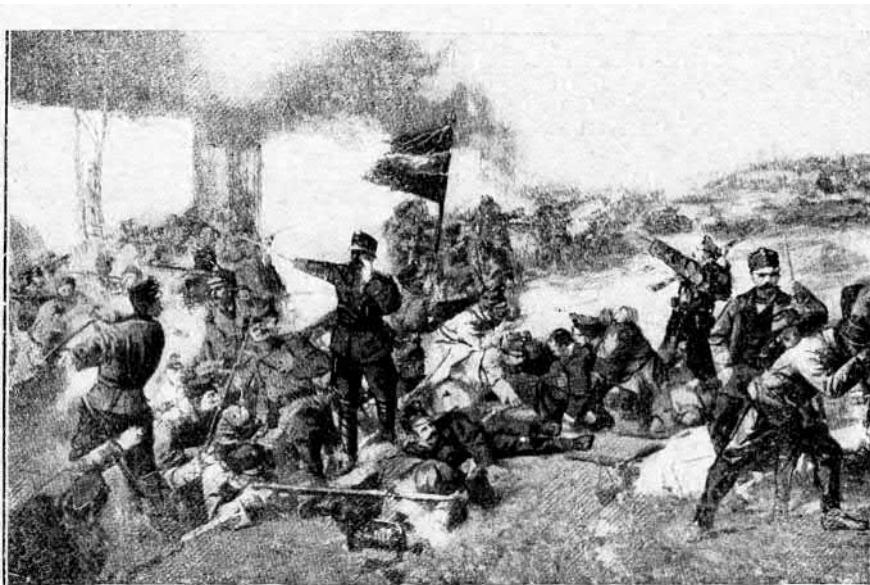
Az oroszok nemcsak Varsóba szállították éjjel-nappal segédcsapaikat, hanem Ivangorodba is egyre több tartalékot küldöttek s ezzel az óriási haderővel akarták kikényszeríteni az átkelést a Visztulán, hogy azután előretörhessenek a Lysa-Gora irányában.

A Lysa-Gora nem nagy kiterjedésű dombvidék Kielcétől keletre, az egyetlen jelentékeny emelkedés az egész lengyel alföldön. Innen akartak az oroszok újból betörni Nyugat-Galiciába s ezért erőszakolták mindenáron a Visztulán való átkelést. Rengeteg vért áldoztak céljaik elére-

sére. A monarchia csapatait nem rettentette vissza a hatalmas túlerő, melynek támadó csapatait több ízben véresen megtizedelve verték vissza.

De hát ezek a fényes haditettek, melyek számos kisebb-nagyob összeütközésben nyilvánultak meg, a túlerő ellenében nem tarthattak a végtelenségig. Itt is ki kellett térni a kolosszus nyomása elől, mely összeroppantással fenyegette egy időben a német és a magyar-osztrák hadakat.

Annál inkább elkerülhetetlen volt ez a visszavonulás, mert ugyan-

Magyar honvédek és népfölkelők rohamra mennek Lysagora ellen

akkor az oroszok rárontottak a német halszárnyra is Skierniewice mellett és Hindenburg kénytelen volt hátrább vonni serege balszárnyát, liogy az átkarolás veszedelmét elkerülje.

„A Pétervárra érkező varsói sebesültek beszélnek — írta ekkor a „Rjecs” című orosz napilap, — hogy az oroszok és németek között hal napig folyt a kétségbeesett harc. Négy éjszakán át magában a városban is lehetett hallani az ágyúk dörgését... A városon keresztül folyton új meg új ezredek vonultak a harcvonalba. Ordonánc tisztok robotgtak óránként a főhadiszállásra, ahol maga Nikoláj nagyherceg hallgatta meg a frontról hozott legfrissebb jelentéseket. A nagyherceg fővezér környezetéből szivárgott ki az a hír, hogy az orosz haderő generalisszimusza négy nap és négy éjszaka le sem feküdt, hanem egy-egy negyed-

órát bóbiskolt időnként, fejét a térképekkel borított asztalra hajtva, de máris felriadt és izgatottan érdeklődött a legújabb jelentések után ... A nagyherceg izgatottabb volt, mint akármelyik alárendelt tisztje és hatalmas energiával valósággal beleszuggérta embereibe, hogy győzni kell, győzni muszáj! .. Közben a varsói főhadiszállás körül ívalakban falvak és erdők égtek lobogva. A harc véres színhelyén száz és száz srappnell robbant a levegőben és egymás után mentek szuronyrohamra az orosz haderő elit-ezredei. Az első napokban a németek rendületlenül állták a szörnyű rohamok hullámain, minden veszteségük ellenére igyekeztek megtartani állásaikat... El lehet mondani, Varsó alatt patakokban folyt a vér . . . Végül a döntő napon az orosz küzdő sereg jobbszárnyának sikerült visszanyomni és félig megkerülni a németek balszárnyát és ez a helyzet meghozta a döntést. A németeknek hátrálniuk kellett. A vezérkar újabb, friss orosz csapatokat vetett lúzbe a német front szétbomló vonalain és a hatnapos csata után az orosz hadsereg Varsótól délre, tíz kilométernyire átkelt a Visztulán . . .”

„Meleg nap volt, véres ütközet — írta ezekről a harcokról egy németkatonatiszt Berlinbe. — Október 25-ike volt, vasárnap és csapatommal reggel hét órától délután ötig kemény harcot álltunk. Miután előzőleg két éjszakán előőrson voltunk, közel az ellenség vonalához, alig félórai pihenés után mi is megkaptuk a parancsot: a negyedik század támadásra indul.

Indultunk. Alig tettünk néhány lépést, amikor a rajonként előretörő század balszárnyán ellenséges srappnell-támadás kezdődött és az orosz tüzelés egyre erősebbé vált. Megszólaltak a gépfegyverek is és egyre több gránát csapott be vonalunkba . . . Több emberünk, néhány altisztünk már ekkor elesett. . . Az ellenséges tűz erősödött. Lehetetlenné vált az előnyomulás még egyes emberek számára is. Be kellett magunkat ásni a földbe, hogy védelmet találjunk a szünetlenül kattogó gépfegyverek és a kartácsok tüzeitől. Ebben a rögtönzött félig ásott állásban vártuk meg az alkonyt, amikor folytattuk az előnyomulást. . . Vadul, dühösen mentek előre a fiúk, mindegyik bosszút akart állni elesett bajtársáért. . . Ropogtak a fegyverek, kattogtak a géppuskák, de csak előre! . . . És már húsz méternyire voltunk az orosz vonaltól, feldolgoztuk magunkat rohamtávolságra mikor tíz óra tájban jött az avizó: negyedik század vissza! . . . A roham elmaradt. Valami történhetett, ami miatt meg kellett államink. Visszakúsztunk az eredeti vonalba és ott tudtam meg, hogy általános visszavonulást rendeltek el Varsó alól és nekünk már csak az ellenség megtévesztésére kellett a támadást színlelni . . . Aki nem volt

ott, nem tudhatja, mit jelentett számunkra egy ilyen diadalmos előnyomulás, annyi sorozatos, ragyogó győzelem után Varsó alól visszavonulni ...”

A visszavonulás, az „ellenségtől való elszakadás” ekkor már javában folyt és már csak a hátvédek verekedtek, hogy biztosítsák a derékhadak visszavonulását.

Hindenburg visszavonul

Az antánt sajtója természetesen ujjongott, mikor az egyesült német-osztrák-magyar hadsereg visszavonulása köztudomású lett. Varsó fölmentéséről, az oroszok győzelméről és Hindenburg tábornok véres vereségéről számoltak be a francia, angol, orosz lapok. Ebből annyi volt az igazság, hogy Varsót valóban fölmentették az oroszok, Hindenburg nem hajthatta végre vakmerő tervét, Varsó elfoglalását. Óriási győzelemről azonban nem beszélhettek az oroszok, sem Hindenburg véres vereségéről, mert az oroszok rettenetes véráldozattal fizettek Varsó felmentéséért és veszteségük halottakban, foglyokban, fegyverben legalább kétszer annyi volt, mint a legnagyobb részt katonai rendben visszavonuló német csapatoké.

Október 29-én a főhadiszállás a következő formában jelentette be a nagy visszavonulást:

„Lengyelországban a szövetkezeit német és magyar-osztrák csapatok újabb orosz haderő elől, amely Ivangorod, Varsó és Novogeorgievszk felől előrenyomult, kénytelenek voltak kitérni, miután eddig löbbnap harcban minden támadást visszavertek. Az oroszok egyelőre nem követték csapatainkat. Az ellenséggel való érintkezés megszakítása nehézség nélkül ment végbe.

A német sereggel egyidejűleg a monarchia serege is megkezdte hát a visszavonulást.

Diadalmos csapataink abbahagyták az oroszok üldözését Lemberg felé, s a San-vonalon harcoló hadtesteink fölvonultak a Visztula balpartján Ivangorod alá, ahol fölváltották a német csapatokat. Viszont az itt fölváltott német záró hadtestek gyorsított menetelésben indultak a szorongatott Hindenburg-sereg segítségére, mert Varsónál a körülzárás veszedelme fenyegette a németeket, miután ezek nem bírták megakadályozni egy erős orosz sereg átkelését a Visztulán, Varsótól délre.

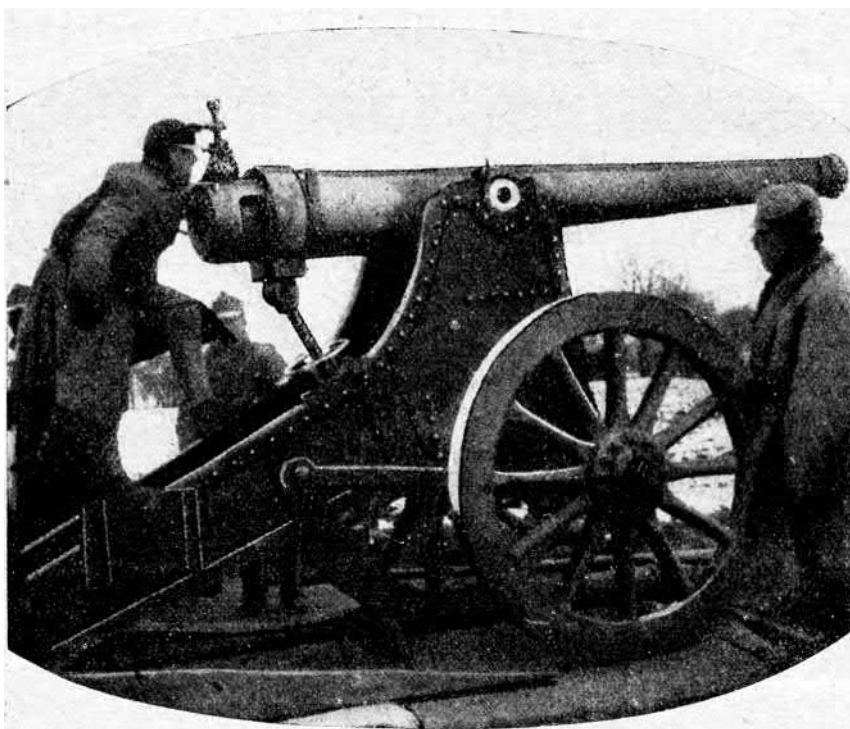
Mialatt a magyar-osztrák csapatok heves harcokkal tartották sakkban Ivangorodnál az oroszokat — akik már szintén átkeltek a

Hindenburg és vezérkari főnöke, Ludendorff (balról)

folyón a német védelem elégtelensége folytán amivel megakadályozták, hogy ezek a csapatok is döntően avatkozhasanak bele a Varsónál folyó küzdelembe: a németek visszavonták csapataikat Varsó alól a Hava Skierniewice vonalra, míg az Ivangorodnál fölszabadult német záró hadtestek átkeltek a Pilicán, hogy megtámadják a nyugat felé vonuló orosz csapatokat, melyek a Visztulán átkelve, Hiidenburg főserégének bekeri tésére indullak.

Közben az oroszok kimeríthetetlen ember-rezervoárja egyre tömegesebben ontotta a katonákat. Századok és zászlóaljok, ezredek és dandárok egyre-másra özönlötlék el a Bug és Visztula között, úgyhogy a Pilicánál és Radomkánál álló német haderőket is az összeroppanás veszedelemre fenyegette. Az ivangorodi arcvonalon még egyre állt a harc, de Lysagora irányából itt is egyre nagyobb erőket vonultattak föl az oroszok. Hasonlóképpen heves harcok folytak Közép-Galiciában is, de az oroszok túlereje itt is végzetes nyomással érvényesült a magyar-osztrák hadsereg, melynek a németek segítsége nélkül kellett kitartania azokat a

Merre van az orosz üteg ? Egy nehéz ágyúnk beállítása. A tüzérek keresik az ellenes üteget, illetőleg „belövik” rá a saját ágyújukat

lökéseket is, melyeket a németektől rájuk bízott ivangorodi front ellen vezettek az oroszok . . . Növelte a helyzet válságos voltát, hogy az oroszok skiernievicei támadása alatt Hindenburg seregének balszárnya megingott s hogy az átkarolást elkerülje, hirtelen vissza kellett vonulnia délnyugati irányban.

Ilyenformán a szövetséges magyar-osztrák és német hadseregeknek rá kellett szánnia magát arra a súlyos, de a helyzetnek megfelelő elhatározásra, hogy a Visztula és a San mentén az összes hadműveleteket megszakítja, mert a csaknem háromszoros ellenséges túlerővel szemben döntő eredményre semmiféle kilátás nem volt. Ehhez képest a legelső föladat volt a szabad elhatározás biztosítása, hogy mielőbb meg lehessen kezdeni az új hadműveleteket.

Az ellenséges csapatokkal való „érintkezés“ megszakítása, a stratégiai visszavonulás az összes veszélyeztetett szakaszokon megkezdődött.

Visszalendüllek az előretörő német harcvonalak és már csak a hátvédek bocsátkoztak harcba, hogy ezáltal biztosítsák a derék-hadak visszavonulását.

Ily nagyszabású, többszáz kilométeres vonalon folyó visszavonulás természetesen nem folytatható le érzékeny veszteségek nélkül.

Sárba ragadt ágyúk, megfeneklett munióösszekerek, visszamaradt trénozlopok jelezték a sárba, fagyba borult lengyel síkságon a hadiszerencse forgandóságát.

Hindenburg visszavonult.

A bizakodás, a reménykedés sugarait ismét a bizonytalanság, az aggodás komor felhői oszlatták szét.

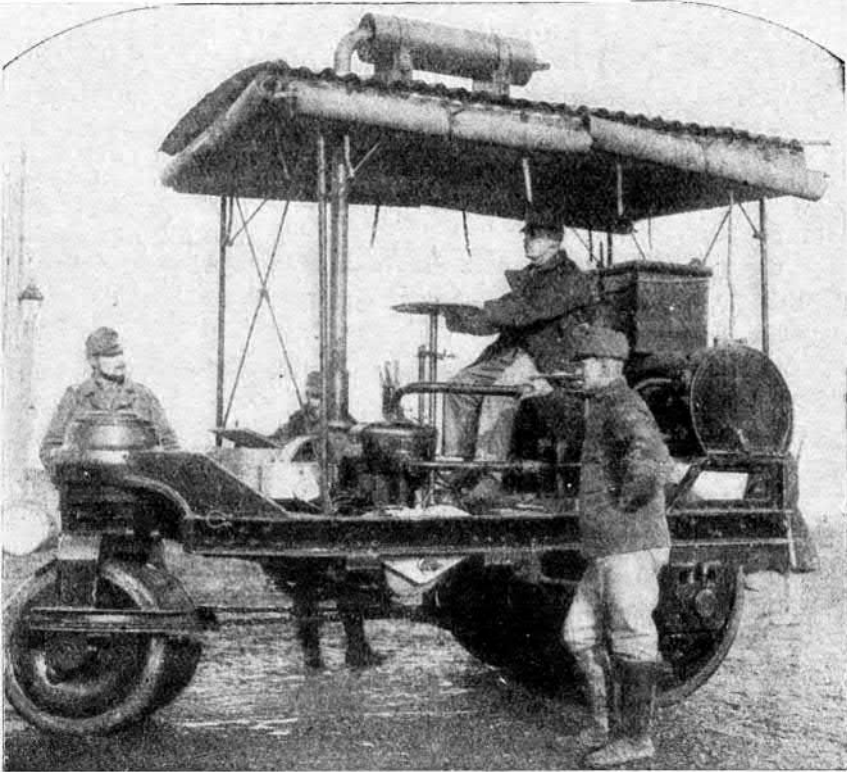
Újra: a Kárpátok felé!

A németek a visszavonulást, amelyet nem kerülhettek el, katonai szakértők véleménye szerint éppen olyan mesterien hajtották végre, mint a varsói előretörést.

A többszáz kilométeres front balszárnyának visszavonulása csakhamar kihatott az egész vonalra. Egész orosz frontvonalunk megrendült a varsói balsiker miatt.

Megindult a mi vonalunkon is a nagy „stratégiai visszavonulás.“ Galíciában is abba kellett hagyni a győzelmes harcokat, melyek Lemberg visszafoglalására irányultak és meg kellett kezdeni a fájdalmas visszavonulást.

Fel kellett adni az egész vonalon a nagy offenzíva minden eredményét, minden hódítását. A németek visszavonultak a Pilicán, a Bzurán, sőt a Wartán is, úgyhogy a németek visszakerültek a Konin—Sieradz—Czenstochova vonalra, ahonnan az offenzívát megindították. Meg kellett kezdeni a visszavonulást a magyar-osztrák hadsereg-

Aulomobilhenger a sáros utak javítására. A galíciai sártengerben, ilyen gépekkel hengerelték és javították az utakat

nek is, kizárólagosan a német front hátrahajlása miatt és félbe kellett szakítani a diadallal kecsegtető harmadik leMBERGI csatát. Visszavonulás! . . .

A bakancsra lapadó, agyagos, galícia sárban. A fagyos éjszakákban. A galíciai síkságról vissza a Kárpátok felé!

Folytonos csatározás között.

Még szerencse, hogy az orosz hadsereg sosem tudta győzelmeit, előnyeiket kellőképpen kihasználni. A kolosszus lomha és nehezen mozog.

A varsói orosz győzelem után megsemmisítő csapástól tartott Hindenburg és azért vonult seregével gyors tempóban vissza. A győztes kolosszus azonban lassan, lomhán követte, úgyhogy a szétszórtan német seregnek sikerült új állásokban elhelyezkednie.

Nagyjából ez volt a helyzet Galíciában is. A magyar-osztrák hadsereg visszavonulását nem túlságos eréllyel zavarta az orosz haderő, amely örült, hogy az ellenséges hadak újból eltávolodnak Lembergől.

A Turka—Sambor—Medika-vonalat fel kellett adni és november 11-én Przemyslt újból sorsára kellett bízni. Talán ez volt a legfájdalmasabb momentum! A legendás hősiességgel védett várat újból körilözönlötte az orosz áradat, az ágyúkból és fegyverekből font vaskoszorú, mely egyre szorosabbra fonódott a váratlanul gyorsan újra ostromzár alá került Przemysl körül.

Rettenetes volt ez a visszavonulás azon a vonalon, melynek elfoglalásáért minden talpalatnyi helyéért pár héttel előbb még özönével omlott a hősi vér.

Hiába jelentették hivatalosan, hogy „az általános helyzet indokolja, hogy az oroszoknak átmenetileg ismét átengedjük az arcvonalt egyes részein már nyert területet,” hiába közölte éppen ekkor a főhadiszállás, hogy a monarchiában internált hadifoglyok száma: 867 tiszt és 91.727 főnyi legénység, a monarchia egész lakossága újból csupa aggodalommal tekintett a keleti határ felé. Az „orosz gőzhenger” újból gördülni kezdett nyugat felé. November 13-án az oroszok bevonultak Tarnovba, Jaszlóba és november 15-én már azt közölte a hivatalos jelentés:

„A Kárpátokban az ellenséges különítményeknek egyes előretöréseit könnyen visszautasítottuk”.

Az oroszok újra a Kárpátokban voltak.

Galíciában Krakó védelmére kellett a seregeket összpontosítani. A Kárpátokban pedig a magyar határszél megvédéséről kellett gondoskodni.

A helyzet rendkívül aggasztóvá vált.

A nyugati fronton megállt a harc, semmi remény nem volt, hogy ott belátható időn belül döntést, győzelmet lehessen kicsikarni.

Az orosz fronton pedig, ahol Hindenburg zsenialitása szállt szembe az orosz túlerővel, az ellenségnek számbeli nagy fölénytelte lehetetlenné a döntést.

Nem érkezett még el a végső leszámolás órája.

Előbb még fel kellett örölni ezt a rettenetes túlerőt, amellyel szemben a szövetséges hadvezetőség csak a legnagyobb taktikai

tudással bírta megoltalmazni seregeit a lehengerelés elől. Éz a helyzet világosan mutatta, hogy a háború gyors befejezéséről szó sem lehet. A beálló tél már elfagyasztotta a reményeket.

A téli hadjárat a maga minden borzalmasságával elkövetkezett. És a Kárpátok háborította szorosaiban újra megjelent az orosz rém!

Az oroszok második kárpáti betörése

A borzalmas tél

Szeptember vége felé özönlötte el először a kárpáti hágók és szorosok vidékét az orosz túlerő.

Szeptember huszonhetedikétől október huszadikáig folytak a véres csatározások, amikor is a megkönnyebbülés, a felszabadulás érzésével gondolhatott minden magyar ember az orosz ellenség kiverésére, a Kárpátok büszke védőfalának visszahódítására.

Nem sokáig tartott az öröm.

Még egy hónapig sem.

November tizenötödikén már ismét ott volt a magyar határon az orosz áradat, mely tömeghullámaival csapkodta és ostromolta a Kárpátok bérceit.

Borzalmas, nehéz télbe fordult közben az idő.

Jég és hó borította be a hegycsúcsokat, a hegyhátakat, a szorosomkát és hágókat, az utakat és ösvényeket, a hegyoldalakat és a fenyveseket.

A mindent beborító fehérség azonban nem a béke, a nyugalom szimbóluma volt.

A havas tájak vakító fehérségében küzködő csapatok meneteltek, ágyúk dübörögtek, lövészárkok épültek. Azokon a helyeken, ahol azelőtt téli időben „a madár sem járt”, most zakatoló, lármás, vad élet zajlott.

A Kárpátok fenséges téli csendjét ágyúk bömbölése, puskák ropogása, gépfegyverek kattogása verte fel.

A világháború ott tombolt a fehérbe öltözött Kárpátok téli világában és a néma bércek, az álmukból fölriasztott fenyveserdők borzalmas szenvedéseknek: végsőkig elszánt küzdelmeknek, késhegyig menő összecsapásoknak váltak a szemtanúivá.

De sok szomorúságról, de sok szenvedésről, de sok pusztulásról

tudnának a bércek, a fenyvesek regélni! És mennyi bátorságról, mennyi elszántságról, mennyi legendába illő hőstettéről.

A kárpáti harcok minden részletét a háború külön „aranykönyvé”-ben kellene megörökíteni.

Komor, szigorú tél szakadt le a Kárpátok vidékére, ahol már az októberi harcok idején is gyakori jelenség volt az éjszakai dermedtő fagy.

És a szokatlanul szigorú téiben ott fagyoskodtak a védőseregek a kárpáti hómezőkbe rótt lövészárkokban, gyakran a csupasz havon egy-egy égbenyúló hegyháton, egy-egy meredek hegyoldalon.

Napokig, hetekig, hó-

Előőrsön a Kárpátokban

napokig éltek, küzdöttek, verekedtek katonáink a jéggefagyott világban. Bebizonyosodott, hogy az ember minden rosszat meg tud szokni.

Ahol a lovak már rég kidőltek, a jéggefagyott kárpáti hegyi ösvényeken, magyar bakák tolták föl a nehéz ágyúkat a hegyi állásokba.

Bebizonyosodott, hogy az ember teljesítőképessége nem ismerha tárt, ha a testi erő a lelki erővel párosul.

A minden nehézségen, akadályon győzedelmeskedő akarat tette csak lehetővé a kárpáti harcok viszontagságainak, nélkülözéseinek, emberfeletti fáradalmainak az elviselését.

A magyar katona körömszakadtáig harcolt a Kárpátokban. Napokig hetekig — leváltás, pihenő nélkül — feküdt kinn a hómező rajvonalában és amikor a pihent orosz erő újabb és újabb tömegrohama száguldott feléje, rendületlen kitartással, bámulatraméltó nyugalommal, félig már

megfagyott testtel, de lelke minden belső tüzével szállott szembe Szibéria hadaival.

Ha az akaraterő nem tartotta volna a lelket a magyar bakában, a kárpáti védőseregben, Nikolájevics Nikoláj nagyhercegnek hamarosan valóra vált volna dédelgetett terve: Magyarország meghódítása és Németországnak a Duna medencéjéből való megtámadása.

A magyar katona akarata, a magyar baka, a magyar honvéd kitartása buktatta meg az orosz generalisszimusz haditervét.

A magyar katona akaraterőjén, mely szilárd volt, mint a Kárpátok gerince, morzsolódott föl az orosz túlerő és ennek a túlerőnek offenzív szelleme.

De ez a fölmorzsolódás még nagyon messze volt.

Egyelőre itt volt a korán beálló, borzalmas tél, ill volt a leljós lendülettel támadó orosz túlerő és a magyar katonának egyforma erővel kellett szembeszállnia a fagyos tél és az orosz tömeglámadás borzalmaival.

A magyar katona állta is a harcot.

De ez a harc, az önvédelemnek ez a glóriás harca fájdalmas áldozatokkal járt.

Nemcsak az orosz ágyú, az orosz gépfegyver szedte áldozatait, hanem a tél is, amelynek halálbakabító hidege ellen nem igen lehetett az első vonalban védekezni. A kárpáti harcvonal első vonalában nem lehetett még a „svarmkályha” tüzénél sem melegedni. Nem volt olt mélyre ásott, kényelmesre kiépített hadállás, amelyben háborús kényelemmel be lehetett volna rendezkedni. Nem is volt idő ilyen Stellung-építésre, mert hiszen a kárpáti harcok egész ideje alatt ide-oda hullámzott a harcvonal, ritkán töltöttek a katonák két egymásután jövő éjszakát ugyanazon a helyen.

A havas hegyhátakon, a csupasz hegyoldalakon folyt ez a kárpáti hadjárat.

Az erős szervezetűek megbirkóztak ezzel a „jégkorszakbeli” életmóddal. Hetekig feküdtek a havon, hideg konzerven éltek és szervezettül: nem lázadt föl a szokatlan életmód ellen. A gyöngébb szervezetteliek belebetegedtek ebbe az életmódba és sokan közülük a fagy áldozataiul estek.

A harctéri sebesülés és a harctéri fagyás egyenrangú tényezőkké váltak.

A kórházak — különösen a Léi derekán és kora tavasszal — valószínűleg megteltek fagyott katonákkal, akiknek a lábuk, kezük, karjuk,

fülük vagy orruk fagyott el és akik leírhatatlan szenvedések árán tudtak csak a fagyás következményeitől megszabadulni.

És hányan maradtak ott a Kárpátok bércei között holtta fagyva! Aki megsebesült, és nem tudott a kötözőhelyre jutni, ottmaradt a havon és a fagy ringatta a másvilágra. A fagyhalál csendes, fájdalom nélküli halál volt. A szerencsétlen katonák elaludtak és nem ébredtek fel többé.

Sírjuk a Kárpátok jégkriptája lelt . . . Szemfedőjük a mindent beburkoló fehér hótakaró . . .

És csak hosszú-hosszú hónapok múltával, midőn a tavaszi szellő kezdte már megolvasztani a fagyos jégkriptát, a fehér szemfedőt, akkor szökkent eredménybe, diadalba a sok áldozat, a sok harc, a nagy erőfeszítés.

Az orosz túlerőnek ekkor már véglegesen ki kellett vonulnia a Kárpátokból.

De addig . . . ezek a hosszú-hosszú téli hónapok, ezek a félelmetes, emberfeletti harcok szorgalmasan szedték az áldozataikat . . . benépesítették lakókkal a hatalmas jégkripta birodalmát.

Az orosz újra betör a magyar határon

Przemysl várfalait újra előntötte az orosz fegyveres áradat. A központi hatalmak ármádiái a sokszáz kilométeres, gigászi front egész vonalán visszavonultak, de — amint a későbbi események beigazolták — ez nem a megvert seregek menekülését jelentette, hanem azt, hogy a német és a magyar-osztrák hadvezetőség még nem látta elérkezettnek az időt a döntő ütközet megkezdésére.

Az orosz embermedencék még ontották a friss hadseregeket, a túlerő még alig csökkent valamivel, noha a „visszavonuló” szövetséges seregek tízezer számra ejtették a foglyokat.

A taktikai visszavonulás eredményezte, hogy az oroszok újból betörhettek magyar földre. Galíciában a front már Krakóra támaszkodott, seregeinknek voltaképpen Krakót kellett az orosz túlerő ellen megvédelmezni. Ugyanekkor a német lovasság már Ralístól keletre (a német-orosz határ közelében) védekezett az orosz támadások ellen, november 12-én pedig már Eydtkuhnen mellett és tőle délre — tehát már Kelet-Poroszország földjén — állottak az oroszok és heves támadásuk ellen elkeseredetten harcolt a visszavonuló német hadsereg.

Varsó elfoglalásának és Galicia felszabadításának a terve tehát

meghiúsult. Az egész orosz fronton sokkal rosszabb volt a helyzet a szövetségesekre nézve, mint a nagy offenzíva megindítása előtt. Egy hónappal felmentése után ismét ott hullámozott Przemysl vára körül a orosz néparadat és a Kárpátok többszáz kilométeres vonalán szintén ott zajlott az orosz hadak tengere, ostromolva a sziklabércék hágóit, nyergeit és szorosait, hogy eláraszthassa rajtuk át Nagy-Magyarországot.

A helyzet egyenesen kétségbeejtő volt!

A Kárpátok minden hágóján és szorosán zúdult be az orosz had-erő, mely az egész világháború folyamán ebben az időpontban állott

Pihenő trén a Kárpátokban

legközelebb a döntő győzelemhez. Ebben az időpontban megvolt az orosz hadseregben a győzniakarás hangulata, megvolt benne a támadásra való hajlam, az offenzíva szelleme és el lehet mondani, hogy november közepe táján válságosra fordult a szövetséges központi hatalmak helyzete.

A monarchiára a súlyos megpróbáltatások napjai következtek.

Ezek voltak a világháború legszomorúbb hónapjai, amikor földönfutó menekülők ezrei és tízezrei lepték el Bécsset és Budapestet egyaránt, amikor lázasan erősítették a monarchia mindkét államának fővárosát, mert még a legbátrabb szívet is szorongó dobogásba hozta az a gondolat, hogy az oroszok eljuthatnak odáig. Galícia legnagyobb része elveszett, Bukovina ismét orosz kézre került és Bárlfától Kőrösmezőig oroszok

ostromolták a Kárpátok ércfalát — és pedig nemcsak portyázni indult kozákcsapatok, hanem az orosz hadsereg legjava, amely most már komoly haditerv alapján akarta „szíven döfni a monarchiát Budapesten, ahol a szerb haderővel kívánt egyesülni. .

Ebben az időben kezdték lázas gyorsasággal Budapestet katonailag megerősíteni, a János hegyen, amely a budai hegyek legkimagaslóbb pontja, erődítések épültek: futóárkok és drótsövények jelezték szinte egyik napról a másikra, hogy sor kerülhet arra a borzalmas hadihelyzetre, hogy Budapestet kell megvédelmezni a magyar földre özönlő orosz túlerő ellen.

És ezekben a lesújtóan izgalmas napokban szívbemarkoló, fájdalmas jelenetek játszódtak le a magyar főváros pályaudvarain. Ejjel-nappal jöttek a vonatok zsúfolva a határszél, a Felvidék menekültjeivel. A hajléktalanná vált, ellenség elöl menekülő ezreket és ezreket csak a legnagyobb nehézségek árán lehetett Budapesten és környékén fedél alá elhelyezni. Szörnyű napok, rettenetes hetek voltak!

Zboró és Bárlfa, Mezőlaborc és Homonna, Uzsok és Volóc, Szolyva és Kőrösmező már november első felében a kétségbeesett harcok színhelyévé vált. Erről a vonalról már ekkor minden magyar polgári személy elmenekült. De veszélyessé vált ezáltal Eperjes, Kassa, Ungvár, Munkács, Iluszt és Máramarossziget helyzete is és mindezekből a városokból és mindezeknek a városoknak a környékéről megindult a lakosság menekülő vonala, mely véget érni nem akaróan kigyózott az ország szíve felé!

Veszélyben a haza!

Az orosz másodszer is betört a határon és ijesztő erővel nyomult előre magyar földön.

Minden talpalatnyi földért aránytalan áldozatokat kellett hoznia, mert a védőseregek minden eddigi erőfeszítést fölülmúló elszántsággal szálltak szembe a kárpáti hágókról lezúduló orosz túlerővel. De az orosz tartalékok tömege szinte kimeríthetetlennek látszott. Hiába borították be a kárpáti csataterek színhelyeit az elesett oroszok ezrei és tízezrei, hiába özönlöttek az orosz hadifoglyok ezrei és tízezrei az óriásira növekedő fogolytáborokba, az elesett és fogságba került tízezrek helyére újabb és újabb tartalékok vonultak fel a frontra és bőségesen pótolták a hiányokat.

A haza veszélyben volt!

November derekán már ott viharzott az orosz áradat a Tiszába

torkoló folyamok völgyeiben, azzal fenyegetve, hogy ez a hatalmas emberáradat a folyamok mentén lezúdul a hegyekből a síkságra és előzőnli az országot.

A Topolya mentén Bártfa, az Ondava völgyében Sztropkó, a Laborca mentén Homonna, a Ciróka völgyében Szinna, a Latorca mentén Szolyva már orosz kézre került.

Szolyvától Munkács csak huszonhárom kilométernyire van, Homonnától pedig Kassa alig ötvenhárom kilométernyire fekszik légvonalban.

Munkácsról a lakosságon kívül kénytelenek voltak a hatóságok is elmenekülni, noha a hadvezetőség percig sem gondolt arra, hogy Munkácsot átadja az oroszoknak. Hallatlan erőfeszítésekkel sikerült is megmenteni a virágzó várost az ellenséges invázió pusztításaitól.

Kassa nem forgott egy percig sem közvetlen veszedelemben, a hatóságok mind a helyükön maradtak, de azért itt is felütötte fejét a vak rémület, rémhírterjesztők garázdálkodtak és sokan jobbnak látták, ha elmenekülnek az orosz rém elől.

November 28-án dr. Blanár Béla polgármester a következő hirdményt tette közzé:

„A hadtestparancsnokság értesítése folytán közhírré teszem, hogy a városból való távozásra ok nincsen. A riasztó hírek terjesztői ki fognak nyomoztatni és a legszigorúbban megbüntetnek.“

Ilyen és még szigorúbb hangú hirdmények és rendelkezések tudták csak helyreállítani a hadizónába beleeső városok nyugalmit és elhárítani a vad menekülést, a lappangó pánik veszedelmeit.

A kormány és a hatóságok mindent megtettek a rend és a nyugalom fenntartása érdekében.

December 2-án gróf *Tisza* István miniszterelnök a következő táviratot írlte az orosz betörés által érintett vármegyék főispánjaihoz:

„Olyan értesülések érkeztek hozzám, hogy a megye területéről a lakosság menekülni készül. Felhívom méltóságodat, igyekezzék meggyőzni a lakosságot ennek hátrányairól. Bízom benne, hogy rövid idő alatt vissza fogjuk verni ezt a második orosz betörést is. Addig is, jobban jár a városok és községek lakossága, ha helyén marad. A múltkori orosz betörés, így a máramarosszigeti orosz invázió alkalmával is, kitűnt, hogy főleg az elmenekült lakosság vagyona van a pusztulásnak kitéve.

Mindezek alapján, mint ahogy a porosz kormány Kelet-Poroszországban, úgy a magyar kormány is nyugodt maradást tanácsol a lakosságnak.

Tisza.”

A magyar miniszterelnök komoly-hangú táviratainak meg lett az eredménye, hogy a lakosság higgadtabban kezdett gondolkozni és a legtöbbben megszívlelték a jó tanácsot. Mindamellett Sáros, Zemplén Ung, Bereg és Máramaros megyékből ezer- és ezerszámra özönlöttek a

Gróf Tisza István miniszterelnök az orosz betörés nehéz napjaiban bátorította, megnyugtatta a magyar nemzetet

menekültek, a legtöbbben a fővárosba, úgyhogy Budapesten ekkor kezdett először komoly formában jelentkezni a háborús lakáshiány.

A szerencsétlen sorsú menekülőket nagy szeretettel fogadta a magyar főváros, mindenki kapott szállást, kenyeret, jó szót, vigasztalást.

A haza veszélyben volt és a nagy vihar menekültjeit keblére ölelte a haza, az orosz rémmel szembeszálló, minden erejét megfeszítő magyar haza.

Német skí-járőr a Kárpátokban

A hadvezetőség hivatalos jelentéseiben hiába mutatott rá, hogy a decemberi „ragyogó lengyelországi és galíciai sikerek mellett másodrendűvé törpül az oroszok újabb kárpáti betörése”.

A magyarság csak a Kárpátokra függesztette szemeit. Alig tudta figyelemre méltatni azokat a ragyogó lengyelországi és galíciai sikereket, melyek sehogyan sem tudták feledtetni az orosz betörést, a magyar Kárpátokban folyó dúló csatákat.

„Valahogy úgy érezte magát a nemzet, mint az anya, akinek azt jelentik, hogy a döntő győzelemnél, melyet seregeink arattak, csak az ő fia sebesült meg súlyosabban”.

Az imádott magyar haza volt veszélyben, az orosz kozákhad olt száguldozott a magyar határvidék földjén, orosz hadak ütötték föl tanyájukat több magyar városban: az egész nemzetnek, mint valami lesújtott anyának a szíve vérzett.

A magyarnak a haza egyetlen egy göröngye sem volt „másodrendű”.

A kárpáti csata

Lidércnyomás ülte még a magyarok hazáját.

Az egész nemzet visszafojtott lélekzettel, reszkető idegességgel tekintelt az északkeleti határ felé, ahol az ezeréves haza sorsa dől el.

Álmatlan éjszakák, vigasztalan nappalok voltak ezek.

Az egész magyar nemzet végigszenvedte ezeket a gyötrelmeket.

Az itthonmaradottak a bizonytalanság, a kétségbeesett aggodás kálváriáját járták, a nemzet harcos fiai pedig fogcsikorgató elszántsággal szálltak szembe az előretörő ellenséges áradattal.

És a harc, a példa nélküli nehéz és elszánt harc a Kárpátok egész vonalán éjjel-nappal folyt a magyar haza minden talpalatnyi helyéért.

A magyar haza fájdalmas sebéről: a kárpáti orosz betörésről csak szűkszavú jelentéseket adott ki a főhadiszállás. November 18-án csak ennyi volt a közlenivalója: „Orosz erők a Kárpátok ellen nyomulnak elő”. November 22-én: „A Dunajectől nyugatra és a Kárpátokban is nagyobb harcok vannak folyamatban“.

Honvédgyalogezred táborozása a Borgói-szorosban

De november 23-án már közölni kellett:

„A hadihelyzet megkívánja, hogy egyes kárpáti szorosokat ideiglenesen az ellenségnek engedjünk át”.

Ekkor már mindenki tudta, — hiszen a menekülők ezrei és ezrei még a valóságnál is ijesztőbb híreket hoztak magukkal — hogy a Magas-Tátrától az Erdős Kárpátokon, a Keleti Beszkideken és a Máramarosi Havasokon keresztül egészen az Erdély, Bukovina és Románia halárában lévő Borgói Havasokig mindenütt megindult, előretört és több szorson át már beözönlött magyar földre az orosz lavina. Mindenki tudta, hogy ezekben a szörnyű hetekben fog eldőlni a minden becsületes magyar embernek álmatlan éjszakákat okozó kérdés: meg lehet-e állítani magyar földön azt az orosz túlerőt, mely be tudott hatolni a szinte egekbe nyúló Kárpátok természetvédelte szorosain? Ha még a természeti erőket is legyőzte az orosz túlerő, lesz-e hatalom, amely fel tudja tartóztatni, hogy le ne zúduljon a magyar alföld medencéjébe?

Volt ilyen hatalom!

A magyar katona hősiessége. A magyar katona hazaszeretete.

Itt már nem Galíciáról, nem Lengyelországról volt szó, hanem a magyar rögről. Galíciában és Lengyelországban is olyan hősiesen küzdött a magyar baka, hogy általános, őszinte elismerést vívott ki, de amit a Kárpátokban vittek véghez a magyar bakák, arról már csak hőskölteményben lehetne méltóképpen beszámolni. Fagyban, hóban, ellen-szomjyi, ha kellett, hetekig a hómezőn fekvve, egy-egy magaslat ormán, fagyott testtel, de lankadatlan lélekkel vívta a magyar baka az egész világháború legborzalmasabb hegyi csatáját: a kárpáti csatát, amelynek nehézségeit és borzalmait csak az tudja elképzelni, aki végigcsinálta.

A harctéri jelentések csak arról számoltak be, hogy Ungmgyében, Zemplén megyében, Sárosmegyében, Bereg- és Máramaros-megyében sikeresen folyik a harc, az ütközetekben seregeink folytonos győzelmet aratnak. Majd azt jelentette a főhadiszállás, hogy az Uzsocki-szoros újra birtokunkban van, hogy a Homonna felé előnyomult ellenséges erőket megvertük és visszazorítottuk, az Ungba betört ellenséget kiszorítottuk a határról . . . De hogy ez az emberfeletti harc mit jelentett egy-egy magyar katona számára, az ezekből a jelentésekből nem derült ki.

December 3-án lesújtó volt a hivatalos jelentés, mely így hangzott: „Sáros megye északkeleti határszéli részét és Bártfa városát is erős orosz hadoszlop szállotta meg”. De december 5-én már megnyugtatóbb volt a közlés: „Zemplénben és Sárosban határainkig üztük vissza az ellenséget. Sztropkó község, mely pillanatnyilag orosz kézre jutott, ismét birtokunkban van. A vasúti közlekedés Bárlfáig és Örlőig helyreállt s az állami tisztviselőket Bárlfára és Eperjesre visszarendelték”.

Decemberben Máramarosban indult meg az erős orosz offenzíva. Toronyénál nagy orosz erők törtek be és itt háromnapos, kétségbeesett küzdelem után lehetőit csak a túlerőt megállítani.

Közben az oroszok Sárosmegyében újból elfoglalták Bárlfát, amelyet a magyar csapatok hősi küzdelem után december 11-én újból visszafoglaltak. És így folyt a támadás és ellentámadás minden határszéli községért, minden kárpáti szorosért, minden talpalatnyi földért.

Volt erő, amely nem engedte a betört ellenséget az ország belsőjébe benyomulni. A hadtörténelmi írók, akik csak a stratégiai szempontokat vizsgálják, a háborúnak erről a fázisáról úgy emlékeznek meg, hogy az oroszok a Homonna—Szolyva—Huszt—Máramarossziget vonalán elhúzódó fronton, nem tudtak keresztültörni és nem tudtak Magyar-

országba beljebb nyomulni. De nem nagyon emelik ki, milyen példátlanul elszánt harcmódor, milyen belső tűz és lelkesedés tette lehetővé a magyar seregek számára ezt az óriási, szinte a csodával határos teljesítményt.

A homonnai csata

Véres, elszánt küzdelem zajlott le Homonna előtt. Az orosz túlerő nyomása olyan hatalmas és ellenállhatatlan volt, hogy a védőseregnek vissza kellett vonulnia és — ideiglenesen — ki kellett ürítenie Homonnát.

November 25-ika vasárnapra esett. Ezen a szomorú napon, reggel hét óra tájban vonulnak be az oroszok a már kiürített Homonnára. Mintegy másfél brigádnyi doni kozák szállta meg a várost. A parancsnokság gróf Andrassy Sándor kastélyában ütötte fel a főhadiszállását és innen irányította a további hadműveleteket.

Szomorúan érdekes körülmény volt az, hogy gróf Andrassy Sándornak, aki mint automobilos főhadnagy vett részt a harcokban, a saját birtokán, a saját kastélyában megtelepedett ellenséggel kellett baj társával együtt szembeszállnia.

A homonnai csata után a gróf azt mondta:

Egyik csapatunknak frontra való menetelése

— Az én földemen, a kastély mögött állították fel az oroszok ágyúkat és végigéltem azt a keserű helyzetet, hogy éppen az én földemről lövöldözött az ellenség a mi csapatainkra.

Négy napi elkeseredett harc után sikerült Homonnát visszafoglalni.

A győzelem napján már a Kálvária-hegyen dördültek meg a magyar ágyúk és az orosz kénytelen volt menekülni a kirabolt, feldúlt városból.

A kozákok kifosztották természetesen az Andrassy-kastélyt is, ahonnan minden értékes ingóságot elvittek magukkal.

Pusztulás, rombolás maradt vissza a menekülő ellenség után.

A kárpáti harcok idején honvédcsapatainknál tartózkodott Aage Madelung, a kitűnő író, aki Homonna visszafoglalásáról a következőképpen számolt be:

„Véget ért a harc Homonna körül. A honvédcsapatok hősiességgel verték vissza az oroszokat, akik súlyos veszteségeket szenvedtek. Három napon át közvetlen közelből szemléltem a csatának. A három nap közül egyet a tűzvonalban töltöttem, az ütegeknél, melyek három kilométernyire állottak Homonna előtt. Tegnapelőtt este elszánt rohammal foglaltuk el az orosz állásokat és az éjszaka folyamán csapataink behatoltak a városba. Tegnap délben a következőket lállam: a lövészárkokban halott orosz katonák feküdtek, a közelharc szörnyű mozgalmassága után eljutottak az örök nyugalom birodalmába. A város néhány háza leégett. A legtöbb épületet leírhatatlan módon megrongálták és teljesen kifosztották az oroszok. A romok között itt-ott halott polgárok heverték. A pincékben több visszamaradt orosz katonára bukkantunk. Közülük néhányan holtrészegek voltak és ezek mély álomba merülve heverték a kiürített boroshordók mellett. Az oroszok Homonnán úgy fosztogatnak, mint a középkorban a zsoldosok a prédára bocsátott városokban . . . Furcsa látványt nyújtanak a helyek, ahol kevéssel azelőtt még az ellenség dőzsölt. Azt hinnék, hogy még itt van ez az ellenség valahol a közelben, pedig ugyancsak elsietett a magyar csapatok közeledésének hírére. Felületes számítás szerint az oroszok menekülés közben 1500 foglyot hagytak hátra és a heves harcokban sok halottjuk is volt. Homonna felszabadult. Az orosz sietve vonul vissza. A magyar csapatok erőlyesen üldözik a menekülőket”.

Homonna visszafoglalása nagy örömet keltett országszerte.

Az oroszok utolsó ellenállási vonala egy messzire elnyúló dombhát volt Homonna közvetlen közelében. Ez a dombhát uralta a Barkószorosból az országutat és a sík térséget is.

A homonnai vereség után ez a dombhát volt az újabb orosz kudarc színhelye. Véres csata zajlott itt le, a halottak százai maradtak a csatamezőn és az orosz kénytelen volt tovább folytatni a megkezdett visszavonulást.

A heves csata után hevenyészett lövészárkok sora szántotta föl a dombhátat és az országút környékét. Az árkokban temetetlen halottak maradtak. A homonnai csata áldozatai.

„Egy orosz gyalogos katona holtteste fekszik itt — számol be egy harctéri napló a csataterőről. — Egy holttest a sok között. Ez a szegény katona egészen fiatal. Bizonyára újonc volt. Egyenruhája tiszta és új. Földszínű köpenyén a szív táján nagy lyuk van és a posztórészekre ráfagyott a vér. A halott test is teljesen átfagyott. A halott katona nyugodtan fekszik a hátán, arcát befödi tányérsapkája. Feje egy kopasz fa kérgetlen oldalához támaszkodik. Leemelem a sapkát a katona arcáról és föléje hajolva elnézem szegényt. Szemhéjai félig nyitva vannak és mint a megölt állat: szomorúan és szemrehányóan néz rám vissza. Egészen fiatal, egészséges, szőke férfi volt és semmi feltűnő nem volna rajta, ha a véletlen nem kölcsönzött volna neki sajátságosan félelmetes szépséget. A vér — ugyanis — mindkét szájaszögletéből új holdhoz hasonlóan csurgott végig az ajkán, úgyhogy két finomra hajlított, hegyben összefutó ív keletkezett belőlük. És az orosz, akinek felső ajkán a kiütköző szőke bajusz nyomai alig láthatók, halálában vérvörös, tapadó szakállal fekszik itt, mintha csupán elaludt volna, hogy egy órai pihenés után álarcos bálba menjen.

Flomonna izzó zsarátnokai fölé. Olyan, mint a pirosra festett kínai mandarin, orosz táborigyűlésében. Sokáig elnézem, oly sokáig, hogy soha, míg élni fogok, el nem felejttem. Aztán betakaram arcát sapkájával és magárahagyom. Némán és kihaltan terül el általában a csatater. Ha nem volna megfagyva a föld, a földműves nyugodtan hozzákézdhetne a véres föld felszántásához.

A völgyben orosz foglyok sorát vezetik a magyar bakák. Orosz hadifoglyokat, akik befejezték munkájukat. Mire gondolhatnak és mit érezhetnek most, ha fölnéznek lövészárkaikra, melyekből nemrég még dühösen lövöldöztek? Vájjon szeretettel bújtak-e meg a magyar föld árkaiban, vagy örömmel mennek fogságukba? Vagy olyasmit éreznek, mint mikor utoljára dolgoztak künn a mezőn a Volga partján, túl az Uralon és a végzett munka után megtértek pihenni? . . .”

A harci zaj elvonult Homonna felől és az elmenekült lakosság egyenként visszazállingózott feldúlt otthonába. Síró örömmel borultak

a hazatérők a szétlőtt, beomlott romokra, melyek az egykori boldog otthont jelentették számukra.

A szorgalmas munka, a nemzet támogatása csakhamar eltüntette a romhalmazokat és újjáépítette a homonnai otthonokat . . .

Orosz uralom Bártfán

Sárosvármegye északkeleti részét is előzönlötte az orosz had, amelynek rövid időre sikerült Bártfát is birtokába venni.

Régi, nagy tradíciója város volt Bártfa, amely már a tizenkettedik században is fejlett központja volt a Lengyelország felé irányuló keres-őelemnek. A tatárjárás idején elpusztult a kincses város, de gazdag polgárai az Anjou-királyok idején még szebbé és nagyobbá építették. Várat is emeltek védelmére tizenkilenc bástyatoronnyal. Az idők folyamán kilenc bástyatorony összeomlott, de tíz torony még fennmaradt máig is, hogy hirdesse a múlt emlékeit. Valamikor, a középkori harcászati viszonyok között nagy jelentősége volt ezeknek a bástyatornyoknak, a modern háborúban azonban még csak gondolni sem lehetett arra, hogy ezeket a tornyokat valami katonai jelentőséggel felruházzák. Nem erődítések voltak már ezek, hanem egyszerű kortörténeti emlékek, melyekben egyébként is gazdag Bártfa városa. A tizennegyedik századból fennmaradt gótikus templom és a tizenhatodik században, jórészt fából épült városháza nevezetes emlékei a középkori építkezésnek. A gyönyörű fekvésű, gyógyfürdőjéről is híres város december havában két ízben is az oroszok kezére került.

A magyar hadsereg nem akarta a harcok középpontjába juttatni a virágzó várost és kétszer is kiürítette, orosz kézre adta, hogy az ágyútűztől megkímélje a katonailag meg sem erősített Bártfát.

A polgármester mindkét megszállás ideje alatt ottmaradt a helyén és talán ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy az oroszok nem pusztították el a várost. Összesen két hétig sem tanyáztak a megszálló csapatok Bártfán és amikor december 10-én éjszaka végleg kivonultak onnan, csak a fölforgatott lakások, a betört üzlethelyiségek és az orosz falragaszok hirdették az ellenség bártfai pünkösdi királyságát.

A bevonuló győzelmes magyar sereg nem talált égő házakat, összerombolt épületeket a visszahódított városban. Sértetlen maradt a templom, a városháza, a múzeum is. Az üzletek redőnyeit felfeszítették az orosz katonák, alaposan megdezsmállák a raktári készleteket, de sehol

Tábori konyha a Kárpátokban

som romboltak. A házak is épek maradtak, igaz, hogy belül visszamaradt a muszka látogatás mindent felforgató emléke. A bártfai orosz megszálló sereg parancsnoka emberséges tábornok volt, aki megtiltott minden rombolást, pusztítást és rablást és a szigorú tilalomnak nagyjából érvényt is tudott szerezni. A városházán ugyan feltörték az összes szekrényeket, de mivel látták, hogy pénzt sehol sem találnak, a további kutatásokat abbahagyták.

A magyar uralom visszaállítása után Bártfán csakhamar helyreállt a teljes rend. A Duklai-szorosnál még hónapokig váltakozó eredménnyel folyt a véres harc, de Bártfa már mentesült az orosz támadásoktól. Az elmenekült lakosság visszatért és minden középületben hadikórházakat rendeztek be a sebesültek számára.

Valóságos kórházváros lett Bártfa a hadizónába eső többi városokkal együtt.

És tömegesen hozták a sebesülteket, akiken meglátszott, hogy a kárpáti hágókért folyó harcokban kemény tusát kellett államuk. A visszatért sebesültek alig látszottak ki a sárból. Ruhájuk, kezük, arcuk: merő fagyott sár volt. Mintha nyers agyagszobrok keltek volna életre. Honvédek és népfölkelők vegyesen. Az egyik sárszobor így beszélt:

— Mi a Duklai-szoros szájánál állottunk. Fenn, a hegyháton, a szoros országútja fölött. Ágyú is volt mindkét, oldalon. Az országút

mentén, pár méter magasban a hegyoldalba vágott gyalogösvény húzódik. Itt lapultak meg előőrseink a fák törzsei, a zuzmarás bokrok tövében. Így vártuk az orosz.

Már három napig feküdtünk a hóban, a fagyos, jeges sárban, mikor a negyedik nap hajnalán a hegyhát ágyúai bömbölni kezdtek. Sűrű tömegben jött az orosz had. Az előőrs jeli adott sortűzzel. A tüzérség munkába fogott. Megnyíltak az ágyúk torkai és ontották a gránátot meg a srappellét. Órákig tartott ez a harc és mi még mindig a hegyi ösvényen voltunk. Nem kaptunk parancsot a támadásra. Heggel nyolc óra felé erősítések vonultak fel és ekkor mi is megkaptuk a jelet a rohamra. Lőttünk, felugrottunk, rohantunk, szuronnal támadtunk az oroszra. Sokan voltak, de ezután ritkult a soruk. Elestem, orosz panganét szűrt meg . . .

Ilyen keresetlen, egyszerű szavakkal tudtak csak beszámolni a kárpáti csaták hősei a háborúról, a maguk küzdelmeiről.

A háború öt hónapja alatt már megszokták a nélkülözéseket, a szokatlan életviszonyokat, a hallatlan erőfeszítéseket.

Csatáról, ágyúdörgésről, sebesülésről úgy beszéltek, mint a világ legtermészetesebb dolgairól.

Mint odahaza a nyári esőről és az őszi szántásról.

Kárpáti holdfény

Homonna. Bártfa. Sztropkó. Szolyva. Szinna Volóc. Megannyi fejezete a kárpáti csata hősi époszának. És a kárpáti hágók: Dukla, Verecke, Lupkov, Uzsok, Jablonica . . . Meg azok a névtelen hegyoldalak hegyhátak, ahol a komor harc gránátfüstös fekete vonalai róttak fekete árkokat a szűztiszta fehér hómezőkbe . . . Így a koskóci hegyek, ahol a debreceni 39. gyalogezred vívott ki fényes győzelmet bravúros támadásával.

Ez az ezred, amely csupa bátor debreceni fiúból állott és amely báró Conrad vezérkari főnök nevét viselte, arról volt nevezetes, hogy egyik zászlóaljának békeidőben Károly trónörökös, akkor még Károly Ferenc József főherceg őrnagy volt a parancsnoka. A fiatal főherceg ott szolgált Debrecenben, megtanult magyarul, megismerte, megszerette a magyar katonát, a magyar katonán keresztül a magyar nemzetet és amikor a kárpáti harcok szomorú napjaiban megérkezett az örvendetes jelentés a debreceni fiúk koskóci győzelméről, Károly trónörökös meghatott hangú táviratban üdvözölte volt ezredét, a hős harminckilenceseket.

Ezekről a harcokról számol be egy magyar katona hadinaplója:

„A vonat megáll. Nem mehetünk tovább. Az oroszok felrobbantották a pályatestet, fenyőerdő közepén vagyunk. A fenyőket vastag hófátyol fűdi. Néma csend. Az erdőben semmi zűgás. A hóborította fenyvesen még a szél sem hatol keresztül.

Kiszállunk, indulunk. Célunk a fejük fölött ragyogó hegycsúcs, amely büszkén nyúlik a magasba. A túlsó hegyháton már az oroszok vannak. Menetelünk a meredek, havas utakon. Felérünk a hegy hátra. Itt már jeges szél süvít. Az egyik oldalon tüzérek sűrögnek-forognak, a hegyiágyúk részére fedezékeket készítenek, nemsokára megkezdődik a koncert. . .

Esti hat óra. A holdfény előtör a felhők mögül. A már sötétségbe merült hősíkok most újból kifehérednek. Úgy szikrázik az egész táj mintha gyémántporral volna teleszórva.

Parancs jön. Újra indulnunk kell. Lassan, óvatosan, rajvonalban le kell húzódnunk a völgybe, hogy onnan szalvézzuk az oroszokat. A parancsokat csendesen adjuk tovább. Másfél óra alatt lenn vagyunk. A legnagyobb csendben. Idáig egy lövés sem esett. A holdfény csendje árad el a fagyos tájon.

Amidőn lenn vagyunk, egy világítórakéta surran fel az égre. Ez a jeladás. A következő pillanatban már megdördülnek fenn az ágyúk. Az első gránátok mingyárt becsapnak a hegyoldalba, ahol az orosz állások húzódnak. A belövés pontos. Mi valamennyien egy-egy fa vagy szikla mögött vagyunk takarásban. A parancs az, hogy sortüzet adjunk oda, ahová az ágyúgolyók becsapódnak. Eldördült az első sortűz. Odafönn, az ellenséges oldalon hirtelen nyüzsgés, ijedt zavar támad. A tüzelés meglepetés volt a holdfény nyugalmát élvező oroszoknak. Ők is lövöl-

Hídverés a Latorca-folyón

holdfény csendje árad

előlni kezdenek, megszólal a gépfegyver is. A harci lárma egyre erősödik. Felnézek. Felvillanó tüzek, utána borzalmas dördülések. Remeg a hegyoldal.

Odaát százszoros csattogások, amint sziklába, jégoszlopba fűrődik a golyó. Folyton tüzelünk. Minden ember remeg az izgalomtól. Mi lenn egy lövést sem kapunk. Az oroszok minden erejükkel a hegyhátra szórják a tüzet.

Odafönn egy percre elhallgatnak. Gyenge, sípjelzés. Már-már aggódunk, mi történhetett. De a következő percben rémes dördülés hangzik, mintha egy gigászi detonáció szétvetett volna mindent. A következő pillanatban az orosz oldalon messze fölcsapó füst és tűz, utána pokoli ordítás: nehéz ütegünk megszólalt és talált.

Egy század lesiklik hozzánk a paranccsal.

Roham!

Indulunk.

Folytonos tüzelés közben haladunk előre. Fölfelé. Feltűzött szurronnyal. Kapaszkodunk a csúszós hegyoldalon. A rajvonal halad. Már közel vagyunk az orosz álláshoz. Tüzelésük gyenge, nem tudja megállítani a mi előretörésünket. Mikor a rajok egy vonalban fölrnek az orosz lövészárók közelébe, az egész támadó oszlop felugrik és neki az ellenségnek!

A lövöldözést hirtelen beszüntetik. És látom, hogy egy liszt fehér kendőt lobogtat az orosz állásból. Ugyanakkor egy csomó orosz feltartja a kezét.

Hajnali négy órakor a foglyokkal együtt fenn voltunk a hegytetőn. A hold még mindig erős, ezüstös fénybe vonta a tájat, amelyre ismét kísérteties némaság borult”.

. . . Így folytak a harcok a Kárpátok hóba borult világában. Hol az orosz támadott, hol a magyar.

A harc vonal ide-oda hullámozott.

A rettenetes túlerő nem tudta megtörni, lehengetni a magyar seregek ellenállását.

December végén ...

November közepe óta folytak a szünetnélküli harcok, amelyeket a második orosz betörés szított lángra a Kárpátokban.

Hat hét óta folyt az öldöklő, nagy csata emberfeletti nehézségek közepette, volt olyan kárpáti szoros, mely szinte hétről-hétre gazdát

cseréli. Hol az orosz szállta meg a szorost, hol a fölmentő magyar-osztrák seregek vették birtokukba az égbenyúló bércek átjáróját.

Az orosz győzte kimeríthetetlen emberanyagával.

A magyar győzte lankadatlan kitartással és végső elszántsággal, így aztán a döntés ideje még nem érkezett el.

A lodzi és limanovai diadalok után — melyekről később számolunk be — a kárpáti fronton is enyhült bizonyos mértékben az orosz túlerő nyomása. December 13-án sikerült egész Zemplénből kivetni az elleneséget, de december közepén már újból teljes erővel zúdult előre az orosz áradat. Különösen az Erdős Kárpátokban és a Latorca völgyében, ahol katonai szempontból is fontos eredményeket értek el. A magyar-osztrák hadvezetőség azonban a rendkívüli mértékben fenyegetett frontrész védelmére nagy erősítéseket rendelt, amelyek megakadályozták az oroszok további előnyomulását. A Latorca és Nagyág vidékén ezek az elkeseredett harcok azonban egész decemberben tovább folytak. December 26-án csapataink négy napos hősiesség után elfoglalták az Uzsokiszorost.

December 29-én azonban már újabb agasztó jelentést adott ki a főhadiszállás: „Az orosz VIII. hadsereg, amely körülbelül egy héttel ezelőtt a Kárpátokon át előnyomult haderőink ellen a támadást megkezdte, kiegészítésekkel és friss hadosztályokkal annyira megerősö-

I. engyel legionáriusok a Kárpátokban

dött, hogy célszerűnek látszott csapatainkat a szorosmagaslatokra és a Gorlice körüli területre visszavonni, ami egyébként a helyzetet északon nem befolyásolja.”

December 30-án a hivatalos jelentés így szólt: „A lupkovi szoros-tól északra ellentámadásainkkal az oroszok előnyomulását megállítottuk. Tovább nyugatra az ellenség gyengébb erőkkel egyes átjárókat megközelített”.

Az esztendő utolsó napján kiadott jelentés pedig így hangzott: „Csapataink a Kárpátok gerincein, a Nagyág völgyében, Ökörmezőnél, végül pedig a Latorca legfelsőbb vidékén és az Uzsoki-szorostól északra állanak. Ettől a szorostól nyugatra az ellenségnek már 'egyetlen kárpáti átjáró sincs a birtokában”.

Az esztendő végére sikerült tehát eredményeket elérni csapatainknak. Sikerült visszafoglalni Bártfát, Sztropkót, Homonnát, Szinnát, Szolyvát és Volócot és a kárpáti front egész északi részét kitolni a kárpáti határvonal legszéleire. A hóval fedett, jéggé fagyott, végtelen hosszú kárpáti frontvonalon már csak két jelentősebb magyar község: Mezőlaborc és Ökörmező volt az oroszok kezén.

Az 1914 karácsonya és Szilvesztere ezen a dicsőséges, szomorú, jégre fagyott és vérbe borult fronton érte a magyar katonákat.

Hősökként küzdöttek a Kárpátok gerincein az úgynevezett hegyi csapatok katonái, akik Boszniában és Hercegovinában hozzászoktak a hegyi élet viszontagságaihoz. Hősökként küzdöttek a tiroli császárvadászok, a tiroli Larulwehr-ezredek, hősökként küzdöttek a derék bosnyákok és a kárpáti frontra vezényelt német csapatok is . . . De a legnagyobb elismerést az Alföld és a Dunántúl lankáinak fiai vívták ki, akik a teljesen szokatlan, fagyasztóan zord viszonyok között oroszánokként küzdöttek. József főherceg itt ismerte meg igazán a magyar katonát, a magyar lelket, itt lett őszinte bámulója a magyar kitartásnak, a magyar önfeláldozásnak, a hősi magyar hazaszeretetnek.

„József apánk ...“

Kevés tábournok volt a világháborúban, akit úgy szerettek volna katonái, mint ahogyan a magyar katonák szerették József főherceget, aki a világháború szenvedései és hősi harcai között ismerte meg igazán a magyar katonát, a magyar ember erényeit.

József főherceg a háború kitörése után a szerb harctérre vonult

a 31. budapesti hadosztály élén, melynek altábornagyi rangban a parancsnoka volt. A véres sabáci harcokban résztvett a főherceg hadosztálya is és csodákat meséltek a budapesti harminckettesek és a somogyi negyvennégyesek, hogyan élt, lelkesített József főherceg a csatatéren. A fenséges parancsnok valósággal a bakáival és a bakáinak élt. Mikor a Száván átkeltek a „rossz-sebes” 44-esek, az egyik csónakban ott volt József főherceg is, aki az átkelést maga vezette. Ott volt az ostromott Sabác-

József főherceg (x) a katonái között. A háború kitörése óta a harctéren volt és többször vezette diadalra hős katonáit, akik a lángok közé is bementek volna utána. Nagy szeretettel liánt katonáival, meghallgatta kívánságaikat és atyai gondoskodást tanúsított velük szemben

ban, ott élt bajtársiasan az egyszerű bakák között. Példátlan népszerűsége hamarosan megszületett, már a szerb harctéren, a háború legelső időszakában: József főherceg al tábornagyból „József apánk” lett.

Így nevezték el a 31. hadosztály bakái a fenséges urat, aki alyailag gondoskodott minden egyes katonájáról.

Szeptember elején az orosz frontra vezényelték József főherceget hadosztályával együtt. A kétségbeesett galíciai csatákban, majd a végéig elszánt kárpáti harcokban mindenütt a legveszélyesebb pontokon küzdött a budapesti IV. hadtest, amelynek parancsnoka „József apánk” itt még jobban megismerhette a magyar katona erényeit

Ferenc József király csakhamar lovassági tábornokká nevezte ki a főherceget, aki az egész kárpáti hadjáratot végigküzdötte csapataival. 1914 november 28-án a temesvári VII. hadtest parancsnokságát vette át a főherceg és így továbbra is magyar ezredekkel folytatta a küzdelmet az orosz túlerő ellen mindaddig, amíg 1915 májusában hadtestével együtt az olasz frontra nem került.

A főherceg így hát végigküzdötte az egész kárpáti csatát, szemtanúja volt a magyar katonák legendába illő erőfeszítésének és „József apánk” őszinte csodálója lett a magyar hősiességnek.

„Heves, nagy küzdelmek árán tudtuk csak megtörni az orosz túlerőt a Kárpátokban — mondotta a főherceg. — Borzalmasan véres csaták színhelye volt: a Kárpátok. Egyetlen nagy temető: az orosz seregek temetője: Véreztünk, fájdalom, mi is, de az orosz seregek veszteségeivel összehasonlítva, jóval kevesebbel.

A Kárpátokban tanultuk megismerni teljes mértékben a magyart, nemcsak mi, de az egész világ. Volt idő, amikor még tartózkodva kellett nyilatkoznom az én dédelgetve szeretett magyar katonáimról. Mert az ő csodálatos küzdelmük, hősie kítartásuk és rendkívüli képességeik értékét ismertem ugyan, de esetleg szerénytelenségnek tűnhetett volna dicsőíteni, magasztalni a saját csapataim erényeit.

És büszke vagyok rá, hogy igaz érzésem nem egy parancsnoknak katonái iránt érzett elfogult szeretete volt, hanem felismerése azoknak a kiváló erényeknek, amelyek a mi dicsőséges hadseregünk történetének egész külön fejezetét fogják majdan alkotni. A németek is nem egyszer elzédülve nézték a magyarok irtózatos küzdelmét és csodálták őket, rajongtak értük, amikor a Kárpátokban olyan feladatokat oldottak meg, melyeknek elvégzéséhez emberi erő már-már elégtelennek látszott. A lelkem sír minden egyes elesettért, de ahány magyar pusztult el az irtózatos fergetegben, annak külön-külön kellene márványba vésní örök emlékezetül a nevét. Már talán közhellyé lett ez a mondás, de mégsem lehel eléggé ismételni: nem is emberek, istenek küzdöttek a Kárpátokban is, amint dalolva mentek maguk is a halálba, öntudatosan készítettek elő az orosz túlerő beláthatatlanul nagy temetőjét. Milyen különös is volt, amikor először kapaszkodtak fel a Kárpátokra a derék debreceni harminckilencesek, a kaposvári negyvennégyesek! És az első igyekezeten túl milyen otthon voltak a legmagasabb hegyeken is ezek a fiúk, akik a Hortobágy tájékán születtek és a napot csak a végtelen róna felett látták.

A magyar haza örökre büszke lehel katonáira. Amit a magyar

ezredek produkáltak a kárpáti harcok idején hősiességben, önfeláldozásban, vitézi helytállásban, azt kevés hadsereg története mutathatja fel.

Egyszer, amikor Bircán táboroztunk, egy öreg lengyel grófnő házában laktam. Abban a szobában lakott pár nappal előbb Radko Dimitricv orosz tábornok Przemysl ostromlója és menekülésük közben olt szálltak meg Bronulszky, Maximov és Hanicky orosz generálisok is, akik azt mondták a lengyel grófnőnek, hogy Oroszország elvesztette a háborút. . . És ezt nekik köszönhetjük: a mi magyarjainknak! . isteni fiúk ezek a honvédek!«.

Ha a fegyverek szünetelnek, előkerülnek újból és újból a hazulról jött levelek . . .

A főváros tanácsa a háborúban levő katonáink számára nagy szállítmány téli fehéreneműt küldött a harctérre. Ezt a küldeményt József főherceg a következő meleghangú érdekes levélben köszönte meg a polgármesternek:

„Most értesülök, hogy kétezer darab téli fehérenemű érkezett nevemre és Méltóságod van mint feladó megnevezve. Azonnal intézkedtem, hogy szeretett katonáimnak átadják a küldeményt, hiszen nekik szól. Elsősorban a harmincketteseket, a budapesti háziezredet részesítettük e jöleső küldeményben, melyre éppen olyan szükségünk van, mint a falat kenyérre. Derék katonáink nevében mondom: az Isten fizesse meg! Ezer hálás köszönet!

Tudom, érdekli minden hír a harctérről és különösen talán a budapesti fiúk sorsa. Tizenkét napig állottunk most harcban, egy órai pihenőnk e tizenkét nap alatt nem volt. Az oroszok, akik túlerőben voltak, folyton támadtak és az éjjelt is folytonos rohamokra használták fel. Csapataink, köztük a harminckettesek, minden támadást véresen visszavertek és rengeteg foglyot ejtettek, hat géppuskát zsákmányoltak. Egy döbbeneti csatában vagy ötezer oroszot fogtunk el és huszonkilenc ágyújukat vettük el. A harminckettesek megint nyolc ágyút zsákmányoltak. Mind vitéz fiúk, igazi hősök, akik a legborzasztóbb megpróbáltatások közt — mert ezekből naponta kijut — mindig csak dicsőséget arattak. Egy orosz fogoly mondta nekem: A legfélelmetesebb ellenség a harcban a magyar katona! Csapataink — ezt büszkén állítom — mindig győztek és csak felsőbb parancsra hátráltunk, hogy jobb helyzetből újra támadhassunk. Megtizedelve bár, de emelt hangulatban nézünk mindnyájan a jövőbe. Az Isten nem fog elhagyni! Ebben bízunk és ezt hisszük. Az én derék, szeretett vitézeimmel együtt szívünk mélyéből küldünk hőbb üdvözlését a mi szeretett otthonunknak, Budapestnek. Bárcsak mielőbb a végleges győzelem dicsőségével láthatnánk viszont mindnyájan. Még egyszer őszinte, hálás köszönet mindnyájunk részéről, mellyel vagyok igaz tisztelője

Harctér, 1914 október 26.

József főherceg.”

Hogy miért rajongtak a magyar katonák a főherceg-tábornokért?

A megértő szívéért, az atyai gondoskodásáért.

Ezer és ezer esetben nyilatkozott meg ez az atyai szív. Minden egyes esetnek híre ment és csakhamar egész legendakor támadt a főherceg szeretett személye körül.

„József apánk”-ért tűzbe ment volna akármelyik magyar katonája.

József főherceg néhány „esete”

Siklósi Sándor káplár, aki József főherceg hadtestében szolgált, a kárpáti harcokban kitüntette magát és megkapta a kis- és nagy ezüst vitézségi érmet, melyért a hős székely fiú nagy árat fizetett: bal szemét adta oda. Mikor bevitték a kötözőhelyre, odajött hozzá József főherceg, akinek így jelentette be a hős káplár megsebesülését:

— Fenséges uram, alázatosan jelentem, egyik szemem elment szabadságra!

A fenség sajnálatát fejezte ki és azután meglátta a kis ezüst vitézségi érmet a székely katona mellén és ezt kérdezte:

— Hol szerezted ezt, fiam?

— Szeptemberben kaptam Galíciában, fenséges apám, de most felterjesztettek a nagy ezüstre.

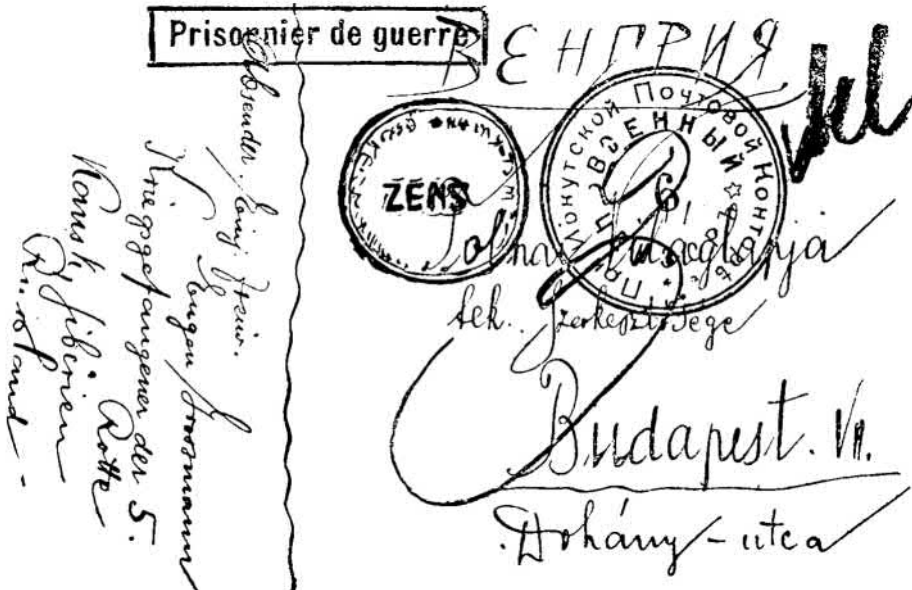
A fenséges úr azt válaszolta, hogy azt mingyárt meglátjuk s bizonyára telefonon érdeklődött a dolog felől, mert kis idő múlva, mikor visszajött, már messziről kiáltott:

— Kelj fel, fiam, hadd tűzzem fel a nagy ezüst vitézségi érmet a melledre!

A székely káplár boldogan állott a főherceg elé, aki a tisztjei jelenlétében feltűzte az érmet s aztán kezét fogott a katonával, aki a fenség kérdésre elmondta, hogy Gyergyóditrón lakik, felesége és kislánya van, egy kis földje is van s napszámosságból tartja fenn családját.

— Ne búsulj, fiam — mondotta őfensége, — majd gondoskodom én rólad!

Megparancsolta a katonának, hogy utazzon Budapestre és menjen a klinikára Grósz Emil dr. tanár úrhoz, akinek a fenség levelet írt, hogy katonáját különös gonddal kezelje.

Orosz hadifogságba esett hős katonáink tábori levelezőlapja a „Tolnai Világlapja” szerkesztőségéhez

A kórházban meglátogatta Augusztia főhercegasszony a székely bakát, aki a fenséges úr parancsához híven megírta a harctérre állapotát, amelyre a következő válasz érkezett:

„Vitéz fiam! megkaptam soraidat és köszönöm azokat. Sajnálatos értesültem arról, hogy ki kellett venni bal szemedet. Ennek révén törvény szerint nem vagy többé köteles a harcoló csapathoz bevonulni, legfeljebb a harcvonal mögött kisebb szolgálatra. Ennélfogva azt kérdem most tőled, nem akarsz-e belépni erdészeti személyzetembe? A részleteket I. libits méltóságos úr megbeszéli majd veled, ki téged legközelebb fel fog keresni a klinikán. Kistapolcsány az én legkedvesebb tartózkodási helyem, ahol szabad napjaimat töltöm, oda tennék és olt megtanulhatnád erdészeti teendőidet és jó magaviseletteddel — amiről szentül meg vagyok győződve — elő fogsz lépni. Ha azonban okvetlen be akarsz vonulni a katonasághoz, úgy jöjj ide, ha felgyógyultál és a törzsszázadhoz, itt a hadtestparancsnoksághoz osztanálak be. Én az előbbit, az erdészetet ajánlom jobban. Válaszodat várva, üdvözöl léged, vitéz fiam, igaz jóakaród

József főherceg.

Ákárhányszor megtörtént az is, hogy a főherceg ott gyalogolt hóban-sárban a katonák mellett. Biztatta, bátorította őket. Jókedvre hangolta a legényeket.

Így volt ez Sztropkónál is egy fagyos téli napon. Feltűnt a főhercegnek a sok jókedvűen masírozó legény között egy bánatos baka. Odamegy hozzá és megkérdezi tőle:

— Mi bajod, fiam?

— Fenséges apám, a fiam beteg és már hetek óta nem kapok hírt felőle.

A főherceg írt a főszolgabírónak, hogy azonnal küldje el a járás legjobb orvosát a kárpáti bús katona beteg fiához és értesítse őt a beteg gyerek állapotáról.

Hamarosan megérkezett a válasz.

Öfensége zsebébe tette a levelet, kiment a frontra, megkerestette a beteg gyerek apját és átadta neki a hazulról jött írást.

A katona örömeben sírva csókolt kezét hadtestparancsnokának . . .

„József apánk” még akkor is gondolt az ő fiaira, mikor voltaképpen már nem is tartoztak az ő parancsnoksága alá.

Bíró Károly negyvennégyes szakaszvezető, aki a kaposvári kórházban sebesülten feküdt, a következő sajátkezű írású levelet kapta József főhercegtől:

Handwritten notes in the top left corner, including "Köszönöm" and "1915. március 9.".

Wir senden Ihnen und uns. Schönen
Budapest uns herrlichsten Grüsse
aus der Kriegsgefangenschaft!
Kausk, Sibirien den 9. März 1915.

Handwritten signatures and names on the left side, including "Klingner Lajos" and "Bokor Lajos".

Handwritten signature "József főherceg" in the center.

Handwritten signatures and names on the right side, including "Görman Lajos" and "Bokor Lajos".

Szibériába internált magyar hadifoglyok üdvözlete Magyarországnak a „Tolnai Világlapja” szerkesztősége révén

„Fiam! Most veszem soraidat és igaz örömmel értesülök, Imgy jobban vagy. Remélem, bogy az Isten megsegít és teljesen felépülsz és olyan hősiesen fogsz tovább küzdeni, mint eddig.

Sajnos, engem elvitt a sors keze, magasabb állásba szólított a kötelesség, új csapataim vannak és én igen messze vagyok az én szeretett negyvennégyeseim tői, akikre a legigazibb szeretettel és bámulattal gondolok vissza mindig. Vajha megint velük harcolhatnék! Téged pedig, fiam, ha az Isten megsegít bennünket és mindketten hazatérünk a háborúból, örömmel vennék magamhoz valamely állásba, azon esetben, ha nincs otthon jobb megélhetésed. Üdvözöl Téged, vitéz fiam, igaz jóakaród

Harctér, 1914 december 7.

József főherceg
lovassági tábornok, a VII. hadtest parancsnoka.“

A királyi herceg, a lovassági tábornok valóban „József apánk” volt. Iés összes címei, rangjai és kitüntetései között arra volt a legbüszkébb, hogy a vitéz magyar katonák körében ki tudta vívni ezt az egyszerűen hangzó, de nagyon sokat mondó „József apánk” címet, amely az igaz szerelőjét jelentette.

Ahol megakadt a „gőzhenger.“

A karácsony hetében lezajló kárpáti harcokban közel tizenháromezer foglyot ejtettek a monarchia seregei.

Hatalmas tömeg embert jelent tizenháromezer fogoly! Valóságos kis hadsereg ez, amelyet a magyar-osztrák csapatok egy hét alatt leszereltek, és ártalmatlanná tettek.

Joggal hihetné az ember, hogy ilyen fényes eredmény félig-meddig már győzelemszámba is mehet.

Mégis tévedés volna ezt hinni.

Az orosz hadvezetőség milliós hadseregekkel operált. Az elfogott és elesett tízezret egyelőre még fennakadás nélkül tudta új tízezrekkel pótolni.

Tízezer, húszezer, sőt akár százezer ember pusztulása, kikapcsolása még nem bénította meg Nikolájevics nagyherceg seregeinek akcióképességét.

A román határtól az Erdős Kárpátok nyugati, zborói nyúlványáig mintegy négyszáz kilométeres fronton zajlott a kárpáti csata. Gigan tikus harcvonalt ez, melynek megvédéséhez, megtámadásához egyaránt óriási fegyveres erőre volt szükség. És a kárpáti front alig egy harmada volt a több mint ezernégyszáz kilométeres orosz frontnak, melynek minden pontjára tudtak friss erősítéseket küldeni a kiegészítő parancsnokságok.

A cár birodalma az óriási veszteségek és áldozatok ellenére sem merült még ki. A japánok, akik Csingtau elfoglalásával nem szándékoztak továbbra is cselekvően résztvenni a világháborúban, Szachalin-félsziget északi részének az átadása fejében szorgalmasan szállították az orosz hadseregnek a gyalogsági és tüzérségi muníciót. Hadianyagban sem volt még érezhető hiánya tehát az orosz seregnek.

Az orosz haditerv december havában már kifejezetten az volt, hogy minden áldozat árán ki kell erőszakolni a Kárpátokon áttörést és le kell gázolni Magyarországot! . . .

És ha a kárpáti harcvonalon folyó szörnyű harc, amelynek minden mozzanatára szorongó aggodalommal figyelt egész Magyarország, a hosszú tél folyamán elképzelhetetlen nehézségek és áldozatok árán eldöntetlenül is folyt, annyi bizonyos, hogy ragyogó eredmény volt: az orosz túlerő feltartóztatása a határszélen, az orosz offenzív szellemnek megtörése és a túlerőnek lassú felmorzsolása.

A vérrel áztatott kárpáti harctér örölte fel a szinte legyőzhetetlennek látszó orosz haderőt.

És amilyen fájdalmas volt a határszéli magyar községek és városok pusztulása, a magyar értékek tönkrementése, olyan örvendetes eredményei lettek — de csak 1915 májusában — ennek a hősiesség, céltudatos, hatalmas kárpáti küzdelemnek.

Két nagy győzelem az orosz sereg fölött

Lodz és Limanova

Nemcsak a kárpáti fronton lomholt a harc.

Nyugat-Galiciában és Lengyelországban is.

Nyugat-Galiciában Krakót, a lengyelországi fronton a sziléziai határt fenyegette az orosz áradat, éppen olyan veszedelmes módon, mint a Kárpátokban a magyar hon határát.

Október végén és november elején ugyanis másfélmilliónál nagyobb friss orosz hadsereg nyomult a Visztulán át Novo-Georgievszk és a galíciai határ között a sziléziai határ felé. Csupa válogatott, elit-csapatból állott ez a gondosan összeállított hadsereg, mely ellenállhatatlanul tört a Warta-folyam felé, kiszorítva a német seregeket az általuk megszállott orosz-lengyelországi területekről.

A szövetséges hadseregek számára nem maradt más választás: ez elől a roppant túlerő elől ki kellett térniük.

Hindenburg tábornagy ügyes csoportosítással, az ellenségtől nem háborítva Felső-Sziléziába, tehát német földre vonta vissza csapalait, a magyar-osztrák haderők pedig Nyugat-Galícia határán foglaltak állást.

Varsó elfoglalásának és Kelet-Galícia felszabadításának szép reményei így mentek veszendőbe.

Nemcsak hogy nem lehetett már Lemberg visszahódítására gondolni, hanem Przemyslt is újból sorsára kellett bízni és meg kellett egyelőre elégedni azzal, hogy Nyugat-Galiciában a Viszlóka-folyó mögé visszavonulva erősen kiépített állásokban lehetett újból fölvenni a harcot az előnyomuló ellenséggel.

Egyetlen célja lehetett most csak a szövetségesek további operációinak: a nagy orosz offenzíva erejének a megtörése.

Ezt a nehéz feladatot azonban csak támadással lehetett elérni. A merev védekezés csak időnyereséget hozhatott volna, elodázhatta volna a döntést, amelyben az orosz túlerő akaratának kellett volna előbb-utóbb érvényesülnie.

A fenyegető végzetet kellett elhárítani.

És ez meg is történt.

Két város nevéhez fűzi a történelem ezt a csodaszámba menő eredményt.

Lodz és Limanova!

A lengyelországi Lodz és a galíciai Limanova.

Amikor a cár, Nikolájevics nagyherceg, az egész ántánt már biztosra vette az orosz hadsereg döntő diadalát, amikor a kozákhadak már

Trén a hóban. Ilyen utakon, szakadékos völgyekben és meredek hegyeken vitte a Irén az utánpótlást a téli hadjáratban

a Kárpátok földjét taposták, amikor Krakó várál már harminc kilométernyire közelítették meg az orosz hadállások, amikor Hindenburg Varsó alól és az egész lengyelországi frontról átlagban több mint százötven kilométerrel vonla vissza csapatait a német halár védelmére, akkor az ántánt és az orosz hadvezetőség joggal számíthatott a döntő győzelemre.

Azt hitték, azt hirdették, hogy a német és magyar-osztrák ellenállás megtört.

De jött Lodz és jött Limanova.

És csakhamar kiderült, hogy igen koraiak voltak a döntő győzelemről szőtt álmoképek.

Egymillió hárommillió ellen!

Az őszi nagy orosz offenzíva, amely ijesztő és veszedelmes arányokat öltött, az esztendő végére nemcsak a Kárpátok gerincén, hanem a német határon és Galíciában is összeomlott.

Pedig a helyzet rendkívül kritikus volt a szövetségesek szempontjából. Az óriási orosz hadsereg, melynek létszáma többmillióra rúgott, meghódította már majdnem egész Galíciát és Bukovinát, a szövetségeseknek a Visztulától balra majdnem egész Lengyelországból ki kellett vonulniuk, az észak-keleti kárpáti vonalat is megszállták az orosz hadak. Szerencsére a szövetséges seregeknek idejekorán történt visszavonulása amely meglehetősen lesújtó hatást váltott ki úgy Németországban, mint a kettős monarchia államaiban, azt eredményezte, hogy a német és magyar-osztrák seregek kedvező stratégiai állásokból vehették fel újból a harcot.

És 1914 novemberének első hetében Mindenburg visszavonult seregei már készen állottak a nagy támadásra.

A szövetségesekénél jóval nagyobb orosz hadsereg célja az volt, hogy az egész vonalon előretörve, átlépjen a lengyelországi Warta-folyó egész vonalán, amely már egészen közel van a sziléziai és porosz halárhoz. Az óriási túlerő támadása elől a szövetséges hadseregeknek ki kellett térniük. Hindenburg tábornagy Felső-Sziléziában és a porosz halálon vonta össze seregeit, a magyar-osztrák hadsereg pedig Nyugat Galícia határán, Krakó előtt foglalt állást.

Ebből az állásból kellett megtörni a veszedelmes, nagy orosz offenzíva erejét. Az orosz seregek nagy számbeli fölényét tekintve, ezt a célt csak támadással lehetett elérni. A védekezés csak halogatást, időnyerést jelenthetett volna, a háromszoros túlerő végső eredményben meddő védekezés mellett a szövetséges seregek teljes vereségére vezetett volna.

A támadás fő-helyszínének Lengyelországot és a Krakótól keletre fekvő galíciai vonalat jelölték ki a vezérkarok.

A győztes orosz seregek a tapasztalatokon okulva, csak lassan és óvatosan haladtak előre. Most azután ez lett a vesztük. Hindenburg a lengyelországi fronton erre alapozta haditervét. A tannenbergi győző alapul véve az orosz előrenyomulás lassú tempóját, kiszámította, hogy a német seregek mozgékonyasága mellett van ideje hadait bekerítő támadásra csoportosítani és olyan helyzetet teremteni, hogy egymillió hadseregével döntően megverje. Nikoláj nagyherceg vele szemben álló hárommillió seregét.

Egymillió ember hárommillió ember ellen!

Elképzelni is nehéz ezt az óriási méretet, ezt az óriási különbséget, ezt az óriási ütközetet.

Harminc és feles motoroságyúink szállítás közben

Nikoláj nagyhercegnek ezzel szemben az volt a haditerve, hogy Kelet-Poroszországba tör be a hatalmasan megerősített Njemen-hadsereggel és előnyomul Berlin felé. Ivet-Poroszország védelmét Below tábornok hadserege látta el, amely Thorn város előtt helyezkedett el.

Lodz megszállása

Az orosz hadsereg hatalmas offenzíváját november közepén kezdte el. A támadást rendkívül heves és véres harcok után a németek Stallupönennél, Eydtkuhennél és Soldaunál visszaverték. Ezen a fronton a németek csak védekezésre szorítkoztak. Ugyanez volt a feladata a nyugatgalíciai magyar-osztrák seregeknek is. Északon és délen az oroszokat megtevesztve, aránylag igen kis haderőkkel kellett az orosz támadást feltartóztatni.

Hindenburg Lengyelországban, a háromszázkilométeres front közepén akart eredményt elérni. Az volt a célja, hogy az orosz támadást megelőzve Lodz felé törjön előre. November 13-án és 14-én a németek Wloclaweknél már szétverték egy orosz hadtestet és Mackensen, a győztes német sereg vezére megkezdte az előnyomulást. A megvert orosz hadtest pótlására két friss orosz hadtest érkezett, de november 15-én Mackensen ezeket is szétszórta Kutnónál, ahol a németek döntő jelentőségű sikerük alkalmával 30.000 orosz foglyot ejtettek és rengeteg hadiszert zsákmányoltak. A szétszórt orosz erők üldözését kisebb német erők vették át Morgen tábornok vezetésével, Mackensen pedig, mint azt Hindenburg zseniális haditerve előírta, azonnal délnek fordult és Lowicz irányában nyomult előre. A német előretörés kimondott és nyilvánvaló célja ekkor már: Lodz elfoglalása volt.

Mackensen áttörte az orosz frontot, amelyben tetemes hézag támadt. Ezen a nyíláson keresztül törtek előre a németek, Gostynin-nél, Gombin-nál, Osmolin-nál heves csatákban győzték le az orosz hadakat és már Lowicz alatt állottak. A hihetetlen gyorsasággal előtörő német sereget, amely valósággal beékelődött a hatalmas orosz frontba, a bekerítés veszedelme fenyegette. De a német sereg kivágta magát rendkívül szorongatott helyzetéből: a vasgyűrűt, mely már majdnem teljesen körülszorította, bravúros, merész támadással széttörte. November 24-én éjszaka történt ez a példanélküli katonai teljesítmény, amikor a németek Brzeziny irányában áttörtek újból az orosz fronton, elfogták az ökcL bekerítő orosz erőket és 26-án Lowicz és Lodz között a már-már elveszett német seregek sikerült Mackensen előnyomuló főhaderejével az összeköttetést megteremtenie.

A németek ekkor már merész és gyors támadásokkal félig-meddig bekerítették Lodz-ot, ezt a 350.000 lakost számláló, nagy orosz lengyelországi várost, amely Oroszországnak egyik legnagyobb gyárvárosa, és amelynek stratégiai szempontból is igen nagy jelentősége volt. Ezt

a fontos várost hosszú, elkeseredett harcok után december 6-án kiűrték az orosz seregek, amelyek erről a vonalról kénytelenek voltak visszavonulni az időközben előkészített védelmi állásokba.

Lodz elfoglalása után a győztes német sereg december 17-én rend-

Mackensen tábornok, a lodzi győző

kívül véres harcok után Lowiczot is elfoglalta, az oroszok itt is kénytelenek voltak visszavonulni a Rawka-folyó túlsó partjára.

A milliós hadseregek leírhatatlanul véres, elképzelhetetlenül vad viaskodása volt ez. Mindkét oldalon a győzni akarás, a halálmegvetés lendülete vitte elszánt rohamokra az ellenfeleket. Példanélküli véres csaták voltak ezek.

A halottak tízezrei borították a fagyos csatatereteket.

Az ütközetek lezajlása után az orosz front már mélyen Benn orosz területen állott a Bzura, Rawka, Pilica, és Nida folyók vonalán és teljesen el volt hátrítva az orosz előnyomulás veszedelme, amely német területen Breslaut és Pozent, osztrák földön pedig Krakót fenyegette.

A Lodz körüli véres csatákban az orosz hadsereg több mint 300.000 katonáját veszítette el, halottakban, sebesültekben és foglyokban. És ha nem is sikerült teljesen a német haditerv, ami az volt, hogy az egymilliós sereg teljesen bekeríti és megsemmisíti a Visztula szögében a 3 milliós orosz sereget, mégis a lodzi győzelem egyike a legnagyobb katonai sikereknek, mert nemcsak hogy megállította a rendkívül veszélyes orosz offenzívát, hanem erősen visszavetette az orosz hadakat, melyeknek támadó szelleme felmorzsolódott a rendkívül véres, heves harcokban. A túlereje ellenére megvert orosz hadsereg hangulata, szelleme ettől kezdve már erősen megváltozott. Lassan-lassan kezdett kihalni a sokmilliós seregből a támadási szellem, az önbizalom, a főlényes merészség.

Hindenburg — főmarsall.

Hindenburg vagy a sors keze: egy fogalom lehetett az oroszoknál.

A tannenbergi, a mazuri csaták hőse, Varsó ostromlója, Lengyelország meghódítója, minden orosz haditerv fölborítója . . .

Hindenburg az oroszok számára a végzetet jelentette.

Hadvezéri zsenialitása, mely töretlenül vonul végig egész háborús pályafutásán, talán akkor nyilvánult meg legnagyobb mértékben, mikor az oroszok 1914. évi nagy őszi offenzíváját megállította.

A tannenbergi, a mazuri diadal, a varsói előnyomulás nagyobb teljesítménynek tűnhetik fel. A valóságban azonban a lodzi csata volt Hindenburg legnehezebb sikere, mert a győzelmesen előtörő orosz sereget kellett megállásra, sőt visszavonulásra bírni egy olyan fáradt hadsereggel, amely száz kilométert vonult vissza a szörnyű lengyelországi sárban, kimondhatatlan nélkülözések és fáradságok között.

És Hindenburg még ezeket a fáradt seregetesteket is úgy tudta

csoportosítani, felhasználni, hogy a reménytelennek látszó helyzetből a legnagyobb diadal alakult ki.

Amikor a lodzi csaták eredményéről megérkeztek a hírek a német fővárosba, Berlin örömmáorba esett. A reszketést és aggodalmat a bizakodás, a felragyogó remény érzése váltotta föl és a németek császára a következő táviratot küldte öreg hadvezérének:

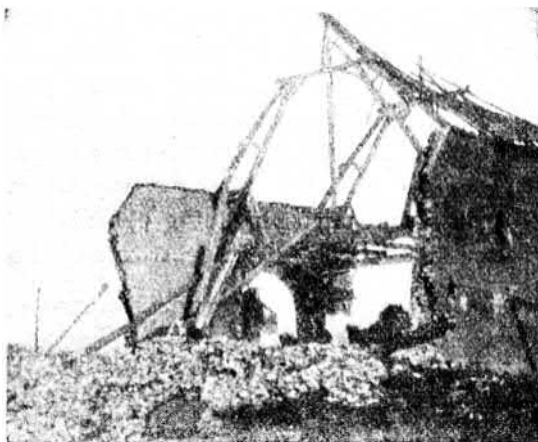
„A birodalom keleti határának védelméért megilleti Önt a haza legteljesebb há-
lája. Legfelsőbb elismerésemnek és császári köszönetemnek kifejezést akarok adni azáltal, hogy főmarsallá nevezem ki. Adja az Isten Önnek és diadalhoz szokott csapatainak további sikereket.“

Vilmos
Imperator Rex

Hindenburg vezérkari főnökét, Ludendorff tábornokot ugyan-
ezen a napon, november 28-án altábornaggyá nevezte ki a német császár.

A hatvanhét éves Hindenburg szerényen, vitéz csapataira hárított minden érdemet, minden dicsőséget és tovább folytatta a munkát, a tervezést, a hadműveletek elgondolását, az esélyek kiszámítását és lelki szemei előtt már bizonynyal kialakult a jövő képe, a matematikai pontossággal kiszámított helyzetkép, amelyet aligha tudott maga elé képzelni ellenfele: az orosz nagyherceg.

A főmarsall, Hindenburg tábornagy — korát meghazudtoló frissességgel — folytatta munkáját és előkészítette a nagy diadalok további sorát...

Ahová a 30 és feles motoros ágyú gránátja egyszer lecsapott

A limanovai csata

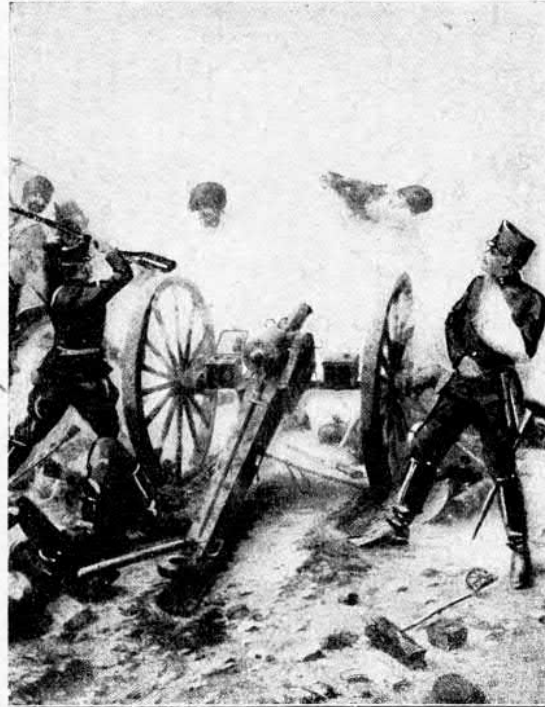
A Lodz körüli győzelmes harcoknak és az orosz offenzíva megtörésének a betetőzése azonban a magyar csapatoknak jutott osztályrészül a Limanova mellett vívott győzelmes csatában, amely a világháború egyik legfényesebb haditette volt. A Nádasdy-huszárok

legendába illő hősiességéről a limanovai csata után az egész világ tudomást szerzett.

Hogy folyt le már most és miben állott a jelentősége a limanovai csatának?

A németek lengyelországi előretörésével egyidejűleg megindult a magyar-osztrák seregek lengyelországi és galíciai előnyomulása is. Böhrn-Ermolli, Dániel és József Ferdinánd főherceg seregei kezdtek támadásba. A támadás főpontja Limanova volt, amelynek irányában József Ferdinánd főherceg seregének kellett előretörnnie.

December 5-én Doth altábornagy kapta a parancsot, hogy az Uj-Sandecz felől előtörő orosz haderőkkel szemben Limanovánál foglaljon állást. Ezen a frontrészen volt ugyanis a leghevesebb az orosz ellentámadás, amellyel az orosz hadsereg a magyar-osztrák offenzívát meg akarta állítani. Heves küzdelmek után december 10-én fejlett ki a limanovai csata a maga grandiozitásában. A harc egy kiemelkedő magaslatért folyt,

Egy honvédüteg az utolsó pillanatig hősiesen védte az orosz túlerő ellen a limanovai magaslatot ..

amelynek birtokáért véres közelharcok folytak. A Rolh-csoport ezredei mentek egymásután támadásra a kopasz hegycsúcs ellen, amelyet már valósággal elborítottak a megfagyott holttestek. A linzi gyalogezrednek sikerült behatolni az ellenség lövészárkaiba, de az orosz tartalék sűrű sorokban özönlött előre; hiába öntötték a halált gépfegyvereink, az oroszok újból elfoglalták a hegycsúcsot. Sorra rohamoztak halálmegvető bátorsággal a 14-esek, az 59-esek és a császárvadászok zászlóaljai, az orosz túlerőt nem tudták feltartani. Az oro-

szok előrenyomultak, elfoglalták már az utolsó magaslatot is és az elszánt tüzérségi védelem ellenére is átszorították csapatainkat a Stradomka-folyó nyugati partjára. A nyugati part magaslatain kezdődött az új védelem. A déli irányban elterülő, nehéz erdős és hegyes terepen is véres ütközetekre került a sor.

Limanova ellen még hajnaltájban a műút mindkét oldalán erős orosz erők indítottak támadást. Itt azonban a huszárokkal hozta őket össze végzetük. A magyar huszárokkal, akik ekkor már gyalog harcoltak, de akik csorbíthatatlanul megőrizték lelkükben a huszárvirtust. A gyalogszerrel is vitézül harcoló magyar huszárok hősiesen szállottak szembe az orosz túlerő támadásával. Amikor a kölcsönös lövöldözés után az oroszok elérkezettnek látták a pillanatot a rohamra, a huszárok is abba hagyták a lövöldözést és a közelükbe érő ellenséges sereg legnagyobb részét karabélyaggal verték agyon. Minden huszárra jutott 5—6 orosz, de hát a huszár nem ismer félelmet. A 1., 10. és 13. huszárezred állott a hősiesség küzdelem középpontjában. Nagy veszteségeket szenvedett mind a három ezred, de visszaverte az ellenséges túlerő támadását. A hadvezetőség hivatalos jelentésében elismerte, hogy „e három huszárezred hősiességének volt köszönhető, hogy az ellenség e napon nem mert többé támadni s a veszedelmes helyzetnek szerencsésen urává lettünk”.

A limanovai huszár-bravúr

Másnap, december 11-én már a hajnali órákban pihent erővel, friss csapatokkal támadott az orosz a Limanovát védő hősi sereg ellen. Az előző nap támadásra indult csapatokat nem lehetett újra tűzbe vinni a „vörös ördögök” ellen. A friss csapatok nem tudták, miféle ellenféllel állnak szemben, heves támadással indultak hát a huszárok frontja ellen. Az első roham véres visszaverését a második roham követte. Majd elkövetkezett a harmadik, a negyedik roham is. Újabb és újabb csapatokkal. A huszárok azonban rendületlenül állták a harcot. Mind a négy erős rohamot hősiesen visszaverték anélkül, hogy egy lépési is hátráltak volna. A huszárvirtus a lövészárokban is huszárvirtus maradt. Sőt mi több, a magyar huszárok megunták, hogy folyton csak az orosz támadjon. Két ízben nekilendültek, utánavetették magukat a visszavert támadónak és mindkét ízben mélyen behatollak az orosz hadállásokba, noha ekkor már fegyverzetük meglehetősen hiányos volt. Igazi huszárbravúr volt ez, közelharc a szó legteljesebb értelmében. Karabélyaggal, ásóval,

csákánnyal, csupaszz kézzel estek a magyar huszárok az oroszoknak és minden egyes huszár a hőstettek egész sorát követte el. Valóságos csodái voltak ezek a magyar vitézségnek. Maga a hadvezetőség a hősiesség ragyogó példájának állította oda Muhr Othmár ezredes, a 9-es Nádasdy huszárezred parancsnokának esetét, aki huszárai élén rohant neki az orosz lövészároknak és aki a közelharcban hősi halált halt. Három orosz szurony és négy orosz golyó járta át a hős huszárezredes testét.

A legkritikusabb pillanat érkezett el, amikor az orosz túlerő már-már áttörte a hős huszárok frontját. Ezt nem tűrhette a huszárok vitéz

Rohamot roham után vertek vissza Limanovánál a hős magyar huszárok

parancsnoka. Muhr ezredes pisztollyal kezében elsőnek rontott a rohamra

érkező orosz sorokra és példája mindenkit magával ragadott. Három orosz szurony döfte át mellét, négy golyó fűródott testébe, leroskadt, de még a földön elterülve is azt kiáltotta: — Előre, fiúk! Éljen a haza!

Még a földön fekvő is buzdította „fiat”, hogy ne hozzanak szégyent a huszár névre, hogy teljesítsék kötelességüket. Mikor agonizálni kezdett, azt suttogetta:

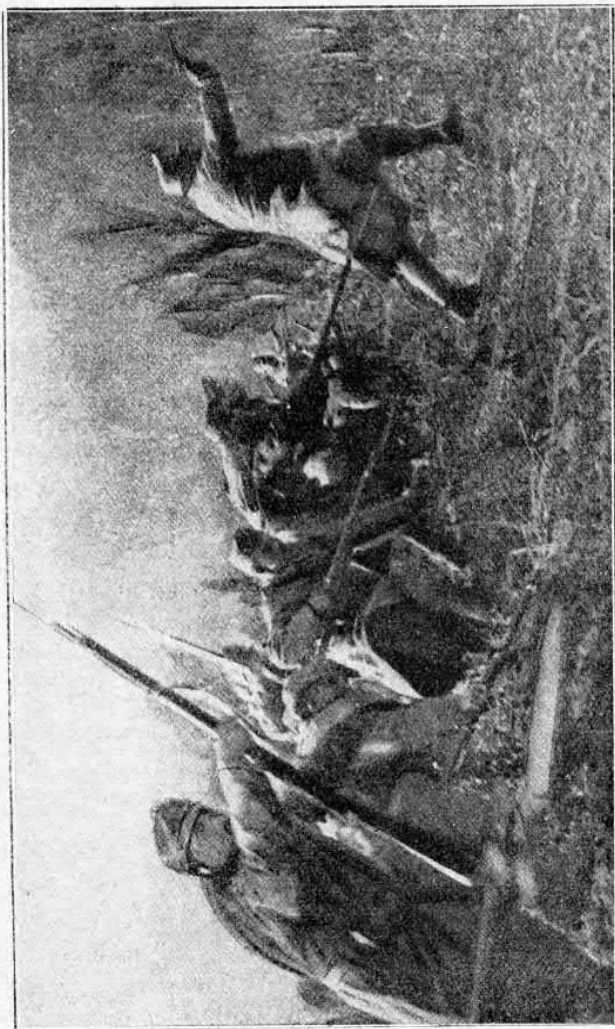
— Ne engedjék az ellenséget kezdet, azt suttogetta:

— Ne engedjétek, fiaim, hogy fogságba hurcoljanak! Ne hagyjatok el, fiaim!

Két derék huszár a harc tumultusából hátra vitte a haldokló ezredes, aki ott halt meg a csatatéren, de utolsó percében a győzelem tudata tölthette el, mert ekkor már a rettenetes erejű támadást visszaverték a huszárok.

Sok magyar huszár, tiszt, altiszt és közhuszár hall hősi halált a vitéz ezredessel együtt a véres limanovai csatában, de az ellenség vissza volt verve és sikerült megvédeni az eredeti állásokat.

Az oroszok átkarolási terve, amely egész haditervünk sikerét veszélyeztethette volna, a magyar huszárok hősiességén kudarcot vallott. December 11-én este Limanovánál az orosz főerők megkezdték a

— "Előre, fiúk! Eljen a hazánk!" A Nádasdy-huszarok döntő rohama

visszavonulást. A nagy csata eldőlt. A Új-Sandec melletti hidakat — visszavonulásuk után — az oroszok lerombolták. A Szurmay-csoporttal való összeköttetés keresésére kiküldött őrzőjáratok este átgázoltak a folyón és ugyanabban az időben értek Új-Sandecbe, mikor a Szurmay-sereg is bevonult oda. Az összeköttetés a két hadsereg között helyreállt az átkarolás veszedelme elhárult. Az orosz visszavonulás megkezdődött.

A limanovai győzelem eredményeképpen az oroszok frontja Galíciában is megingott és mialatt a németek Lodz körül vívták győzelmes harcaikat, a magyar csapatok 50 kilométerrel szorították vissza az oroszok galíciai frontját. Krakó vára megszabadult minden veszedelemtől. Lengyelország leggazdagabb részét a szövetséges hadseregek szállították meg.

Limanova, a magyar huszárok bravúros nagy győzelme kiegészítette a németek lodzi nagy győzelmét. Limanova volt a legnyugatibb pont Galíciában, amit az orosz hadak elértek. Itt érte őket a magyar huszárság részéről a nagy vereség, ami miatt vissza kellett vonulniuk.

December második felében az oroszok hatalmas erősítéseket vetettek a nyugatgalíciai frontra, de egyelőre újabb erős támadást nem indíthattak.

Az elszenvedett óriási veszteségeket nem lehetett egykönnyen kiheverni.

Nehéz téli harcok folytak az egész vonalon, Lengyelországban, Galíciában, a Kárpátokban, de döntő harcra 1914-ben már nem is mert gondolni az orosz hadvezetőség.

A „gőzhenger” megállott.

A karácsonyi ünnepek idején már szüneteltek a nagy harcok úgy Lengyelországban, mint Galíciában.

A szerb harctér eseményei

A második offenzíva Szerbia ellen

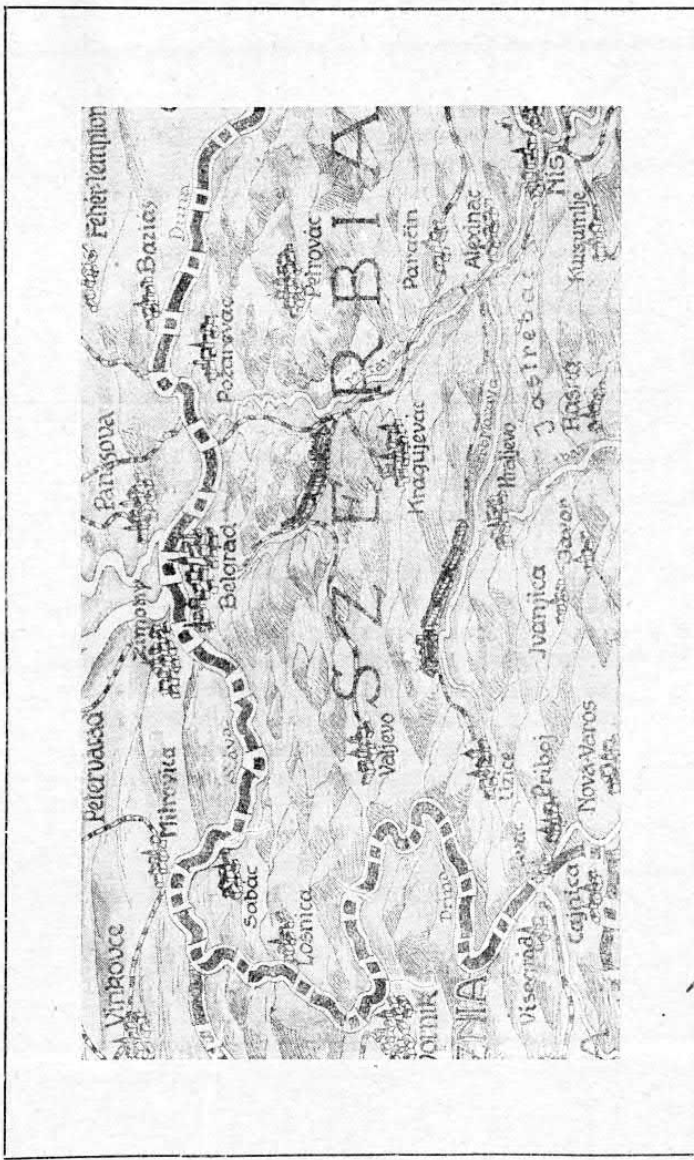
Amikor a sarajevói pisztolydörrenés után kitört a világháború cs az orosz kolosszus kiállott a porondra, a háborút felidéző Szerbia frontja egyszeriben másodrangú hadszíntérré lett. A monarchia csapatai legnagyobbbrészt az orosz, harctér óriási vonalára vonultak és a hadvezetőség a déli fronton majdnem teljesen a védekezésre szorított.

De csakhamar megindult a második offenzíva.

A magyar-osztrák offenzíva félbeszakítása után a szerbek már-már azt hitték, hogy „győztek” és újult erővel kezdték a támadásokat, amelyet Oroszország is sürgetett. Szeptember közepe táján ugyanis Nikoláj nagyherceg, az orosz haderők főparancsnoka még arra számított, hogy hadaival rövidesen bevonulhat Budapestre és biztatta a szerbeket, hogy délről törjenek föl Magyarország szívébe, Budapestre, ahol az orosz és szerb hadsereg majd egyesül.

Az orosz biztatásra a szerb hadvezetőség meg is indította az offenzívát. A támadás élén a vitézségéről és elszántságáról híres Timokdivízió, a legkiválóbb szerb sereg állott, melynek egyes csapatai szeptember 5-én átkeltek a Száván és Jaraknál, Klenáknál, Mitrovicáúál és Kupinováni megtámadták előőrseinket. Vaspáncélos ladikokon, dereglyéken és némely helyen csak gázolva jöttek át az alacsony vizen, de vertek két rögtönzött ponton-hídat is, az egyiket Mitrovicánál, a másikat Jakovával szemben, Osztruzsnicánál.

A magyar területre betört szerb hadakat Mitrovicánál érte az első nagyobb vereség. Frigyes főhercegnek szeptember 7-én kiadott hadparancsa szerint a mitrovicai csatában 5000 főnyi szerb csapatot ejtettek fogságba katonáink. Majd következett Frank Libóriusz tábornoknak a jelentése, amely közölte, hogy a magyar-osztrák seregek „a szerb Timok-hadosztályt, amely Mitrovica mellett lépett át a Szá-

Szerbiai offenzívánk hadszíntere. A távlati képen különösen láthatók a magas hegyek és a mély völgyek, melyek fölötté megnehezítették has csapataink elővonalasát

ván, teljesen szétszórták. Aki az ellenség közül el nem esett, az fogságba került”.

A szerb hadvezetőség a Drina-divíziónak a sabáci és loznicai ütközetekben történt szétszóródása után a bolgár határszélről a Timok hadosztályt küldte a Száva partjára, abban a hiszemben, hogy a teljesen friss sereg sikeresen törhet be magyar területre.

A Timok-divízió fele, mintegy 12 ezer ember szeptember 5-én éjszaka átkelt Mitrovicánál a Száván és megkezdte az előnyomulást magyar területen. Előőrseink és kisebb csapattesteink tervszerűen visszavonultak. Ez a visszavonulás (i-án délután négy óráig tartott, amikor főerőink ellentámadásba kezdtek. A döntő mérkőzés késő éjszakaig tartott és a szerb csapatok teljes bekerítésével végződött. A szerbek kétségbeesett elszántsággal védekeztek, de nem volt védett pozíciójuk és visszavonulásuk is lehetetlenné vált, mert tűzérsegünk szétlőtte a pontonhidat és ágyútűz alatt tartotta a Száva partvonalát.

Az ütközet sorsa eldőlt. Csapataink csaknem teljesen bekerítették a Száva partján fölfejlődött szerb gyalogságot, melynek egy részét három órai tűzharcban megsemmisítették, egy másik részét — körülbelül 2—3000 embert — nekiszorították a Szávának, úgyhogy ezek majdnem mind ott veszték, míg harmadik részüket foglyul ejtették. Ezeknek száma 5000 volt, köztük 08 liszt; elesett és megsebesült mintegy 4000 szerb, de ebben a számban nincsenek benn azok, akik a Szávába veszték. Korall elül 1500—2000 szerb katona, elszakadván a fő-seregtől, India felé akart menekülni, de, csapataink itt is útjukat állták s miután megtizedelték a menekülőket, az életben maradtakat csaknem mind egy szálig elfogták. Hadizsákmányképpen négy ágyú, két zászló, tíz gépfegyver, tömérdek lőszer és az egész Irén a mi csapataink kezére került.

A szerbek betörnek a Szerémségbe és Bánátba

A mitrovicai győzelem híre örömet váltott ki az országban. A jó hírre kétszeresen szükség volt akkoriban, mivel éppen czidólajt volt legerősebb az orosz kolosszus nyomása is északon és Lemberg kiürítése, továbbá hadseregünk fokozatos visszavonulása Kelet-Galíciából, nagyon elcsüggesztette az aggodalomra hajló kedélyeket. Ez volt az a szomorú időszak, amikor a kormány kénytelen volt rendelettel megfenygetni a vész hírek terjesztőit.

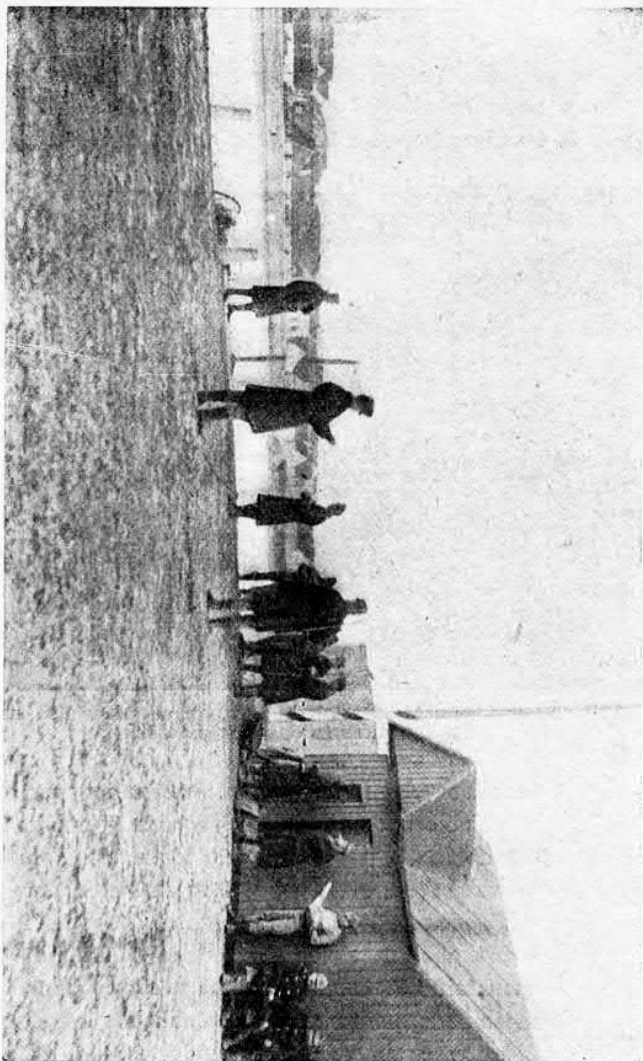
Röviddel azután, hogy a szerb Timok-hadosztály betört Mitrovicánál és Ruma-Jarak területén, egyidejűleg reguláris szerb csapatok váratlanul több helyen is benyomultak a Szerémségbe és a Bánátba. Nyugaton Obrenovac, Progár, Pravo, Novoselo, Kupinovo, Orcsak és Grabovac mellett keltek át a szerbek a Száva főpontjain, hogy a Szerémségbe betörjenek. Ugyanekkor több ezer főnyi szerb csapat, mely eddig Belgrádnál állott, most északnyugati irányba kanyarodott és Osztruznicánál átkelt a folyón. A Szerémségbe tört csa-

A híres szerb Timok-hadosztály pusztulása Mitrovicánál. Menekülés közben rengeteg szerb katona a folyóba fült

patokat maga Putnik szerb generalissimus vezette, ugyanaz, akit Ferenc József mingyárt a háború kitörésekor lovagiasan szabadon bocsáلتott, miután Kelenföldön a detektívek letartóztatták. Földeítő csapataink ugyan idejekorán észrevették ezt a szerb betörést is, de a hadvezetőség, mint a Timok-hadosztállyal történt Mitrovicánál, itt is megvárta, míg a szerbek akadálytalanul átkeltek és a fölvonulást befejezik.

A szerb csapatok két helyen hidakat vertek a Száván, a folyó számos más pontján pedig pontonokon és csónakokon keltek át. Könnyű ágyúkkal és gépfegyverekkel voltak felszerelve és két osztagban el is indultak India irányában. Csapataink tervszerűen engedték előrenyomulni az ellenséget, melyet aztán éppen úgy mint Mitrovicánál, hirtelen leptek és állítottak meg. A váratlan támadásra nagy szívóssággal vívott

Órhatz a szerb-mitrovicai Száva-parton. A szerbek kétségbeesett erőlködésével védelmezték Szerb-Mitrovicát, de végre is föl kellett adniuk. A tulsó parton Magyar-Mitrovica látszik

harc fejlődött ki az egész vonalon s amikor csapataink Péterváradról erősítést kaptak, az ellenség helyzete nyomban válságosra fordult. Tüzérségünk ekkor már nagy veszteségeket okozott a szerbeknek, akiknek egy részét most egy szerencsés hadművelet végképp elvágta a visszavonulási vonaltól. Meghiúsult a szerbek minden kísérlete, hogy áttörjék hadvonalunkat, mert katonáink hősie szívóssága egy arasznyit se engedett tágítani a szerbek körül vont acélgyűrű szorításán. Ily módon a Szerémségbe betört szerb csapatok is éppoly katasztrofális vereséget szenvedtek, mint a Timok-divízió Mitrovicánál; halottakban jóval többet vesztek 3000 embernél és sokezer sebesületlen katonájuk fogásba esett.

Zimony és Pancsova

Ez alkalommal Zimonyba is betörték a szerbek, akiknek ottani pütkösdi királyságáról a következőket mondta el Németh János, aki mint sofőr teljesített szolgálatot. . . „Szeptember 7-én Dobanovciból mentem Zimonyba, hogy elvégeztessen autómon a szükségessé vált javításokat a zimonyi autógarázsban. Miután kocsimat beállítottam a félszerbe, megszálltam a bezsánia uccai „Aranykoszorú” fogadóban. Harmadnap, szeptember 8-én, Bacsvanin, a fogadós közölte velem, hogy itt vannak a szerbek. Sietve civilruhába öltözködtem s aztán a kocsmárossal együtt végignéztem a bevonulást. Délután szerb katonák Zimony város parancsnoka, Gyukits Szvetozár szerb alezredes elé vittek, ahol vallatni kezdtek:

— Igaz, hogy sofőr vagy?

— Az vagyok — feleltem rögtön, nehogy baj legyen. Erre azonnal beosztottak egy 14 lóerős Benz-kocsira, melyet Jentsch zimonyi építőmestertől zsákmányoltak. Gyukics a kocsiba szállt és megparancsolta, hogy vigyem a Laudon-kaszárnyába, ahol a mi katonáink egy nagy teherautót hagytak hátra. Ott rám rivallt, hogy indítsam el az autót, de én azt jelentettem, hogy a kocsi rossz és nem lehet használni. Erre Belgrádból hoztak át két sofőrt, de ezek se boldogultak, mert közben a benzinvezető csövet még jobban elgörbítettem. A kocsi, persze, sehogy se akart megindulni, mire aztán nyugton hagyták.

Innen tovább vittem Gyukits alezredest a Száva partjára, ahol katonák sorfala közt érkezett meg egy motorcsónakon György herceg. Estére nagyszerű mulatság volt Zimonyban. De másnap, szeptember 10-én délután, már nagy ágyúzás reszkettette meg a levegőt. A

monitorok szüntelen bombázták Zimonyt, főleg a Hunyadi-tornyot, ahol a szerbek Marconi-állomást akartak fölállítani. A nagyszerűen irányzott ágyútűz alaposan megrongálta a tornyot és megsebesített 14 szerb katonát is, akik odafönn foglalatoskodtak. Alkonyat felé azonban elhallgattak a monitorok, mire a szerb tiszték, nekibátorodva, estére megint táncmulatságot rendeztek a toronyban, aminek azonban szomorú vége lett. Mert amikor javában állt a lánc, egyszerre csak becsapkodlak gránátjaink a toronyba és sok tisztet megsebesítettek és megöltek. Erre aztán szétszaladt a vidám társaság és abbamaradt a dárídó.

Másnap Gyukils alezredest Eerencvölgyig vittem, de mivel az út rossz volt, lóra szállt föl, egy járőrrel bejárta az egész környéket és terepszemlét tartott. Mivel közben ágyúk és új csapatok is érkeztek Belgrádiról, a szerbek már egészen „öltbon” voltak Zimonyban. Sorra átfestették az nccaneveket és így láttuk az uccafölírásokon a „Péter király” és „Jankovics Bozsó” uccákai . . . „Neszma kommand” lett az állomásparancsnokságból, a főpóstából pedig „szerb királyi posta”. Szeptember 13-án arra ébredtem, hogy a szerbek futva menekülnek s a mieink fegyvertüze már egész közélről hallható. Hanyatt-homlok menekült a szerb helyőrség, melyet a monitorok srappellüze szakadatlanul tizedelt: és délelőtt tíz órakor már bevonultak a városba a mi derék, kakastollas csendőreink . . .”

Hirdetés.

A nyilvánosagba kitorrt aza hir hogy a szerbek a megsebesülteket és foglojokat gonosz módon bántanak.

Ez gonosz hazutság és fegyen szégyen annak a ki ezta hirt előhoztaés a szerb nemzctuck katonasagnak oly gyalazatotú arczra elővették.

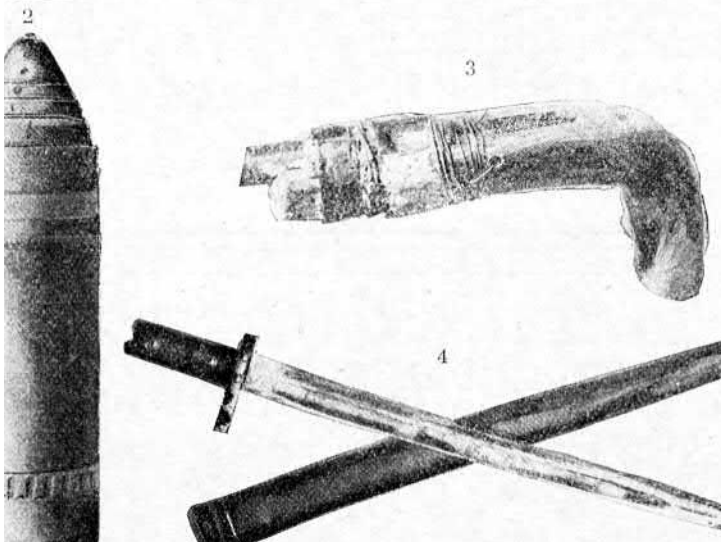
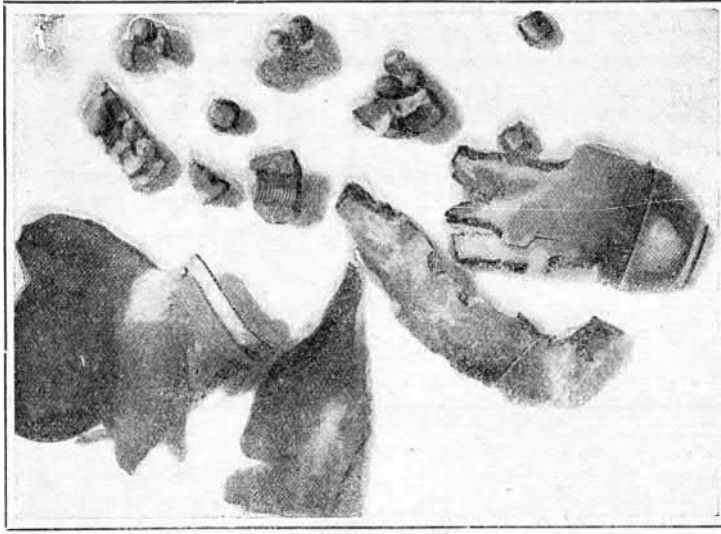
A mely összes háboruba a sebesültek és foglyokat iránt jó viseletű voltak, halottunk hogy az osztrág magyarok a mi sebesültekkal nagyon szeriu es jószorqalmassan bámulnak velluk.

Az pedig cliesértségnex melyto, apelalunk a becsuletere az osztrág magyar tisztí karja, hogy nekunk ne inputaljanax azon kihirdet gonodaknt amivel minx nemis szolgaltunk sa.

Mink fogjuk ép oly módon viseletni a foglyokkal és megsebesültekekkel hogy az internaczoalis jog a háború iszejében előirja, vagy a szabaly elarandeli es podia a keresztyly hit normalisi jagnak szabalya elrendelése.

GYUKITS S. K.
szerb. kir. alezredest.

Gyukits alezredest magyar nyelvű kiáltványa (az eredeti „helyesírással”), melyben tiltakozik a vád ellen, hogy a szerbek rosszul bánnak fogságba esett katonáinkkal, ezt a hirdetményt kiragasztották Zimonyban is

Az ellenség fegyverei. 1. Zimony bombázásánál felrobbant szerb srpnell szilánkjai. 2. „Dögölve érkezett” az az: föl nem robbant szerb srpnell. 3. Ódon komitási pisztoly. A képünkön látható pisztolyt például csak kanóccal lehet elsütni. 4. Szerb szurony a hüvelyével együtt

Párhuzamosan ezzel a betöréssel a Bilikoszelo határában összegyűlt szerb csapatok szeptember 12-én heves ágyútűzet indítottak nehéz ütegeikből Pancsova nyílt város ellen. Déli egy óra tájban kezdődött a bombázás.

Az ágyútűz több pancsovai házat fölgyújtott és mialatt a tüzersegük dolgozott, a szerb csapatok átkeltek a Dunán és megkezdték az előnyomulást Pancsova felé.

Ütközben a szerbek két részre oszlottak s míg a kisebbik rész továbbhaladt Pancsova felé, addig a sereg zöme Dolova irányában nyomult előre. Itt azonban csapataink megállították és ütközetre kényszerítették őket, melyben a szerbek nem bírtak megállani. Csapataink rövid, de heves és sikeres tüzerharc után gyilkos szuronyrohammal szórták szét a szerb katonaságot. Százával hullottak el a szerbek és egész csapatok estek fogságba, ágyúikat pedig csaknem mind elvesztették. Az ellenségnek csak kis része jutott el a Dunáig, amelybe azonban szintén sokan fulladtak bele, mikor a hídon menekültek, mert egyik monitorunk gyorstűzelő ágyúival lőtte a menekülőket s egyúttal szétrombolta a Pancsovával szemben felállított szerb ütegeket is.

Kisebbségnek sikerült benyomulniok Pancsova városába is, de még mielőtt a szerbek teljesen birtokukba vehették volna a várost, megindult az ellentámadás, mely gyors sikerrel járt.

Höfer vezérőrnagy szeptember 15-én már jelentette, hogy: „a Száván át betört szerb haderőt mindenütt visszavetettük; a Szerénység és Bánság ennél fogva az ellenségtől teljesen mentes . . .”

Ugyanekkor azt is jelentette Höfer vezérőrnagy: „Szerbia megkísérli most, hogy hangulatot keltsen a külföldön a magyar-osztrák csapatok vereségeiről szóló hírekkel. Ezzel szemben csak a hivatalos sajtóközleményekre kell utalnunk. Ezek szerint átléptük a Drinát, és az ellenségnek minden arra irányuló kísérletét, hogy a Szerénységben és a Bánságban lábát megvesse, teljesen megghiúsítottuk és visszautasítottuk.”

Megindul a támadás a Drina-fronton

A szerb betöréssel egyidejűleg ugyanis a mi főszeregünk Szerbiának másik részén, a Drina felől kezdett új akciót, amely a betörés visszaverése után még erőteljesebbé vált. Néhány nap alatt déli hadseregünk zöme már át is kelt a Drinán.

Nehéz, véres csaták zajlottak le. A szerb hadsereg hősiessen küz-

Szétrombolt szerb fedezék a Drina partján. A földúlt vidék elárulja, mily rémes harc folyhatott itten

dóli, de a monarchia csapatai leküzdötték a terep nehézségeit, a szerbek elszánt elenálíását és szerb földön fontos hadállásokat foglaltak el. Szeptember 23-án a Höfer-jelentés már arról számolt be, hogy „a Krupanjtól nyugatra fekvő (Jagodnija—Biljek—Crnivrh) s a terepen uralkodó összes magaslatok, melyeknek birtokáért napokon át elkeseredett harc folyt, immár birtokunkban vannak s ezen a vonalon teljesen megtört a szerbek ereje. Az ország jellegénél fogva senkit se lephet meg, hogy balkáni haderőink zömének e harcai közben egyes szerb vagy montenegrói osztagoknak sikerülhetett olyan területekre előnyomulniok, ahol csupán csekélyszámú csendőrség és csak a biztonság szempontjából elengedhetetlenül szükséges védő-őrsereg maradt vissza.”

A hivatalos jelentés is hangsúlyozza, hogy a nyugatról keletre lépcsőzetesen emelkedő magaslatok elfoglalása csakis lassú, rendszeres

előtöréssel történhetett és fölötté nagy nehézségekkel járt; minden elsietett lépés vagy túlságos mohóság végzetes lett volna az erdőségekkel borított, járhatatlan hegyvidéken, ahol a törbecsalás és bekerítés veszedelme folyton fenyegette csapatainkat. Annál fényesebb volt az eredmény, hogy csapataink alig két hét alatt följutottak a nyugati hegyvidék gerincére, melyet a Jagodnija (900 m.), a Crni vrh (890 ni.) és a Biljek (750 m.) bérci környeznek.

Ezen a megszállott vonalon túl Szerbiának még egy rendkívül fontos és erős védelmi vonala volt, az a hegylánc, amely Yaljevo felé védi a mögötte már lejtősödő vidéket és a jó országutakat. Ennek a nagyjelentőségű vonalnak a megtámadása előtt azonban Potiorek tábor-szernagy rövid pihenőt adott csapatainknak, amire a nehéz küzdelmek után rá is szolgáltak.

A szerb hadsereg

A szerb katona mingyárt a háború elején kemény ellenfélnek bizonyult.

A balkáni háborúban megedzett, tapasztalt szerb katonaságot igazságtalanság volna lekicsinyíteni, mint ahogyan könnyelműség volt a háború folyamán az erősen felkészült szerb hadsereggel szemben könnyű és olcsó diadalra számítani.

A szerb hadsereg mind emberanyag, mind kiképzés, mind főszerelés szempontjából egyenesen elsőrendű volt és — ami természetes — kiváló hadierényeit a világháborúban fokozta az a gondolat, hogy élet-halálharcot kell vívnia, amelyben vagy győz, vagy elpusztul. És ez a gondolat, az ebből támadó végső elszántság, valamint az osztrákok, a „svábák” ellen érzett féktelen gyűlölet még akkor is bátor és félelmetes ellenfélle avatta volna a szerb hadsereget, ha már egyébként is nem lett volna az. A szerb tisztek és katonák izzó hazafiassággal, büszke halál-megvetéssel rohantak a tűzbe, „Dusán cár nagyszerb birodalmá”-nak a lelkesítő ábrándképeért. Ez a^: általános nagy lelkesedés magyarázza meg a szerb hadsereg elszánt makacsságát, amellyel szembenézett a hatalmas monarchia hadaival s amellyel jó darabig meg tudta állani helyét az elkeseredett, véres harcokban.

A hadsereg főszerelése is elsőrangú volt, mert Görögországon keresztül a franciák, a Dunán pedig az oroszok bőven ellátták a szerb hadsereget fegyverrel, egyenruhával és munícióval. És ha a tűzvonalba néha éheztek is a katonák — ami egyébként elkerülhetetlen okokból

egyetlen egy hadviselő fél tűzvonalában sem ment ritkaságszámba — azért eleségben sohase volt hiány, mert Szerbia jelentős állattenyésztő és gabonatermelő ország.

Legjobban báró Giesl Vladimir, osztrák tábornok, a monarchia volt belgrádi követe jellemezte a szerb hadsereget, akinek alkalmá volt a szerb armádiát közvetlen közelből megfigyelni és tanulmányozni. A volt belgrádi követ szóról-szóra ezt mondta:

Mialatt a szava menti harcok folytak, a Szerémségben egyre több katonát vont össze a hadvezetés a későbbi operációkra. Képünk a Ruina főterén felvonuló trént mutatja be

„Az orosz, a francia, az angol, a belga és a szerb között föltétlenül az utóbbit tartom a legfélelmetesebb ellenségnek. Tisztjei, legénysége, tüzérsége és francia municiója elsőrendűek . . . Elszánt, halálmegvető, kitűnően vezetett és tökéletesen ellátott hadsereg ez.

És ennek a jól felszerelt, háborúban tapasztalt, jól kiképzett és bátor hadseregnek az erkölcsi bátorságát csak növelte a bizonyosság, hogy mögötte áll Oroszország többmilliónyi hadiereje, továbbá Franciaország és Anglia kimeríthetetlen pénzforrása, úgyszólván minden szerb

katona abban a meggyőződésben harcolt: akármeddig is tart a háború, akárhogy is fordul a hadiszerencse, a szerb haza azért nem fog elpusztulni . .

A szerb nemzet teljesen Anglia, Franciaország és Oroszország hatalmas erejéhez láncolta a maga sorsát.

A szerb hadsereg három korosztályból állt. Az első korosztályban

A szerb-mitrovicai vámpalota, amelyet lüzereink ágyúgolyói nagyon megrongáltak. A palota homlokzatát meg kellett támasztani, hogy a fal ne dőljön

voltak a 21—31 éves védkötelesek, a másodikban a 32— 38 évesek és a harmadikban a 39—45 évesek és ez a három korosztály összesen háromszázezer főnyi hadsereget jelentett. Ennél azonban jóval nagyobb létszáma volt a szerb fegyveres erőnek. Mert a valóságban jóformán minden szerb férfi katona volt, az 50, sőt 60 évig is: úgyhogy a tágabb értelemben vett reguláris katonasága népfölkeléssel együtt legalább négyszázezer emberre rúgott; ezekhez járultak még az önszántukból felfegyverező polgárok — gyakran egészen fiatal gyerekek és galambösz parasztok — akik ugyan nem részesültek katonai kiképzésben, de igen jól

tudtak a puskával banni és alkalomadtán sok bajt, sok kárt okoztak az előrenyomuló magyar-osztrák csapatoknak.

Maga a szerb föld is, a maga mocsaras sártengereivel, alig járható sziklás terepeivel óriási nehézségeket okozott a Szerbia ellen támadó magyar-osztrák seregeknek.

A szerb harcteret az tette a világháború egyik legnehezebb, legveszedelmesebb frontjává, hogy itt nemcsak a legkitűnőbb, legbátrabb ellenféllel kellett szembeszállnia seregeinknek, hanem meg kellett küzdeniük a lakosság elszánt, szívós ellenállásával és a szerb földdel is . . .

A magyar katonának a szerb katona lett a legméltóbb ellenfele.

Ahol a két vitéz fajta összecsapott, ott rengett a föld, reszketett a levegő a végletekig menő, elszánt küzdelmek hevességétől . . .

Átkelés a Drinán

A meginduló második offenzíva során a legfontosabb feladatok egyike volt a Drinán való átkelés, amit a szerb védőseregek jól kiépített parti hadállásaikból minden erejükkel meg akartak hiúsítani.

Így mingyárt az offenzíva első időszakában véres, elszánt harcok fejlődtek ki.

„Utászaink hadihidat vertek a Drinán és éjszaka — számolt be naplójában egy tiszt az átkelésről — a rögtönzött hídon már a kora hajnali órákban megkezdtek az előnyomulást a szerb part felé. Sűrű hajnali köd ereszkedett le a Drina völgyére: a szerb tüzérség csak vak-tában tudott lövöldözni. A mi tüzérségünk srpnellzáporral árasztotta el a partvidéket, rommá lőtte a közeli majort, amely támaszpontja volt a szerb hadállásnak és gyalogságunk a hadihídon keresztül ágyúink tüzének védelme alatt megkezdte az előnyomulást.

A heves ágyútűz visszavonulásra kényszerítette a szerb csapatokat a Drina-part vonaláról. Az átkelés szakadatlanul folyt és mingyárt nyilvánvalóvá lett, hogy a partvonalról a szerbek jól kiépített, erős védelmi állásba vonultak vissza. A magyar rajvonalak megkezdtek az előnyomulást szerb földön és délután öt órára már teljesen megszálltuk a Drina szerb partját. Estére már lobogva égett egész csomó környékbeli falu: előrenyomulásunk irányát jelezték.

Az éjszakát már Ljesnicában töltöttük és ott fogyasztottuk el először szerb földön a vacsorát, égő szerb házak fénye mellett. Másnap folytattuk az előnyomulást, de csakhamar erős ellenállásra találtunk. Ljesnicától alig másfél kilométernyire heves puska- és gépfegyvertűzbe

Katonáink egy elfoglalt szerb földvárban. Heteken át táboroztak benne a szerbek, míg katonáink el nem foglalták. Kívülről semmit sem látni a várból melynek falaiba keskeny lyukakat vágtak s ezen keresztül figyeltek és lövöldöztek kifelé

kerültünk. Az ellenség kiemelkedő magaslatokon foglalta el jó előre kiépített hadállásait és ebből az igen előnyös pozícióból azzal a reménységgel kezdhette meg a harcot, hogy sikerül majd seregeinket feltarlóztatni, ..sőt teljes visszavonulásra kényszeríteni.

A helyzet veszedelmes volt.

A magaslatokról indított tüzelés sok áldozatot szedett. A zászlóaljunk parancsnoka már küldte a parancsol:

— Rajvonalba fejlődni! Rajonként előnyomulni!

Ugyanekkor már ment az utasítás a tüzérséghez, hogy fogja az ellenség megszállta magaslatokat tűz alá és támogassa teljes erővel meginduló gyalogsági támadásunkat.

Nehéz küzdelem volt.

Ágyúink dörögtek, keresték és szerencsésen meg is találták az ellenséges hadállásokat.

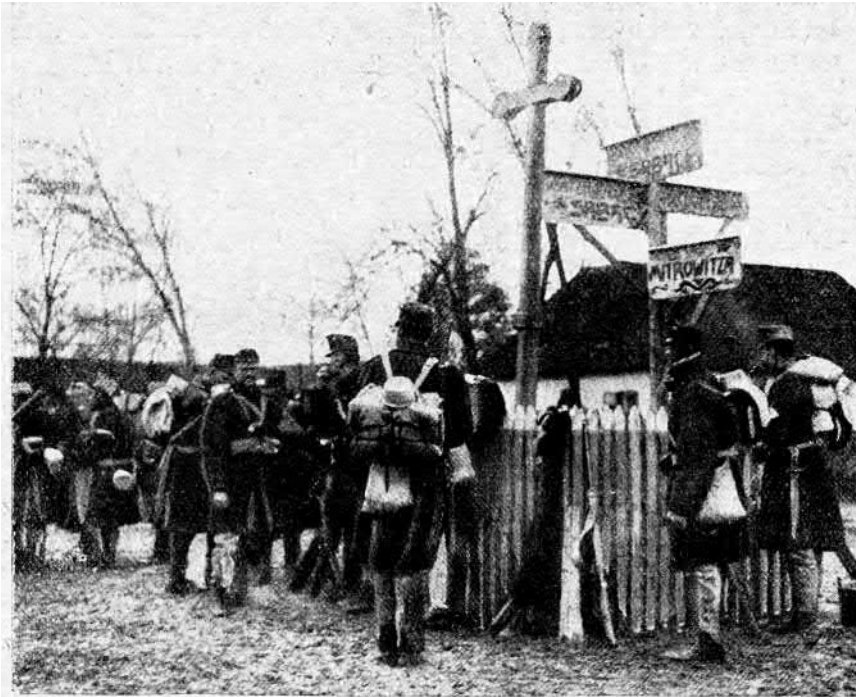
Öt-hat emberből álló apró rajokban történt az ugrásszerű előnyomulás.

Hol a jobbszárnyon, hol a balszárnyon ugrott föl a kis raj, néhány lépést futott előre, azután elvágódott a földön, hogy gyorsan fedezéket kaparjon a feje elé.

A szerbek ontották, árasztották a tüzet, a dombtetőkről. Meg is ritkították támadó sorainkat, de ez csak fokozta dühünket. Bajtársaink elhullása csak növelte dacos elhatározásunkat, hogy ezt a szerb hadállást is elfoglaljuk és megyünk beljebb a szerbek országába.

Tüzérségünk fokozott erővel kezdett dolgozni. Támadó vonalunk már megközelítene mintegy százötven lépésnyire az ellenséges hadállást, és ekkor jött a roham! Roham, ami elsöpörte a szerbek végső ellenállását, amit az erős tüzérségi akció is már erősen lecsökkentetett.

A szerb ágyúk már jóval előbb elhallgattak. A szerb parancsnok bizonyára jobbnak látta, ha ütegeit biztonságba helyezi és elrendelte a tüzérségi visszavonulást.

A szerbek kitérő védelme s a számtalan természeti akadály ellenére, csapataink győzelemről-győzelemre haladtak. Ez a fölvetel Glusci szerb falu határában készült, ahol katonáink irányjelző tábláskákat állítottak fel

Rohamunk teljes győzelemmel járt. Sikerült elfoglalnunk a szerb védelmi vonalat. Sok foglyot ejtettünk és most már a magaslati állásokból mi árasztottunk pusztító puskatűzet a visszavonuló ellenségre.

Majd megkezdődött az üldözés Krupanj irányában ...”

A három védővonal elfoglalása

A Drina-front egy másik szakaszán a következőképpen zajlott le csapataink átkelése:

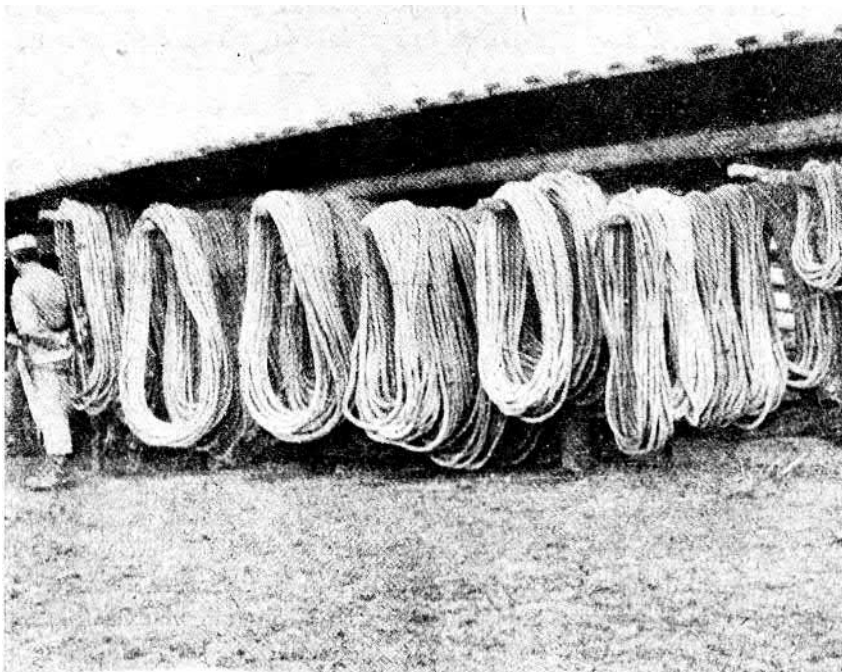
„Szeptember 8-án léptük át a Drinát — beszélte el egy súlyosan sebesült tartalékos főhadnagy. — A sekély vízben néhol derékig érő mocsárban gázoltak át a katonák a szerb partra, míg más csapatok pontonokon vonultak át. Mikor tüzéségünk hosszú ágyúpárbaj után erős tüzeléssel a szerb ütegeket elhallgattatta, műszaki csapataink hidakat vertek és megkezdődött ágyúinknak szerb területre való vontatása. Célunk és feladatunk az volt, hogy áttörjük a szerbek hármás védelmi vonalát. Mindkét részről sok áldozatot követelő, elszánt harcok után sikerült is e célt elérnünk.

Aránylag legkönnyebb dolgunk volt az első védelmi vonallal. Boszniában felállított tüzéségünk négy napig éjjel-nappal lövöldözte a kövekből, téglákból, cementépítményekből épített szerb fedezékeket és árkokat, úgyhogy szeptember 13-án már huszonhat kilométer hosszúságban megszállhattuk a hegylánc magaslati vonalát, amely a szerbek első megerősített állása volt. A roham sorainkban is okozott veszteséget, de az ellenség, mely az utolsó percig igyekezett ellenállni és hadállásait megtartani, jóval nagyobb áldozatok után volt kénytelen visszavonulni. Gyalogságunk a hegytetőkön húzódó árkokban tartotta első pihenőjét. Ezeken a lövőárokokon meglátszott, hogy a szerbek nemcsak a támadáshoz, hanem a védekezéshez is kitűnően értettek. Kő- és cementépítmények védték állásaikat, melyeket az egész vonalon végig kitűnő kilövési helyekkel láttak el. A győzelmes roham után ezek az építmények mind romokban heverték.

Az ellenség visszavonult a körülbelül 25 kilométernyire lévő, második védelmi vonalra.

Gyalogságunk tüzéségünk hathatós támogatása mellett csakhamar tovább folytatta az előnyomulást. Éjszaka heves tüzelésbe kezdett a szerb gyalogság, de virradatra elcsendesült a lövöldözés. Bizonyosra vettük, hogy az előttünk emelkedő hegylánc is éppoly kitűnően

van megerősítve, mint a már elfoglalt magaslat. És ebben nem is csalatkoztunk. A szerbek ellenállása jóval erősebb volt, mint az első védelmi vonalon. A szerb tüzérség jól fedett állásokból ontotta ránk az ágyútűzet, melyet gyilkos gyalogsági tűz is támogatott. Bömböltek az ágyúk, ropogtak a fegyverek, süvöltözött a golyózapor és hullottak a srappellek. Kélnapi véres, gigászi csata, háromszori elszánt roham, ádáz közelharc után sikerült csak a hősiesen ellenálló szerb katonaságot kivetni állásából és elfoglalni a hegyormokon emelt erős állásokat.

Utásaink nagy ügyességgel végezték munkájukat Szerbiában; utakat törtek, hidakat vertek csapataink számára. Különösen érdekes volt a hídverés. Gerendák és kötetek segítségével elkészült a híd és ha nem volt rá szükség, éppen olyan gyorsan szét is szedték. Képzünkön egy ilyen rögtönzött híd kötélartaléka látható

De hátra volt még a legkeményebb dió, hogy áttörjük a szerbek harmadik védelmi vonalát, mely a Drinától átlagban mintegy 70—75 kilométernyire, ugyancsak magaslatokon húzódott végig.

Ezt a harmadik vonalat szeptember 17-én fogták tűz alá ütegeink.

A heves ágyútűz fedezte gyalogságunk előretörését a szerb hadsereg ellen, melynek zöme a 18 kilométeres frontrészen volt összpontosítva, mert itt már nemcsak hadállásait akarta védelmezni az ellenség, hanem hevesen támadott is, hogy visszaszorítson bennünket. Irtózatos küzdelmek voltak ezek. A szerbek elkeseredetten harcoltak, de a szuronyroham megint csak győzelemre vitte a magyar fegyvereket. Százzámra feküdtek a szerb halottak már az első napi harc után a csatatéren . . . Nekem szeptember 18-án délután egy szerb golyó fúrta át a lábamat s ekkor elvittek a csatatérről. De már Tuzlán hallottam, hogy a védelmi vonalat véres küzdelem után elfoglaltuk és nyitva előttünk az út Szerbia bel-sejébe”.

Minden ütközet, minden összecsapás újabb és újabb erőpróbái jelen lel 1.

A szerbek tüzes ellenállását egykönnyen megtörni nem lehetett.

A „szerb Verdun“ meghódítása

Óriási erőfeszítések, tengernyi vér és ritka bátorság eredménye volt minden győzelem.

A Drina túlsó partján húzódó magaslatok mindegyikét végső elszántsággal védelmezték a szerb katonák és minden egyes ponl meghódítása külön ütközetet, külön csatát követelt.

Legnehezebb volt a Jagodnja elfoglalása, mert ez a hegyorom a „szerb Verdim”, maga a természetalkotta, bevehetetlen erősség voll. A drina-menti harcok idején itt zajlott le a legvéresebb ütközet. Egy tartalékos tiszt — aki a későbbi harcokban hősi halált halt Szerbia földjén — így írta le a hősie és merész vállalkozást.

„Három ütközetben vettünk már részt, mikor az elmúlt hónap (1014 szeptember) elején, a Jardar melletti Novacasalijában megkaptuk a parancsol, hogy: „a hadosztály átkel a Drinán és elfoglalja a „Jago-* dnjál . . .” Ennyi volt az egész. Pedig mi mindent jelentett ez a pár szó: átkelni a Drinán és elfoglalni a .Jagodnját! A parancs vételekor önkénytelenül egymásra néztünk. Pár percnyi csönd. Botunkkal (a hegyi dandároknál a tisztek turistabotot is vittek magukkal) a földet kapartuk. Aztán minden szem az ezredes arcát vizsgálta. Az ezredes pár pillanatil megá elé nézett s aztán csöndesen mondta:

— Hát, uraim: holnap átkelünk a Drinán és elfoglaljuk a .Jagodnját . . .

Egy óra múlva már útban voltunk a Drina felé, de csak másnap délelőtt értünk a kanyargó és hevesiramú folyóhoz. A kékes-zöld színű, mintegy száz méter széles Drina túlsó oldalán lomhán nehezedtek a földre az ormótlan szerb hegyek. A Drina, ferde irányt tartva, alig mélyebb egy, néhol ötnegyed méternél; az átgázolás tehát nem volt veszedelmes. De mi lesz, ha közben tüzelnek ránk, vajjon hányan kerülünk át a túlsó partra? . . . A rossz sejtelmek, szerencsére, nem váltak valóra, mert véletlenül olyan

helyet választottunk az átkelésre, melyet a szerbek nem védelmeztek. Négyen-négyen egymásba karolva átgázoltunk a sebes folyón. Szerb földre érve, visszaneéztem. Soha szebb képet! Gyalogság, gépfegyverosztály, Irén, lovasok vígan jöttek utánunk. Egy mozgósínház milliókat kereshetne ilyen fölvéttel. A nap hevesen tűzött, gyorsan megszáradtunk és folytattuk az előrenyomulást Szerbia belsejébe.

A Drina mentén vezető úton leégett házak, ágyúgolyók által bedöntött kémények és sehol egy élő lélek. Most szép, fehérre meszelt,

cserepes házikó elé értünk, melyben iskolapadokat láttunk egymásra rakva. Benn az udvarban az első élő lény: egy jókora hízó, amint rőfögve búj be az egyik bedőlt szobába. Az ajtón kis tábla: III. osztály . . . Tovább mentünk, irány: Jagodnja. Lassan, óvatosan, föl a hegyekbe. Kétnapi küzködés után megkaptuk az első tüzel. A 606 jelzésű hegyről lövöldöztek ránk a szerbek. Nem láttunk semmit, csak a golyók süvölését hallottuk. Bár perc múlva már megszólaltak a szerb ágyúk is. Élesen, sűrűn jött felénk a golyó. Csak előre, bátran előre! A sebesülteket hátra vitték, mi pedig kúszunk óvatosan fölfelé.

Sebesülteket szállító kórházhajó jön a Szaván fölfelé mikor eléri a hazai partokat, a magyar fiúk ujjongva éljeneznek

Olyan halálmegvetéssel ment a legénység, mintha mindegyiknek már előre meg volna az az érzése, hogy az ellenség nem győzhet és okvetlenül miénk lesz a Jagodnja. Gyilkos tűz alá fogtuk a szerbeket. Nem láttuk őket, erősen el voltak sáncolva, de tűzünket a lövések irányába küldtük. Több mint 28 óráig tartott a kölcsönös tüzelés és a folytonos, óvatos előnyomulás. Végül a szerbek elhagyták a 606-os magaslatot és áthúzódlak a 670-esre (ennek Lipnik Brdo a neve), majd rövid tűz után ezt is elhagyták és visszavonultak a Jagodnjára, mely a környék valamennyi magaslatának a koronája.

A Jagodnja erdővel övezett óriási hegység. Valóságos vár, ahonnan könnyen lődözhetett a védősereg, mert a hatalmas bükk és tölgyerdő.

Szerbek pusztulása a Jagodnja birtokáért vívott veres harcokban. Hét napig, tartott a szilaj küzdelem, de a magyar hősök sziklafajként állták a szerbek meg-megújuló rohamát. Ebben a csatában sebesült meg György szerb herceg is

tökéletesen láthatatlanná tették. A magasságánál (900 m.) csak a szélessége nagyobb. Egész kis községet bírna el a tetején. Mintegy 7—8 km.-re van a Drinától és rajta túl már csak a krupanjei magaslatok védtek Krupanjét, majd Valjevót. E hegynek a jelentőségével tisztában voltak a szerbek. Ide koncentrálták hát legfőbb erejüket. De mi is ismertük a Jagodnja jelentőségét és harmadfél napig verekedtünk érte. Szeptember derekán, este vonultunk föl, számban jócskán lepadva, de lelkesedésben annál jobban megerősödve. És csak most láttuk igazán, hogy mit műveltünk!

Az óriási lövészárkokban, melyeknek megépítése hónapokig tarthatott, százával heverték a szerb halottak.

Amerre csak néztünk, eldobott fegyverek, bajonettek, muníciós ládák. Valamivel tovább egy kátyúba rekedt, modern Creuzot-ágyú és lőszerkocsi... Istenem, mily boldogsággal néztük mi ezt a zsákmányt! Es a Jagodnja, a bevehetetlen, a hozzáférhetetlen Jagodnja, Szerbia legerősebb védőfala a miénk lett! A legnagyobb elégtétel azonban mégis az veit, mikor megtudtuk, hogy a Jagodnjárai visszavonult szerb hadosztály parancsnoka Pribiesevics Milán ezredes volt, a „Narodna Odbrana” vezére, aki, mint főhadnagy, a mi hadseregünkben szolgált . . .”

Sok áldozattal járó, hősiességekkel sikerült hát csapatainknak elfoglalniuk Szerbia természetes védelmi vonatát, a Drina túlsó partján vonuló hegyláncolatot. Ám a szerbek nem nyugodtak bele a fontos stratégiai hadállások elvesztésébe és végsőkig feszített elkeseredéssel igyekeztek visszaszerezni a nyugati határhegységek magaslatait. Míngyárt szeptember 11-én, amikor csapataink megszállták az új pozíciókat, a szerb csapatok új bói gyülekeztek, magukhoz vonták Uzicében fekvő összes tartalékjukat, amivel számra nézve a mi haderónket meghaladó túlerőhöz jutottak: aztán pedig hat napon és hat éjjelen keresztül

Sándor, szerb trónörökös, aki mindenáron vissza akarta foglalni a Jagodnját

kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, rohamot roham után intéztek csapataink jobbszárnya ellen, mely a Jagodnján védekezett, hogy vonalunkat áttörjék és hegyláncukat visszaszerezzék.

Ezeknek a küzdelmeknek harmadik napján (szeptember 13-án), mely éppen vasárnapra esett, tizenhat rohamot intéztek a szerbek a Jagodnja ellen s ebből kilencet maguk a DeuLschmeislerek vertek vissza. Az elfogott szerbek elbeszéléséből kiderüli, hogy a harcoló csapatokat maga Sándor trónörökös, a szerb seregek főparancsnoka vezette. Napiparancsban tudatta a legénységgel, hogy a Jagodnját mindenáron vissza el foglalni, mert különben Szerbia elveszett. A szerb katonák bőven el voltak látva kézibombákkal, amelyeket ugyancsak bátran használtak és ágyúik is megszakítás nélkül ontották a tüzet, de minden hiába volt! Az erősen fölázott, meredek hegyoldalon csak lassan kúszhattak fölfelé a szerbek, úgyhogy a mi katonáink szinte válogathattak, hogy melyiket is löjjék le közülük elsőnek? . . .

Sándor trónörökös személyesen buzdította, tüzelte újabb és újabb támadásra induló csapatait. És az amúgy is elszánt szerb harcosok szinte vakon rohantak a tűzbe. Mindhiába! A legelszántabb düh is megtört a mi vitéz csapataink energiáján, amely kősziklaként állta a szerbek meg-megújuló rohamát és még csak meg se ingott, nemhogy túrt vesztett volna. Így aztán, a hetedik nap reggelén, föladták végre a reménytelen küzdelmet a szerbek délig dolgozván nagyszámú halottaik eltakarításán, visszavonultak.

Ezekben a drinamenti harcokban esett el Tankosic Vólja őrnagy, a „Narodna Odbrana” ügyvezető igazgatója, akit szíven talált egy puska-golyó és akit az ütközet után a mi katonáink temettek el. És ugyanebben az ütközetben súlyosan megsebesült Karagyorgyevics György herceg is, aki vitézül küzdött csapatai élén és akit igen súlyos sérüléssel kellett kórházba szállítani.

György szerb királyfi megsebesül...

Az utolsó győzedelmes rohamról és György herceg megsebesüléséről így számolt be Balassa Béla főhadnagy:

„A szerb halottak és sebesültek százain kellett átgázolnunk, amikor a végső rohamra került a sor. Parancsunk az volt, hogy az ellenséget feltétlenül ki kell vetnünk legutolsó hadállásaiból is. Rajvonalba mentünk előre, folytonos tüzelés közben. „Auf” és „Nieder! . . .” Így értünk

vagy 200 lépésnyire a szerb állások közelébe csekkor megkaptuk a parancsol:

— Szuronyt szegez! . . . Roham! . . .

Tiszta magyar fiúkból állt a század s nincs az a fõrgeteg, mely irtózatosabb erõvel söpörte volna végig a hegyhátat, mint a mi századunk! A szerbek közt zúrzavar támadt; megpróbálták az ellenállást, de pár pere alatt kivetették õket hadállásaikból.

Megbomlott a szerb csapat és nagy része már menek; lt. Ekkor egy fiatal 26- -27 éves szerb liszt ugrott elõ s harsány hangon parancsolgatott.

Egyik zászlósnk rálõtt, de nem találta; a katonáink észrevették, hogy magasabbrangú tiszt lehet s egyszerre ötvenen is rárohantak, hogy elfogják. Meglátta ezt egy idõsebb szerb katonatiszt, hirtelen odaugrott, valamit kiáltotta fiatal lisztnek, majd elébe állt s a testével fõdözte. Egy perc se telt bele és holtan

György szerb hercege aki a Jagodnja elleni utolsó rohamban súlyosan megsebesült

rogyott össze. Most megfordult a tiszt és együtt menekült katonáival, de a zászlósnk ekkor újra lőtt és most eltalálta. Késõbb tudtuk meg aztán, hogy ez az elszántan küzdõ, harsányan parancsolgató fiatal liszt maga György herceg volt . . .” A szerb sajtóiroda is külön jelentést adott ki szeptember 20-án Nisben György herceg megsebesülésérõl s ebbõl kiderült, hogy a golyó a királyi herceget „a hátgerincén érte és azután a jobblágyék táján jött ki . . .” Igen súlyos sebesülés volt ez, mellyel jó sokáig ápolták a nisi hadikórházban György herceget, aki valóságos mintaképe volt a szerb katonatiszti karnak.

Sándor szerb trónörökös, sőt maga az öregedő Péter szerb király is gyakran megjelent a harctéren, hogy személyes jelenlétükkel is bűz dítsák, lelkesítsék harcoló csapataikat. A szerb királyi család legvitézebb, legkatonásabb tagja azonban kétségtelenül György herceg volt, aki a háború első napjaitól kezdve ott küzdött a fronton, az első vonalban és gyakran került közvetlen életveszélybe vakmerősége miatt.

György herceg jó példával akart előljárni nemcsak szóval, hanem tettel is; a királyi család tagjai hiába óvták, figyelmeztették az ifjú herceget: nem lehetett őt eltántorítani elhatározásától, hogy a háborút, amelynek lelkes híve volt, az első vonalban harcolja végig.

A Jagodnja magaslat birtokáért folyt elkeseredett harcok egyelőre megakasztották a szerb királyfi háborús karrierjét. . .

A szerbeknek nagy veszteségeik voltak ezekben a harcokban. Minden visszavert rohamuk után halomban heverték halottjaik és sebesülteik a lövészárkok előtt és a hegyek lejtőin, A csaták teljes befejezése után utászcsapataink több mint 700 szerb halottat ástak el: mennyien lehettek, akiket a szerbek maguk temettek el! A mi veszteségünk kisebb volt, de azért a mi csapatainkat is alaposan megviselték ezek az elkeseredett, fárasztó harcok. Katonáink ugyanis kedvezőbb pozíciókban, a jól megerősített magaslatokon álltak, eléggé védve a golyók ellen, úgy-hogy embereinket csak a rossz időjárás gyötörte, mert a folytonos esőzés miatt lövészárkaik térdig megteltek vízzel s ezt a vizes árkot napokig nem hagyhatták el.

A véres harcokban 12 ágyút és több gépfegyvert is vesztek a szerbek. Egy gépfegyverüknek az egész legénysége agyonéhezve, elcsigázva adta meg magát. Egy másik gépfegyverre meg egész véletlenül bukkantak rá katonáink. Valamelyiknek föltűnt egy sír, mely fölött a fejfán ez a latinbetűs fölírás ékeskedett: „Oberst Podpukownik . .

De a sír gyanúsnak játszott; fölásták tehát s a halott „ezredes” helyett egy géppuskát találtak benne.

Akinek aranyérmét küldött a király

A szerbek valóságos mesterei voltak a lövészárokharcnak. Három háborúban nyílt alkalmuk ennek elsajátítására. Maga ez a harcmodor nem új, csak a formája változott a modern technika eszközeinek megfelelően. Az oroszok megtanulták a japánoktól Mandzsúriában, az oroszoktól viszont eltanulták a szerbek, akik tökéletesítették is. A mi bakáink azonban nehezen szoktak hozzá. Ok nyílt harcra, szemtől-szembe

való verekedésre készültek, mikor elindultak a háborúba és sokszor a legszigorúbb fegyelemmel se lehetett őket rákényszeríteni, hogy nyugodtan ássanak vagy várakozzanak a lövészárkokban. Hiszen ők verekedni jöttek, nem sáncot ásni: és sehogy se akarták megérteni, hogy — ha már puskájuk és szuronyuk van — miért ne próbálhatná ki a golyót meg a szuronyt a szerbeken? . . .

Órségen a lövészárkokban. A sánc tetejére oda van fektetve a katona puskája, hogy azonnal lőhessen, ha az ellenség nyugtalankodik

Különösen a somogyi fiúknak nem tetszett ez az állapot. Szégyeltek magukat. Hiszen itt még annyit se verekedhettek, mint otthon, amikor legalább vasárnaponként megmutogathatták egymásnak, hogy ki a legény a csárdában. Itt pedig két hétig túrták a földet, míg végre nagynehezen megengedték nekik, hogy egy kis verekedésbe kezdjenek . . . Nagy volt hát a duzzogás a fiúk között, hogy „miért kímélik a tiszt urak úgy az ellenséget, mint az édesapjukat?! ... és addig-addig ébredezett

lelkükben a harci bátorság, míg végre elhatározták, hogy engedőimet kérnek a százados úrtól: hadd verekedjenek „a maguk kontójára”

A küldöttséget a káplár vezette a százados úr elé, aki azonban szégyenszemre leszidta őket. — „Majd ha ötven lépésnyire leszünk — mondta keményen, — addig ássatok!” — A legények hosszú orral távoztak ... A parancs — parancs: ásót fogott hét mindenki, csak az egyik kaposvári baka állt félre. Ellenben pipára gyújtott és zsebre vágta a kezét, kijelentvén, hogy őt verekedni küldte ide a király, nem pedig azért, hogy bujócskát játsszék a szerb ellenséggel. Amire a káplár, különben is dühös lévén a kudarcért, ráripakodott, hogy ne lebzseljen, mert a „szuporií íáció” ellen úgyse lehet tenni.

— Lehet biz’ azt, — vélte a baka, áttolván a pipát a bal agyarára, — csak legény köll a gátra. Én hát nekimegyek a szerbnek egymagám is; nem kérek rá engedelmet senkitől.

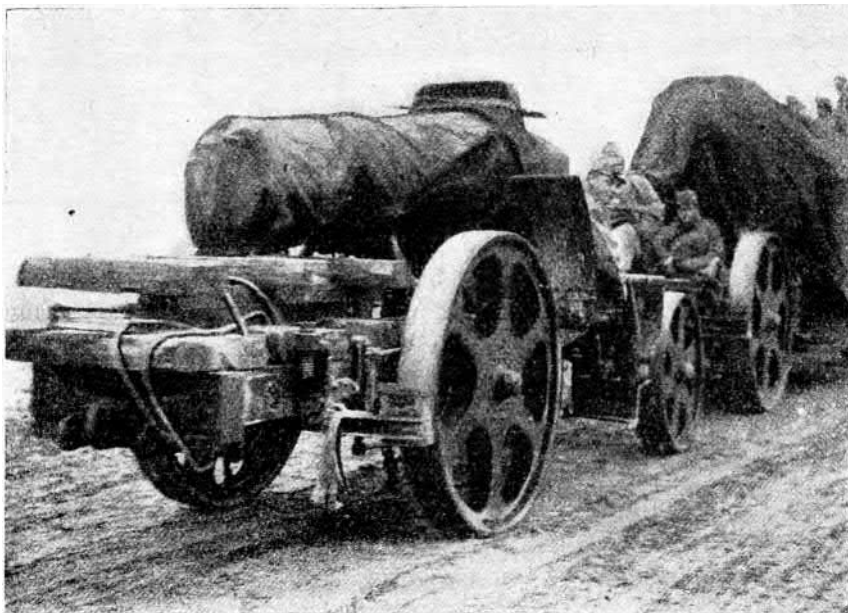
A bakák mind abbahagyták a munkál, mert ez nagy dolog volt; már pedig, ha fontos ügyről volt szó, akkor, somogyi szokás szerint, pihenés közt kellett azt meghányni-vetni. Előkerültek hát a pipák és rágyújtás közben az egyik baka mingvárt ki is mondta a szentenciát:

— De nagy a szád, testvér! Más is van olyan legény, mint le!

— Mát az úgyis velem jön, aki olyan vélte logikusan az első baka.

És addig kerüli szó a szóra, míg tíz perc alatt megszerveződött az összeesküvés. A bakák földhözvágták az ásót és csak akkor szedték föl, mikor valamelyik tiszt úr arrafelé talált sétálni. Határozatba ment, hogy sötét hajnalban sturmolni fog a század, hurrá cs puskaszó nélkül, hogy a liszt urak föl ne ébredjenek ... Es aztán, mihelyt leszállt az éjszaka és elaludtak a tiszt urak is, a somogyi legények átkúsztak az ellenséges sáncállásba és meglepetésszerű, puskalövés nélküli támadásukkal alaposan megriasztották a szerbeket.

Vagy húszat leszúrtak, egy századot foglyul ej tettek; a Lobbi visszavonult abban a hiszemben, hogy nagyszabású támadásról van szó. A század tehát bekvártélvozta magát a szerbek betonsáncaiba — de most még hátra volt a feketelevés. A liszt uraknak is hírül kell adni az esetet... A „közbizalom” a kaposvári bakában összpontosult; ő szervezte az expedíciót: hát most végezze el a dolgot a tiszt urakkal. És a legény vállalta is a megbízatást. Legfeljebb megnyúzzák vélte magában — egyéb baja nem igen történhetik . . . Visszaballagott a régi fedezékekbe, ahol a tiszt urak aludtak és fölébresztette a századost. Keményen szalutált és nobilis szerénységgel mondta:

A magyar-osztrák motoros ágyúk szállítása. A német negyvenkettes mellett a mi harminc és feles motoros ágyúinktól félt legjobban az ellenség. Ezek döntötték romba a francia és belga erődöket, Szerbiában pedig egész hegyképokat szaggattak le

— Százados úrnak alássan jelentem, átköltözködtünk a szomszédba és háromszáz szerbet fogtunk.

— Mit beszélsz, te füles?!...

A százados úgy talpra ugrott, mintha vipera marta volna meg. De fölgráltak a többi tisztek is, össze-vissza lökdösték, rángatták a fiút, aki már kezdett tisztába jönni azzal, hogy ennek a kalandnak alighanem akasztófa lesz a vége . . . Hanem azért nem ijedt meg, sőt hetykén ismételte:

— Jelentem alássan, megszalasztottuk a szerbeket és el véltük a sáncukat, mivelhogy sokkal rangosabb, mint a miénk, mert ki van vakolva.

A tisztek hol egymásra, hol meg a bakára néztek, nem tudván, mire vélni a dolgot. De a baka csak állt, mint a cövek, míg a százados rá nem rivall:

— Hogy mersz te ide betörni hozzám rapport nélkül? Nem tudod, mi a „dinévég?” . . . Hol az őrmester?

— Instálom, az most igen szurkol.

— Mitől szurkol? Kitől szurkol?

— A büntetéstől szurkol. Hát inkább én vádoltam el a dolgot, mivelhogy a századot is én lazítottam föl.

— Hát annak meg is iszod a levit! — dühöngött a százados. —

Potiorek Oszkár tábornagy, szerbiai hadseregünk vezére

Meg nem tudom, hogy mit csinálok veled . . . Alighanem karóba húzatlak!

— Érttem alássan, százados úr — bölintott rá a kaposvári baka, ámbár ezt a büntetésnemet még nem ismerte; de talán ez csak a háborúban járja s azért nem tudott róla eddig.

A tisztek nem győzték tovább a képmutatást; örömben és büszkeségükben a somogyi legények hőstettén, harsogó nevetésre fakadtak, ezt azonban nagyon zokon vette a kaposvári fiú . . . Karóba húzathatják, ha megérdemelte — füstölgött magában — de rajta ne mulasson senki fia . . . Zordonan sarkon fordult hát, hogy csak úgy csattogott a bokája és megalázva ballagott vissza az elfoglalt sáncba. A cimborák hiába vallatták; nem szólt egy kukkot se, csak pipára gyújtott és füstöli keservesen. Szerencsére nem kellett sokáig várakoznia a századnak, mert néhány perc múlva megjöttek a tiszt urak.

— Antreten! — parancsolta a százados úr.

Glédába állt a század s a tiszt urak elléptettek a front előtt. Mérgesek voltak, mintha paprikát nyeltek volna, csak a hátul kullogó zászlós vigyorgott. De hát annak mindig jó kedve volt; még akkor is, mikor szidta a legényeket.

Óvele hát senki se törődött, de annál inkább nézték mindnyájan a százados urat, aki végre fölmászott a magas sáncpartra és haragosan förmedt rájuk:

— Bicskások! . . .

Nagy kő esett le a bűnös század szívéről. Hát mégse haragszik a százados úr, mert akkor nem beszélne velük ilyen „bizalmasan. . .”

— Akasztófára való betyárok — dörgölt tovább a százados úr, — tudjátok-e, miféle istentelenséget követtek el? . . .

A legények álltak, mint a cövek, de beléjük nyilamlott a nyugtalanság. Úgy látszik, hogy mégis csak haragszik a százados úr . . . A prédikáció pedig keményen folyt tovább:

— Először is elfoglaltatok egy fontos hadállást, amit csak három nap múlva lett volna szabad megsturmolnotok és akkor se egymagatoknak, hanem az egész ezrednek. Kivettétek bajtársaitok szájából a kész dicsőséget és magatok faltátok föl. Másodszor megzavartátok az ellenség éjszakai nyugodalmát, pedig elég bajuk van anélkül is. Hiába beszélt nektek a pap felebaráti szeretetről: csak nem bírt a szívetekbe prédikálni egy morzsányi kíméletességet se!

A csata lázától felhevült agyak még nem hültek le annyira, hogy megítélhették volna, hogy mókázik-e a százados úr vagy komolyan beszél. De mikor a zászlós, nem bírván tovább magával, lehempergett neveltében a töltésről s mikor a többi liszt urak, sőt a százados úr is harsogó kacagásra fakadt, egyszeribe vége lett a kaptáknak, a legénység szélugrott, körülfogta a tiszt urakat és tombolva éljenzett: a kaposvári

baka pedig nagyügyesen a százados úr lába közé fúrta a fejét és vállára kapta a népszerű parancsnokot.

— Fiúk, — jelentette ki végül a százados — én megbocsátok nektek, mert szeretlek benneteket: de nem tudom, mit szol s cécóhoz a tábornok úr, akinek jelentest tenni kötelességem.

A somogyi fiúk megint elszontyolodtak. Már-már azt hitték, hogy teljes bocsánatot kaptak ezért a kis multságért és most még itt van az „ekcelenciás” tábornok úr. Hátha az bünteti meg őket, amiért csak

A rajvonat hirtelen kiugrik a lövészárokból, s az ellenség tüzelése közben bátran előrenyomul

úgy, pusztá passzióból a szuronyok hegyére szúrták egész haditervét? ... De most előállt a kaposvári fiú. Hogy őmiatta ne szenvedjen senki: magára vállalja az egész dolgot, akármilyen lesz is a vége. Beszélt a tiszt urakkal is; hogy egyes egyedül ő a bűnös, mert ő huj lógatta rohamra a századot. És ha már valakinek lógni kell, hát akasszák fel őt, mert a többiek nem hibásak . . .

A százados úr komolyan meghallgatta a töredelmes vallomást, amelyre a többi tiszt urak jóakaróan bólogattak; egy hirtelenszívű tartalékos hadnagy, pedig elkapta a lázító kezét és addig-addig szorongatta, míg kicsordult szeméből a könny . . . Most már egészen bizonyos,

hogy meg kell halnia — vélte a baka — hiszen meg is siratták! És kemény szíve tele volt mélységes hálával a tiszt úr iránt, aki érette könnyet hullaloit; egyébként azonban közömbösen várta a sorsát: csak meggyónt a tábori lelkésznek és kevesebbet káromkodott.

Végre híre járt, hogy jön az „ekcelenciás”, igazságot Lenni a századhoz . . . Mikor a fogadás ceremóniáinak vége volt; a nagy úr vésztojó komolysággal léptetett el a front előtt. A szemébe nem lehetett beelátni, mert pápaszem volt rajta, hanem az arca bizony nem sok jót ígért. Aggasztó volt az is, hogy egy kapitány marsolt a háta mögött s egy ládát szorongatott a hóna alatt. . .

Talán csak nem „kötél” van abban a kis ládában? . . . Most megállt a tábornok úr a front előtt és. szólni akart.

Háromszor is kinyitotta a száját, de megint csak becsukta... Ugyan mit vár azzal az ítélettel: hisz úgyse ijed meg tőle senki! . . . Végre megszólalt; törte a magyar nyelvet és egy kis céduláról olvasta le a mondókáját:

— Kedves fiaim!

A százados úr kitüntetésre terjesztette föl az egész századot, azért a hőstettért, mellyel egy fontos, ellenséges hadállást elfoglaltatok. A kitüntetést el is hoztam és magam fogom a melletekre tűzni.

Ráadásul erre fogadjátok a király köszönetét és a haza háláját, amelyre dicsőségesen rászolgáltatok.

A ládás tiszt most előszedett a zsebéből egy írást és olvasni kezdte:

— Infanteriszt Juhász!

Kilépett a kaposvári baka a glédából és peckesen odacövekelt magát a tábornoszernagy elé. Égett az arca, villámlott a szeme. Csudála-

A századparancsnok feltűzi a vitézségi érmet zászlósának mellére

los, soha nem tapasztalt gerjedelmek forrongtak a szívében. Vörös lán-
gokat látott a magasban és fehérruhás angyalokat... Ez a dicsőség —
gondolta magában és megfogadta, hogy soha többé nem káromkodik . . .
A parancsőr tiszt kivett a kis ládából egy arany medáliát és odanyújtotta
a tábornoknak. Az aranymedália odakerült „Infanteriszt Juhász” mel-
lére, ilyen szép szavak kíséretében:

— A hősök közt a legelsőnek aranyérmét küld a király . . .

Megcsuklottak a somogyi baka térdei s a tüdeje úgy fújtatott,
hogy majd szétvetette a mellét. Mikor ő nem csinált semmit, csak amire
az indulatja vitte! . . . És ahogy a tábornok úr jószágosan nézett rá a
szemüvege alól, nagyot hördült a lelke mélyéig megrendült baka.

— Ekcelenciás tábornoszernagy úr, édesapám . . .

És elfakadt sírva a kemény „bicskás”, mint a gyerek: de ezt az
cslágyulást soha senki a szemére nem vetette. Az „ekcelenciás úr” pedig
nézte, nézte, hogyan rázza a zokogás a fiút és aztán, mikor felelt neki,
csöndesen, reszkető hangon mondta:

— Bizony, büszke is vagyok, hogy ilyen fiaim vannak! . .

A montenegrói határharcok

Montenegro, melynek királya, Nikita — hosszas habozás után —
augusztus 7-én üzent hadat a monarchiának, augusztus havában csak
jelentéktelen határharcokat folytatott. Főképp Hercegovinában foly-
tattak kisebb jelentőségű betöréseket, de határőrségünk a további
előnyomulásokat megakadályozta a csupa hegyből álló had-
színtéren.

Augusztus végén körülbelül 30 zászlóalj (15—18.000 ember) mon-
tenegrói gyülekezeti Korilo közelében egy tábornokká előléptetett
orosz tiszt vezetése alatt s ezt a sereget négy tábori üteg egészítette ki.
Csapataink augusztus 29-én kapták meg a parancsot, hogy verjék ki
hadállásaikból a montenegróiakat, mire néhány zászlóalj a megfelelő
tüzérséggel azonnal el is indult. Csapataink estefelé értek Korito köze-
lébe, ahol az ellenség nyomban tüzelni kezdett, de csapataink az elő-
őröket visszaűzték és megkezdték a fölvonulást a Főijén át.

Kevéssel aztán fölféjlődött a montenegrói tábor is és ütközet
kezdődött, melyben a montenegróiak vitézül védekeztek. A heves tá-
madás azonban megingatta frontjukat, úgyhogy éjfél tájban vissza-
vonultak az egész vonalon; de alighogy a mieink le akartak tábo-

rozni, azonnal srappell-zápor hullott rájuk; ismét a montenegróiak támadtak. Megszóltak tehát ágyúink s az augusztus 30-ára (vasárnapra) virradó hajnalon már megint széles frontban állott a harc.

Az összecsapások hevesek voltak, csapataink- egyik szuronyrohamot a másik után intézték a montenegróiak ellen, akik minden rohamra vad futással menekültek, de pár száz lépésnyire ismét összeverődtek és megint tüzeltek a mi csapatainkra.

Így tartott ez a hegyi csatározás öt napig, amikor is (szeptember 3-án) rákerült a sor a legnehezebb földadat megoldására: a Sua-Gradina bevételére. Ez egy 800 in. magas hegy, rajta kis erődítéssel és már 17 km.-nyire benn volt montenegrói területen. Összesen 4 század — két magyar és két német — indult rohamra a Sua-Gradina ellen, melyért kora hajnaltól késő délutánig folyt a harc. Lépésről

lépésre szorították vissza csapataink a montenegróiakat, akik keményen verekedtek, de végre leszorultak a hegy ormáról is és akkor aztán hanyatt-homlok menekültek.

Körülbelül egyidejűleg ezzel a győzelemmel, augusztus 31-én, Pongrác vezérőrnagy is fényes diadalt aratott Bilek előtt. Délután támadta meg az ellenséget s még aznapon elfoglalta a Mali Vardarcsucst, továbbá az 1219 m. magas Kovcseg-hegyet, mely a határ egyik legfontosabb pontja. A következő napokon csapataink folytatták az előnyomulást és ismét megtámadták a Bralagos és Kokot-hegyek magaslatain álló ellenséget, mialatt a zászlóaljunk mellé rendelt hegyi tüzérvég a montenegrói állásokat ágyúzta.

Kellő erőfeszítés után Pongrác vezérőrnagy rohamot fűvatott az ellenséges állás ellen. A montenegróiak teljes vereséget szenvedtek s a további ellenállást meg se kísértve, menekültek az ország belsejébe

Montenegrói kapitány

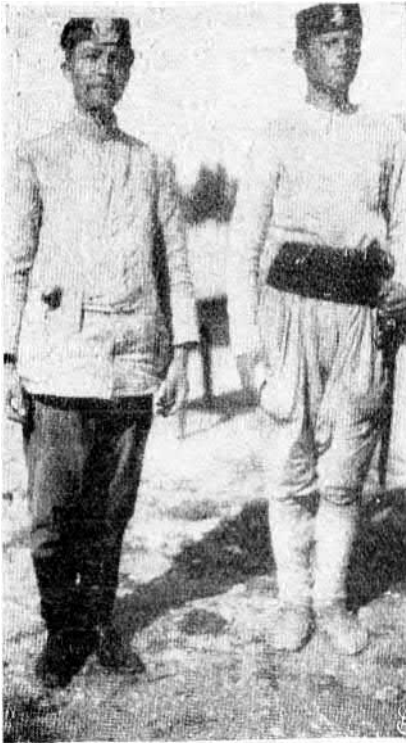
Szerb -montenegrói támadás Szarajevó ellen

Hogy ezeket a kudarccokat megbosszulják, egyes montenegrói és szerb csapatok még szeptember első felében betöréseket kíséreltek meg Staribrod, Megjegja és Hladilc felől. A Siaribrodnál a Drinán átkelt csapatokat Brankovicban táborozó nagyobb haderőnk fogadta s mielőtt benyomulhattak volna az országba, szétverte és menekülésre kényszerítette. Szerencsésebb volt a szerbek másik két betörése, mert Ozipe és Uslipraca mellett álló kisszámú védőcsapatunk, miután végsőig helyt állott, mégis kénytelen volt a túlerő elől visszavonulni.

A szarajevói várparancsnokság, természetesen, minden előkészületet megtett, hogy méltóképpen fogadhasa a betörő csapatokat, melyek szeptember 22-én Szarajevó felé közeledtek, miután előbb Bogalicánál, majd pedig Visegrádnál visszaszorították csapatainkat.

A Focsa felől betört montenegrói sereg mintegy 28-30.000 emberből állott és tábori tüzéséggel meg gépfegyverekkel volt felszerelve; a két dandár egyikét Yukotic tábornok, másikat pedig Hajevic tábornok vezette. Kedvező hadállásban vették föl a küzdelmet csapatainkkal, de nehéz tüzéségünk eredményes működése folytán csapataink nagyobb veszteség nélkül kiverték őket előnyös pozícióikból. Visszavonulásuk vád futás volt — „pánik-szerűen menekültek az ország határain túlra”: ahogy a hivatalos jelentés mondta — s mivel semmilyen csapatjuk se fődözte futásukat, üldöztetésük alkalmával nagy veszteségeket szenvedtek.

Már az a jelentés, melyben Potiorek tábornok (október 1-én) beszámol a montenegróiak vereségéről, megemlíti, hogy az „ezen hadszíntér (Bosznia) északi részén megindított akció folyamán egy fél

Montenegrói hadnagys és zászlótartó

zászlóaljunk elfogott egy teljes szerb zászlóaljat . . . Ez volt a bevezetése annak a diadalmas jelentésnek, mely október 8-án beszámol arról, hogy: „a montenegrói csapatokkal szemben eléri és már jelentett sikereinkhez most egy döntő csapás fűződik, melyet a Visegrádon keresztül, harc nélkül betört szerb csapatokra mértünk. Északi oszlopukat Srebrenica felől Bajna-Basta felé a Drinán áL már visszavetettük, miközben tréjnüket és lőszeroszlopukat is elvettük. A Romanja Planina fele előrenyomul! főerejüket, melyet Bozanovic Milos tábornok, volt hadügyminiszter vezetett, a mi seregünk kétnapos csatában (él-

Csapataink a szerb-montenegrói határon. Kisebb osztag várja a menázsit

jesen megverte és az ellenséget csak gyors futása mentette meg a részükről tervezett elfogatástól; de 11-ik népfölkelő ezredük egyik zászlóalját mégis elfogtuk és több gyorstüzelő ágyút zsákmányoltunk.”

Ezek az ellenséges csapatok három osztagban nyomultak előre keleti Boszniában. Eöercjük Bozanovic Milos tábornoknak, a volt hadügyminiszternek parancsnoksága alatt, Mokragoránál és Uvácánál tört be és Visegrádon meg Bogaticánál a Romanja Planina ellen nyomult azzal a céllal, hogy Szarajevó ellen vonuljon. Egy északi hádoszlop, Bajna-Bastánál és Rogaticánál, Srebnicán át tört be és szintén Romanja Planina felé vonult, hogy oil a főhaderővel egyesüljön, míg délen két

montenegrói dandár, Vukotic: és Rajevic dandárparancsnokok vezetése alatt, Focsán keresztül hatolt előre a közös cél — Szarajevó — felé.

A bosnyák határ a támadás idején úgyszólván védelem nélkül volt, mert csapa láánk nagy része már benn harcolt Szerbia területén. De Potiorek tábornagy a Szarajevóban állomásozó tartalékokat azonnal a bető ök. ellen vetette és három irányban kezdte meg a védelmi akciót a nagy gyorsan fölvonult szeri) és montenegrói csapatok ellen. Legelőször, október elsején, a délről előnyomuló két montenegrói brigádot támadta meg, azokat kétnapos csatában megverte, úgyhogy pánik-szerű futásban kényszerültek menekülni a határon túl, elvesztivén egész Irénjüket, nagyszámú könnyű tüzérségüket és igen sok foglyot.

A két montenegrói dandár visszavetése után csapataink az északról rohamosan előnyomuló szerb csapatok ellen fordultak s miután a Srebrenica körül elhelyezkedett sereget megverték, a szétszórt csapatokat Bajna-Bastán keresztül vetették vissza a határon túl. Most került a sor a Bozanovic Milos tábornok vezetése alatt álló főhaderőre, mely a Romanja Planina magaslatain jó pozícióban elsáncolla magát és modern tüzérségének földözete alatt iparkodott Szarajevó ellen nyomulni. Csapataink azonban megállították a szerb főhaderőt és kétnapos harcban szétverték a makacsul védekező ellenséget. Különösen a népfelkelés második osztályából fölállított 11-ik szerb ezred szenvedett súlyos veszteségeket.

A Romanja Planinán megvert szerb csapatok Kulán kérésziül menekültek. Gósin Polje mellett megpróbálkoztak azzal, hogy új állásokat foglaljanak el, csapataink azonban nyomon követték a most már visszavonuló szerbeket, és nagy veszteségeket okozva nekik, ezekből az új pozíciókból is kiverték őket. Bozanovic tábornok ekkor a Drinán akart átmenekülni és Visegrád felé vonult, de csapataink ekkor is folyton üldözték és csaknem szakadatlan nappali és éjjeli meneteléssel akartak elébe vágni, hogy megakadályozzák átkelését a Drinán. És október 24-én már kora reggel utol is érték Ivica mellett, melynek szomszédos magaslatait technikailag megerősített fedezékekben szállta meg a szerb hadsereg.

Ez a szerb hadsereg a Sumadia-divízió volt. A harc egész napon át tartott, sőt gépfegyvereink és tarackjaink még éjjélkor is dolgoztak, noha ekkor már eldőlt a csata sorsa. Vitéz csapataink rohamot roham után intéztek a magaslatok ellen, melyeket egymásután mind hatalmukba kerítettek s végül az ellenséges balszárnyal csaknem teljesen körülfogták, úgyhogy az ellenség csak futással tudta kikerülni a végleges

megsemmisítést. Tömérdek fogoly, ágyú és gépfegyver, valamint a Irénnek nagyrésze került itt kezünkbe; a csatateret sokszáz halott és sebesült borította, a menekülő szerbek közül pedig ezernél több fült a Drinába.

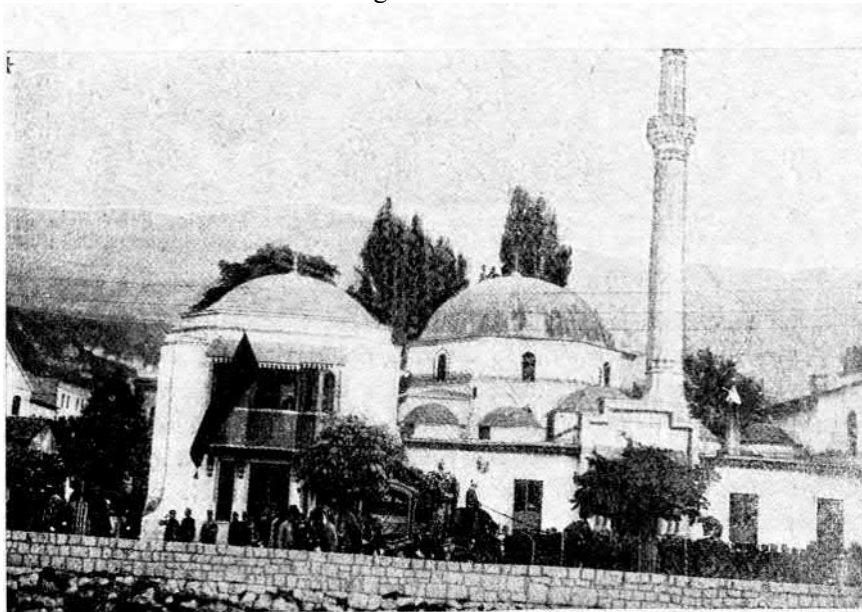
A szerb-montenegrói seregeket tehát átvették csapataink a Drina túlsó partjára és Bosznia keleti részét teljesen megtisztították az ellenségtől. Így hiúsult meg a bosnyák főváros ellen megkísérelt betörés, melyet csapataink diadalmasan visszavertek.

A szarajevói főtárgyalás

A szeptembervégi szerb-montenegrói közös offenzívának épp n úgy megvolt a maga politikai tendenciája, mint a vele egyidejűleg megkísérelt orosz kárpáti betörésnek.

A háborút kipattantó szerbek és a szláv testvériségért síkra szálló oroszok szerettek volna találkozni és seregeikkel egybeolvadni a monarchia legázolt földjén, hogy aztán egyesült erővel támadhassanak a németek ellen.

De ez az ábránd nem valósult meg.

A trónörökös-pár gyászmenete Szarajevóban. Így vitték a halottakat az állomásra

Egyelőre az történt, hogy a Bosznia ellen indított szerb-montenegrói támadás időpontjában, október 12-én, sor került Szarajevóban a trónörökös-pár gyilkosainak a főlárj. válásira.

Talán ezt a tárgyalást akarták megakadályozni a véres támadásokkal, melyeket Szarajevó felé intéztek a szerbek és a montenegróiak.

De nem akadályozhatták meg.

Október 12-én megkezdődött a tárgyalás, a szarajevói merénylők

A szarajevói merénylet tárgyalása. A három fővádított: Princip, Cabrinovic és Grabez a vádlottak padján. A három fővádítotton kívül még 23 vádlott fölött ítélkezett a törvényszék.

felelőségre vonása. Ott állott a bíróság előtt a bombavelő Cabrinovics Nedjelko, a revolveres Princip Gavriilo, aki a vizsgálat során azt vallotta, hogy nem volt szándéka megölni a trónörökös nejét, a második golyót a főherceggel szemben ülő Potiorek tartományi főnöknek szánta. De ott voltak a többi bűnrészes vádlottak is, összesen huszonhármán. Csupa fanatikus fiatalember, akiket magával ragadott, elszédített a nagyszerb agitáció.

A vádirat felolvasása után Cabrinovics és Princip kihallgatására került a sor. Egyikük sem tagadott.

„Ferenc Ferdinánd” — vallották, — „a legfőbb akadálya volt a

nagyszerb eszmék megvalósításának. Elhatároztuk, hogy eltesszük láb alól, ha Szarajevóba megy.“

A tárgyalás megdöbbentő éles képet festett arról a propagandáról, amely hosszú évek óta folyt a nagyszerb eszmék megvalósítása érdekében a monarchia délvidékén és amely a szerblakta területek meghódítására irányult.

Ferenc Ferdinand meggyilkolására három fiatalkorú — tehát halállal nem büntethető — ifjú vállalkozott: Princip, Cabrinovics és Grabes. Minthogy a büntett elkövetésekor még nem voltak húszévesek, a törvény, kegyelméből mind a hárman éleiben maradtak, a bíróság 20-20 évi fegyházzal büntette őket. Büntésük közül ötöt halállal sújtott a bíróság. Közülük kettőnek a büntetését a királyi kegyelem fegyházra változtatta, a másik hármat 1915 február 3-án föl akasztották a szarajevói várbörtön udvarán.

A húsz évi fegyházra ítélt Cabrinovicsot (x) cellájába viszik

A többiek — kilenc felmentett vádlott kivételével — 10—20 évi fegyház és börtönbüntetést kaptak.

Ezzel az ítélettel lezárult a szarajevói véres tragédia, mely közvetlen megindítója volt a nagy világfölfordulásnak, országok borultak lángba, százezrek és százezrek véreztek el, évszázadok szorgalmas kultúr-munkájának az eredményei semmisültek meg a világfölfordulás során, amelyet a fanatizált fiatal emberek véres merénylete idézett fel.

Vájjon éreztek-e lelkiismerelfurdalást cellájuk sötétjében?

Behallatszott-e börtönükbe a milliók csatakiáltása, a százezrek halálhörgése, az ágyúk üvöltése, az özvegyek sírása, az árvák sóhaja?... Az ég zengése, a föld reszketése? . . .

A győzelmes offenzíva

A Maesva meghódítása

A francia és orosz hadszíntéren folyó gigászi mérkőzések annyira lekötötték a közfigyelmet, hogy a szerbiai hadjárat részletei szinte háttérbe szorultak, holott ez a terület volt az, ahol „tigrisek” harcoltak. A magyar katonáknak azokkal a szerb katonákkal kellett szembe szállniuk, akik nemcsak életüket, hanem hazájukat, hazájuk fennmaradását és létét a végsőkig menő elszántsággal, halálra szánt fanatizmussal védelmezték.

Nehéz, elszánt harc volt a szerbiai hadjárat, ha méretei el is törpültek az orosz és francia front hatalmas, példa nélküli vonalainak mellett.

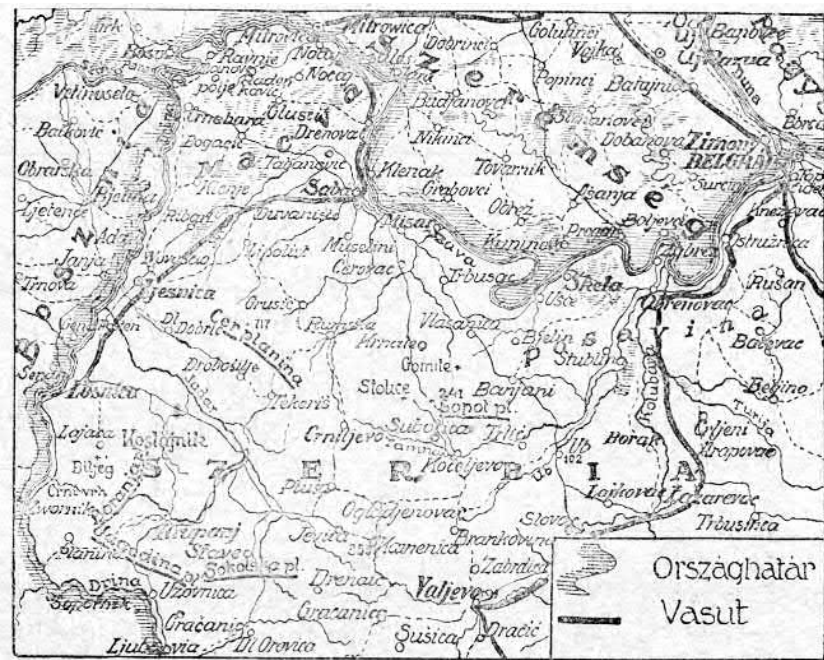
A Szerémségbe betört Timok-divízió szétszórása után a déli hadsereg főparancsnoksága kiadta a parancsot a Száva-parli csapatoknak, hogy menjenek át offenzívába s e célból keljenek át a Száván, szerb területre. Ez az offenzíva szeptember 12-én, hajnali három órakor kezdődött, amikor csapataink, a Drina és Száva torkolatánál, szerb területre átkeltek. A szerb parton azonban, a várszerű erődítésekben elásott szerb tömegek egyszerre megakasztották további előnyomulásunkat. És kezdetét vette a legsajátságosabb pozíciós harc, amelyhez csak a flandriai lövészárkok küzdelme hasonlítható.

Csapataink, ékelekben helyezkedtek el és ebben a hadállásban, húsz kilométeres fronton, fejlődött ki az a „várharc-jellegű” küzdelem, mely mindkét oldalról sok vérbe került.

Úgyszólván lépésről-lépésre kellett elfoglalni minden talpalattnyi területet s ez a „várostrom” szakadatlanul tartott a Parasnicában mindaddig, míg Krausz altábornagy divíziója erős tartalékokkal fölnyomult a Szerénységből, hogy a Száván átkelve, hátbatámadja a Macsvát, illetőleg a Parasnicát védő szerb hadsereget. Fiz az új offenzíva három irányban történt: Jurákon át Drenovác felé, Magyar-Mitrovicáról Szerb-Mitrovicán át Ravnje felé és végül Klenákról Sabác felé.

Jaraknál pontosan hídon keltek át csapataink a Száván és szeptember 17—19-én heves, de győzelmes harcok után elfoglalták Drenovácot, Tabanovicst és Sevaricét — tovább előnyomulni azonban nem bírtak, mert a szerbek a betonizozott országút mentén már a mozgósítás kezdetén óriási, barlangszerű födözékeket ástak s ezekben, mint földvárakban, hihetetlen makacssággal tartották magukat.

Mitrovicánál csónakokon és dereglyéken keltek át csapataink szeptember 22-én éjfél után. De az előretörés itt se sikerül : népfölkelő

A szerb hadszíntérnek az a része, ahol a legvéresebb harcok dúllak. Fönn, a ual sarokban, van a Macsva, a régi Macsói bñnság

gyalogos csapataink mindössze hat kilométernyire juthattak és szintén kénytelenek voltak beásni magukat, hogy lépésről-lépésre, de mindig a föld alatt, közelebb férközhessenek az ellenséghez. Ebben a helyzetben itt is kifejlődött az áldatlan „várharc-jellegű” küzdelem, melynek során az ellenséges csapatok frontjai néhol 250, 200, sőt 150 lépésről néztek egymással farkasszemet.

Ekkor lépett akcióba az a harmadik hadoszlop, melynek földadata az volt, hogy Klenánál keljen át a Száván, szeptember 29-én csapa-

tainknak már Szerbiában levő jobbszárnya heves ágyútűz alá fogta a szerbek frontját és a Száva-partot, míg a balszárny a Száva innenső partjáról támadta oldalba az ellenséget, hogy a kereszttűztől okozott zavarban kieroszakolhassa az átkelést a Száván. Mind a két részen 100-100 ágyú és ezer meg ezer puska, továbbá gépfegyver ontotta a gyilkos tüzet s a harc kevés megszakítással késő éjszakáig tartott. Másnap, szeptember 10-én, újra kezdődött a küzdelem, mely belenyúlt a késő éjszakába is.

Minden erejét megfeszítve törekedett az ellenség, hogy megakadályozza csapataink, illetőleg balszárnyunk átkelését Klónak mellett, a Száván.

Valahol csak átkelési kísérletet sejtettek a szerbek, nyomban gyilkos golyózáport zúdítottak oda, hogy visszaűzzék csapatainkat; de balszárnyunk — csupa román és rutén népfölkelő — »o npásah állta a sarat és haláltmegvető vitézséggel harcolt. A leghevesebb csatáközben aztán hirtelen előbukkantak a Száván a monitorok és rettentő ágyútűzel zúdítottak a szerb hadállásokra.

A megtizedelt ellenség behúzódott földözékeibe s amíg ez a visszavonulás tartott, addig szünetelt a puskaropogás is. Majd ismét kiújult és fölélnkül a gvalogsági tűz, mire monitorjaink még irtózatosabb ágyúzással válaszoltak. Kmber ember hálán hevert a szerb parton, akárcsak a learatott gabona — oly irtózatos pusztítást vittek véghez a monitorok gyorstüzelő ágyúi . . . Most hirtelen mindkét részen elhallgat egy percre a harci zaj. Hatalmas lángnyelvek csaptak föl Sabác felől: a tnonilorok ágyúlúze felgyújtotta a sabáci gőzfűrésztelepei.

Az éjjel-nappal szünetlenül folyó harc eredményeképpen csapataink október 1-én már csak négy kilométerre állottak Sábától, lékkor azonban olyan fordulat állott be a szerb harctéren, mely egyelőre megállásra kényszerítette a Macsvában győzelmesen operáló csapatainkat. Höfer vezérőrnagy már szeptember 23-án jelentette, hogy a Krupanjtól nyugatra eső fontos magaslatokat, melyekért napokig elkeseredett küzdelem folyt, egyől-egyig elfoglaltuk; de ugyanekkor a szerbek ismét betörték a Szerémségbe és Szlavóniába, Sándor trónörökös pedig a szerb hadsereg derékhadával megtámadta Krupanjt. Egyidejűleg ezzel a támadással két montenegrói dandár is betört Boszniába és kapcsolatban ezzel a betöréssel a Sumadia-dandár is megindult Szarajevó ellen.

Ez a betörés, melyet a szövetséges szerb-montenegrói csapatok közös haditerv alapján hajtottak végre, szükségessé tette, hogy Potiorek

táborszernagy minden rendelkezésére álló csapatot lehetőleg összevonjon és az így koncentrált haderővel egymásután verje ki a monarchia területére betört ellenséget. Legelőször Zimonyt és a Szerémséget tisztította meg Krausz altábornagy a szerbektől; azután, október 5-én, Potiorek táborszernagy verte meg a két montenegrói dandárt Boszniában, majd október 8-án visszavetette azokat a szerb erőket is, melyek Visegrádon állt törtek be és már elérték a Romanja Planinát.

Így folytak ezek a harcok csaknem egész október hónapban. Végig a Száva és a Drina partján, míg végre csapataink október 23-án a Szerémséget, 27-én pedig egész Kelet-Boszniát megtisztították az ellenségtől. És diadalmas csapataink ugyanekkor mingyárt új offenzívát kezdtek a Macsvában, amit azzal nyitottak meg, hogy egyszerre két megerősített hadállást foglaltak el rohammal. A döntés azonban mégse ezen a frontrészen esett, hanem Krupanjnál, ahol Potiorek táborszernagy harcolt derékhadunkkal, nálánál 35.000 fővel nagyobb szerb erők ellen. Ezekben a véres harcokban a szerb hadsereg eliteje állt szemben a mi csapatainkkal; Sándor trónörökös válogatott gárdaezredei, a francia tisztektől kiképzett tüzérütegek harcoltak itt Bojanovics és Sturm Pál tábornokok vezérlete alatt. Tizenegy napig, éjjel és nappal álltak csapataink a túlerőben levő szerbek szívós és hősies támadását, midőn pedig az ellenséges seregek java elvérzett: október 28-án virradóra Potiorek az egész vonalon koncentrált támadást rendelt el és a visszavetett ellenséget Valjevón túl kergette ... Ez döntötte el a Macsva sorsát, mert ekkor már Krausz tábornok előtt is nyitva volt az út.

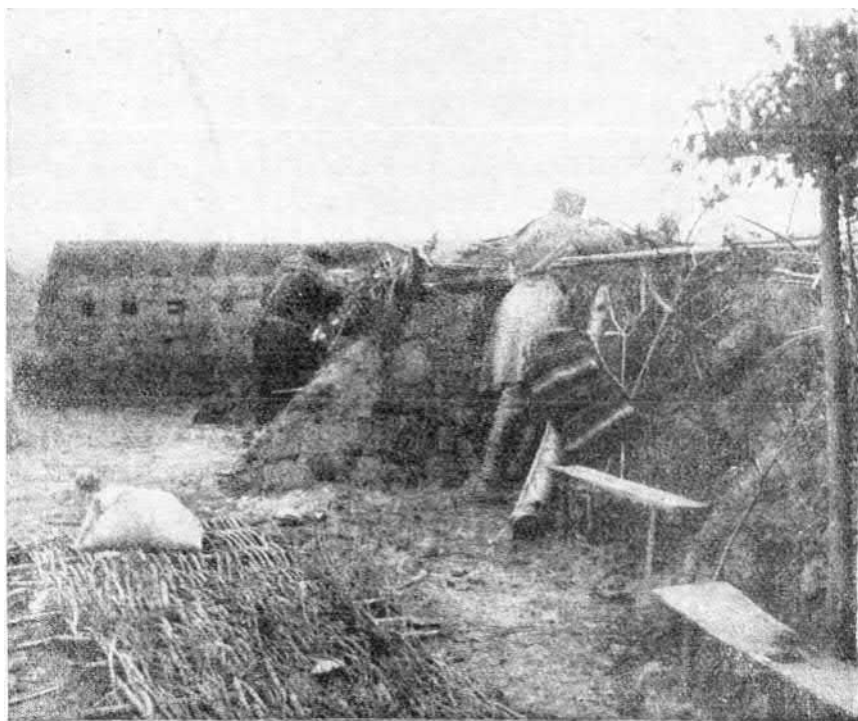
Betörés a Macsvába

A Macsva — a régi Mácsói bánság — Szerbia északnyugati részén fekszik és legészakibb csücske, a Szávától és Drinától határolva, zsák formára nyomul be Szlavónia területébe, míg kelet felé a Morava völgye szegi be. Észak felől a Száva nehezíti meg az átkelést Szerbiába s növelik az átkelés nehézségeit a szávaparti erősségek is: Sabác, Belgrád, Kladovo, Szemendria, stb. Bosznia, azaz nyugat felől, sokkal könnyebb a benyomulás Szerbiába a keskenyebb és sekélyebb Drinán keresztül. Míg azonban a Drina felső folyása mentén mindkét parton meredek, szinte járhatatlan és zordon hegyek tornyosulnak, addig a folyó alsó részét mindkét felől tágas alföldek szegélyezik; balról a boszniai Posavina, gazdag vízereivel, jobbról pedig a termékeny Macsva, amely azon-

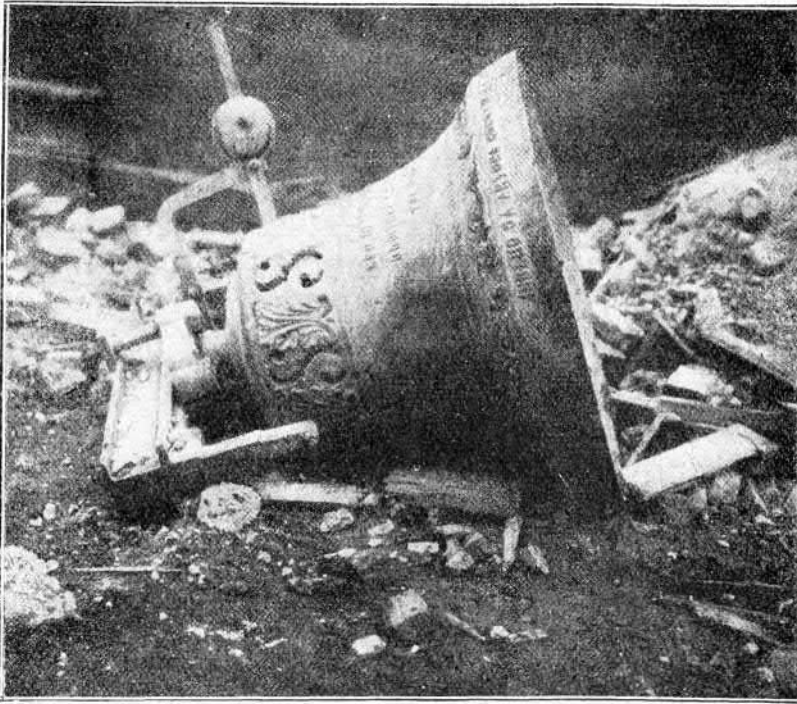
ban egyúttal mocsaras is. Bizonyos volt tehát, hogy csapataink meg fogják kísérteni a betörést Szerbiába ezen a terepen, mely nagyobb seregtetek összpontosítására és hadműveleteire kiválóan alkalmas volt.

A szerbek készültek is erre a betörésre és nagyon megerősítették a Macsvái, különösen ennek zsákformájú csücskét, a Drina-torkolallól északra, az úgynevezett Parasnicát, Rácsa mellett lövészárkokkal zárták el s a nagyszerűen meghúzott védelmi vonalat kibetonirozták s akárcsak valami várat: még pompás oldalozó védőművekkel is ellátták, hogy a betörő ellenséget keresztűz alá foghassák. Így felkészülve várták a szerbek a magyar-osztrák csapatokat, amelyek szeptember 8-án vagyis a Timok-divízió pusztulásával egyidejűleg már beásták magukat a aztán lassan, lépésről-lépésre, mint a vakondok, nyomultak egyre beljebb és beljebb Szerbiába, hihetetlenül véres és elkeseredett harcok közepette.

A Macsva meghódítása azért volt fontos, mert innen már kétfelé

Magyar bakák várszerű földsáncai a Parasnicában, a Bitva-mocsarak között

A klenáki templom pusztulása; a fölrobbantott toronyból csodálatosképpen teljesen sértetlenül esett le a harang

nyílt az út. Egyrészt délkeleti irányba, Sabácon át egyenesen Valjevó felé, ahová a Crni vrh, Krupanj és Biljeg felől nyomuló csapatok is tartottak, másrészt meg a Száva partján Belgrád felé, amelyet a szerbeknek ki kellett üríteniük, mihelyt csapataink átkeltek a Kolubara-folyón.

Magyar-Mitrovicából pontonhíd visz ál a kis Szerb-Mitrovicába. Itt keltek át csapataink október 24-én éjszaka a Száván, a magukverte hídon. A túlsó partot védő szerb csapatok elkeseredett ellenállást fejtettek ki, de katonáink megtörték ezt a védelmet, vasárnap reggelre Nocsajig verték vissza a szerbeket, aztán szuronyrohammal foglalták el Kis-Mitrovicát és Zasavicát. Ilatszáz szerbet ejtettek foglyul katonáink a mitrovicai átkelésnél s aztán győzelmesen nyomultak előre Crlusci felé, ahol betónfödözékek mögé vonultak vissza a szerbek.

A Nocsaj és Mitrovica közti vonalra visszavetett szávaparti szerb őrség közben erősítéseket kapott és a Gluscilói északkeletre fölállított ütegekkel hevesen bombázta Szerb-Mitrovica déli kijárását, hogy meg-

akassza csapataink előretörését. Ekkor azonban közbelépett a mi tüzer-ségünk is, melynek tűzfedezete alatt csapataink vakmerő rohammal kivetették földött hadállásaikból a szerbeket s a menekülő ellenséget nyemon követve, szuronyrohammal vették be Nocsajt is.

Időközben a Száván átkelt többi csapataink jobbszárnya Zasavicából is hatalmába kerítette s ekképpen teljesen beleékelte magát a Maesva szögletébe, úgyhogy a szerb csapatok kénytelenek voltak visszavonulni tiloséiba, ahol erős földőzekeik voltak, Most tiloséira kerüli a sor, melyei egy egész szerb dandár védelmezett. Milroviénál átkeli csapataink heves támadását támogatták azok a csapataink is, melyek már korábban keltek át a Száván .Jarak mellett és most együtt operáltak az újonnan érkezettekkel. A két oldalról heves ágyú- és poskatűzzel ostromolt ellenség kénytelen volt földadni glucei-i erős hadállásait és visszavonni! a Melkovic-Bogalic közt fekvő Kílóg nevű réten elkészített betonföldőzekeibe.

Az erősen mocsaras nádasban nagyon nehezen ment az üldözés, de azért csapataink óráról-óra újabb területeket foglaltak el s egyúttal el is sáncolták magukat a glusci-bogatici országúton, hogy a szerbek esetleges visszacsapását kivédhessék. Glucei elfoglalásával egyidejűleg m'trovicai seregünk jobbszárnya, Zasavicából előrenyomulva, a Száva mentén elfoglalta Ravnjét, melynek keleti kijáratánál erősen elsáncolta magát.

Ravnje elfoglalása különösen fényes hadi tett volt, mert a szerbek itt olyan kitűnő és erős betonföldőzekeket építettek, hogy még nehéz ütegeink is alig boldogultak velük. Két pionirtiszt vállalkozott arra, hogy elősegíti a sikert. Körülbelül 180—200 lépésnyire megközelítették az ellenséges sáncokat s mikor már oly közel voltak, hogy szinte hallották a beszélgetésüket, két ekrazital töltött hordói gurítottak az ellenséges sáncok elé, úgyhogy a hordók egymástól mintegy 800 méternyire álltak.

A két tiszt most fölrobbantotta a hordókat, melyek irtózatos réseket vágtak a szerb sáncokban; 200 halott, majdnem még egyszer annyi sebesült heveri a lövészárkokban, melyekre ekkor pusztító ágvívtíz zúdított a Szerdahelyi-üteg és valósággal véres rendeket vágott a szerb sorokban. Majd a nagyváradi bakák (37-ik gyalogezred) mindent l.gázoló szuronyrohama következett melyet a szerbek kézibombák dobásával akartak megállítani, de eredménytelenül. A rettenetes szuronyroham elsöpörte a szerbeket, akik visszavonultak, otthagynván teljes muníciójukat, a robbanástól összetört gépfegyvereiket és ráadásul

1800 foglyot. Csapatunk azonban tovább üldözték a menekülőket, akik az országút betónfedezékei alatt kerestek védelmet és heves ellenállást (ejtettek ki).

Két óráig tarló, elkeseredett harc fejlődött ki ezen az új vonalon, melyet színmagyar népfőlkelő-csapatunk négyszeres szuronyrohammal oglallak el. A megt zedelt szerbek visszavonultak Banovopolje felé s az elfoglalt betonárkokban egymás hátán heverlek a szerb halottak és

Elfogott szerb katonák. Sok viszontagságon, küzdelmen mentek keresztül, amíg fogságba estek

csapatunk maguk is megdöbbenve látták azt a pusztítást, amit fegyverek az ellenség soraiban okoztak. Majd, föllekesülve a kivívott diadalon, tovább üldözték a Banovopoljére visszavonult ellenséget s kiszorítván azt onnan, megtámadták és ismét rohammal elfoglalták Rácsa községet, utána pedig, folytonosan előrenyomulva, megszállták Crnahara, Sovljak és Glogovac községeket. Ugyanekkor seregünknek a Száván átkelt másik oszlopa, mely mocsaras területen nyomult előre, ezekben a mocsarakba szorította a 20-ik szerb ezredet, mélyből több mint 200 ember belepusztult az ingoványba, a többi pedig, nagy veszteségek és véráldozat után, elérte Badenkóvit.

November 1-sején már azt jelentette a főhadiszállás, hogy „a Macsvába benyomult csapataink nagy sikereket aratnak: a szerbeknek sodronyakadályokkal védett keni Íny erődítéseikben kifejtett kétségbeesett ellenállása ellenére a Száván és Drinán átkelt összes csapataink folytatják előhaladásukat. Elfoglaltuk Crnabara, Rudenkovics, Glusai, Banovopolje és Tabánovics helységeket.“

Az utóbbi győzelmes harcoknak az adott különösebb jelentőségei, hogy megnyitották az utat Sabác felé, Sabác ismételt elfoglalására.

Parasnica vérrel ázott földjén . . .

A Parasnicában minden talpalatnyi földet vér áztatott. Méterről-méterre kellett „keresztüljárni”, aláaknázni ezt az egész területet, hogy el lehessen foglalni az ellenségtől, mely minden távolságot ismert rajta és oly kitűnően be volt löve rá, hogy éjjel-nappal egyforma pontossággal tizedelhette rohamra induló csapatainkat.

Lassanként azonban a mi tüzérségünk fölébe kerekedett a szerbekének. Vrbovácnál például négy darab 15 cm.-es és hat darab 1 cm.-es tábori ágyúnk lőtte Ravnjét és tőle délre Banovopoljét. És a szerbek két álló hétig minden tüzérségi zsenialitásukat arra koncentrálták, hogy fölfedezzék ezeket az ütegeket. De hiába! Itt még a kémek se használtak, a rettenetes tüzérharcban a mi ütegeink győztek, mert a szerbek nem tudták megtalálni az ütegeinket. Keresték mindenütt, 40—60 méterre hullottak tőlük a bombák, de közelebb férközni nem tudtak hozzájuk. Az egész hosszú harc alatt csak egy hidászt ölt meg egy eltévedt gránát; szegény fiú a muníciós szekér rúdján lovagolt és elcsapta fejét a „Volltreffer . . .” El is temették ottan; a sírját bekerítették drótsövénnyel, fölhintették szépen és a dombot beszegték csiszolt gránát-hüvelyekkel, ahogy csatában elesett katonához illik.

Eközben a magyar-osztrák csapatok a 11-esek és 73-asok voltak azok, akik a Parasnicát elfoglalták — nem tehettek mást, mint hogy csendesen feküdtek az árkokban és vártak. Idegek kellettek ahhoz, ily köz.d az ellenséghez, közvetlenül az ágyúk, a gépfegyverek és a puskák előtt, heteken át lappangani a föld alatt, mint a barlangi medve s ki nem dugni fejét az árkokból, mert akkor mingyárt süvöltöztek a golyók. Mély kunyhókat ástak a derék fiúk a föld alatt, kipárnázták szalmával és lombbal, betetőzték deszkával, faágakkal, földdel és vályogtégglákkal, hogy be ne csaphasson a srappell meg a puska golyó és aztán várták a

jó Isten meg a haubicok segítségét. Keserves munka volt ez, lépésről-lépésre közelebb ásni az árkokat az ellenséghez, míg áO, 40 és 30 lépésről meg leheteti kísérelni a rohamot, de a fiúk, nem csüggedtek: áslak, dolgoztak keményen és sturmoltak még keményebben, ha eljött az ideje.

És a szerbek dolga se volt vidámabb multság. Zasavicától Crnabaráig hatvanezer szerb katona ásta el magát, egy teljes hónapig ki nem bújtak a barlangjaikból, élve eltemetve, éjjel-nappal idegemésztő aggodalomban: micsoda idegek kellettek ehhez a vakondokélethez! . . .

Leginkább a látától elborított, ókori városokhoz hasonlítottak a szerbek földalatti fedezékei, vagy a hangyazsombékok alagútjaihoz, ahogy német tudósok pontosan és lelkiismeretesen megrajzolják ... A „Bodrog” monitor egészen idáig manővrírozott a Száván és két sötét éjszaka szórta ekrazitbombáit a szerb fedezékekre. Aztán jött a nagy roham, október 27-én virradóra a crnabari nagyszerű áttörés — mely néhány szívósakban védekező szerb zászlóaljat belesöpört a vrbovai mocsarakba . . .

Rövid összefoglalásban így rajzolható meg a véres előretörés képe. A Drina torkolatánál és — a Parasicán át — Mitrovicánál, Rácsánál és Krupanjnál léptek seregeink ellenséges földre. Krausz tábornok serege,

Szerb katonák földkunyhói Lazarevác mellett. A harcok folyamán elsáncolták itt magukat a szerbek; a földre ázott vermekben vették fel a harcot csapataink ellen

a Szerémség fedezésére, hátul állt, Kljuc Bosutnál. Miután a szerbek heves ellenállási fejtettek ki, Krausz tábornok seregéi fokozatosan megnő Mellék, hogy átkerülvén a Száván, Jarak felől hátbatámadhassa az ellenségei. Krausz tábornok csakhamar át is kelt a Száván és balszárnyá-

Leégett szerb ház Ravnjeben. A szerbek visszavonulás közben gyakran felgyújtották saját házaikat, hogy csapataink ne vonulhassanak fedél alá

val Sabágra támaszkodva, megrohanta a szerbeket. Ezek kétségbeesetten védekeztek és főhaderejüket a Parasnicában koncentrálták, amely már fekvésénél és terepviszonyainál fogva is legalkalmasabb volt a késhegyig menő ellenállásra.

A Parasnicában tojásalakban állították föl seregeiket a szerbek, hogy minden oldalon egyforma szívóssággal védekezhessenek. Hetekig tartott az elszánt küzdelem, melynek a tábori erődítések várharcjelleget

adtak az egész vonalon. Közben Potiorek tábornagy serege félkör-alakban helyezkedett el Losnica környékén és így várta Sándor trónörökös seregét, mely túlerővel támadott. Összeestek ezekkel a harcokkal a szerb-montenegrói betörések Boszniába, amelyek azonban a haditerven nem változtattak; mindössze egy hadosztályt küldtek ellenük. A hadjárat kockája ugyanis Krupanj mellett állt élén s ott kellett eldőlnie a tizenegynapos véres küzdelemben . . . Es itt egymásután véreztek el Sturm és Stepánovics tábornokok hadtesteit és Sándor trónörökös seregének pusztulásával Összeroppanás fenyegette a szerb haderőt.

Ekkor már, október 20-ika táján, Krausz tábornok serege mindinkább nyomta a szerb hadállásokat, 26-án pedig a 37-ik, nagyváradi gyalogezred rohammal elfoglalta Ravnje mellett a töltést. Erre következett 27-én reggel az általános támadás, melyet hajnali négy órától hét óráig tartó heves ágyúzás előzött meg. Katonáink ezalatt lépesek t vájtak a lövészárkok falába, hogy könnyebben kiugorhassanak a rohamjelre.

A támadás jelét a 19 éves Eil, szaporhadnagy adja meg, aki tervszerűen, sikerrel robbant föl egy aknát a legszélső szerb lövészárkok alatt. A rettenetes detonációra a rohamra készülő csapatok kiugrálnak fedezékeikből és kél szerb zászlóalj első sortűzükre kivetnek állásukból.

A szerbeket készületlenül érte a támadás, mely nagy pánikot keltett soraikban. A tiszteket földalatti pavilonjaikban, mosakodás, borotválkozás közben éri a roham; a legénység nagy részének éppen kenyeret osztanak ki az élelmezési tisztek. Helyenként rövid, de annál véresebb bajonetharc fejlődik, a szerb csapatok azonban menekülnek. Egy szerb ezredes revolverrel állítja csatarendbe futó zászlóaljit, közben ő maga kézibombát vet szuronnal rohanó bakáink közé, mire ezek leszúrják.

Tüzérségünk ekrazitgránátokkal lövi a szerbeket és ágyúzásának hatása megsemmisítő, úgyhogy a szerbek hátrálni kénytelenek. A szerb tüzérség, melyet a mieink megtizedeltek, utolsó erőfeszítésül tüzelés alá fogja az országot — ezer méterrel csapataink háta mögött — nem is sejtven, hogy már rég innen vannak a vonalon! . . . Délre egész Parasnica a miénk volt: katonáink puskatussal verték ki belőnfedezékeikből a szerbeket, 30-án pedig bekövetkezett a nagy összeroppanás . . .

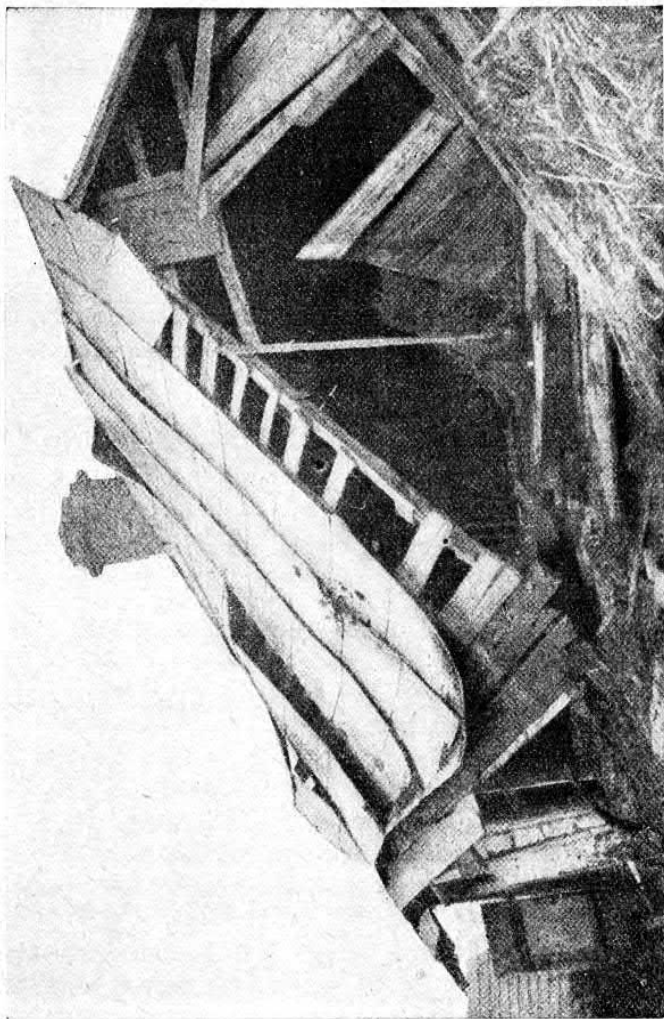
A „sóhajok hídja“ és a „földalatti város“

Ez a keret; de hol vannak a részletek, az apró és véres epizódok, az egyéni bátorság nagyszerű vonásai, a tömeglelkésedés és vitézség megrázó példái, melyek legendás színfoltokkal töltik ki a hézagokat a nagy kontúrokból megrajzolt képen?! . . . Nyolc négyszögkilométernyi területet várszerűen erősítettek meg a szerbek a Parasnicában, futóárkokkal kötve össze a deckungokat és úgy tanyáztak bennük, mint a barlangi ősemberek, hat hétig állandó tűzben, a hideg földre szórt szalmán térdelve, míg a mi árkaik olyan közel értek hozzájuk, hogy agyonlövés terhe alatt tiltották meg a hangos beszédet, hogy célpontot ne áruljanak el! . . . Magyar és tiroli parasztok feküdtek szemben a parasznicai csatatéren a szerb földműveléssel és nem tudják vagy nem mondják az igazat azok, akik kicsinlvően nyilatkoznak a szerb katonaságról. Éppúgy szenvedtek, mint a mi katonáink és helyt álltak az utolsó lehelletig, és csak akkor vonultak parancsszóra vissza, amikor már ágyútűzünk megtizedelte a soraikat és fölillantak előttük katonáink szuronyai.

Az elfoglalt szerb állásokba azután a magyar-osztrák csapatok telepedtek be.

„Embermagasságúak a futóárkok — írta egy tiszt a Parasnicából. — Már nem kell meghajolva végigjárni a több száz méter hosszú harcvonalat, mert ha kiegyenesedünk is: félméternyire van fejünk fölött az árok — illetőleg az árok mentén földhányt töltés — pereme. Yégig-megyünk a „Ferenc József“ körúton, befordulunk a „Vilmos császár“ uccába, ki-kikandikálunk a lőréseken az előterepre. Csöndes odakinn minden, csak a hídon ugrik át futólépésben olykor egy-egy szerb katona. A szerbek rajvonalát ugyanis patak szeli ketté, úgyhogy csak a hídon át tarthatják fenn az összeköttetést a két szárny között. És ez a híd igazi „sóhajok hídja“: nem egy szerb sóhajtott utolsót, mikor át akart szaladni rajta.

Vígan vannak legényeink a lövészárkokban, csak néhány figyelő ember áll a lőrések mellett. Itt négy baka máriásozik, mellettük egy káplár újságot olvas föl a többinek. Amodább van a „borbélyműhely“. Töltényesládán ül az egyik „harcos“, törülközővel betakarva a vállát a pajtása — pincér a civiléletben — több buzgósággal, mint szakértelemmel nyírja a cimbora göndör haját. A „lakosztályok“ egyre csinosabbak lesznek; három-négy ember deszkafallal, földhányással külön-

Rombadólt ház egy szerb faluban. Nehéz ágyúink gránátja esapott bele, amittől összedőlt, mint a kártyavár

választva lakik. Az ilyen fülkék padozatán vastag szalmaréteg a derék-alj meg egyúttal a téli takaró is. Az ellenség felé eső fal szépen le van simítva, megtisztítva a gyökerektől, csak pár „kaszni” van belevájva itt is, ott is; az egyik a kenyeres polc, a másik, amelyik keskenyebb és hosszabb, a tollénytartó. A legtöbb fülke falán már tükör és arcképek is vannak: a család, a feleség, meg a gyerekek. Hiába, ezek közt még a hadakozás is jobban esik!

A fülke legfelső részén apró nyílások a lőrések. A puskák szépen befektetve a törésekbe s minden ember tudja, hogy melyik az övé. Nem kell sok készülődés, ha soriüzre szól a kommandó: csak fölugrik a baka és elsüti megtöltött puskáját, melynek irányzéka pontosan be van igazítva az ellenséges rajvonalra. Mellettünk van a tüzérek figyelője . . . Szól a telefon: már útra készen áll négy ekrazitgránát. Mögöttünk, a rejtett fedezékben eldördül az ágyú, halljuk a fejünk fölött röpülő gránát süvöltözését, majd a robbanást az ellenség oldaláról, de látni nem látunk semmit. Most beleszól a tüzér a telefonba:

— Fünfzig, links . . . (Ötven méter balra).

Újabb dörrenés következik, a gránát süvöltése. még rémesebb, majd pokoli reccsenéssel csap le a gránát az ellenséges sáncok kellős közepébe... Na, ez igazán jól „ül . . .” Úgy látszik, hogy a szerbek is szalmával bélelhetnék ki földalatti szállásukat, mert a vörös lángnyelv és fekete füstoszlop csap föl a lövés nyomában s még jó ideig ég az ellenséges rajvonal. A harmadik és negyedik gránát is közvetlenül előttünk csap be a szerbek sáncaiba. Könnyű a megfigyelés: alig 200-250 lépésnyire van ide az ellenséges rajvonal . . . De mikor leszünk már csak ötven lépésnyire? . . . Mint a vakondok, túrjuk magunkat előre az ellenség ellen. Sok fáradtság és verejték árán ástuk a földbe a kacsaringós árokutakat és még sok lapátnyi föld tompa zuhanása fog elhangzani, míg az utolsó támadásra, a végső döntésre megérett a dolog! . . .

Mennyi munkába és energiába került ez a „földalatti” város! ... Ennyi fáradtsággal már megásták volna bakáink a Duna Tisza-csatornát is, sőt talán minden folyamszabályozást is elvégeztek volna! . . . Most odaérünk kis temetőnkhez. Közvetlen a rajvonal mögött, egy erdőcske szélén nyolc sírhant, szép sorjában egymás mellett. A századparancsnok két méter magas keresztet faragtatott egy fatörzsből: s ezt a nagy keresztet ma reggel ásták be a temető közepén. Mélységes csönd. A fák elsárgult levelei lassan hulldogálnak a hősök sírhalmára. Mintha csak a falunk nyugalmas temetőjében járnánk . . . De mégis: itt nagyobb és nyomasztóbb a csönd; nem töri meg se madárdal, se tücsökcirpelés.

Az erdőnek golyóktól meglépett fáin pedig eszünkbe juttatják, hogy ez a csönd nem a békés temető nyugalma, hanem az a vérszjósó némaság, mely az orkán tombolását megelőzi”.

Így folyt az élet a Parasnicában.

Egyik kezükben a puska, másikban a szerszám: így dolgoztak a Parasnicában beleken át a mi fiaink. Egész városokat ástak a föld alatt s a liszt urak „házait” szeretettel rendezték be és csinosítottak napról-napra, úgyhogy az élet egészen tűrhető lett odalenn. És emellett

Istentisztelet a szerb harctéren. A zászlóalj tisztjei istentiszteletre gyűltek össze. Zöld gallyakból sátor készítették, abban primitív oltárt. A tábori pap mondott előtte imát fegyvereink győzelméért

némelyik, bicskával bánni tudó legény arra is ráért, hogy a puskaropogás és ágyúdörgés közepette szép botokat faragjon a tiszt uraknak vagy cifra és hosszú szivarszipkát fúrjon a zászlós úrnak, aki egyenesen az iskolából került ide a dicsőség mezejére.

És volt kápolna is, amit halottak napjára építettek a derék fiúk. Szegényes kis lyuk volt, az igaz: de mégis könny szökött az ember szemébe, amikor bepillantott az üregbe. Mert minden darabon rajta érzett a becsületes katona szívének melege, mély vallásossága és komolysága. Nagy láda volt az oltár, fehér sátorponyva a terítő és előtte lőszerláda deszkáiból a térdeplő. Az oltáron a „Tolnai Világlapjából kivágott Tiziano-kép: „Urunk színeváltozása” sőt még feszület is került az

oltárra: egyszerű bádogból való, amit valamelyik remegő asszony csempészett az ura holmija közé. Négy, földdel töltött konzervdobozban apró gyertyák égnek, a feszületen és a képen vadvirágos koszorú és piros-fehér-zöld szalagok 'az ajándék-zászlókról. . . Egyszerű és szegényes volt ez a kis kápolna: de a katonapap a világnak semmiféle bazilikájába se lépett nagyobb megindultsággal és áhítattal, mint ebbe a pici földkunyhóba. A hívek kinn, a csillagos ég alatt, a beásott árkokban; aki teheti, közelhúzódik a kápolnához s mikor fölzúg a buzgó fohászkodás:

*„Bemegyek szent templomodba,
Uram, szent oltárodhoz“, —*

az énekszó megy végig az árkon, egyikből átfut a másikba és mind távolabbra terjed. Az egész zászlóalj énekelt a föld alatt és az öreg népfelkelők, a kemény somogyi legények sírtak. Velük zokogott a katonapap is, aki talán sohase érezte ily közel magához az Istent, mint most, amikor miséjéhez bömbölve minisztráltak az ágyúk. És ahogy a szent ének szárnyain a legmélyebb érzések fölszálltak az ég felé, megjelentek az imádkozóknak az otthon képei — azok, akiket legjobban szeret az ember — s az ellágyult szívek legmélyén reszketve ébredtek a régi emlékek, az elmosódott örömök, a nagy szomorúságok: és az ájtalos ének szinte megacélozta a lelkeket, bogy minden ember az élete árán is megvédje a múlt emlékeit és örömeit, a jövő vágyait és reményeit, amelyek ott fakadtak a távoli hazában, azokban a csöndes falvakban, ahol most ezer meg ezer gyertya ég a temetőn, mint apró szentjánosbogarak, az elhunytak lelki boldogságáért..

Hányan nem kerültök vissza, hős magyar fiúk, ezekben a csöndes falvakba, ahonnan elindultatok a haza védelmére! Hányan kerültetek már oda a fényes, nagy trónus elé, ahol nem az üres szóbeszéd számít, hanem a lelkek vitézsége — nem a rangos születés, hanem a hívő bátorság! . . . Fölkeltetek ti is, ezen a szent halottak napján — vakok és bénák, lábatlanok és kézhíjasok, szívenlőttek és gránáttól széttépettek — glédába álltatok mindannyian s ahogy fölharsant az ezredkürt: masíroztatok, mint régen. De már nem völgyeken és dombokon, már nem rúgtatok a homokot, nem botlottatok meg az erdő fainak kiálló gyökereiben, nem daloltatok, nem lógott szátokból a füstölgő pipa, nem esett össze közületek senki, golyó nem fűtyült el a fületek mellett, srapnel! nem vágott földhöz benneteket, csak mentetek sorban, a dicsőséges hadak útján, a fejelek fölvetve, gázolván a levegőt mindig feljebb és

feljebb. A csizmátok nem lesz sáros, nem éheztek, nem fáztok, nem mentek rohamra, csak hágtok egyre magasabbra, míg végre már semmit se láttok a földből, amelyért meghaltatok ... És aztán odafönn, ahol örök glóriában trónol az Életnek és Halálnak mindenható Ura: fényes csillagokból kapjátok meg mindannyian a hősi halál ragyogó jutalmát, ide-lenn pedig, a dermesztő őszi szélben, viharzó áhítattal zúg az ének, a remény himnusza; a győzelemé, amit a ti hősi véretek omlása kell, hogy meghezson a hazának.

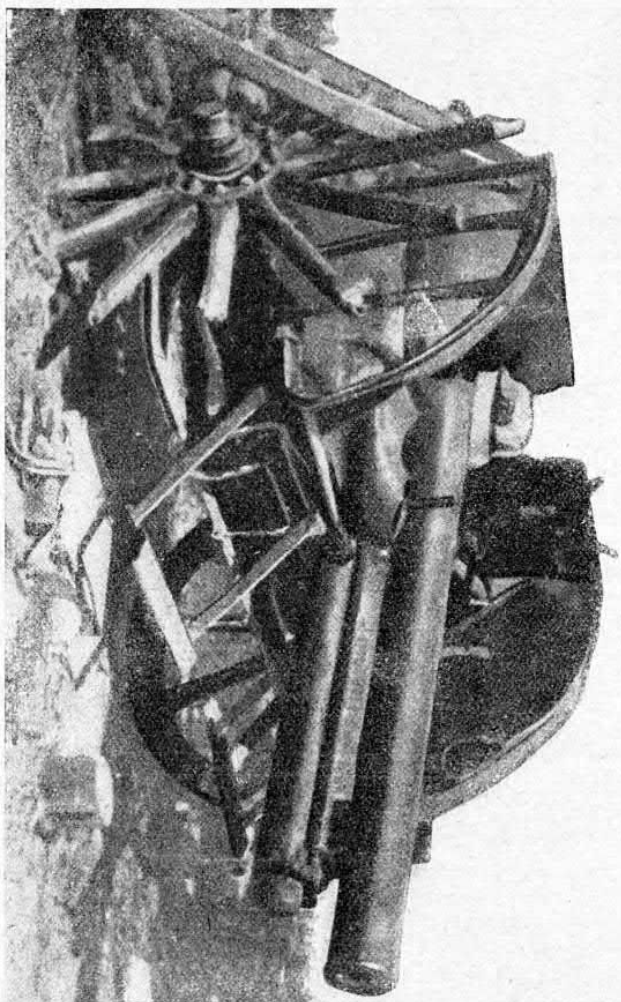
A Macsói bánság

A Macsvában, az egykori Macsói bánság földjén állott nehéz harcokat vívó seregünk.

A Macsói bánsághoz sok büszke emléke fűződik a magyar történelemnek. Szent István koronájának egyik ragyogó ékessége volt Szlavónia déli szélén. Már Imre királyunk külön bánsággá szervezte, de nagy jelentőségre csak Magyarország második megalapítója, IV. Béla király alatt emelkedett, aki a tatárjárás után, 1254-ben vejét, Rasztyiszláv halicsi fejedelmet és szlavóniai bánt állította a Macsói bánság élére. Ennek a Rasztyiszlávnak és Ágnes magyar királyi hercegnőnek a fia — aki tehát IV. Béla unokája volt és szintén Bélának hívták — hercegi rangra emelve követte apját a „macsói és boszniai hercegség” méltóságában.

Béla herceg kormányzása alatt támadta meg Macsvát II. Urozszerb király 1268-ban, mire IV. Béla azonnal a „lázadó” ellen küldte fiát (a későbbi V. István magyar királyt), aki több véres csatában megverte II. Urozszerb hadait, Csák Péter két fia pedig (Mihály és Domokos, a Csáky grófok ősei) foglyul ejtette magát a szerb királyt is. Az okos IV. Béla azonban szabadon bocsátotta Urozszerb királyt, azzal a föltétellel, hogy a jövőben Magyarország barátja lesz . . . Másfél évtizedig békében is maradtak a szerbek; midőn azonban Béla herceget Güssingeni Henrik megölte, Magyarország trónján pedig IV. (Kun) László zavarokba süllyesztette a birodalmat, a szerbek újra megtámadták a Macsói bánságot: és III. Urozszerb király 1286-ban el is foglalta egy időre a magyar koronaterületet, amelyhez később hozzávette Kelet-Dalmáciát is. Így került először szerb kézre a Macsva 630 évvel ezelőtt.

A szerb uralom azonban nem sokáig tartott. Alig negyedszázaddal később Róbert Károly már megtisztította a Macsói bánságot a szerbektől s 1312-ben Garay Pál valkói és bodrogi főispánt tette meg macsói

Grinnellovés gőzezeli a székely-ágyú, mely harkoképlékeny vált.

bánnak. Ettől fogva állandóan magyar főurak ültek a Macsói bánság székében egészen 1521-ig, amikor a nándorfehérvári bánok váltották fel őket. Nagyobb vihar csak akkor fenyegette a Macsvát, amikor Dusán István — apja meggyilkolása után — saját fejére tette a szerb koronát. Az új szerb uralkodó betört a Macsvába és a Szerémségbe is, de Ostffy Domokos bán 1340 táján megverte és a megtizedelt lakosok helyébe újakat telepített.

Komoly veszedelembé akkor jutott a Macsói bánság, midőn Mátyás király halálával bomlásnak indultak viszonyaink és a tehetetlen II. Ulászló már a szorosán vett anyaországot is alig tudta megvédeni a túlerővel támadó török hatalom ellen. Verbóczy már 1514-ben azt írta, hogy a törökök elpusztították a Macsói bánságot: e területet azonban ekkor még nem veszítettük el s az utolsó macsói bán Újlaky Lőrinc herceg, a bosnyák király volt, aki vitéz ellenállás után tört meg a törökök óriási túlsúlya előtt 1596-ban. Mikor aztán a szultán birodalma bomladozott, a szerbek maguknak szerezték meg a Macsvát, noha a török birodalmat a mi fegyvereink ereje törte meg és a Macsói bánság történelmi jogon is magyar terület volt.

A gazdag és termékeny területet, melyet ugyan borzalmasan földül! a háború vihara, most megszállták csapataink. Így tehát, 100 esztendősen idegen uralom után, 1914 november 15-én ismét magyar közigazgatás alá helyezték a Macsvát s a magyar szent korona ősi jogán l'ülöp Arthur tábornokot nevezték ki a régi Macsói bánság kormányzójának. A visszahódított tartományt öt kerületre osztották föl és székvárosának Sabácot jelölték ki. A meghódított terület birtokbavételét proklamációban közölték a lakossággal... De akkor közbelépett Olaszország, melynek kormánya a balkáni egyensúly veszedelmének ürügyével tiltakozott az ellen, hogy a monarchia birtokba vegye az oly sok véráldozattal visszafoglalt területet. Olaszországnak ez a magatartása már igen aggasztó tünet volt és előrevetül le az árnyékát a bekövetkezendő eseményeknek...

Fülöp Artur tábornok, a szerbiai Macsva-vidék katonai parancsnoka

Macsói szerb parasztok, akik bevonuló katonaságunk elöl elmenekültek, de azután lassan visszatértek

Eközben a vonatok egyre hozták haza a szerbiai sebesülteket, akiket meleg szeretettel, hálás lelkesedéssel fogadtak az országban mindenütt. És itt is megnyilatkozott a magyar néplélek soha el nem pusztítható humora, az öserejű kedély, a vidám életfilozófia, amely nem csügged, nem esik kétségbe, hanem a legnagyobb veszélyben is talál egy derűs reménysugarat s ebbe kapaszkodva tud örülni az életnek, sőt meglátja és kifigurázza az élet fonákságait is. Csodálatos lelkierő ez, amelyet nem bírt összeroppantani se a halál veszedelme, se a testi fájdalom, se a tömérdek nyomorúság, nélkülözés . . .

És csodálatos dolgokat tudtak mesélni ezek a hősök — nem a saját vitézi tetteikről, amelyekről legtöbbjük szerényen hallgatóit — hanem a Halál szeszélyességéről, amely valósággal játszott a vele szembenéző életekkel. Az egyiket szíven találta volna a golyó, de volt az erszényében egy ötkoronás, amely megállította a gyilkos ólmot, bár ez szertehasogatta. A másíknak az órája, a notesze, a csatja mentette meg az életét. Egy főhadnagy körül úgy hull a srpnell, mint a jégeső; az egyiknek szilánkjá, mint éles beretva, elvágja a főhadnagy kardszíját, leszakítja

oldaláról a kardot s a főhadnagy meg se sérül. Egy baka szuronyszegezve rohan előre: a srápnellszilánk belevág a puskacsőbe, görbére hajlítja, kiveri a baka kezéből, de neki nem történik semmi baja . . .

Ezek a szerencsés esetek! De hány golyó talált, hány magyar fiú maradt ott a Macsva vérről ázott földjén a hősöknek járó, egyszerű fakereszt alatt! . . .

Szívós, nehéz harcok árán lehetett csak diadalt kicsikarni a szerb sereg kezéből.

Macsva: a „déli Flandria”

Egy német író, aki bejárta a dúló harcok idején a macsvai harcok színhelyét, a következőket írta:

„Tegnap bejártam a Macsvának nevezett harcteret, amely nagyjában az Ypern melletti és általában a flandriai csatatérre hasonlít. A Macsvát bátran nevezhetjük „déli Flandriá”-nak az itt folyó közel-

Pihenő a fedezékben. A lövészárokharc tipikus epizódja ez, mikor az őrségen elő-
radt bakák szundikálnak, míg társaik figyelik az ellenséget

harcok szívósságát tekintve. Több mint öt hétig tarló harcban, amit példátlan és eddig nem tudott erővel vívni a magyar-osztrák csapatok, mind a három hadoszlopuk diadalmaskodott. Amikor a szerbek kivonultak a Macsvából, ez a termékeny vidék temetőhöz vált hasonlatossá. Egy-egy ház még ép állapotban maradt, legalább is áll a négy fal, a berendezést azonban pozdorjává zúzták . . . Ezer kémény közül alig egy füstöl ma ... A lakosság elmenekült. Sabác, amely Szerbiának Belgrad után a leggazdagabb és leginkább fejlődő városa volt, háromszor cserélt gazdát és ma már csak csendes kőtömeg . . .

A kutyák hiénák módjára járkálnak a halott városban és az elhullott lovakból lakmároznak ... Ha ember jön közelükbe, morogva menekülnek a Macsva mocsarai közé. Elvadult macskák hajtóvadászatot rendeznek a fekete szerb sertésekre, melyek a szétlaposott földeken turkálnak élelem után. A katonák is serényen vadásznak a sertésekre, amelyek osztoznak a sok szerb ökör és tehén sorsában. Hiába, ez a háborús sors!

A szerbek különösen a Száva felől jövő magyar előretörés ellen védekeztek elszántan. Szövetségeseink katonái derékig merültek a sárba és hogy előbbre jöhessenek, gallyfonadékkal és fűvel hidat építettek gyakran a sártenger fölé. A magyar-osztrák utászok a futóárkokat nagy találékonysággal vitték előre az ellenséges állások felé, amelyekkel egyidejűleg még lövészárkokat is vájtak a gyalogság számára. Képzeltető a szívós ellenség meglepetése, amikor egy reggel alig 60 lépésnyire állott tőle a magyar-osztrák sereg! Gyakran azonban még ennél is jobban megközelítették az ellenfelek egymást, akár csak Elandriában, a nyugati harctéren . . .

Borzalmas közelharcok folytak itt mindenütt. Nyomait pontosan visszatükrözik a föltúrt földek, a gránátok tölcseirei, a lövészárkok halót lai, akiknek utolsó előretörő mozdulatukat örökölte meg a halál . . .

Végül is a szerb sereg visszavonult.

Erre a visszavonulásra nem számítottak szerb részről. Bizonyítja ezt, hogy Crnabarában hatezer zsák búzát, nyolcezer zsák kukoricát és kétezer sertést hagytak vissza és a többi helységeekben is gazdag zsákmányra akadtak a bevonuló csapatok.

A fölhadott községek körül mindenütt lövészárkok, frissen hántolt sírok, fakeresztek.

Az egyik fakereszten ezt olvasom:

*„Itt egy magyar katona pihen . . .
Nem tudom, melyik gyalogezredből való . . .*

Ki tudja, hol várnak hírt felőle?

Ki tudja, hol siratják majd, ha nagyon, de nagyon sokáig semmi hírt sem hallanak felőle . . .”

November 3-án Potiorek tábornok így számolt be a Macsvában aratott győzelméről:

„A Macsvában elért sikerünk csak most tekinthető át teljesen. Stepánovics Stepán tábornoknak harcba vetett, négy-öt hadosztályból álló II. számú szerb hadserege csak úgy menekülhetett fenyegetett

Az okos szanitéc-kutya sebesültet talált. Megfogja a fegyverét és elviszi a szanitécéknek, akiket aztán elvezet a sebesülthöz

helyzetéből, hogy hanyatt-homlok visszavonult és mindennemű készletét, Irénjét hátrahagyta, miközben számos foglyot is ejtettünk. Az ellenség anélkül, hogy előre elkészített hátsó állásaiból újabb ellenállást fejlt volna ki, egyfolytában hátrált a Sábáétól délre elterülő dombvidékre és szívós, de hiábavaló ellenállást már csak Sábácnál fejtett ki; ezt a várost vitéz csapataink a november 1-ről 2-ra virradó éjszakán rohammal bevették . .

„November 1-én — írta egy magasrangú katonatiszt — reggel 4 órakor kaptak parancsot a Sabác körül táborozó csapatok a roham megkezdésére. A szerbek, lehetek vagy húszezren, a Sábáctól mintegy 3 km.-nyire lévő fedezékeiből védték magukat. Dühös és véres harc támadt, melyben a szerbek épp olyan elszántan küzdöttek, mint a mi csapataink. Rohamot roham követett. A szerb ellenállás egész nap makacsul kitartott. A „sturm”-ok elkerülhetetlenül sok áldozatba kerültek, de meg is érlelték az eredményt.

Másnap, november 2-án reggel 7 órakor indultunk általános rohamra a szerb fedezékek ellen és legnagyobb meglepetésünkre: sehonnan se lőttek ránk! Szuronyszegezve rohantunk előre, hatalmas hurrá-kiállással és még mindig nem lőttek a szerbek. Azt hittük, valami csel készül ellenünk, mert máskor vad lövöldözéssel válaszoltak a szuronyrohamra a szerbek. Gyors iramban száguldottunk előre, míg csak a lövészárkokhoz nem értünk. És ekkor láttuk, hogy az árkok üresek, az ellenség az éjszaka visszavonult.

Ekkor tábort ütöttünk az elfoglalt fedezékekben, mindössze három kilométernyire Sábáctól. Közben tüzérségünk is megkezdte a munkát, de ütegeink ágyúzását a szerbek is erélyesen viszonyozták. Ez azonban nem segített rajtuk, mert este nyolckor már Sabácban voltak csapataink. Ám a nehéz munka csak most kezdődött. Véres, irtózatos erőfeszítések árán tudtuk csak a várost a túlnyomóan erős szerb csapatok ellen megtartani. Éjfélkor még elkeseredett harcok dúltak Sabác uccáin, míg végre — talán éjfél után egy órakor — menekülésre kényszerültek a szerbek. Később, amikor csapataink jobbszárnya segítségünkre megérkezett, üldözőbe vettük a Valjevo felé menekülő visszavonuló szerb csapatokat”.

A sabáci diadal

Sabác második bevétele — Valjevó felé!

Tabánovics község elfoglalása után, megkapták csapataink a parancsot, hogy az egész balszárny nyomuljon előre Sabác felé és szorítsa az ellenséget lassan délkelet felé mindaddig, míg a jobbszárny, melynek félkört kellett megtennie, ezzel a kanyarodással szintén bekapcsolódhatik a támadó frontba.

Az így meginduló gyalogsági harcot nagyon eredményesen támogatták Klenákon föllállított nehéz ütegeink és a szerb partokon dolgozó tábori tarackjaink, melyek szakadatlanul ágyúzták az ellenséget. Nagyszerűen fedezte gyalogságunk előnyomulását a Száván operáló két monitorunk is, melyek nyomon követték csapataink mozdulatait és hathatós tüzelésükkel rettentő károkat okoztak a szerbeknek. Az ellenség ütegei, természetesen, hevesen viszonzták a monitorok tüzelését, hogy elhallgattassák a halált szóró ágyúkat.

A három oldalról körülfogott szerbek lépésről-lépésre hátráltak Sabác felé és tüzéségük egyre gyöngébben dolgozott. Nyilvánvaló volt, hogy a szerb hadsereg zöme vissza fog vonulni Sabáccon túl és azért hallgatnak el az ütegei, mert előre küldi azokat a Sabáccon túl már készen várakozó fedezékekbe. Ez a gondolat szinte szárnyakat adott az üldöző magyar csapatoknak, melyek körülbelül este hat óra felé érkeztek Sabác alá, ahol fedezékeik mögé vonult szerb csapatok erős puska-tüzzel fogadták őket.

Ekkor azonban fölvonultak a mi ütegeink és bombázni kezdték a várost. Hét óra tájban irtózatos dörrenéssel röpült levegőbe a szerb munició s raktár, melyet egy gránátunk telibe talált s ettől fogva mindössze két óráig tartott Sabác ostroma. Egyik katonai épület a másik után dőlt romba s úgyszólván alig maradt ép ház egész Sabácban. A bombázás eredménye rettenetes volt, a hatása pedig pánikszerű ijedelmet váltott ki a szerbekből. Úgyszólván ellenállás nélkül menekültek s amikor csapataink bevonultak a városba, ezernél több szerb katona holt-

Szomorú kép a félig rommá lőtt Sabac egyik uccájából

testét szedték össze az uccákon. Majd minden háznak tetejét leszakították a gránátok, keresztül-kasul voltak lyuggatva a falak is, a templom tornya pedig bedőlt. Egyik kiálló csonkjára azonban fölhúzták a fekete-sárga zászlót s melléje tűzték kétoldalt a magyar és horvát lobogókat.

Hat rohammal foglalták vissza vitéz csapataink a magyar vértől már megáztatott Sabacot. A frissen kivívott diadaltól föltüzelt csapatok

nem állapodtak meg Sabácban, hanem folytatták a menekülő ellenség üldözését. Vasárnap egész éjszaka állandóan folyt a harc másnap reggelig. Az ágyúk szakadatlanul dörögtek s ebben az éjszakai harcban egymásután verték ki csapataink a szerbeket a Sabáctól délre eső erdőségekből, átvették őket a Kubacska-palakon és a pataktól jobbra és balra elterülő erdőségeket is birtokukba vetették egymást követő szurony rohamokkal.

Mire hajnalodon, már a Jevrenovácba vezető utat is elfoglalták csapataink és noha ekkor már (november 3-án) 13 óra óta szakadatlanul tűzben voltak katonáink, kedden reggel a hadseregpáncsnok kiadta az egész hadosztálynak a parancsol az általános előnyomulásra Jevrenováca és Pricinováca felé.

Sabác megvétele után

Ha már eddig is nehéz volt katonáink helyzete, úgy most megtízszereződtek ezek a nehézségek. Mert a Kubacska-pataktól a terep dombosan emelkedik az ország belseje felé s ezen az emelkedő vonalon 200—250 méter távolságban voltak egymás fölött a szerb hadállások. A szerbek ágyúi már itt voltak, ezekben a fedezékekben és sűrű srappell-tűzzel köszöntötték rajvonalba fejlődő csapatainkat. Kilenc óra tájban már hevesen állt a puskaharc az egész vonalon és a szerbek most is szívós makacssággal tartották magukat. A mi csapataink helyzetét nagyon megnehezítette az, hogy alulról kellett fölfelé törniök, de még így se harcolhatlak direkt fronton, hanem a zeg-zugos szerb hadállásnak minden szakasza ellen külön kellett fölfejlődniök, úgyhogy csak lépésről-lépésre és óriási küzdelmek árán juthattak előre.

A magyar bakák végre is megunták ezt a lassú hadakozást és rohamra indultak a szerb hadállások ellen. A sturmot a legszélső zászlóalj kezdte, de azután az egész vonalon felviharzott a roham, amely győzelemmel járt: a szerb sereg visszavonult és Sabáctól most már húsz kilométernyire sáncolta el újból magát.

Sabác megvétele után diadalmasan haladt előre offenzívánk a várostól délkeletre fekvő magaslatok ellen, melyeknek elfoglalásával az volt a hadvezetőség célja, hogy a Cer Planina felé szorítsa vissza az ellenséget. E hadművelet célját világosan megmagyarázza a térkép és Bosznia felől operáló hadseregünk helyzete. A Ljesnica irányában betört hadseregünk ugyanis nyugat felől nyomta Krupanj környékén a szerbek

főhaderejét, mely innen, végig a Cer Planinán, egészen Sábácig helyezkedett el, drótsövénnyel, farkasvermekkel és egyéb akadályokkal megerősített betonsáncok mögött.

Rövid pihenő után megindultak csapataink Sábáctól délkeletre, a Misari-magaslatok ellen, melyeket többnapos, elkeseredett csata után

Hat rohammal foglalták el csapataink a magyar vérrel már megásatott Sábáct, s a kürt szavára szuronyozóztatva törtek a városba (Harcéri rajz)

foglaltak el. Ez a küzdelem a legszebb fejezetek egyike az egész szerbiai hadjáratban, mert itt várszerűen kiépített, megfelelő tüzérséggel felszerelt és egybefüggő gyalogsági hadállásokat foglaltak el csapataink, olyan hadállásokat, amelyekből futóárkok vezettek hátrafelé s ezek az árkok viszont nagyobb méretű betonozott erődítésekben végződtek a tartalék számára. És a nagyszerűen kiépített hadállások mentén, illetőleg mögöttük, végig az egész vonalon, betonozott földkunyhók voltak,

Részlet az elfoglalt Sábából. Ahogy a képen is látható, tüzeink bizony nem igen kímélték a várost, melyet a végsőkig védelmezett a szerb sereg

olyan földalatti lakások, ahová a szerb csapatok egy része éjnek idején visszavonulhatott, de nappal is menedéket talált az időjárás viszontagságai ellen. Ezekben a kunyhókban akarták a szerbek a telet eltölteni s ezekből a hadállásokból vetették ki őket vitéz csapataink.

A Misari-magaslatok ostroma

Gyalogságunk elszánt harci készsége tüzéréink eredményes működésével meghozta a további előnyomulás szempontjából nagyon fontos sikert: a monarchia seregei elfoglalták a Misari-magasla tokát.

„Két napon keresztül állták már támadásainkat a szerbek, roppant erős betonfedezékekben a Misari-magasla tokon — írta egy tartalékos főhadnagy, aki maga is résztvett az öldöklő harcokban. — Gránátbiztos állásaikból oly gyilkos golyózáport zúdítottak csapatainkra, hogy vakmerő és céltalan istenkísértés lett volna, ha katonáink kimozdulnak lövészárkaikból. Rohamról tehát szó sem lehetett és tábori tüzéréink is hasztalan lőtte a szerb állásokat, mert a srappell és a kiskaliberű gránátok nem igen fogták a betonfedezékeket. Ekkor kapta nehéz tüzéréink — mely a Száván innen, a 78-as számú magaslaton volt elrejtve

— azt a parancsot, hogy lépjen akcióba és lőjje szét 15 cm.-es tarackjával az ellenséges hadállásokat.

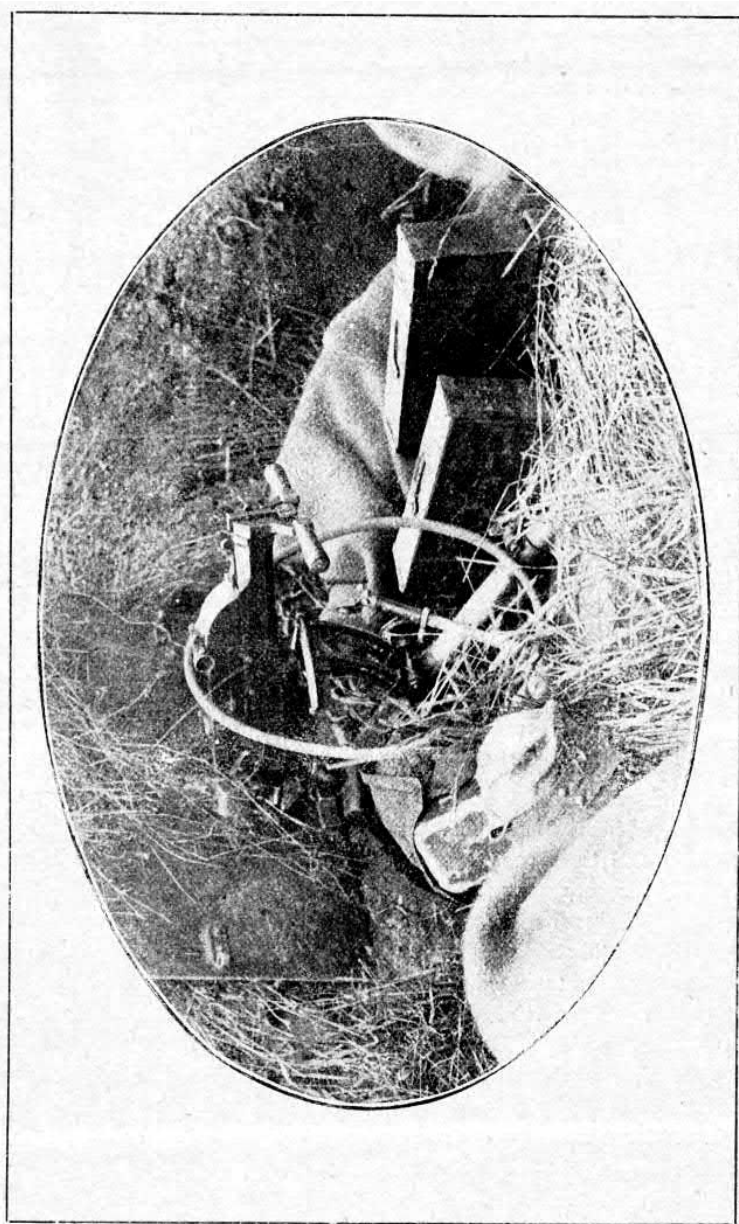
Ez a parancs szinte lehetetlen föladat elé állította az üteget. A szerb állások öt kilométernyire voltak tőle a Száva túlsó pariján, az ellenséges betonfedezékekkel szemben pedig nem több, mint kétszáz lépésnyire húzódtak a mi lövészárkaink, ahonnan a derék jászlain bakák lőtték fáradhatatlanul a szerbeket. Ötezer méteres célnál pedig kétszáz lépés oly csekély távolság, hogy a legpontosabb célzás és irányítás melled sem lehel biztosra venni: nem a saját csapataink közé vág-e be a lövedék.

A parancs azonban parancs!

Az ütegnél csöndesen készülődtek a munkára. A túlsó partról egvire hangzóit a gépfegyverek szüntelen kattogása és a szakadozott, hol erősödő, hol gyengülő, ritkuló puskaropogás és a sortűzek végére, szabályos időközökben, egy-egy tompa ágyúdörrenés lelt pontot . . . Néhány percig tanácskoztak a tisztek. Aztán kiadták a parancsot a „ballon captif” — vagyis kötélén fölercszelt léghajó — fölszállására.

Ilyenek voltak az elfoglalt szerb hadállások fedezékei

Gépfegyver egy szalmakazal tövében. Úgy el van rejtve, hogy az ellenség nem láthatja és valószínűleg beleerohan a gyilkos golyózáporba, mikor a rejtett gépfegyver hirtelen működni kezd

Ilyen csaknem mindig volt a nehéz tüzérség lőállása közelében, hogy a léghajó kosarában ülő tüzértiszt megfigyelhesse a gránátok lecsapódását.

Egy órával a parancs vétele után készen volt minden. A léggömböt föleresztették. A kosarában egy tüzerfőhadnagy üli s mikor már fölért 300 méternyire, piros zászlóval intett. Megerősítették hát a megfeszülő köteleket s a főhadnagy munkához látott. Fönn a magasban még egyszer pontosan lemérte műszerével a távolságot s azután leszólt a telefonon, melynek drótja, odaszolgált az üteg telefonállomásához:

— Beállítás helyes; a cél vagy száz méterrel rövidebb . . .

Két kurta vezényszó — aztán hatalmas, felhőket repesztő dörrenés harsogott végig az erdős hegyeken . . . Mire a visszhang elhallgatott, a túlsó partról már tompa robbanás jelezte, hogy a gránát becsapódott. A tüzértiszt fönn, a kosárban, messzelátóval figyelte, hová csap le a gránát; aztán telefonált az ütegek:

— Most 20 méterrel rövidebbre . . . Rajta!

Az ágyút újra beállítják s két perc múlva megint végigbődül erdőmezőn az ágyú, mialatt a főhadnagy, fönn a léghajó kosarában, vizsgálja, hogy hová csapott be!

— Még hosszú! — mondja telefonon. — Még húsz méterrel rövidebbre! . . .

Íme, így történt a nehéz probléma megoldása! Az üteg parancsnokának, hogy elkerülje a saját katonáink közé való ágyúzás veszedelmét, ügyes taktikával úgy kellett beállítania az ágyút az első lövésre, hogy a gránáttal legalább száz méterrel a szerb hadállások mögött vágódják be. Száz méterrel túllőtt tehát a célon s aztán lassanként és fokozatosan mindig rövidebbre fogatta a lövést 20 méterrel, úgy, ahogy a főhadnagy a léghajó kosarából dirigálta. Így aztán a gránátok egyre, közelebb estek le a szerbek háta mögött, ahogy a telefonutasítás jött a magasból, talán négyszer is egymásután:

— Még hússzal rövidebbre! . . .

Az ötödik lövés aztán már „Volltreffer”, vagyis „telibe találás” volt: közvetlenül a szerb fedezék előtt csapott be a gránát s a főhadnagy ujjongva jelentette a telefonon:

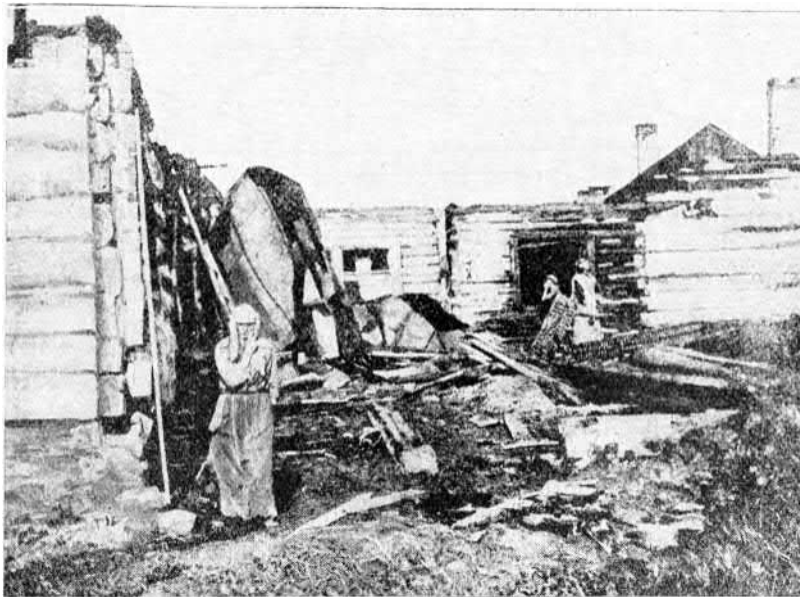
— Richtig eingeschlagen! . . . Pontosán bevágott!

Odalenn, az ütegnél most már valamennyi ágyút beállították erre a távolságra és néhány perc múlva fölhangzott a vezényszó: „Batterie-feuer! . . .” Mintha földrengés rázná meg a földet és egymásra szakadni készülnének a hegyek. Odafönn a nagy légnomástól imbolyog a léggömb, mintha le akarná tépni köteléről a pokoli csattanás . . . Az üteg telefonos

tisztje nem is hallja a telefont, pedig a főhadnagy tele torokból ordít odafönn, a léghajó kosarából: „Folytatva tüzelni! . . . De megismétli az utasítást, mikor elnémul az ágyúdörgés visszhangja, mire a tarackok újból, egyenként kezdik a munkát. Így tart ez félóráig, mialatt vagy félszáz lövést adott le összesen az üteg és ekkor megint megszólalt felül a telefon:

— Tüzet szüntess! . . .

Az ágyúk elhallgatnak és ismét hallatszik a Száván túlról a puska-

Ami Arangyelovácból megmaradt csapataink visszavonulása után

ropogás, amely most mintha sűrűbb és hevesebb volna, mint az imént. A tiszték és a legénység, bár sejtették, hogy mi következik, mégis türelmetlenül várták az újabb jelentést a magasból, ami nem is késett sokáig.

— A lövések nagyszerűen „ültek” — jelentette a telefon. — Kiténően megfigyelhettem a hatásukat: valamennyi becsapott a szerbek fedezékeibe. Most úgy látszik, hogy a mieink rohamra mennek, mert a tüzelést beszüntették.

És most megismétlődtek azok a nagyszerű jelenetek, melyek a világháború során számtalan ragyogó példával bizonyították be barátainknak és ellenségeinknek egyaránt, hogy nem legenda, hanem véresen

komoly valóság az a magyar virtus, mely a magyar históriának ezer év óta parádés dicsősége volt. Szuronyroham szuronyrohamot ért a szerb sáncok ellen, egyik védelmi vonalból a másik után űzték ki a magyar fiúk — a bakák és népfölkelők — a késhegyig védekező ellenséget, amely azért viaskodott oly makacs kétségbeeséssel, mert jól tudta, hogy ha innen is hátrálni kell, akkor nincs megállás Valjevóig.

Két óráig tombolt az ádáz kézítusa, amelyben oly közel voltak egymáshoz az összegabalyodott ellenfelek, hogy már a szuronyt se használhatták. A bakák eldobták a puskát, lecsavarták róla a „kést” és bajonettel, sokszor csupasz kézzel estek neki az ellenségnek ... A győzelem után még a foglyul esett szerb katonák is legnagyobbbész sebesültek voltak ...”

Nagyjelentőségű győzelem volt ez. Harcképtelenné vált — legalább egyelőre — a Morava-divízió és a Sumadia-divíziónak az a része, amely a szerb hadsereg jobbszárnyán harcolt. Közel hatvanezer főnyi szerb hadseregnek kellett ill visszavonulnia, mert csapataink a Misari-magaslatok birlokbavétele után gyorsan haladlak előre a Száva mentén és rohammal bevették Ochridot, úgyhogy most már oldalba is támadhatták a Cer Planinától idáig húzódo szerb hadállásokat.

Az ochridi újabb vereség után a szerbek már nemcsak az országúton, hanem az összes dűlölukon is menekültek Koceljeva felé. Kényyszerű visszavonulásuk bizonyítéka volt, hogy — pilótáink jelentései szcrint~ az országutakon visszavonuló tréncocsik, hármásával-négycsévével egymás mellett, sebesen vágtaívá haj toltak Koceljeva felé, ahol — ekkor már bizonyos volt — találkozniuk kellett az összes szerb hadállásokból visszavonuló haderőknek. Valjevo előtt akarták a szerbek megállítani győzelmes csapatainkat, amelyek most három oldalról — Krupanj, Sabác és Ochrid felől — mindenütt a szerb seregek sarkában, szintén Váljevo felé tartottak . . .

Harc: szárazon és vizen

A Száva-flotilla hősi szerepe

Ebben a Misari-magaslatokért vívott többnapos harcban, valamint a sabáci és ochridi ütközetekben fűrgő monitorjaink minden várakozást fölülmúló módon támogatták csapataink erős offenzíváját és nagy részük volt a szerbek makacs ellenállásának megtörésében. Egyébként élénk részt vettek monitorjaink abban a heves offenzívában is, melyet hadseregünk halottak napján kezdett a belgrádi szerb erősségek ellen. Ekkor már nagyon ellankadt az a nagy energia, mellyel azelőtt Belgrádot védték a szerbek. Most már alig fordítottak gondot azokra a pozíciókra, melyeket korábban oly hevesen védtek vagy támadtak. A hadiszigetre, például, már előőrsöket se küldtek, sőt Belgrád polgári lakosságát is elutaztatták, hír szerint azért, mert az a tízenötezernyi fölfegyverzett ember, aki még a városban volt, úgysem tarthatta volna Belgrád romokban heverő erősségeit, ha csapataink ostromra indulnak.

„Óriási lelkesedést keltett az a híradás — írta Zimonyból egy szemtanúja ennek a bombázásnak, — hogy csapataink bevették Sabácot. Isten, mintha csak dühükben tennék, egyszerre csak, úgy déltájban nagy dördüléssel sütnek el egy ágyút a Kalimegdánban a szerbek. A levegő megreszket, a zimonyi uccákon megállnak az emberek és várnak . . . Jön a második, a harmadik lövés és így tart ez egy negyedóráig, de monitoraink egyelőre figyelemre se méltatják ... De alighogy elmúlt a dél, hirtelen megszólaltak a monitorok a Hunyadi-emplék mögött s a gyors-tűzelő ágyúk éles dörrenésére hirtelen fölragyog az emberek arca.

— Ez a monitor volt! — mondják egymásnak és látszik rajtuk, hogy mennyire megnyugtatja őket, mikor a monitorok ontják mindent leromboló gránátjaikat a várra. Most válaszolni kezdenek a szerb ágyúk is, de a szerbek gránátja nem ér célt; jóval a monitorok előtt nagy locsancsánással zuhan a vízbe.

Gyönyörű tüzérségi harc folyik órákon át. A monitorok szakadatlanul dolgoznak, de a válasz egyre gyöngébb lesz cs ritkul. Félhat felé az egyik monitorlövés fölgújtott a Kalimegdán mögött egy házat, de

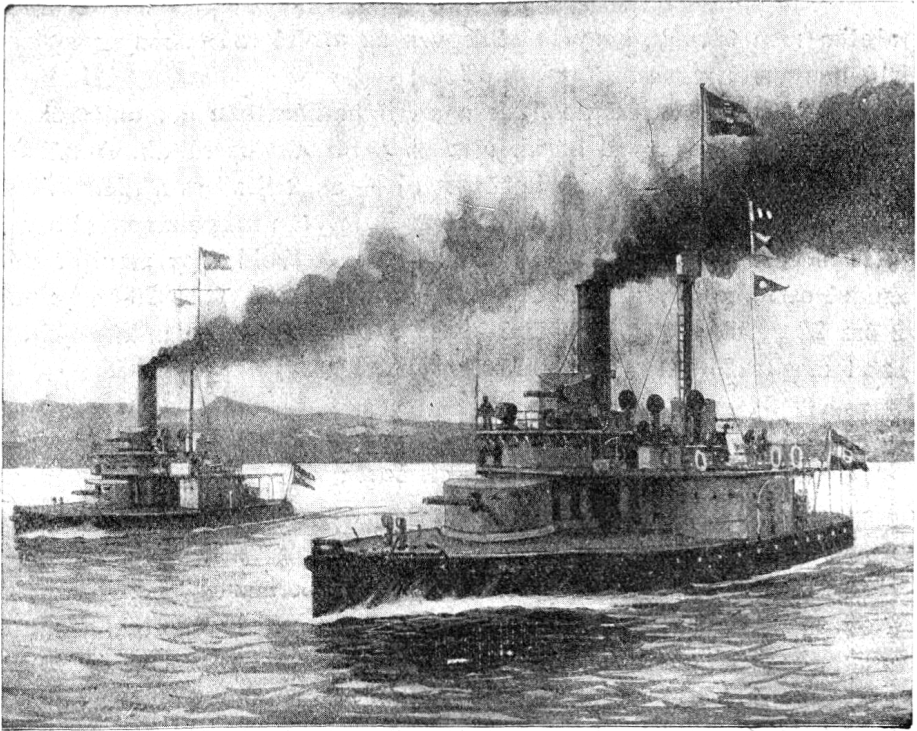
ekkor már nemcsak Zimonyból repültek a gránátok és srappellek Belgrad felé. Pancsováról is akcióba lépett a tüzérségünk s mialatt Zimonytól nyugatra gépfegyverharcban ritkították csapataink a Szávát védő szerbek sorait, addig Pancsováról nehéz mozsarak bombázták a Kalimegdánt . . . Óráig tartott ez az izgató hangverseny, melynek alaptónusa a gépfegyverek ropogása volt, a prímet a monitorok élesen csattanó gyorstüzelő ágyúi adták, a pancsovai nehéz mozsarak pedig mély bömböléssel kontráztak hozzá.

A tüzerpárbaj alatt Zimony város népe szemtanúja lehetett, hogyan lesz rommá a Kalimegdán, amelyről azt hitték, hogy ágyú nem fog rajta... Az esti szürkületben élesen rajzolódnak le az ellenséges város kontúrjai. Legelsőbb tűnik föl a Kalimegdán. A vár fokán ágyúgolyóktól tépett zászló lobog, balra egy lőportorony romjai láthatók. A vár közepén áll a sárgára meszelt kaszárnya: ma már csaknem teljesen rom. Szabad szemmel is látni, mennyit pusztítottak a mi monitoraink gránátjai. Lejebb, a part felé, rombadólt házak, elhamvadt raktárépületek. Még áll a Moszkva-szálló kékfödélű palotája, a távolból sötéten bontakozik ki a konak három tornya, de a szerb sas már egyiken sincs rajta . . .

Sötét este van. Csillagtalán, koromfekete éjszaka. Kilométerek végtelen sora, minden világítás nélkül. Majd hirtelen kékes-szürke fény árad széles sugárban a szerb partokra. Fényszóróink működni kezdenek

Dunaparti részlet Belgrádban

Monitorjaink a Száván. Fürge hajók voltak ezek, melyeknek gyorstüzelőgyúti csak úgy ontották a halált!

és a széles fénykéve végigszalad a szerb partokon. Egy szempillantásig Belgrádon nyugszik a fény, aztán hirtelen kialszik, de akkor már lövöldözik a monitorok a fölkatartott helyet. Borzalmasan nagyszerű ez a jelenet, mely minden öt percben megismétlődik. A széles fénynyaláb, mint valami földöntúli, éhes szörnyeteg szeme, tapogatózva, kutatva reszket végig az ellenséges járton, mintha keresné a prédát s mihelyt ráakad: már ontja is rá a gyilkos gránáttüzet, amelyre a szerbek egyre gyéribben válaszolnak.

Lenn a parton villámgyorsan kattog a géppuska . . . Pa-pa-pa-pa mint a kerepelés. A mi csapataink tüzelnek a Száva túlsó partjára. Időnként átröpíti az esti szél a szerb gépfegyverek kattogását is, majd pirosuló láng jelzi egy-egy ágyú elsütését, amelyet szinte nyomon követ az éles dörrenés, meg a pukkanó gránát tompa recsegése. Így tart ez másfél órán át. A fényszórók szakadatlanul dolgoznak és mindig más és más ponton ragyog föl a kísérteties fény, melynek nyomában ott jár a pusztulás. Aztán elhallgat a gépfegyver, ritkulnak a sortüzek és egyre gyéribb lesz a szerb partról az ágyútűz, csak a monitorok bömbölnek még,

mintha nem túrnék, hogy másé legyen az utolsó szó ebben az emberirtő hangversenyben . .

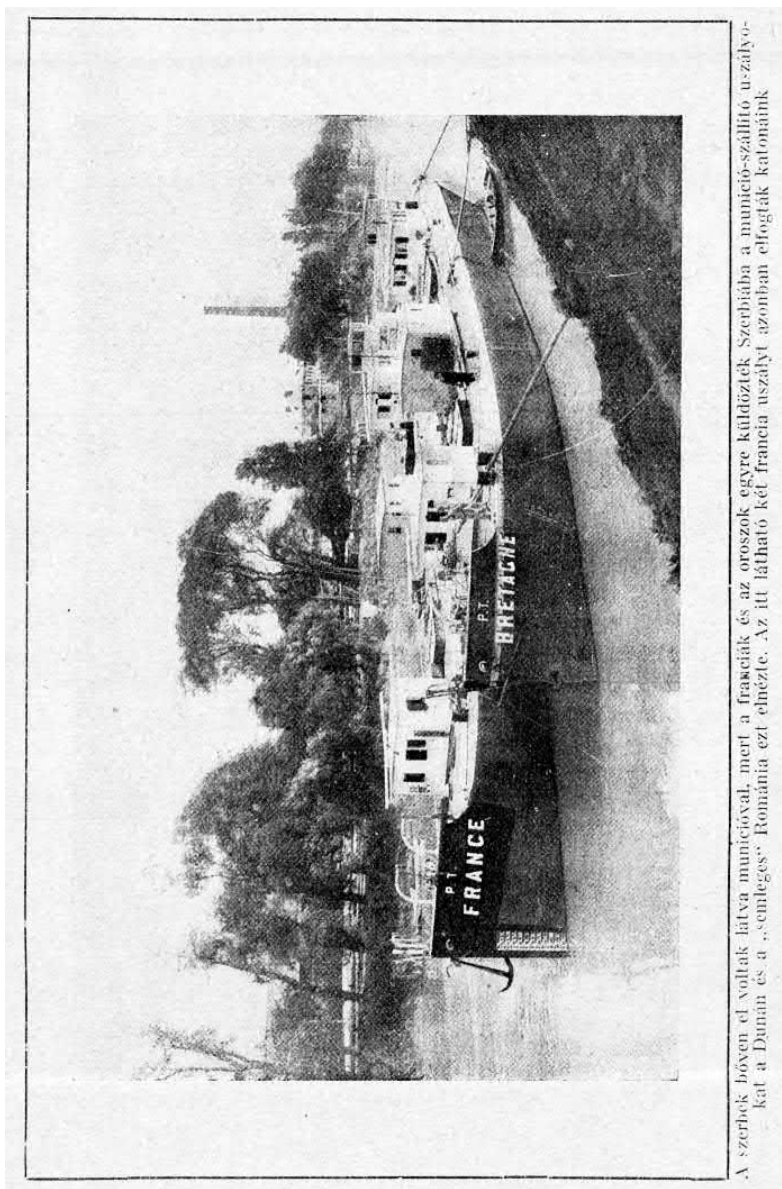
Nevezetes tényezők voltak a szerb hadjáratban a monitorok is, melyek részben Belgrad körül, részben a Száván operáltak. A háború kitörésekor hat monitorunk közül kettő — a „Lajta” és a „Maros” — a Száván voltak, ahol csekélyebb méreteik folytán még alacsonyabb víz-állás mellett is sikeresen manővrírozhattak. A többi négy monitor Belgradot ostromolta s a „Temes” volt az, mely 1914 július 29-én hajnali 2 óra 20 perckor leadta az első lövést a zimonyi híd akna-kábeljire s ezzel megkezdődött a szerb főváros ostroma.

Monitorok harca

Azok a monitorok, melyek Belgradot ostromolták, kemény munkát végeztek és súlyos veszteségeket okoztak a szerbeknek. Előbb a szerb tüzérség állásait kellett földéíteniük, amit nappal végeztek s aztán, amikor csak alkalom nyílt rá, szakadatlanul lőtték ezeket az állásokat, mert a szerbek nyílt városnak deklarálták és különben is volt elég más, megfelelő cél a környéken. A szerb tüzérség nem szívesen dolgozott éjszaka; egyrészt, mivel takarékoskodott a municióval, másrészt pedig nem akarta elárulni ütegeinek rejtett pozícióit. A monitorok viszont éppen ezért inkább éjjel ágyúztak; ilyenkor ugyanis, ha kioltott lámpásokkal cirkáltak a szerb partok előtt, a bombáztatás veszedelme nélkül lövöldözhetek a szerb ütegekre, amelyek már csak azért se lőtték, hogy el ne árulják magukat, de meg úgyse sok eredményt remélhettek a sötétben folyton mozgó és láthatatlan monitorok bombázásából.

Megtörtént néhányszor, hogy a gránát vízvonal alatt érte a monitort és torpedó módjára robbant föl; ilyenkor ugyan szivárgott be víz a repedéseken a monitorba, de ezen hamar segítettek. Csak a „Szamos” érte baleset; egy szerb gránát föllépte az altiszti kabint. Ám ezt a léket is hamarosan betömték s aztán fölment a „Szamos” a budapesti dockba, ahol teljesen kijavították, úgyhogy ismét harcba szállhatott.

Érthető, hogy a monitorok műveleteik súlypontját elejétől kezdve a Belgrad előtti Szávára helyezték, bár kezdetben, a folyó alacsony víz-állása miatt, nagyobb akcióba nem foghatlak. Megnehezítette a helyzetet, hogy a Szávának ez a része teljesen be volt szórva aknákkal és a monitorok a zimonyi hídról még felülről is bombázhatók voltak. És mégis át kellett törniük a monitoroknak a híd alatt, sőt el kellett defilírozniuk

A szerbek bőven el voltak látva municióval, mert a franciák és az oroszok egyre küldöztek Szerbiába a munició-szállító uszalyokat a Dunán és a „semleges” Románia ezt elvezte. Az itt látható két francia uszalyt azonban elfoglalt katonáink

a belgrádi és a száva-parti ütegek előtt is, hogy segítségére siethessenek a Macsvában harcoló csapatainknak, melyeknek balszárnya a monitorok támogatására szorult.

Szeptember 19-én kísértette meg ezt az áttörést a „Temes”, melynek Wulff Olaf sorhajóhadnagy volt a parancsnoka. Előtte ment egy aknakutató, méh' egyúttal a földérintő szolgálatot is végezte s ugyanekkor az ágyúk és gépfegyverek lisztára söpörték a hidat. Amikor a hídról visszavonultak a szerbek, hirtelen előretört a „Temes” és nyílsebesen átsuhant a híd alatt.

Azokat a szerbeket, akik még a hídon voltak, annyira meglepte ez a vakmerőség, hogy csak aztán ocsúdtak föl, mikor a „Temes” már elsiklott alattuk. Ekkor azonban dühösen tüzeltek a „Temes”-re; srappellek gépfegyverek, és puszkák golyózápora közt haladt a monitor s mivel a vízállás alacsony volt, jól látta és kikerülhette a szerbek aknáit is, melyek a víz szintjén libegtek.

A „Temes” tehát sértetlenül fölhatolt a Szávába, oldalba kaphatta a szerbek hadállásait, melyeket gyilkos srappelltüzzel pásztazott végig. Aztán, szeptember 20-án, miután a Cigány-szigetet is elpusztította, ismét visszafordult. A szerbek ezalatt, hogy elvágják visszavonulása útját, új aknákkal hintették tele a Szávát; a „Temes” azonban oly ügyesen kormányzott a sakkáblaszerű aknamezők között, hogy sértetlenül térhetett vissza Belgrád alá. Egy héttel később, szeptember 28-án, ismét megkísértette az áttörést, amely ezúttal is sikerült; most vele ment „Patrouillenboot B” is, amelyet a „Temes”-sel együtt, ekkor is hevesen ágyúzott a szerb tüzérség, de minden eredmény nélkül. És aztán még kétszer járta meg a „Temes” ezt a veszélyes utat, minden baj és veszteség nélkül!

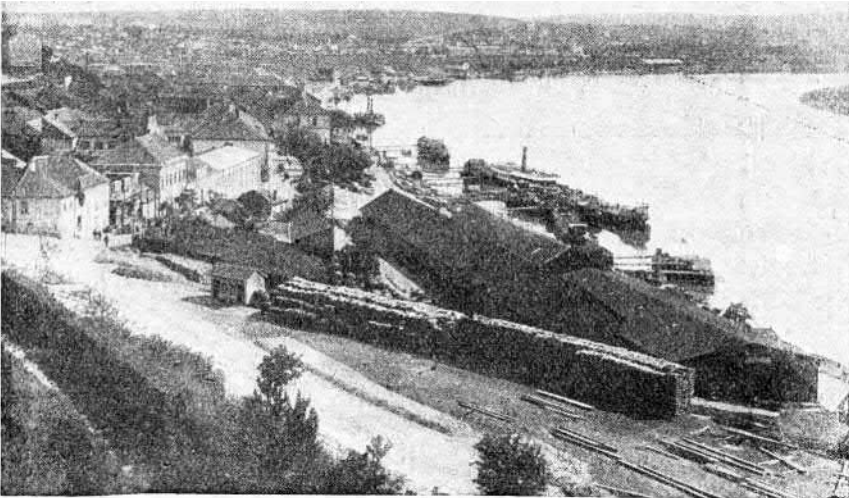
Egyszer a „Bodrog” is kieroszakolta az átkelést a zimonyi híd alatt. Amikor ilyen áttörésekre készültek a monitorok, akkor a zimonyi tüzérség és maguk a monitorok is valamennyi ágyújukból és gépfegyverükből rettenetes tüzzel árasztották el a hidat és a hídfőt, hogy ott élőlény meg ne maradjon. A „Bodrog” áttörésekor Pancsovánál még színleges átkelési kísérletet is rendeztek, hogy lekössék az ott álló szerb erőket.

Ezt a színleges átkelést a „Szamos” fedezte, mely hevesen lőtte a Belgrád és Pancsova közt fekvő Új szigetet s egyúttal magára vonta a hegycsúcsokon föllállított szerb ütegek tüzeit is . . . Mire aztán a szerbek észrevették, hogy mindez csak vaklárma volt: a „Bodrog” már túljárt minden veszedelmen.

A „Temes“ pusztulása

Október 23-án azonban súlyos veszteség érte a Száva-flottát, a „Temes” monitor aknára futott és elsüllyedt. A „Temes”-nek, mikor erre a szerencsétlen végű útra indult, az volt a föladata, hogy Skelától négy kilométerre a szerb parton elrejtett hídalkatrészeket, pontonokat és egyéb hadi felszerelvényeket pusztítsa el. Amikor ugyanis a Timok-divízió betört a Szerénységbe, itt is hidat vertek a szerbek, de a betörés visszaverése után ismét szétszedték s az ott fekvő szigettel szemben, a szerb Szávaparton elrejtették. Az egyik őrnaszád cirkálás közben fölfedezte ezeket a hadialkatrészeket és nyomban jelentést tett róla a csapatparancsnokságnak. Erre kapta a „Temes” október 22-én azt a parancsot, hogy lőjje szét a hídalkatrészeket.

A monitor nyomban elindult és sikeresen végre is hajtotta a parancsot. Előbb a szigeten innen kezdte löni a hadianyagot, majd átkerült a sziget túlsó oldalára és összebombázta a hídszerelvényeket meg a

Belgrad látképe a Zimonnal szemben fekvő oldalról. Egyike a legszebb fekvésű városoknak, a Duna és a Száva egybeszakadásánál

vontatógőzösöket is. A szerb pontonok egymásután merültek el a Szávában, majd oldalra dőltek a vontatógőzösök kéményei is, mire a „Temes” a jólvégzett munka után hazafelé indult... A sötét éjszakába a szürkés-zöld monitornak csak két füstoszlopa látszik, melyből időnként tüzes sziporkák röpködnek fölfelé. Egy ideig békés partok közt megy, itt már a szerb part is a miénk. Aztán elkövetkezik jobbfelől az ellenséges part, ahol már teljes gőzzel halad a hajó, háta mögött a kis őrnaszád, a monitor adjutánsa.

Húsz kilométert haladt már a „Temes” az ellenséges part mellett és még csak alig lóttek rá a szerbek. Mit jelent ez a gyanús hallgatás? . . . Már túl van a Misarin is és itt egészen közel kell mennie a szerb partokhoz, mert a mi partunkon sekély a víz és nem hajózható. Ezen a helyen mindig erős tűz szokta fogadni; a páncélok csak úgy kopognak, a homokzsákok porzanak, de most alig egy-két lövés dördült el. . . Ez a figyelmetlenség már bosszantja a „Temes”-t. Hirtelen egészen átvág a szerb partra, ahol tudja hogy muníciós fedezékeket ástak a szerbek és gyors egymásutánban lead hat haubic-lövést. Pár perc az egész: s ahogy a robbanások elhangzanak, már szét is vannak löve a fedezékek, muníciótól együtt. Ekkor megfordul a „Temes” és megáll. Árbocán kigyúl a reflektor és végigkutatja a szerb partokat. Kevélyen és diadalmasan, mintha mondaná: „Itt vagyok; ha van velem bajotok, hát csak jöjjetek! . . .”

Pár óráig áll büszkén, kihívóan a néma éjszakában s hajnali két órakor indul visszafelé. Az árbócosárban egy dombóvári legény ül, a hajóhídon a parancsnok a szolgálattelvő tiszttel, odább az ágyútoronynál egy fregatthadnagy. Csak a monitor zúgása hallatszik és a két füstoszlop látszik, amikor — félhárom felé — egyszerre csak alulról fölemelkedik a hajó, a víz világos lesz és félelmetes detonáció rázza meg a levegőt. Az acélszörnyeteg megreszket, a Száva iszapos vize nagy robajjal önti el a fedélzetet s ugyanekkor a szerb partról heves sortűz dördül el. . . A monitor aknára futott s a folyton résén álló szerbek csak erre vártak. De hiába; mert belezúg a földi pokolba a parancsnok szava:

— Teljes gőzzel jobbra! Föl a partnak! Vészjelet! Tüzelj!

Félelmetes süvöltéssel tör ki a gőz a vészsipon és még egyszer eldördül a haubic. A szétrobbanó gránát vérvörös tüze bevilágította a szerbek összeszaladt csoportját és irtózatot pusztított visz véghez köztük ... De a többi ágyút nem lehetett elsütni, bár be volt igazítva, mert a muníciós torony összedőlt s az ágyútoronnyal együtt belezuhant a vízbe. Innen négy embert vetett ki a robbanás; kettőt megölt, egyet

A „Temes” monitor megmenekült legénysége. Ez a monitorok volt az első, mely résztvett a szerbek ellen való harcban. Sikeresen bombázta Belgrádot, de amikor a Száva vízre akart térni fősis harcából, aknára futott és felrobbant. Harmincöt több tengerészünk halt hősi halált e katasztrófánál, a többi szerencsésen megmenekült. A kép balsarkában van a súlyosan megsebesült Páry Mihály kormányos areképe

halálosan megsebesített, egy tüzérszázad pedig földobott a levegőbe, úgyhogy mikor visszaesett a fedélzetre, eltört a karja.

De most közbelép a kis őrszázad, amely már beigazította a gépfegyvert a mozgolódó szerb partra s mialatt golyózáporával árasztja el a partot, szép lassan odaférfkőzik a „Temes” mellé, mely zakatolva, nehezen mászott a part felé, hogy el ne süllyedjen a Száva közepén . . . Félóráig állt a kis őrszázad a monitor mellett és megakadályozta, hogy a szerbek, vízre szállva, rajtaüthessenek. Aztán a szigeten fölül és alul előjöttek a mi őrségeink és mindenkit összeszedtek a monitorokon. De 22 bátor tengerész ottveszett a hullámsírban nyugvó karcsú „Temes”-en, mely október 23-án dőlt ki a tűzvonalból!

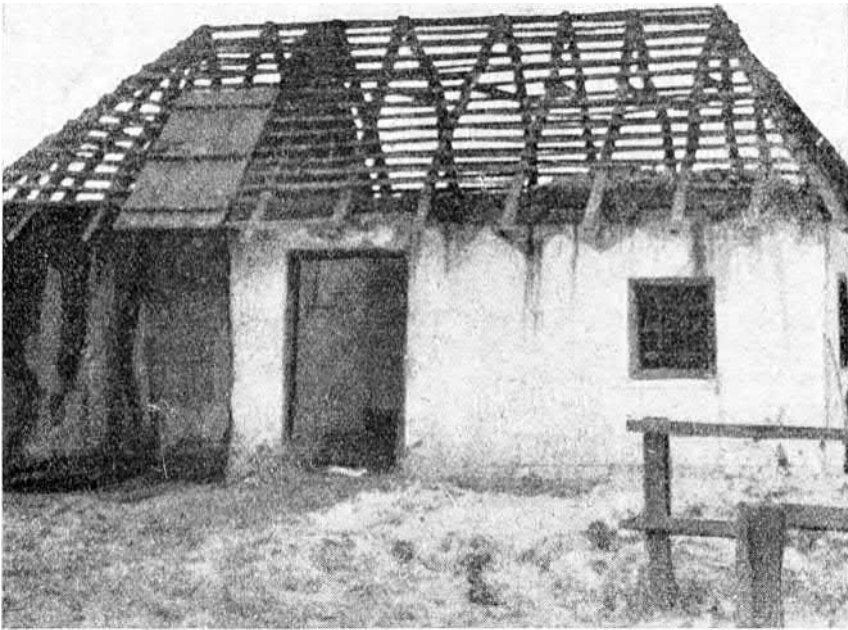
Duna—Száva—Drina

Különösen fontos szerep jutott a monitoroknak a szerb hadjáratban a Timok-díviszió megsemmisítése után. Ebben az időben — 1914 szeptember derekán — a magyar-osztrák déli hadsereg egyes csapattestei megszállva tartották a Macsva legészakibb részét, mintegy 1000 négyszegkilométer határterületet. Ez a Macsvaszöglet a Drina és Száva közt fekszik, mely utóbbi tágas zsák módjára fogja körül keleten és északon, míg nyugaton a Drina határolja. Sabác, Szerbiának ez a nagyságra nézve harmadik városa, ugyan a Macsva délnyugati részén fekszik, de azért mégis központja ennek a vidéknek. A magyar-osztrák csapatok azon a vonalon álltak, mely a szerb Szávaparttól mintegy 10 km.-re, Sábáétól északra húzódott Pricinovicson és Nocsajon át, míg végre Ravnjetól északra ismét elérte a Szávát.

Ez a vonal tehát átvágta a nagy Szávahajlást, de aztán megszakadt és a ravnjei betonúttól kezdve Kljuc Bosuton át légvonalban 10 km.-re egészen Crnabaráig nem voltak magyar-osztrák csapatok és csak itt kezdődött újra a magyar-osztrák hadállás, mely déli irányban a Drina mentén húzódott tovább. Mivel azonban a hadműveletek legközelebbi és közvetlen célja a Macsva volt, hiszen a szerbiai hadsereg főereje itt gyülekezett és minden déli irányban tervezett offenzívát hátba- és oldaltámadással fenyegetett, a magyar-osztrák hadvezetésnek mindenekelőtt összeköttetést kellett teremtenie a Kljuc Bosut által szétválasztott és egymástól elszigetelt csapatrészek között.

De a szerbek éppen ezt a kis területet szállták meg nagy erővel és erősítették meg szinte bevehetetlenül, hogy az egész Macsva kulcsa

legyen. Északról ugyanis a négy-öt kanyarulatban csavarodó Száva fogta körül ezt a területet, melyet a másik oldalon 4—5 méter magas betonút határolt el — ez volt a hírhedt Parascina — míg kétoldalt Ravnje és Crnabara községek, mint két modern záróerőd védte. Az arcvonal többi részét pedig részben betonos lövészárkok erősítették meg a hozzávaló drótsövényekkel, farkasvermekkel, srappellbizlos fedezékekkel és földvárakkal, úgyhogy még hosszas ostrommal is dacolhatlak. Mivel ezt a területet megkerülni nem lehetett, fenszeres várostrommal kellett azl lépésről-lépésre meghódítani, nehéz és vérpazarló rohamok árán, amelyekkel néha egy hét alatt se lehetett 150 méternél előbbre menni.

A szerb harcterről. Lerombolt ház Uzice községben. A háború forgataga keresztül viharzott rajta s a tűz és vas pusztítása otthagyta beszédes nyomait a sarkából kifordított ajtón, a gerenda-vázás tetőn

A szerbek célja az volt ezzel a makacs védelemmel, hogy időt nyerjenek és föltartózz Lássák offenzívánkat mindaddig, míg az orosz hadsereg legázolja a monarchia főhaderejét Galíciában s aztán — Magyarországon keresztül — Szerbia segítségére siethet. Ezt a céljukul ugyan

nem érlék el, ele viszont a monarchiának is meg kellett feszítenie az erejét, hogy — keresztüllörve a Parascicán — előntő rohammal törhes- sen he Szerbia szívébe. Hogy pedig ez a terv sikerüljön, a Száva hosszá- ban is meg kellett támadnia Szerbiát, illetőleg a Parascica-vonalat s ebből a célból, szükség volt a monitorok segítségére.

Mivel a háború kezdetén csak a 70-es években épített két legrégebb

Menázi-osztás a rajvonal mögött. A pihenő tartalék ebédel

monitor vesztegelt a Szávában a bosnyák haláron — ezek pedig az arány- talanul alacsony vízállás miatt nem tudtak átmenni a sekélyebb folyam- szakaszokon — gondoskodnia kellett a had vezetőségnek, hogy a dunai flotillából idevezényelt monitorokkal erősíts. meg a Száva-flotillát. Ez azonban fölötte nehéz és kockázatos vállalkozás volt, mert a szerbek nemcsak teleszórták aknákkal a Száva szakaszát Zimontól fölfelé, hanem igen sok rejlett üteget is állítottak föl a Száva szerb partján, hogy bombázhassák az arravonuló monitorokat. De szeptember végén sike- rült a „Temes” és „Bodrog” monitoroknak áttörni ezen a veszedelmes

gyűrűn, úgyhogy már hathatós segítségben részesíthették csapataink heves rohamát Ravnje mellett.

Amidőn végre október 31-én csapataink elűzték ebből a helységből a szerbeket s pár nap múlva a betonos országútnak egy részét is elfoglalták Crnabarától északra, a szerbek helyzete kezdett tarthatatlan lenni a Parasnicában, mert ekkor már egyesülhettek az addig elszigetelt magyar-osztrák csapatok, melyeknek hadállása most már körülbelül kettészelte az egész Macsvát. A mi csapataink most már egyfolytában álltak a Drinától egészen a Szávaig és velük szemben 200, 150, sőt 100 és 50 méternyire is húzódták a szerbek nagyszerűen kiépített, megerősített betonfedezékei s ezen a vonalon most a legfárasztóbb harcok kezdődtek. És hogy mit jelentett ez: talán megvilágítja némileg az az adat, hogy csapatainknak 36 védelmi állást kellett elfoglalniok egymásután, míg a Macsvát meghódították.

Kljuc Bosut eleste után a Száván akadálytalanul közlekedhettek a monitorok egészen a Drina-torkolatig; itt azonban, mivel a Drinának ez a része nem hajózható, a monitorok nem támogathatták az előrenyomuló magyar-osztrák csapatok akcióját. Kénytelenek voltak hát tevékenységüket a keleti szárny ellen tervezett támadások előkészítésére szorítani. Így történt ez október 31-én, amikor déli hadseregünk balszánya Sabác ellen indult, miután Ravnje eleslenc-k a híre megérkezett.

A monitorok mindig 400—500 lépéssel megelőzték a gyalogsági rajvonalat s tíz méternyire oldallúzbe fogták a szerb lövészárkokat, melyek rendszeren függőleges irányban húzódtak a Száva vonalára; mivel így a monitorok ágyútüze egész hosszában szántotta végig a szerb hadállásokat, a szerbek csakhamar menekültek a gyilkos tűz elől. Gyakran megtörtént, hogy a rohamra induló gyalogság hurrá-kiáltására a monitorokon is fölharsant a diadalordítás s míg ilyképpen egymást bátorították a küzdő csapatok, viszont páratlan vitézségükkel kölcsönös vetélkedésre is buzdították egymást.

A november 1-re virradó éjszakán a szerbek nagy erővel szállták meg a Sabáctól északra fekvő betonos fedezékeket, melyek több, egymás mögött ázott vonalban sorakoztak, úgyhogy a monitorok egész álló nap bombázták az ellenséges hadállásokat. Legkivált gránátokkal tüzeltek, mert ezeknek hatását már kipróbálták a nagyon erősen épített sáncokon. És a monitorok olyan károkat okoztak a szerb fedezékekben, hogy a nagyszámú szerb tüzérség csaknem kizárólag monitorokat ágyúzta és a legelkeseredettebb erőfeszítést fejtette ki, hogy a monitorok

„Hazatérés.“ A szerbiai elmenekült lakosság lassanként visszatért otthonába, melyet igen gyakran rommá löve, feldúlva talált

ágyút elnémítsa vagy legalább elkergesse. Késő délutánig tartott a gyilkos tüzépárbaj, melyben a monitorok maradtak fölül; mert a szerbek oly óriási veszteségeket szenvedtek, hogy valamennyi hadállásukat kiürítették Sabác körül s megkezdték az általános visszavonulást a várostól délre.

Veszedelmes ellenfél a monitor

Így került csapataink kezére Sabác még a november 2-ára virradó éjszakán s a november 2-iki hadparancs különösen megdicsérte a monitorokat „a siker előkészítéséért”. És ezt a dicséretet meg is érdemelték a monitorok, mert valóban oroszlánrészük volt abban, hogy Sabácot kiürítették a szerbek, noha körülbelül kétszer annyian védelmezték, mint amennyi a támadó magyar-osztrák csapatok száma volt. A földérintést végző repülőgépek jelentései ugyanis 24-28 zászlóaljról beszél-

tek, a város bevétele után pedig kiderült, hogy a szerbek hosszú ellenállásra készültek Sabácban, mert fedezékeik el voltak látva eleséggel, munícióval, hosszas tartózkodásra való berendezéssel és bútorokkal.

Ekkor már a szerbek is ráeszméltek arra, hogy mily veszedelmes ellenfelek a monitorok. Mindenáron el akarták tehát pusztítani őket és november 3-án jól elrejtett parti ütegeikből ágyúztak rájuk. A monitorok, mivel nem bírták felfedezni a rejtett ütegeket, nem is viszonzhatták a tüzelést, melyet folytonos ide-oda mozgással igyekeztek kikerülni; eltávozniok ugyanis nem volt szabad, mert csapataink balszárnyát kellett fedezniük és a földérintő szolgálat is rájuk volt bízva. Délután kelet felől heves tüzelést hallottak — a Száva ugyanis keletnek kanyarodik itt — amiből a monitorok azt következtették, hogy a szerbek talán Sábáétól keletre, Vitojevcistok mellett áttörték az aknagyűrűt és megkísérik az átkelést a Száván. A monitorok azonnal megindultak a tüzelés irányába s maguk előtt bocsátván az aknafogó hajót, lassan ereszkedtek alá a folyón. Már éjszaka volt, mikor a „Temes” roncsai közelébe értek s az aknafogó fölrobbantott egy aknát. . . Harmincméteres vizoszlop lövellt a magasba, ezüstösen ragyogva a holdfényben s ugyanekkor már meg is dördültek a szerbek elrejtett parti ütegei. Három gránát telibe találta az aknafogót, amely azonban föl se vette a lövéseket; a monitorok ellenben, mivel a föllobbanó fény elárulta a parti ütegeket, gyorstüzelő ágyúikkal csakhamar elhallgattatták az ellenséges ágyúkat.

Mivel később egyre beljebb húzódott a harc vonal a szerb földön, a monitoroknak már kevesebb dolguk akadt. De november 7-én még résztvettek a Misari-magaslatok ellen intézett rohamban és sikeresen lőtték a magas kukoricásban rejtőzködő szerbeket, november 9-én pedig gyilkos srappellzáporral tizedeltek meg egy erős szerb hadosztályt, mely csapataink balszárnyát megkerülve, fenyegető oldal-támadásra készült.

A monitorok . . . Csak a Szerbiában harcolt katonák tudják, hogy micsoda szolgálatot végeztek. Hónapokon át minden éjjel ellenséges tűzben cirkáltak a partok hosszában, ágyú- és gépfegyverszalvák közt rombolták a parti fedezékeket s valahol csak megjelentek, mindenütt nagy rémületet keltettek. Az ágyú nem bírt velük, a puskagolyók ezrei hagyták névjegyüket a pán célokön.

A monitorok is derekasan megtették a maguk kötelességét.

A diadal útjánján . .

Sabác, Obrenovac, Valjevo

Potiorek tábornagy, a balkáni haderők főparancsnoka ezt a hadiparancsol adta ki:

„Ötödik és hatodik hadsereg katonái!

Ismét eljött a pillanat, hogy a szembenálló ellenséget egyesült erővel megtámadva, eddig elért eredményeinket egy döntő támadással koronázzuk és ezzel a háború célját: az ellenség teljes letiprását elérjük. Friss erőben, kitűnő szellemtől áthatva, testben és lélekben a majd háromhavi hadjárat által megedzve, állunk szemben a kimerült ellenséggel, aki már rég megbánta könnyelműségét, mellyel arra kényszerítőt, hogy kardot rántsunk. Törjük meg immár az ellenség utolsó erejét is és fejezzük be még a tél beállta előtt ezt a hadjáratot, amely oly súlyos terheket ró reánk.

Katonák! Legfelsőbb Hadurunktól oly sok ízben elismert vilézségek biztosit, hogy az esküt és katonai köteleességeket ez alkalommal is mindig szem elől tartva a csatatéren elesett Hőseink példájához méltóan mindent el fogtok követni az ellenség legyőzésére — vért és életet áldozva — Istennel: a Császárért, a Királyért és a Hazáért! . . .”

És a föllekesített seregek mentek előre.

A Misari-magyalatok elfoglalásával egyidejűleg a monarchia másik serege dél felé haladva, egymásután foglalta el Jevrenovac, Mala, Yfanjska és Bogosavac községeket. A szerb hadsereg kétségbeesetten védekezett. Különösen erős harc indult meg a kulislyei magaslatokért attól a szerbek át akarták lötni a magyar-osztrák frontot. Föltámadásuk iránya a Kulistve—Biljecsá—Crni Vrh-vonal vonal, amelyről ismét be akartak rontani Boszniába.

Kétségbeesett erőfeszítése volt ez a támadás a szerb hadvezetőségnek, hogy visszafoglalja a fontos magaslatokat. A szerbek elszánt bátorsággal harcoltak és makacs kitartással dolgozott tüzéségük is, úgyhogy voltak percek, amikor a srappellek zápora valósággal lángba bori-

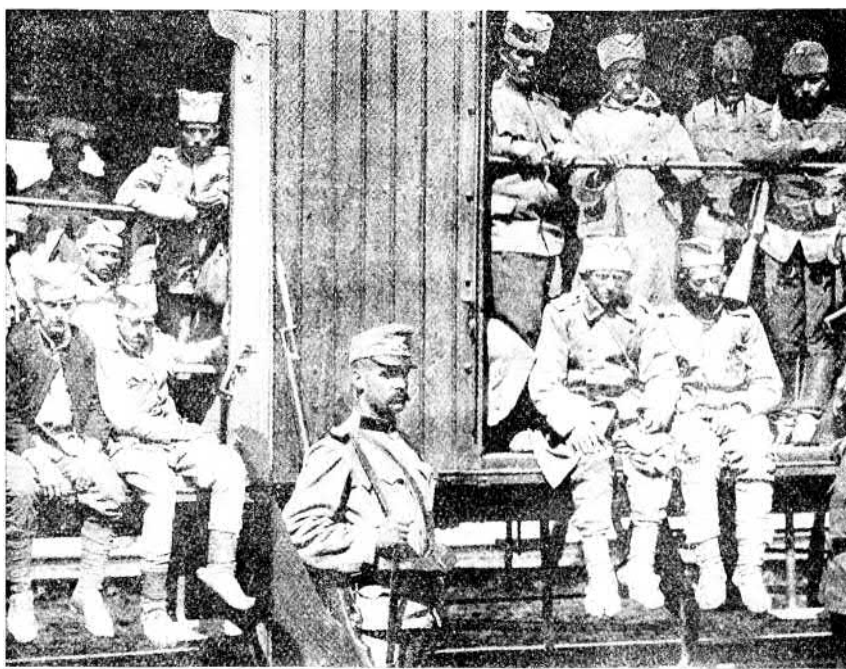
totta az eget s ilyenkor a légnyomás olyan erős volt, hogy bakáinknak a fedezékekben is elfűt a lélegzetük. És irlózalos volla a csata külső képe is. A sötét hegy, ahonnan a szerbek ágyúztak, bömbölve nyújtogatta tűznyelveit a mieink felé. Az ágyúk torkai égtek, de alighogy ellobbant a lövés hirtelen fénye, ragyogva világítottak a magasban a tűzbélű srappell-felhők s aztán megint az ágyúk lidérectüzei táncoltak a sötétben. Mert éjjel is folyt a harc, három teljes napig, úgyszólván pihenő nélkül.

De a sok véráldozat nem hozta meg a szerb csapatoknak a győzelmét. a frontot nem sikerült áttörniök és a monarchia serege megőrizte eredeti pozícióját.

A megkezdett és máris jelentős eredményekre jutó offenzívát tovább folytatták csapataink.

November 9-én így száll a hivatalos jelentés:

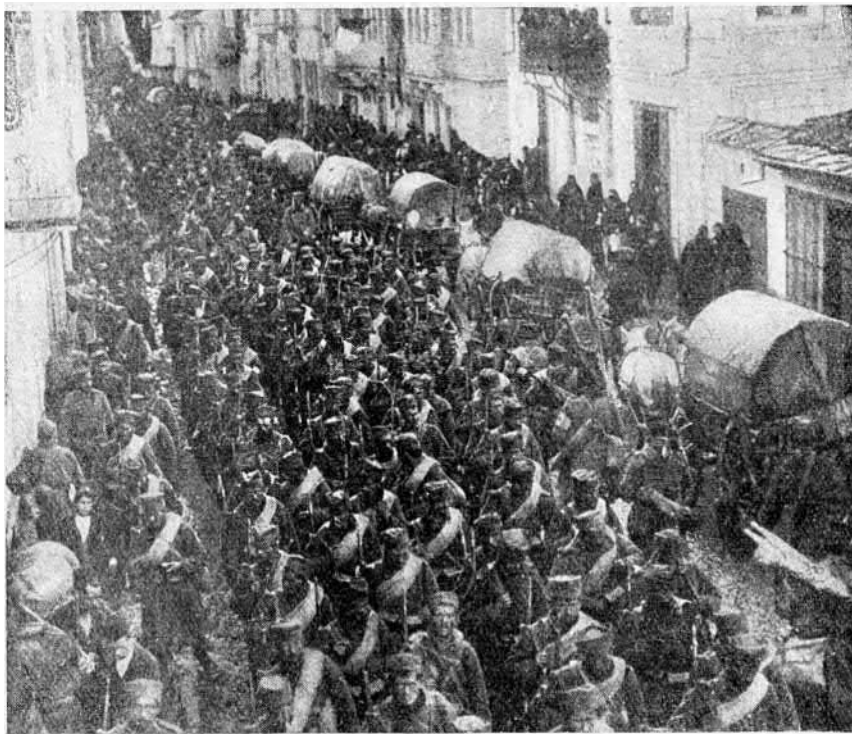
„Hadműveleteink egyre kedvezőbben folynak a déli hadszíntéren. Míg azonban előnyomulásunk a legszívósabb ellenállással találkozott a sabác ljensncai vonalon az erősen elszáncolt hegy tövekben, addig a

Szerb foglyok a Valjevó körüli harcokból. Valamennyit az ország belsejébe szállították. Mialatt a foglytáborokba szállították őket, az egész úton alig szóltak még egymáshoz is ; teljesen lehangofta őket fogságba esésük

Loznica—Krupanj—Ljubovija-vonalon vívott harcok döntő sikerrel végződtek. Az itt álló ellenség a Sturm Pál és Bojovics Petár tábornokok 1-ső és 2-ik hadserege volt, összesen 6 divízió, 120.000 emberrel. Ez a két hadsereg, miután vitézül védett hadállásait elvesztette, tegnap óta visszavonul Válj evő felé. Győzelmes hadtesteink tegnap este elérték a Loznicán keletre uralkodó magaslatokat és a Sokolska Planina főgerincét, Krupanj Lói délkeletre”.

Krupanj elfoglalása nemcsak a további katonai operációk szem-

A seregeinktől viaszorított szerb csapatok kénytelenek voltak az ország belsejébe hátrálni. Rendszerben ugyan, de mégis csak visszavonultak, és képünkön látható, ahogy éppen Valjevön vonulnak át

pontjából volt igen nagy katonai jelentőségű, hanem azért is, mert vitéz csapataink két egész szerb hadsereget vertek meg. Ez a Krupanj körül állott ellenséges haderő, melyet 120.000 főre becsülhettünk, technikailag jól megerősített állásokban helyezkedett el, lépcsőzetes rendekben, melyeket betonfedezékek, drót- és ág-kerítések védtek. A szerbek nagyon vitézül verekedtek és hadállásaikat csaknem az utolsó emberig védelmezték.

A harmadik szerb hadseregnek az a része, mely a sabáci harcokból megmenekült, a Krupanj körül álló első hadsereggel egyesült, Sturm tábornok legfőbb vezénylete alatt szállt szembe az előrenyomuló magyar-osztrák csapatokkal.

Csapataink támadása mingyárt az első napon sikerrel járt. Tüzérségünk, különösen a nehéz tarackok, nagyszerű hatással dolgoztak és csapataink, néhány ellenséges i állás megrohanásával, 1500 szerbet fogtak el és 1 ágyút meg 6 gépfegyvert zsákmányoltak. A következő napon irtózatos elkeseredéssel folyt az öldöklő csata, melynek során a szerbeknek borzalmas veszteségeik voltak, úgyhogy egyik hadállást a másik után ürítették ki, amikor egy-egy tüzérségi támadás pusztítása után gyalogságunk rohamra indult. Különösen makacsul és szívósan harcolt a szerb arcvonal jobbszárnya, ahol igen gyakran került sor szuronyrohamokra.

A megvert ellenség meglehetősen rendben vonult vissza és a földött Krupanj községet teljesen kiürítette. Innentől kezdve a szerbek kiürítették, lerombolták, sőt fel is gyújtották azokat a falvakat, amelyeken át visszavonultak. Krupanj közvetlen határában zajlott le az itteni harcoknak egyik legvéresebb epizódja is. Volt itt egy „halálsánc”-nak elkeresztelt lövészárók, melybe a szerbek belefeküdtek, gallyal és lombbal befödtek magukat, úgyhogy a szuronyrohamra induló magyar bakák csak akkor vették észre őket, mikor a lövészárkokban rájuk léptek . . . Ezeket aztán puskatussal támadták meg, mert nem adták meg magukat és utolsó csepp vérükig vadul védekeztek. De a hősiességük nem mentette meg őket.

Előre!...

Krupanj elfoglalása után csapataink tovább folytatták előnyomulásukat és az ellenség üldözését Valjevó felé. Ekkor már a Drinától keletre eső összes magaslatok mind a mi csapataink kezében voltak s éppen úgy elfoglaltuk a Valjevó felé vezető összes műutakat, mint a Jardar-folyó völgyét is, amelyben november 11-én, heves harc után, szállták meg csapataink a Zavlacától keletre fekvő Kamenicát. Innentől kezdve két-felé ágazik az országút, s az egyik ága kis kerülővel északról, a másik pedig a Kolubara folyó mentén egyenes irányban vezet Valjevó felé. Aviatikusaink bámulatosan pontos felderítő jelentéseiből tudta már ekkor a hadvezetőség, hogy a szerb csapatok Valjevóban gyülekeznek és kétségbeesett ellenállásra készülnek. A polgári lakosság akkor már

el hagyra a várost, mely a háború első fázisa alkalmával a szerb vezérkar főhadiszállása, most pedig a Drina-divízió parancsnokságának székhelye volt.

Kamenicába bevonuló csapataink elfogtak egy odaváló gazdag szerbet, aki elmondta, hogy a polgári lakosság nemcsak Valjevóból menekül Nisbe, hanem már Kragujevacot is kezdi kiüríteni, sőt a katonai hatóságok a sebesülteket is átszállítják Úszkübbe. Nis ekkor már úgy tele volt menekültekkel, hogy mozdulni se lehetett a zsúfolásig megtelt városban. A menekülés útját különben is nagyon elzárták a visszavonuló szerb csapatok trénozslopai, melyek úgy megtorlódlak néhol a Plecska folyóca mentén, amerre a hátrálás történt, hogy se előre, se balra nem mozdulhattak. Csapataink olló módra vették körül a menekülő szerb sereget s az ollónak két ága már összecsukódóban volt Kamenica és Kocela közt, hogy végképpen elvágja Valjevót a szerb hadseregtől.

Ugyanis, csaknem egyidejűleg a Krupanj vidékén elért nagy sikerrel, nagyszerű diadalt arattak csapataink Ljesnicától északkeletre is. Mert még november 9-én megszállták a ljesnica-sabáci országutat is, mely párvonalasan halad a két várost összekötő vasútvonallal. Ennek az országútnak azért volt nagy stratégiai jelentősége, mert a szerbek állandóan veszélyeztethették róla a mellette húzódó vasútvonalat. Éppen azért szívósan védték is az országút kulcsait alkotó községeket, Ribarit és Petjovácát, valamint a körülöttük emelkedő kisebb magaslatokat.

Csapataink egy része, mely Ljesnicánál állt, november 8-án este kapta a parancsot, hogy előrenyomulva Ribari és Pellovácsa felé, foglalja el ezt a két várost és egyúttal kerítse hatalmába az országutat is. Felfejlődő csapataink támadását a szerbek rendkívül heves ellentámadással viszonozták és szinte hihetetlen erőfeszítést fejtettek ki, hogy csapatainkat az országútról elűzzék és Ribari elfoglalását megakadályozzák. A szerb tüzérség, mely a 318-as számú trigonometriai magaslaton állt, három kilométernyire Ribarilól délre, rettentő ágyútűzzel árasztotta el Ribari ellen nyomuló csapatainkat. A heves ágyútűz lehetetlenné tett minden előretörést és egyelőre úgy tetszett, hogy mine'én támadás megáll ezen a vonalon.

Ekkor csapataink egy része megkerülte a szerb tüzérségi állásokat, mindent legázoló szuronyrohammal elfoglalta Lipolist községet, innen oldaltűzbe fogta a 318-as magaslatot s-miután egymás után elhallgaltatta a szerb ütegeket, végül szuronyrohammal foglalta el Ribari és Petlovácsa községeket is. Egész éjszaka folyt a heves küzdelem a fontos stratégiai vonalért, melyet a szerbek kétségbeesetten védelmeztek.

Szuronyroham szuronyrohamot ért, a szerbek százával hullottak, de nem akartak hátrálni. Katonáink reggelre minden hadállásukból kivetk az ellenséget és reggel kilenc órára megszállták már Ribarit és Petlovácsát is, amivel aztán végképp biztosították a sabác-ljesnicai vasútvonal használatát.

Három szerb hadsereget — mintegy 180 ezer embert — üldöztek vitéz csapataink Valjevó felé s miközben egyre tizedelték a futó ellenséget, tömérdek foglyot és hadizsákmányt is ejtettek. Nehéz mozsaraink irtózatoss pusztítást vittek véghez a szeri) csapatokban és a legerősebb betónfedezékeket is rövidesen pozdorjává zúzták. Különösen Stepánovics hadserege vesztett sok foglyot, halottat és hadianyagot, mivel a legszélsőbb szárnyon támadtuk meg és utóvédje már nem tudta eléggé fedezni a visszavonulást. Volt pillanat, amidőn a szerb visszavonulás majdnem hogy katasztrofális fordulatot vett és a körülzárással fenyegetett szerb hadsereg csak vad futással és hátvédének fölládozásával menekülhetett. Majd ismét szembefordultak diadalmas csapatainkkal a vert hadak . . .

Hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdeniük Szerbiában előretörő csapatainknak, mutatja ez a „ferep“ . . . Tessék ezen a vidéken ágyúkkal keresztültörni és aztán élelemmel, municióval ellátni a harcoló csapatokat!

„Előnyomulásunk Valjevótól északra erős ellenállásra talált — jelentette Potiorek tábornagy november 12-én. — Az esőtől és hótól feneketlené vált talaj megnehezíti tüzérségünk továbbhaladását. Mindazonáltal összes hadoszlopaink előbbre jutottak, több fontos hadállást elfoglaltak és elértek a Szávamenti Skelától, a Koceljevától délre eső területig és innen tovább, a Drináig terjedő saját vonalunkig. Számos embert ejtettünk foglyul, akik szerint a szerbek Valjevó mellett újabb ellenállást akarnak kifejteni. Néhány szerb ezredben, hír szerint, zendülés tört ki. A legutóbbi harcokban a „Körös”, a „Maros” és a „Lajta” monitorok is igen eredményesen vettek részt. Az ellenség oldalába irányított megsemmisítő tüzeléssel támogatták csapatainknak a Száva mentén való győzelmes előnyomulását.”

Valjevó eleste ekkor már csak napok kérdése volt. A vasgyűrű, mellyel vitéz csapataink lassan körülfozták, egyre szűkebbre szorult a város körül s a szerb hadsereg folyton visszavonult, hogy elkerülje a körülkerítés veszedelmét. A hivatalos jelentések a körző precizitásával jelölték meg azokat a hadműveleteket, melyek hurkot vonlak Valjevó körül s egyúttal Belgrádot is elvágással fenyegették a kragujeváci vonaltól. Teljesülés felé haladt tehát Potiorek tábornagynak az a hadterve, amely szerint Belgrádnak kardcsapás nélkül kell a kezünkre jutnia.

A szerb háború tehát fordulóra jutott. A Belgrádot védő csapatok közvetlen vasúti összeköttetése már elvált vágva Kragujevác felé, úgyhogy a szerb főváros helyőrsége már csak a Duna mentén, Szemendria irányában kaphatott egerület, hogy a Morava völgyén át menekülhessen Kragujevác felé. November 15-én aztán végleg megpecsételődött Valjevó sorsa és vele együtt Belgrádé is. Mert hősiessen küzdő csapataink délután öt órakor rohammal bevették Obrenovácot, miután tüzérségünk két óráig tartó heves bombázással „megpuhította” az ellenállásra föl készülő szerbeket. Ütegeink pusztító tüzelésére inue is elvonult az ellenség, mire csapataink rohammal, újjongó lelkesedéssel törtek be Obrenovácba. Tömérdek hadizsákmány jutott a kezünkre: puskák kocsirakomány-számra és nagyszámú muníciós szekér.

Obrenovác elestével úgyszólván minden irányból szabad lett az út Belgrád felé, amelyet most már Zimony és Sopot felől is támadhattak csapataink. Egyelőre azonban Valjevó elfoglalása volt a fontosabb és hogy a város körülzárása minden oldalról lehető legyen, csapataink még ugyancsak november 15-én elfoglalták a stratégiailag fontos Gra-

bovác, Vrelo és Ub helységeket, amelyek közül kivált Ubnak volt nagy értéke. Ez a helység ugyanis magaslaton fekszik és uralkodik azon az egész vidéken, melyet Obrenováctól Váljevoig vasútvonal szel át és éppen ezért megbecsülhetetlen tüzérségi hadállás volt. Betetőzte a november 15-iki sikereket, hogy egyik hadoszlopunk heves küzdelem után megszállta a Kamenicától keletre eső magaslatokat, egy másik pedig, amelynek mozdulatairól az elért sikerig hallgatott a hivatalos jelentés, a Drina-menti Ljuboviját foglalta el s innen délnek haladva elérte Rogacsicát és Stubicát, két stratégiailag fontos pontot, melyek Valjevótól délnyugatra, teljesen uralkodnak a környéken és kitűnő ütegállások.

Válj evőt tehát északról, délről és nyugatról teljesen körülrártuk, Belgrád felé pedig a Száva mentén csaknem akadálytalanul nyitva állott előttünk az út, mindössze két kis falu — Umka és Ostruzsnica állt még útban azon a 30 km.-es távolságon, mely Obrenováctól Belgrádot elválasztja. Ezekben a harcokban a szerb hadsereg kifogástalan bátorsággal verekedett.

Valjevó elfoglalása

Győzelmes hadoszlopaink széles, hosszú fronton, félkör alakban vonultak előre Valjevó felé. Bár a nehéz terepviszonyok és a hirtelen télre fordult időjárás tömérdek akadályt vetett is a harcoló csapatok útja elé, a lelkesedés mégis leírhatatlan erővel vitte előre őket, úgyhogy csakhamar új és fontos stratégiai pontokat szállottak meg. Egymás után foglalták el Koealjeván túl a Rusula (388 m.), a Malicsinica (389 m.) és a Konjski Grob (381 m.) magaslatokat — mind a hármát szuronyrohammal és a szerbek folytonos ágyútüzelése közben.

És november 16-án már a következő hivatalos jelentést hozta a hadvezetőség nyilvánosságra:

„A déli hadszíntéren győzelmes csapataink szívósan üldözték az ellenséget és nem engedtek időt arra, hogy nagyszámú és különösen Valjevónál évek óta előkészített, megerősített állásaiban, újabb, komoly ellenállásra gyülekezzenek. Ezért tegnap is Valjevó előtt csak az ellenséges utóvédekkel ütköztünk meg, ezeket rövid ellenállás után megvertük és számos foglyot ejtettünk. Csapataink elérték a Kolubarát, megszállták Valjevót és Obrenovácot. Valjevóban a lakosság virágot szórt katonáink elé, de azután bombákat dobált és lövöldözött rájuk.”

A Valjevótól északnyugatra fekvő magaslatokon megerősített

**Csapatunk átgázolnak a Kolubara-folyón, mely Valjevó a I a t t ered és Obrenová
mellett szakad a Szávába**

pozíciókban, hatalmas larlalékok bevonásával akarták megállítani csapatainkat a szerbek. Ezen a nehéz területen, ahol csapataink három napon át zuhogó esőben, sárban és hóban, csuszamlós hegyi utakon haladtak előre, november 15-én délután kezdődött a szerb hadjárat egyik legfontosabb csatája, mely vitéz csapataink fényes győzelmével végződött. És ugyanekkor elérték csapataink a Kolubarát is, amely folyó Válj evő-alatt ered és Obrenová mellett ömlik a Szávába; s mivel ily módon a miénk volt már a valjevó-obrenováci vasútvonal is: meg voltak immár számlálva Belgrád napjai is. A szerbeknek ugyanis ekkor csak egy útjuk volt már: a visszavonulás Kragujevác felé. S miután Obrenováctól Válj evőig és innen Rogacsicáig, a miénk volt már Szerbiának egész északnyugati része: további előnyomulásunk kelet felé szükségképpen ki kellett, hogy kényszerítse Belgrád kiürítését, hacsak a helyőrség nem akarta magát teljesen elvágatni . . .

November 15-én kezdődött meg Valjevó birtokáért a kemény harc, amikor a megvert és visszavonuló szerb seregek a városLól északnyugatra — legkivált a várszerűen megerősített kamenicai magaslatokon és a losnicai, töltésekkel védett országúton — fölfejlődtek. A hiányokat, amennyire lehetett, ekkor már pótolLák és új tartalékokat vontak be. A szerb haderő nagyobbik fele volt ez — mintegy 200.000 ember — s ez a hadsereg nagy vehemenciával szállt itt harcba, mert Valjevó eleste Belgrád elestét is jelentette, sőt Kragujevac felé is megnyitotta az utat.

A tűzvonat hossza 23 kilométer, a támadást tüzérségünk nyitotta meg. Stepánovics tábornok hadteste a Kamenicáról keményen felelt hajnaltól délig s ez a tüzérpárbaj talán napokig is eltarthatott volna, ha meg nem érkezik Obrenovac elestének a híre. Ez a győzelem viharos lelkesedésre gyújtja katonáinkat: haláltmegvető elszántsággal rohantak a 700—800 méter magas dombokon fekvő szerb állásokra, letiporva minden ellenállást . . .

Az ellenség kétségbeesett erőfeszítése teljes 26 óráig tartott, de előretolt ütegeink oly nagy pusztítást visznek véghez soraiban, hogy 16-án reggel tíz óra tájban a szerbek már kénytelenek rendetlenül visszavonulni. Ami ezután következik, csupa olyan hő;i ballada és epizód, amit nem szedhet paragrafusokba semmiféle modern hadtörténelem. Ujjongd hadseregünk előtt föltüneznek Valjevó tornyai s ahogy a csapatok meglátják a város körvonalait, mintha a mámor önkívülete szállná meg őket: mérföldekre hangzó szilaj hurrázással zúdulnak alá a magaslatokról.

Derékhadunk ugyanekkor belegázolt a szerb hadsereg centrumába. Folytonos verekedés, lihegő visszacsapások közt, fáradtan, meglépve húzódott a szeri) hadsereg centruma dél felé, míg egy hirtelen lökessel a mi seregünk balszárnya rávetette erre a centrumra a szerb hadsereg jobbszárnyát is és az egymásba gabalyodott, szétzilált sereg most már rendetlenül vonult vissza.

Virágbokréta és bombák

Ez a hatalmas lökés döntötte el a valjevói csata sorsát s a fényes eredmény jórészt nehéz ütegeink érdeme. A Kamenicától délre fekvő Tupanjci-hegyre (591 m.) fölvenszolt nehéz ütegeink több órán át gyilkos gránáttűz alá fogták a Zlaturic-hegy gerincén fölállított tüzérséget. A bámulatos pontossággal irányított tüzelés teljesen porrá lötte a szerb

tüzérség erődítésszerű, páncélerős fedezékeit s ekképpen széles rést ütött a Valjevót körülbástyázó, erődítéseknek is beillő, beton védelmi gyűrűn.

Míg nyugati hadoszlopunk az így támadt résen át rohant Valjevó felé, addig északról is, a Jasik-hegyen, valamint az északnyugati és keleti (Klanica) magaslatokon is szakadatlanul dörögtek az ágyúk, úgyhogy nincs az az égiháború, melynek irtózatos zengése csak meg is közelíthetné ezt a pokolbeli zenebonát... Magáért a városért Sturm tábornok 30.000 főnyi serege még hat óra hosszáig küzdött. Négy erős rohamot kiállt: de az ötödik kiszorította erős hadállásaiból és beleszorította a Kolubara meg a Lig-folyókba. Ennek a seregnek csak a felé menekült meg; a többi a folyókba veszett vagy golyószóróink kaszálták le a felrobbantott hídon vagy végre a maradéka foglyul esett. És csapataink minden oldalról beözönlöttek az összelövöldözött városba.

„Valjevóba is mi, magyarok, vonultunk be legelsőnek — beszélte egy somogyvármegyei honvédtiszt, aki a város körüli harcokban később megsebesült. — Három ezred vonult be délután három óra tájban Valjevóba. Senki se fogadott bennünket. Elöl a sorkatonaság haladt szuronvos fegyverekkel. Középen a három ezred zenekara játszott és a hatalmas menetet gyalogság és tüzérség zárta be. A legtöbb ház ablakai és kapui le voltak zárva és a lakosság részint elmenekült, részint pedig elbújt előlünk. A külső városrész szűk uccáin baj nélkül haladtunk előre. Nagy volt köztünk az öröm és a lelkesedés. Magyar nótákat daloltunk. Majd, mikor fölhangzott a vezényszó: „Vigyázz!” komor lépésekkel, a hódítók büszke öntudatával, keményen vertük lábunkkal a sáros, köves, rendezetlen uccákat.

Mikor beljebb értünk a városba, egyszerre megváltozott minden. A házak ablakai tele voltak; idősebb asszonyok meg leányok, 15—16 éves satnya gyerekek feküdtek az ablakokban és zsiviót kiáltottak. Bennünket eleinte meglepett ez a nem várt fogadtatás. Virágbokrétákat is dobáltak le ránk az ablakokból, sőt még cigarettákat is. Ekkor a vezénylő tiszt egy téren megállította csapatainkat és felszólította a lakosságot, hogy tartózkodjék minden érzelemnyilvánítástól ... És a tiszt szavára, alig tíz méterre tőlünk, hatalmas robbanás volt a válasz!

Mingyárt tudtuk, hogy bombavetés történt. Ismertük már a szerb kézibombáknak a pukkanó, mély durranását. A dörrenés volt a jel. A fölfegyverkezett lakosság minden irányból lövöldözni kezdett.

De mi se voltunk restek, különb verekedésekhez voltunk mi szokva, semhogy ez a támadás zavarba hozhatott volna bennünket. Alig fél-

Uccai harcok Valjevó elfoglalása után (Harcéri rajz)

óráig tartott az uccai harc, de mikor vége volt: halomban heverték a szerb halottak a téren. Szuronyrohamunkkal végigsöpörtük az uccákat, estefelé, mikorra a többi csapatok is beértek Valjevóba, már csendes volt a teljesen kihalt város. Akik még éltek, azok úgy elbújtak, hogy megtalálni se lehetett őket. . .”

Valjevó elfoglalása döntő jelentőségű volt a szerbiai hadjáratban. Ez a város a szó szoros értelmében igazi „szíve” Szerbiának, mert itt futnak össze az ország kereskedelmi és stratégiai útvonalai és ezért is volt itt a szerb főhadiszállás egészen az utolsó napig. Maga a város nem nagy; mindössze talán 15.000 lakosa van, de azért nyugati Szerbia kereskedelmi és gazdasági életének ez a központja. Vidéke és környéke festőién szép; három oldalról sziklás hegységek fogják körül s a hegyoldalak erdős lejtői panorámaszerű háttérrel adnak neki. Van két nagy kaszárnyája, löporos tornya, gimnáziuma, villamos világítása és vízvezetéke, öt évvel ezelőtt pedig Loznica felől, valamint délről sáncerődítményekkel, majd két évvel ezelőtt és 1911 tavaszán modern, páncélozott védőművekkel látták el és nyugat felől is várszerű erődökkel építették ki a magaslatokat. Katonai fontosságát ezek az erődítések

adtak meg, továbbá az a körülmény, hogy itt volt a divízió- és brigád-parancsnoksága.

Valjevó megrohanná oly hirtelen és váratlanul történt, hogy a szerbek még arra se értek rá, hogy ágyúikat és készleteiket biztonságba helyezték. Ilymódon nemcsak mintegy 8000 hadifoglyot ejtettünk, hanem nagy hadizsákmány is jutott seregünk kezére.

Kétnapi pihenőt kaptak győztes csapataink a valjevói nagy diadalért s ezt a pihenőt valóban meg is érdemelték. Lassanként előbújlak a pincékből az ottmaradt lakosok is és fölbátorodva elmondták, hogy Sándor trónörökös és a főhadiszállás csak az ostrom napján hagyta el vasúton a várost.

Aki csak tehetette, főként a jobbmódú lakosság, már az ostrom előtt elmenekült Valjevóból és prédául hagyta lakását.

A vasúti állomás lángokban állt, mikor csapataink a városba érkeztek. A nagy raktárakat már nem bírták megsemmisíteni a szerbek, ellenben a municións vasúti kocsik egyre-másra robbantak föl az állomáson, a lisztet és sót pedig petróleummal öntötték le a szerbek — de arra már nem volt idejük, hogy föl is gyújtsák. Pár nap alatt aztán teljesen magyar város lett Valjevóból. Minden ház tele katonával, magyar szó az uccákon, kávéházakban, szállodákban mindenütt, még kakastollas magyar tábóri csendőrök is cirkáltak az uccákon a rend fönntartására. És amíg délkelet felől ezerszámra hozták szüronyos katonai őrzáratok a szerb foglyokat, addig északnyugat felől szakadatlanul özönlöttek a városba az új és új magyar-osztrák csapatok, melyek nyomban tovább is mentek a tűzvonalba, a menekülő szerb hadsereg üldözésére.

„Elértük Valjevó“ — írta egy ilyen század parancsnoka — és fáradtan, de a biztonság tudatában masíroztunk be este kilenc óra tájban az elfoglalt városba. Akkorra már rendet csináltak az első csapatok, melyeknek derekas dolguk akadt a virág- és bombadobáló lakossággal. Tíz óra körül valahogy elhelyezkedtünk. A közelben még dörögtek az ágyúk, de mi nem sokat törődtünk ezzel, hanem fáradtan álomra hajtottuk fejünket. A pislogó faggyúgyertya világánál megállapítottuk hogy egy piperéboltban találtunk éjjeli szállást; a fejünk alá csipkegöngyöleget gyűrtünk, a takarónk hímzett asztalfutó volt. Félálomban hallottuk, hogy az ágyúk tizenegy óra tájban elhallgattak és már csak a távoli puskaropogás hangját hozta szállásunk felé a csipős novemberi szél. Hogy biztonságunk teljes legyen, a bolt elé őrt állítottunk és jóízűen aludtunk éjfél utáni két óráig. . .

Ekkor valami nagy robajra hirtelen felriadtunk. Mindnyájan talpra ugráltunk és kiki a revolveréhez kapott. Egyikünk elkiáltotta magát: — „Ki volt az?!” — Semmi felelet... Meggyújtottuk a gyertyát. Egy női kalapskalulya hevert a földön: ez zuhant le az állványról. Fölvilágítottunk az állványra ott meg egy fehér macska gubbaszkodott: ez lökte le a skatulyát... Jót neveltünk az eseten, aztán újra lefeküdtünk. Sajnos, ekkor már nem sok időnk volt a pihenésre. Három óra után fölharsant az uccákon az alarm és az őrnök áhított baka beszólt a boltba:

— Riadó!

Ölcihelődünk. Azián ki az uccára. A szél arcunkba vágta a havas esőt, egyszerre kiment szemünkből az álom és megindultunk a kúrthang felé. Egy nagyobb téren sorakoztunk és reggel hat óra táj-

Téli szállás a szerbiai harctéren. A hideg idő beálltával hosszú-hosszá sorban deszkakunyhókat építettek a táborban, a tűzvonál mögött. Egész falu keletkezett a számtalan kunyhóból

ban amikor elindultunk, már szürkülni kezdett az ég. Nem messze a várostól ágyúk dördültek meg. Gyorsan masíroztunk arrafelé s mire ágyúink közelébe értünk, már egészen kivilágosodott. Lekanyarodtunk az útegek mellett, melyektől nem messzire már lövészárkok húzódtak. Azokat jöllünk fölvaltani, akik az éjszakát a lövészárkokban töltötték. A fölvaltás gyorsan ment; és alighogy elfoglaltuk a lövészárkokat, máris hozták a gőzölgő feketekávé. Ez olyan jól esett, hogy most már vidáman, friss erőben vártuk a történendőket. Nemsokára kiugráltunk a biztos fedezékekből és előretörtünk. Éreztük, hogy veszélyes helyeken járunk, bár az ellenségnek még semmi nyoma se volt. Egyszerre jobbfelől tüzet kaptunk, mire hirtelen fölhangzott a vezényszó:

— Nieder! . . . Egyenként löni!

Jóformán még le se keveredtünk, mikor jobbszárnyunkon fölharsant az ezred-szignál és mingyárt utána a rohamjel. . . Egy perc alatt mindnyájan talpon voltunk. Nem láttunk senkit ps semmit, csak rohantunk a közeli országút felé. Néhány golyó füttyült közibénk — az útmenti árkokból puskáztak ránk, — aztán kiugrott egy csomó szerb katona és szuronyrohammal tört felénk. Mire odaértünk, balról hangos hurrá-kiáltásokat hallottunk. Két oldalról kapott rohamot az országutat védő szerb csapat. Hatszázan voltak és mind foglyul estek. Elindultunk velük vissza, Valjevó felé. A város alatt haladtunk már, mikor valahonnan ránk tüzelt egy addig észre nem vett szerb ágyú. Az első srappell a foglyok közé csapott, a másik már minket ért. Néhányan megsebesültünk, de csak könnyebben. Több lövést aztán nem is adott a szerb ágyú . . .”

Belgrád sorsa ekkor már eldőlt.

r

Be'grád diadalmas elfoglalását és gyors kiürítését, a szerbiai offenzíva drámai összeomlását, valamint a nyugati harctér, a tengeri és tengerentúli hadviselés nagy eseményeit következő, negyedik kötetünk ismerteti

TARTALOM

	Oldal		Oldal
<i>Az orosz háború</i>		<i>A várat megadásra szólítja fel az orosz</i>	86
A kárpáti betörés	3	<i>A „kis Napoleon” határ-idős ostroma</i>	88
Magyar földön	5	<i>A kétségbeesett roham</i>	90
Az utsalai harcok	9	<i>A „fölmertő sereg útban van”</i>	93
A Vereckei-hágón is kiverjük az orosz	13	<i>A Siedlicka erőd véres éjszakája</i>	95
A huszárfőhadnagy és a „puccer”	16		
<i>Háromnapos orosz uralom Máramarosszigeten</i>		<i>Przemysl fölmentése</i>	
A máramarosi betörés	21	A 72 órás ostrom	101
Fihallgat az ágyúszó	21	Przemysl fölszabadul	108
Máramarosziget orosz kézen	27	„Ők csináltak mindent”	110
Három stáció	30	<i>Előre! . . . Előre! . . .</i>	
A pünkösdi királyság vége	32	Lemberg és Varsó felé	113
Visszavonul a „gőzhenger”	36	Harc a Magiera-magaslatért	119
<i>Emberek a nagy viharban</i>		A csatatér halottai	124
Epizódok az orosz betörés idejéből	39	Az orosz sereg erősítést kap	128
Vasutasok hőstette	41	Ülött a döntés órája?	134
Derűs pillanatok a nagy viharban	44	A halál birodalma	136
A kik „abbahagyták” a háborút	48	<i>A lengyel főváros felé!</i>	
Apró esetek a nagy háborúból	50	Varsó alatt	141
Statáriális tárgyalás	54	Az elszánt roham	144
A lidérenyomás végét ér	57	Tombol a harc Varsó alatt	147
<i>Az őszi nagy offenzíva Oroszország ellen</i>		A varsói harcok poklában	149
A legszomorúbb népvándorlás	60	<i>Megakad az offenzíva</i>	
„Ez Galicia”	63	A nagy visszavonulás	160
Megindul a lávadás	69	Hindenburg visszavonul	163
<i>Az orosz áradat közepén dacoló sziget</i>		Újra a Kárpátok felé!	166
A magyar Przemysl	74	<i>Az oroszok második kárpáti betörése</i>	
Az első összeütközések	75	A borzalmas tél	170
Przemysl ágyútűzben	78	Az orosz újra betör a magyar határon	173
Az első orosz rohamok	82	Veszélyben a haza!	175
Üzenet a külvilágból	83	A kárpáti csata	178
		A homonnai csata	181
		Orosz uralom Bártfán	184
		Kárpáti holdfény	186
		December végén	188
		„József apánk”	190

	Oldal
József főherceg néhány „esete”	194
<i>Két nagy győzelem az orosz sereg fölött</i>	
Lodz és Limanova	200
Égymillió hárommillió ellen!	202
Lodz megszállása	204
Hindenburg főmarsall	206
A limanovai csata	207
A limanovai huszárbravúr	209
<i>A szerb határ eseményei</i>	
A második offenzíva Szerbia ellen	214
A szerbek betörnek a Szerémségbe és Bánátba	216
Zimony és Pancsova	219
Megindul a támadás a Drina-fronton	222
A szerb hadsereg	224
Átkelés a Drinán	227
A három védővonal elfoglalása	230
A szerb „Verdun” meghódítása	232
György szerb királyfi megsebesül	236
Akinek aranyérmét küldött a király	238
A montenegrói határharcok	246
Szerb-montenegrói támadás Szarajevó ellen	248

	Oldal
A szarajevói főtárgyalás	251
<i>A győzelmes offenzíva</i>	
A Macsva meghódítása	254
Betörés a Macsvába	257
Parasnica vérrel ázott földjén	262
A „sójak hidja” és a „földalatti város”	266
A macsói hárság	271
Macsva a „déli Flandria”	275
<i>A sabáci diadal</i>	
Sabác második bevétel — Valjevó felé!	279
Sabác megvétele után	281
A Misari-magaslatok ostroma	283
<i>Harc: szárazon és vízen</i>	
A Száva-flotilla hősi szerepe	289
Monitorok harca	292
A „Temes” pusztulása	295
Duna—Száva—Drina	298
Veszedelem ellenfél a monitor	302
<i>A diadal útján</i>	
Sabác, Obrenovác, Valjevó	304
Előre!	307
Valjevó elfoglalása	311
Virágbokréták és bombák	313